

Vysoká škola obchodní v Praze, o.p.s.
Okruhy ke Státní závěrečné zkoušce z Ekonomie
Studijní obor Management cestovního ruchu

Část Mikroekonomie:

1. Předpoklady chování spotřebitele. Kardinalistický a ordinalistický přístup k měření užitku. Užitková funkce a indifferenční křivky. Rozpočtové omezení. Rovnováha spotřebitele.
2. Poptávková funkce. Substituční a důchodový efekt. Vliv změny důchodu spotřebitele na poptávku. Vliv změny ceny na poptávku. Elasticity poptávky.
3. Produkce, produkční funkce. Produkce v krátkém a dlouhém období (krátkodobá a dlouhodobá produkční funkce). Výrobní stadia. Výnosy z variabilního vstupu. Výnosy z rozsahu. Průměrné a mezní veličiny. Izokvantová analýza a optimum firmy.
4. Náklady firmy. Náklady v krátkém období. Náklady v dlouhém období. Vztah mezi krátkodobými a dlouhodobými náklady. Příjmy firmy. Celkový, průměrný a mezní příjem. Příjmy firmy a typy konkurence.
5. Dokonale konkurenční trhy. Podmínky dokonalé konkurence. Krátkodobá a dlouhodobá rovnováha firmy v dokonalé konkurenci. Maximalizace zisku. Bod zvratu a bod uzavření firmy. Nabídková křivka odvětví. Křivka LIS v podmínkách různých cen vstupů. Efektivnost mechanismu dokonalé konkurence. Přebytek výroby.
6. Monopol. Cenová diskriminace. Volba optimálního výstupu monopolu a stanovení ceny. Charakteristika monopolní síly. Měření koncentrace v odvětví. Podmínky vzniku monopolu. Monopolní firma maximalizující zisk a výstup. Neefektivnost monopolu. Regulace monopolu.
7. Monopolistická konkurence. Diferenciace produktu. Rovnováha (maximalizace zisku) v krátkém a dlouhém období. Chamberlainův model. Efektivnost monopolistické konkurence.
8. Oligopolní struktura. Stanovení optimální ceny a výstupy. Kartel. Cenové vůdcovství. Cournotův model. Model oligopolu se zalomenou poptávkovou křivkou. Teorie her a dohody. Dominantní strategie. Nashova rovnováha. Věznovo dilemma.
9. Trh výrobních faktorů. Obecná charakteristika trhu výrobních faktorů. Podmínky maximalizace zisku na trhu vstupů. Příjmové a nákladové veličiny v analýze trhu výrobních faktorů. Rozdíly mezi dokonalou a nedokonalou konkurencí na trhu výrobních faktorů.
10. Trh práce. Poptávka a nabídka po práci. Dokonalá a nedokonalá konkurence na trhu práce. Substitute mezi prací a volným časem. Utváření mzdy na trhu práce. Odlišnosti na trhu práce – kompenzující rozdíly ve mzdách, monopson, diskriminace, vliv odborů, minimální mzda. Teorie lidského kapitálu. Kapitál. Finanční a hmotný kapitál. Poptávka a nabídka po kapitálu. Rovnováha na trhu kapitálu. Úroková míra a trh kapitálu. Současná hodnota a budoucí hodnota. Reálná a nominální úroková míra.
11. Vláda a trh - externality, veřejné statky, asymetrické informace a vlastnické práva. Externality, vymezení externalit. Externality a efektivnost. Externality a vlastnické práva. Vynutitelnost vlastnictví. Coaseho teorém. Externality a daně. Veřejné statky. Vymezení veřejných statků. Veřejná volba. Asymetrické informace. Morální hazard a nepříznivý výběr. Vliv rizika a nejistoty na chování ekonomických subjektů.

Část Makroekonomie:

12. Teorie spotřeby. Keynesova spotřební funkce. Hypotéza permanentního důchodu. Hypotéza životního cyklu. Fisherova teorie intertemporálního rozhodování (model mezičasové volby).
13. Model produkt-výdaje. Předpoklady modelu. Určení rovnovážné produkce v modelu produkt-výdaje a přizpůsobovací mechanismy. Multiplikátor a jeho vliv na rovnovážnou produkci. Makroekonomické identity.
14. Trh peněz. Poptávka a nabídka po penězích. Měnové agregáty. Měnová báze. Multiplikátor peněz a jeho princip. Kvantitativní teorie peněz. Poptávka po penězích. Keynesova a Friedmanova poptávka po penězích. (včetně všech teorií, cambridgeského koeficientu a atd., tak se mě začal ptat na situaci na trhu, jak je to s úrokovými mírami, proč se dělá zásoba peněz, proč lidé všechno neinvestují)
15. Otevřená ekonomika v modelu IS-LM-BP. Účinnost měnové a fiskální politiky v modelu IS-LM-BP za předpokladu dokonalé kapitálové mobility (Mundellův-Flemingův model).
16. Trh práce a nezaměstnanost. Klasický model trhu práce. Přírozená míra nezaměstnanosti. Keynesiánský pohled na trh práce. Monetaristický model trhu práce (peněžní iluze). Nová keynesovská ekonomie a trh práce. Efektivnostní mzda.
17. Určení produkce v modelu AD-AS. Agregátní poptávka. Pravidlo měnové politiky – křivka MP. Agregátní nabídka v krátkém a dlouhém období. Příčiny pomalého přizpůsobování cen.

18. Změny agregátní poptávky a agregátní nabídky v modelu AD-AS. Změny výstupu a inflace v modelu AD-AS. Přizpůsobovací procesy. Makroekonomická rovnováha v krátkém a dlouhém období.
19. Inflace a nezaměstnanost. Phillipsova křivka. Původní mzdová Phillipsova křivka. Cenová (modifikovaná) Phillipsova křivka. Rozšířená Phillipsova křivka o inflační očekávání.
20. Dlouhodobý ekonomický růst. Pojetí a faktory hospodářského růstu. Faktory ekonomického růstu. Ekonomický růst a produkční funkce. Růstové účetnictví. Endogenní teorie růstu.

Část Mezinárodní ekonomie:

21. Teorie mezinárodního obchodu: klasikové, neoklasikové, soudobé přístupy – principy, závěry, výhrady.
22. Protekcionistické přístupy k mezinárodní obchodní politice.
23. Zásady a nástroje mezinárodní obchodní politiky.
24. Mezinárodní obchod zbožím a službami po 2. Sv. válce, dynamika, struktura, vývojové trendy.
25. Společná obchodní politika EU, její vlivy na zahraniční obchod ČR
26. Teorie měnového kursu. Devizová poptávka a devizová nabídka, devizový trh. Měnový kurs v dlouhém období (parita kupní síly). Absolutní a relativní verze parity kupní síly. Měnový kurs v krátkém období (parita úrokových sazeb).
27. Problematika vnější ekonomické rovnováhy, teorie platební bilance, vyrovnávací procesy, vnější zadluženost.
28. Integrační kroky EU v kurzové a měnové politice: ERM I, ERM II (Maastricht kritéria, EMU)
29. Devizově kurzová politika ČR v transformaci, cesta koruny do Eurozóny.
30. Mezinárodní ekonomické organizace a instituce a jejich vliv na vývoj

1. Předpoklady chování spotřebitele. Kardinalistický a ordinalistický přístup k měření užítku. Užítková funkce a indifferenční křivky. Rozpočtové omezení. Rovnováha spotřebitele.

Předpoklady chování spotřebitele

Spotřebitel porovnává **užitek** (který mu statek přinese) s **újmou** (náklady na statek). Spotřebitel řeší dva problémy: Jak důchod získat a Jak důchod vynaložit (rozdělit na nákup různých statků).

Cílem spotřebitele je maximalizace užítku, ale je omezen svým důchodem. Spotřebitel volí mezi spotřebními koši (např. 1x Audina a 2x Škodovka) a zvolí si takový koš, který mu přináší maximální užitek z hlediska jeho preferencí (tzv. axiomy).

Kardinalistický přístup k měření užítku - užitek je měřitelný

Kardinalistická verze = spotřebitel dokáže vyjádřit užitek v **peněžních jednotkách**, resp. dokáže říci, o kolik či kolikrát je pro něj jeden statek užitečnější než jiný.

Užitek = subjektivní pocit uspokojení ze spotřeby statků.

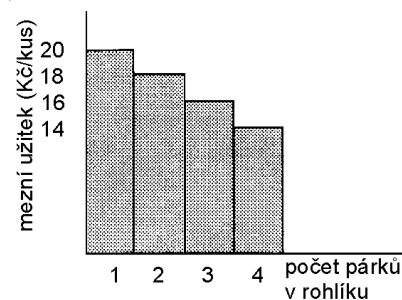
Celkový užitek (Total Utility - TU) = vyjadřuje **součet mezních užítků**. Je vyjádřen množstvím peněz, které je spotřebitel ochoten za statky celkově zaplatit. Je závislý na množství a kvalitě všech spotřebovaných statků. Potřeby jsou individuální, vždy se vztahují na někoho konkrétního.

Mezní užitek (Marginal Utility - MU) = vyjadřuje, **o kolik vzroste celkový užitek**, jestliže se množství spotřebovávaného zboží zvýší o jednotku. Čím vzácnější je statek, tím je mezní užitek vyšší.

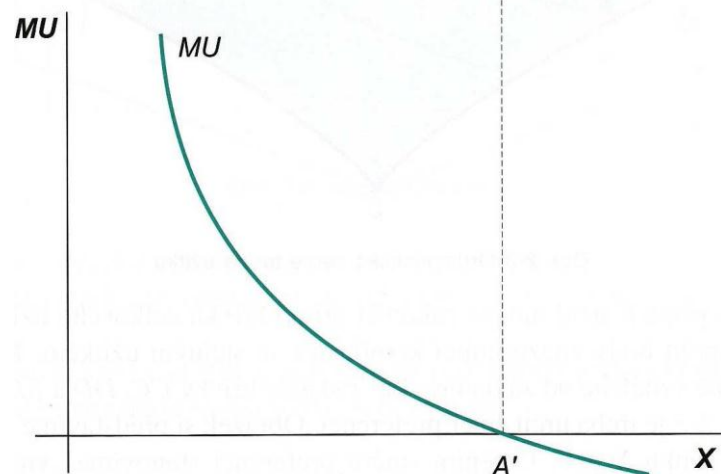
Předpokládejme, že cena párku v rohlíku je 10,- Kč a tudíž pan **Petr nebude ochoten dávat více za párek v rohlíku, než kolik mu párek v rohlíku přináší dodatečného uspokojení (užítu), tj. jaký je jeho mezní užitek.**

Přírůstek uspokojení z další dodatečné jednotky statku nazýváme **mezním užitekem**. Jinak řečeno, mezní užitek je určen peněžní částkou, kterou je spotřebitel ochoten zaplatit při nákupu další jednotky statku.

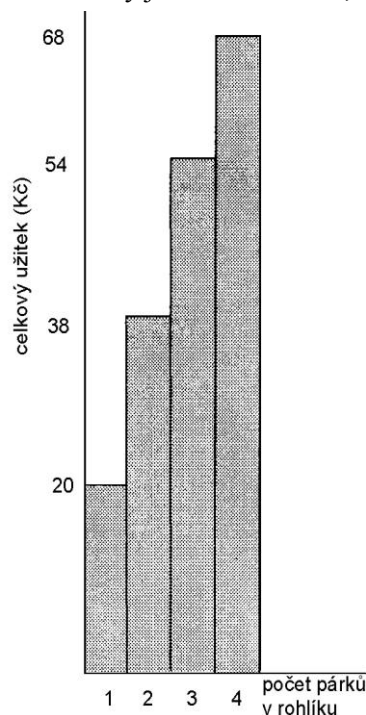
Zákon klesajícího mezního užítku: mezní užitek (z dalšího párku v rohlíku) s rostoucí spotřebou klesá.

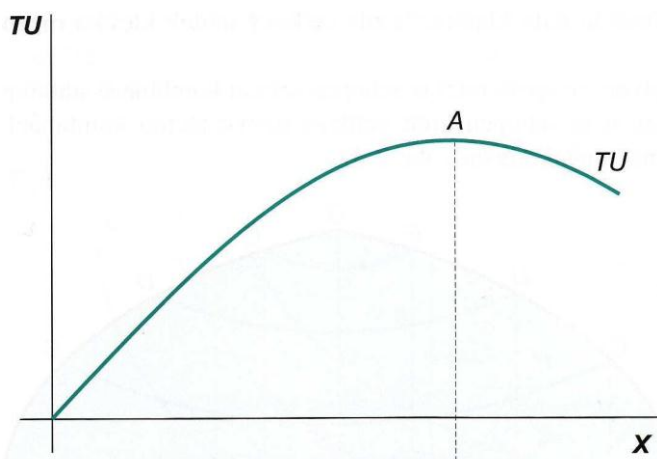
Obrázek: **Mezní užitek** a zákon klesajícího mezního užítku.

Obr. 2-2 Mezní užitek

Obrázek: **Celkový užitek**

Obr. 2-1 Celkový užitek

Obr.2-1: se mění celkový a mezní užitek se změnou spotřebovávaného množství statku.

Při spotřebě jednoho statku funkce mezního užítu (MU) je první derivací funkce celkového užítu (TU).

Pokud je celkový užitek rostoucí, pak je mezní užitek kladný. Od určitého množství spotřebovávaného statku může být jeho celkový užitek klesající a mezní užitek záporný. Tento bod nazýváme bodem nasycení (bod A)

Je-li užitek měřitelný, je možno sestavit přímo křivku celkového a mezního užítu. Celkový užitek roste s růstem spotřebovávaného množství statku, ale přírůstky užítu se zpomalují, mezní užitek je tedy klesající. Předpokladem zpomalujících se přírůstků celkového užítu je natolik významný, že hovoříme o **zákonu klesajícího mezního užítu**. Celkový užitek je závislý na množství všech statků.

$U = f(X_1, X_2, \dots, X_m)$ kde X_1, X_2, \dots, X_m jsou množství jednotlivých statků.

Jednotlivec spotřebovává pouze dva statky X a Y, a užitek je funkcí těchto dvou statků: $U = f(X, Y)$

Pokud bereme v úvahu dva statky, jsou MU_x a MU_y parciální derivací funkce užitku: $MU_x = \delta U / \delta X$ a $MU_y = \delta U / \delta Y$

Ordinalistický přístup k měření užitku - užitek není měřitelný

Ordinalistická verze = když užitek není přímo měřitelný, využíváme k odvození poptávkové křivky **indiferenční analýzu**. Při které vycházíme z toho, že spotřebitel volí mezi různými kombinacemi spotřebovávaných statků. **Spotřebitel je tedy schopen sdělit, která kombinace statků má pro něj větší užitek, ale ne o kolik je tento užitek vyšší**, sestavuje svoji preferenční stupnici. Tzn. užitek **NENÍ měřitelný, ale je možné užítky navzájem mezi sebou porovnávat = určit pořadí**. Spotřebitel je schopen říci, kterou spotřební situaci preferuje, ale na, jak je velký její užitek. Spotřebitel je schopen seřadit kombinace statků podle jejich užitku, ale není schopen určit velikost užitku těchto kombinací.

Axióm úplnosti srovnání – znamená **schopnost spotřebitele se rozhodnout**, které mu koši statků dá přednost (seřadit koše podle preferencí). $A < B$ nebo $A > B$ nebo $A = B$. Uvedené preference se týkají jednoho konkrétního spotřebitele a názor jiného spotřebitele může být odlišný.

Axióm tranzitivity – jsou např. tři koše statků A, B, C: je-li A preferován před B a B preferován před C, pak je i A preferován před C - spotřebitel je **schopen koše seřadit podle preferencí**.

Axióm nepřesycenosti – **spotřebitel preferuje větší množství statků před menším množstvím statků**.

V realitě mohou nastat situace, kdy axiomy neplatí. Z axiómů srovnání a tranzitivity plyne, že spotřební situace je možno seřadit podle preferencí spotřebitele. Toto uspořádání nazýváme **preferenční stupnicí**.

Preference: např. při nízké životní úrovni, je klíčová otázka přežití, zatímco s rozvojem společnosti roste význam komfortu.

Užitková funkce

Užitek = není přímo měřitelný, je to subjektivní pocit uspokojení plynoucí ze spotřeby jednotlivých statků.

Z preferencí (axiómů) můžeme odvodit funkci užitku – více preferovanému spotřebnímu koši přiřadíme vyšší užitek.

Od vzniku teorie užitku řeší ekonomická teorie, jak měřit užitek a zda je vůbec užitek měřitelný. Podle přístupu k měřitelnosti užitku odlišujeme Kardinalistickou a Ordinalistickou verzi teorie užitku.

Indiferenční křivky

Je metoda, která zkoumá spotřebitelovo rozhodování mezi různými spotřebními kombinacemi

Jde o kombinaci (např. dvou druhů zboží), při kterých má spotřebitel stejný užitek. K indiferenčním křivkám je možno přistoupit dvojím způsobem:

- na základě užitku (indiferenční křivka představuje určitou úroveň užitku)
- na základě preferencí (indiferenční křivky zobrazují preference)

Šipky vpravo v obrázku znázorňují směr preferencí.

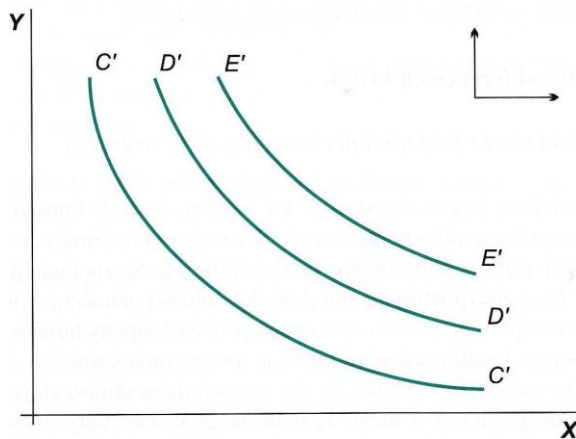
Vlastnosti indiferenčních křivek

- **jsou klesající** = (mají negativní směrnici). Pro oba statky (X i Y) platí, že větší množství statků je preferováno před menším množstvím (axióm nepřesycení). Pokud roste množství X, klesá množství Y a naopak.

- **neprotínají se** = příčinou je axióm tranzitivity (hladiny užitku si nejsou nikdy rovny), hladina užitku je buď větší, nebo je menší (bod, který je vzdálenější od počátku, má větší užitek).

- **v každém bodě grafu je indiferenční křivka** = tato podmínka plyne z axiómu úplnosti srovnání. Aby bylo možné srovnávat užitek jednotlivých statků, musí každá kombinace ležet na nějaké indiferenční křivce (IC). Porušení axiómu úplnosti srovnání by znamenalo, že spotřebitel by byl nerozhodný.

- **jsou konvexní vzhledem k počátku** = tento požadavek znamená, že čím méně statků X má spotřebitel ke statku Y, tím více je ochoten obětovat statku Y, aby získal dodatečnou jednotku statku X.

Obr. 2-4 Indiferenční křivky

Mezní míra substituce ve spotřebě MRS_c

Mezní míra substituce ve spotřebě je poměr, v němž je statek Y nahrazován statkem X, aniž se mění celkový užitek (TU).

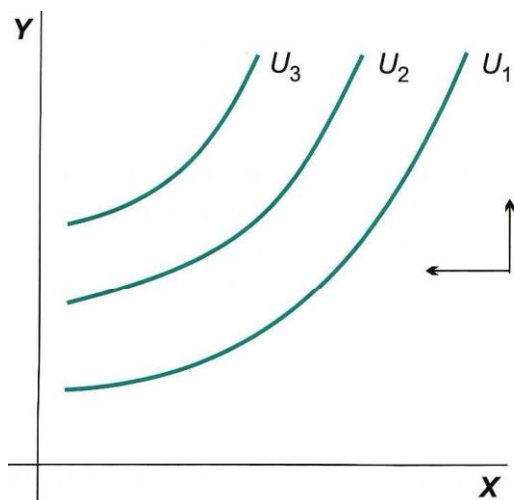
Mezní míru substituce ve spotřebě můžeme odvodit z užitku, uvažujeme posun po indiferenční křivce. Z vlastností indiferenčních křivek víme, že s růstem X musí klesat Y, aby zůstala úroveň celkového užitku stejná.

Zvláštní tvary indiferenčních křivek

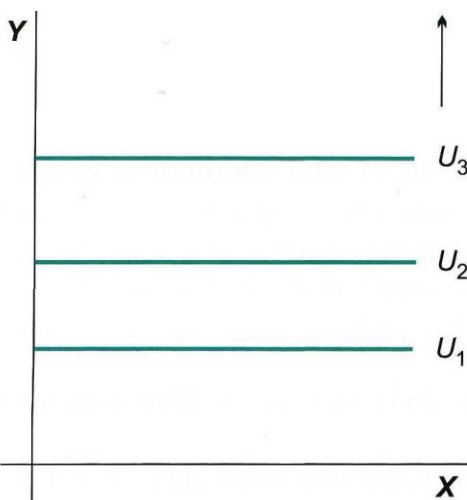
- **žádoucí statky** = užitek se s jejich spotřebovaným množstvím zvyšuje – statky žádoucí neboli statky s pozitivní preferencí

- **nežádoucí statky** = statky s negativní preferencí. Užitek se s jejich spotřebováním snižuje. Např. výnos z cenných papírů, kdy výnos (je žádoucí statek) a riziko (nežádoucí statek). Vyšší výnos znamená vyšší riziko. Indiferenční křivky mají potom netytický tvar, jsou rostoucí (jejich směrnice je pozitivní).

- **statky lhostejné** neboli **statky neutrální** = spotřebované množství je spotřebiteli lhostejné. Indiferenční křivky mají potom tvar přímky, tvar indiferenční křivky může být ovlivněn vzájemným vztahem statku X a Y z hlediska preferencí.

Obr. 2-6 Statek X je nežádoucí

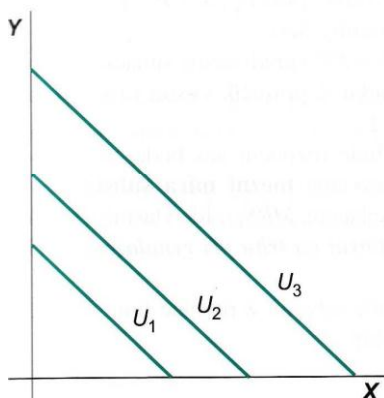

Obr. 2-7 Statek X je lhostejný

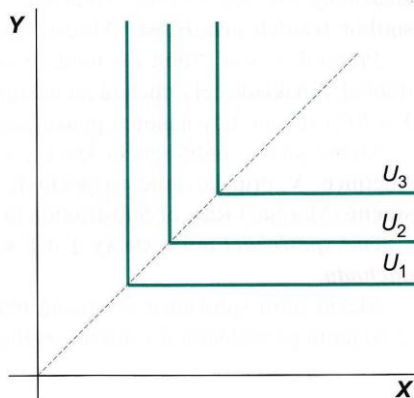
- **dokonalé substituty** = statky X a Y jsou dokonale vzájemně nahraditelné (modrá nebo černá propiska), neboli MRS_c je konstantní a indiferenční křivky jsou přímky.

- **dokonalé komplementy** – v případech, kdy je možno statky X a Y spotřebovávat pouze v pevném poměru. Do jedné propisky je potřeba jedna náplň. Poměr je vždy 1:1 (automobil a pneumatiky)

a) dokonalé substituty

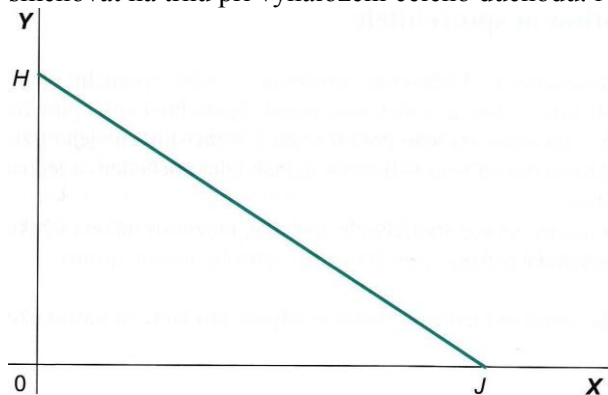

b) dokonalé komplementy

Rozpočtové omezení (linie rozpočtu)

Při rozhodování o nákupu je spotřebitel omezen výší svého důchodu a cenami. Může si dovolit koupit potraviny, pouze za tolik kolik peněz má k dispozici. **Mezní míra substituce ve směně** – je poměr, v němž spotřebitel může statky X a Y směňovat na trhu při vynaložení celého důchodu. Na obrázku znamená Y = statek Y a X = statek X

Obr. 2-10 Linie rozpočtu

Rovnováha spotřebitele - (Kardinalistická verze)

Optimální množství spotřebitel nakoupí, když se mezní užitek rovná ceně ($MU=P$). Optimální kombinace je taková, při níž spotřebitel v rámci svého rozpočtového omezení nahradí úbytek jednoho zboží větším množstvím jiného zboží. Podmínkou rovnováhy spotřebitele je rovnost mezních užitků všech spotřebovávaných zboží ve vztahu k jejich cenám.

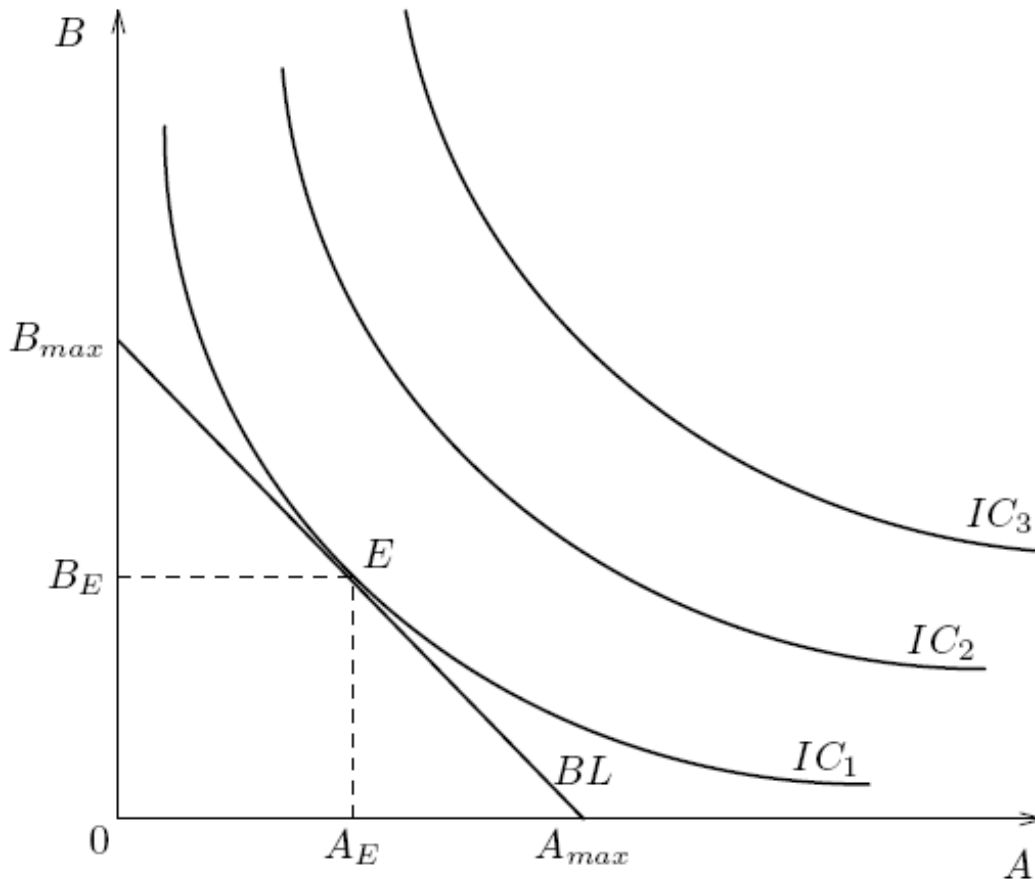
Spotřebitel tedy porovnává, jaký užitek mu přinesou peněžní prostředky vynaložené na nákup jednotlivých statků.

Racionální spotřebitel není ochoten zaplatit za statek vyšší cenu, než jaká odpovídá jeho meznímu užítku. Zvyšuje nákup statku pouze do takového množství, kdy je ještě mezní užitek statku vyšší nebo alespoň roven ceně statku (tj. 7 párek v rohlíku si pan Petr již nekoupí).

Přitom platí, že mezní užitek každého statku se rovná meznímu užítku poslední jednotky peněz vynaložené na jeho nákup. Stoupne-li cena, spotřebitel sníží objem nakupovaného zboží, klesne-li cena, spotřebitel zvýší objem nakupovaného zboží. Křivka mezního užítku (měřeného v peněžních jednotkách) je tedy stejná s křivkou poptávky.

Rovnováha spotřebitele - (Ordinalistická verze)

Když užitek není přímo měřitelný (je subjektivní) využíváme k vyjádření rovnováhy spotřebitele (odvození poptávkové křivky) **indiferenční analýzu**. Při ní vycházíme z toho, že spotřebitel volí mezi různými kombinacemi spotřebovávaných statků. Spotřebitel je tedy schopen říct, která kombinace dvou statků má pro něj největší užitek, ale ne o kolik je tento užitek vyšší. Vyjadřuje svoji preferenční stupnici

2. Poptávková funkce. Substituční a důchodový efekt. Vliv změny důchodu spotřebitele na poptávku. Vliv změny ceny na poptávku. Elasticity poptávky.

Poptávka je množství zboží, které je kupující ochoten koupit za určitou cenu, v určitý čas na určitém místě.

Poptávka ukazuje závislost poptávaného množství statku na jeho ceně. Vypovídá kolik statku bude poptáváno, při té které ceně. Poptávku můžeme rozlišit:

- **celková poptávka** = (agregátní) představuje souhrn všech zamýšlených koupí na trhu
- **individuální poptávka** = vyjadřuje poptávku jediného spotřebitele
- **tržní poptávka** = představuje souhrn individuálních poptávek na určitém vymezeném trhu.

Poptávku lze v praxi identifikovat: průzkumová prodejna, interview, statistická data.

Poptávková funkce

V poptávkové funkci jsou zohledněny všechny faktory, které mohou ovlivnit poptávané množství statku.

Poptávková funkce, popisuje proměnné, které mohou mít vliv, na poptávku jedná se o: cenu, příjem, dostupnost volného času, cenu ostatního zboží atd.

Ekonomové se snaží určit, jaký vliv bude mít změna jakékoli proměnné na poptávku po určitém statku.

Můžeme říci, že v Ordinalistickém pojetí je poptávková funkce odvozena z indifferenčních křivek a v Kardinalistickém pojetí je funkce poptávky chápána jednoduše jako funkce mezního užítku.

Změna poptávaného množství se projevuje **posunem po poptávkové křivce**, kdežto **změna poptávky znamená posun celé křivky**.

Substituční a důchodový efekt

Se změnou ceny se mění poptávané množství, to je tzv. **celkový efekt (TE)**. $TE = SE + IE$

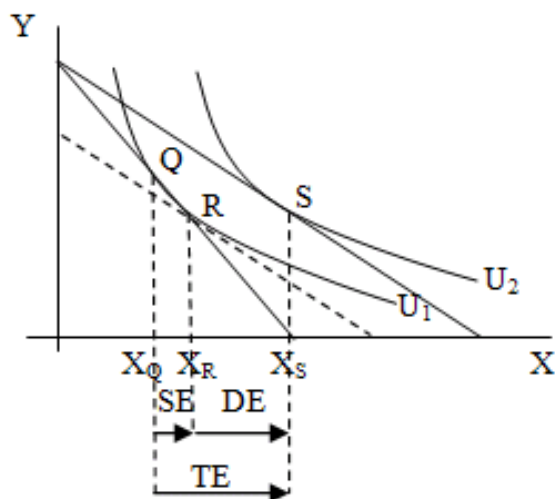
Vliv cenové změny můžeme rozložit na substituční a důchodový efekt, neboli celková změna poptávaného množství vyvolaná změnou ceny daného statku (celkový efekt) má dvě složky:

Substituční efekt = je snaha kupujících nahradit zboží, jehož cena roste, jiným srovnatelným zbožím s nižší cenou.

Substituty = zboží navzájem zaměnitelné (Coca-Cola X Pepsi-Cola).

Zákon substituce vyjadřuje skutečnost, že statky je možno vzájemně zaměňovat (nahrazovat).

Důchodový efekt = růst ceny způsobuje snížení důchodu spotřebitele, což vede k nutnosti snížit spotřebu, aby zůstala zachována výše důchodu. Změna ceny vede ke změně reálného důchodu. Spotřebitel při vyšší ceně kupuje méně statku, protože mu původní částka nestačí na nákup původního množství (které kupoval před zvýšením cen).

V důsledku poklesu ceny statku X dochází k posunu indifferenční křivky ($U_1 \Rightarrow U_2$) a k posunu bodu rovnováhy spotřebitele z bodu Q do bodu S. Substituční efekt je znázorněn posunem z bodu Q do bodu R, důchodový efekt posunem z bodu R do bodu S.

Zatímco substituční efekt jsme schopni předpovědět, důchodový efekt závisí plně na preferencích spotřebitele.

- **Substituční efekt je vždy negativní**, tj. v jeho důsledku je pohyb cenové změny a poptávaného množství protisměrný.
- **U důchodového efektu** jeho znaménko závisí na charakteru statku. Pokles ceny statku X zvyšuje reálný důchod, a tedy poptávané množství normálních statků

V důsledku substitučního efektu má tedy spotřebitel tendenci při poklesu ceny statku X jeho nakupované množství zvýšit, ale důchodový efekt pro méněcenné statky by sám o sobě vedl k poklesu poptávaného množství při poklesu ceny (při růstu ceny je samozřejmě situace opačná).

Může však nastat paradoxní situace, že s poklesem ceny poptávané množství klesá a s růstem ceny poptávané množství roste – pozitivní důchodový efekt převládá nad negativním substitučním efektem. Tento, v realitě velmi řídký případ nazýváme **Giffenův paradox** – přichází v úvahu u statků, které tvoří značnou část výdajů spotřebitele, slouží k uspokojení základních potřeb a současně nejsou dostupné jejich substituty v odpovídajících cenových relacích. Změna ceny těchto statků podstatně mění reálný důchod, proto může důchodový efekt převážit nad efektem substitučním

Křivka poptávky při konstantním reálném důchodu

- v souvislosti s rozkladem na substituční a důchodový efekt je možno konstruovat **křivku** poptávky při konstantním reálném důchodu, tomto případě předpokládáme existenci pouze substitučního efektu, nikoli důchodového
- pro **normální statky** je strmější křivka poptávky při konstantním reálném důchodu než „klasická“ křivka poptávky. To je způsobeno tím, že substituční a důchodový efekt působí ve stejném směru a celkový efekt je tedy oproti substitučnímu efektu „posílen“ o efekt důchodový
- v případě **méněcenných statků** ovšem substituční a důchodový efekt působí proti sobě, celkový efekt je proti substitučnímu efektu „oslaben“ o efekt důchodový. Křivka poptávky při konstantním reálném důchodu je tedy méně strmá než „klasická“ křivka poptávky

Vliv změny důchodu spotřebitele na poptávku

S růstem důchodu se mění i optimální kombinace statků a tedy spotřebovávaného množství obou statků. Změna důchodu vede k posunu linie rozpočtu, mění se množství statků X a Y, které spotřebitel může nakoupit. Linie rozpočtu odpovídající různým úrovním důchodu jsou rovnoběžné, protože se nemění poměr cen. Změna důchodu však vede ke změně optimální kombinace statků X a Y, mění se i úroveň užítku.

Důchodová spotřební křivka ICC

Je spojnicí bodů optima odpovídající jednotlivým úrovním důchodu. Z hlediska vlivu důchodu rozlišujeme normální a méněcenné statky.

Normální statky - s růstem důchodu spotřebitele roste nakupované množství, je však nutno odlišit dva případy:

- pro nezbytný statek** roste nakupované množství statku pomaleji než důchod spotřebitele, důchodová spotřební křivka je konvexní (chleba, voda, očkování) např. sůl, chleba (změna důchodu spotřebitele o 1 procento vyvolá změnu množství nezbytných statků nižší než 1 procento).
- pro luxusní statek** = množství nakupovaných statků roste rychleji než důchod spotřebitele, neboli pokud se změni důchod spotřebitele o 1 procento, změni se množství luxusních statků o více než 1 procento. (večeře v restauraci, šperky)
- c) méněcenný statek** - s růstem důchodu poptávka (nakupované množství) klesá (například oděvy v seconhandu, rýže) a s poklesem důchodu poptávka po méněcenných statcích roste

Důchodová elasticita poptávky

Důchodová elasticita poptávky udává, o kolik % se změni poptávané množství statku X, když se změni důchod spotřebitele o jedno procento. Pro normální statky je důchodová elasticita poptávky kladná, k vysvětlení této skutečnosti je, že s růstem důchodu roste množství nakupovaných normálních statků, a tedy i odpovídající podíl procentních změn je kladný, neboli pro **normální statky** platí $e_{ID} > 0$.

Důchodovou elasticitu poptávky lze vypočítat jako poměr mezi mezním a průměrným sklonem ke spotřebě.

Cenová spotřební křivka

Spojíme-li body optima odpovídající jednotlivým úrovním ceny statku X, dostaneme **cenovou spotřební křivku**, alternativní k cenové spotřební křivce je **cenová stezka** expanze. Cenová spotřební křivka (PCC) je souborem kombinací statků X a Y, maximalizující užitek spotřebitele při různých cenách statku X (za předpokladu jinak nezměněných okolností)

Vliv změny cen na poptávku

Můžeme rozdělit efekt cenové změny na substituční a důchodový efekt.

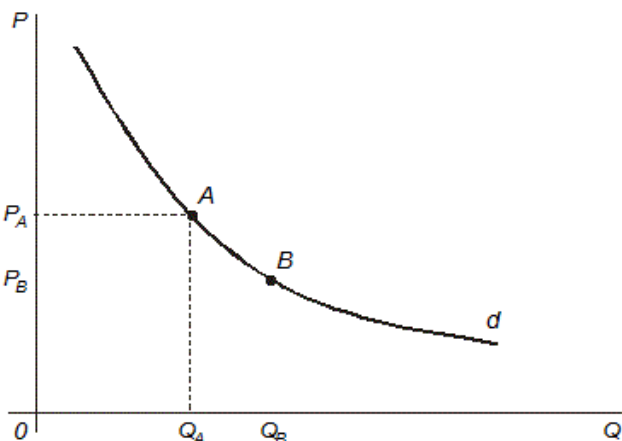
Substituční efekt - = je snaha kupujících nahradit zboží, jehož cena roste, jiným srovnatelným zbožím s nižší cenou.

Substituty = zboží navzájem zaměnitelné (Coca-Cola X Pepsi-Cola)

Důchodový efekt - spotřebitel při vyšší ceně kupuje méně statku, protože mu původní částka nestačí na nákup původního množství (které kupoval před zvýšením cen)

Křivka poptávky

Z grafu je vidět, že pokles ceny z PA na PB povede k nárůstu poptávaného množství z QA na QB . Jak přesně zareaguje poptávané množství na daný pokles ceny, závisí na specifických charakteristikách výrobku nebo služby.

Cena (která je nezávisle proměnnou) je na vertikální ose grafu a změna množství (závisle proměnná) na horizontální ose. Jednotky grafu závisí na povaze (např. váha, litry – 10, 100, 1000,- Kč).

Graf znamená, že s rostoucí cenou zboží jeho poptávané množství klesá. Kde použité písmeno „d“ označuje individuální křivku poptávky.

Křivka poptávky není lineární, ale má konvexní tvar. Klesající cena totiž nejen zboží zpřístupní, ale současně je významným psychologickým faktorem, který způsobuje rostoucí zvyšování poptávaného množství zboží.

Příklad: Klesá-li cena, zboží je levnější a tím pro spotřebitele lákavější. Nižší cena zároveň umožní nakoupit více zboží. Pokud

stojí jahody v zimě 100,- Kč za kilogram, bude je kupovat jen málokterý spotřebitel. Když jsou začátkem léta za 50,- Kč, typický spotřebitel si koupí pouze půl kilogramu za 25,- Kč. Později, nejen že za 25,- Kč koupí celý kilogram, ale nízká cena ho přiměje ke koupi více kilogramů jahod na zavařování.

Zákon klesající poptávky říká, že pokud cena určitého zboží vzroste (za jinak stejných podmínek), pak mají kupující (spotřebitelé) tendenci kupovat menší množství tohoto zboží. Podobně, sníží-li se cena, pak, poptávané množství vzroste. Při růstu ceny má poptávané množství tendenci klesat.

Posuny křivky poptávky

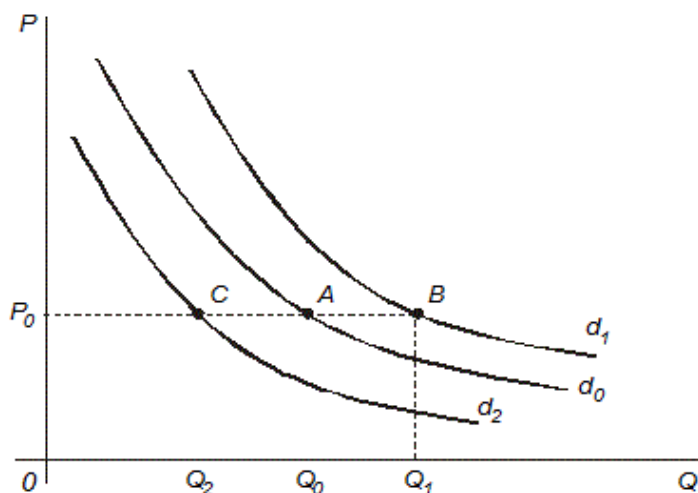
Křivka poptávky je podmíněna, že všechny ostatní proměnné z funkce poptávky zůstávají nezměněny. Změna poptávkové funkce je např. při změně příjmu, módy, či pod vlivem reklamy, cena komplementů nebo substitutů, sezónnost, počasí apod. Změna některé z těchto proměnných způsobí změnu poptávky - posun křivky poptávky **doprava nebo doleva**.

Posun křivky poptávky

$d0$ je původní funkce poptávky. Posun křivky poptávky vpravo (na $d1$) by znamenal, že při dané ceně je poptáváno více určité komodity, zatímco posun vlevo (na $d2$) by znamenal opak.

Změnu poptávky ovlivňuje např.

- změna důchodu spotřebitele
- změna ceny komplementu
- změna ceny substitutu
- změna preferencí – pan Novák kupuje méně uzenin, protože se dozvěděl, že jsou nezdravé. Křivka se pohne směrem doleva (dolů).

Individuální poptávka (poptávka jednoho spotřebitele) po určitém statku závisí na následujících faktorech: **ceně tohoto statku, cenách ostatních statků, důchodu (příjmu) spotřebitele.**

Změna ceny statku potom vede ke změně poptávaného

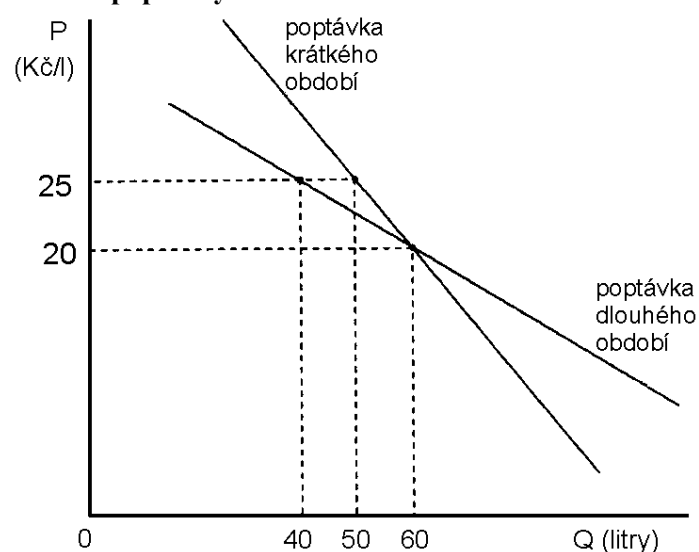
množství (Q), k posunu po křivce poptávky (D). Změna ostatních faktorů vede k posunu křivky poptávky (D). Poptávková funkce je tedy širší pojem než křivka poptávky (D).

Zjednodušená situace – spotřebitel vynakládá celý svůj důchod na nákup dvou statků X a Y . Potom je poptávkovou funkcí možno popsat soustavou dvou rovnic: $X = f_1(P_x, P_y, I)$ $Y = f_2(P_x, P_y, I)$

V případě substitutů je možno statky vzájemně nahrazovat. To znamená, že změna ceny dává výrazný impuls k nahrazení statku relativně dražšího statkem levnějším. Lze říci, že pro statek, který má blízký substitut, bude výrazný substituční efekt.

Pro komplementy je typické, že jsou spotřebovávány v určitém relativně stabilním poměru, který příliš nereaguje na cenové změny. Pokud jde o dokonalé komplementy, výrazná změna poměru malou změnu objemu poptávaného množství statku X a Y . Změna ceny komplementu nevede k významnému nahrazování statku dražšího statkem levnějším.

Příklad poptávky v krátkém a dlouhém období

Zvýší se cena benzínu z 20 Kč za litr na 25 Kč, místo původně plánovaného množství 60 litrů natankujete jen 50 a pro příště to bude pravděpodobně ještě méně.

Člověk je méně přizpůsobivý v krátkém období (v krátkém období je pro člověka substituce zdraženého statku jinými statky obtížnější, spotřeba daného statku je součástí našich zvyklostí, našich plánů a očekávání).

To znamená, že křivka poptávky je v krátkém období strmější než v dlouhém období.

Elasticita poptávky

Při změně ceny statku (čokoláda) spotřebitel většinou mění množství statku, které poptává, reaguje však různě v závislosti na celé řadě okolností.

Cenová elasticita poptávky měří citlivost poptávaného množství na změnu ceny. Přesněji vyjádřeno: Cenová elasticita poptávky (EDP) vyjadřuje, o kolik procent se změní poptávaného množství statku při změně jeho ceny o 1 %.

Poptávka odráží vztah mezi cenou a poptávaným množstvím. Obecně platí, že se změnou ceny se poptávané množství mění nepřímo úměrně.

$$\text{cenová elasticita poptávky} = \frac{\% \text{ změna poptávaného množství}}{\% \text{ změna ceny}}$$

Elastická poptávka = větší než 1, což znamená, že 1% zvýšení ceny vyvolá více než 1% pokles množství, pak zvýšení ceny povede k poklesu spotřebitelových výdajů na daný statek.

Neelastická poptávka = menší než 1, povede zvýšení ceny k růstu výdajů na daný statek.

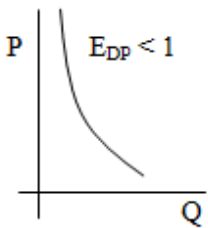
Poptávka je pružná, jestliže změna ceny vyvolá větší změnu poptávaného množství. Např. 5% změna ceny se projeví 10% změnou poptávaného množství.

Dokonale pružná poptávka znamená, že poptávané množství se mění, aniž by docházelo ke změně ceny.

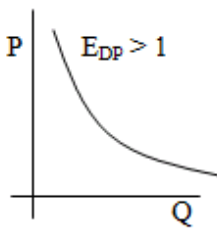
Poptávané množství se tedy mění libovolně, bez ohledu na cenovou stabilitu. Poptávková křivka je rovnoběžná s osou množství.

Dokonale nepružná poptávka je opakem v tom smyslu, že objem poptávaného množství se při změnách ceny nemění. Poptávková křivka má tvar vertikály.

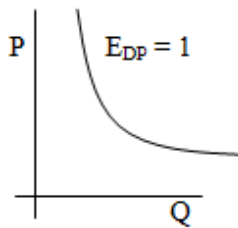
neelastická

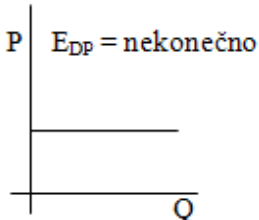
elastická

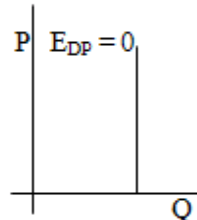
jednotkově elastická

dokonale elastická

dokonale neelastická

Faktory ovlivňující elasticitu poptávky:

1) Povaha potřeb, které zboží uspokojuje. Elasticita poptávky po statcích uspokojujících základní životní potřeby je nižší než elasticita poptávky po luxusních předmětech. (při dvojnásobných příjmech nebudu kupovat dvojnásobek chleba)

2) Podíl výdajů na určité zboží v rozpočtu spotřebitele. Čím je vyšší podíl, tím je vyšší elasticita.

3) Existence a dostupnost substitutů. Čím hojnější a dostupnější substituty, tím je elasticita vyšší.

4) Elasticita poptávky se mění v čase - s prodlužováním času roste elasticita

3. **Produkce, produkční funkce. Produkce v krátkém a dlouhém období (krátkodobá a dlouhodobá produkční funkce). Výrobní studia. Výnosy z variabilního vstupu. Výnosy z rozsahu. Průměrné a mezní veličiny. Izokvantová analýza a optimum firmy.**

Produkce

Cílem firmy je maximalizace zisku. Je to rozdíl mezi celkovými příjmy a celkovými náklady.

Produkční funkce

Je vztah mezi množstvím (velikostí) vstupů (výrobních faktorů), které byly použity při výrobě v daném období a velikostí výstupu, který firma v daném období vytvořila. Např. kolik piva vyrobíme při různém množství zaměstnanců a varen za rok. Vstupy používanými ve výrobě jsou práce (L), půda a kapitál (K). Za netradiční vstup považují někteří ekonomové podnikavost.

Např. jak se bude měnit množství vyrobených aut, když v daném roce budeme měnit množství pracovníků a strojů.

Velikost výstupu závisí na množství kapitálu a množství práce. Předpoklad je, že firmy používají stejnou technologii.

Výstup závisí na množství použitých vstupů a efektivnosti jejich použití.

Produkční funkce: $Q = f(K, L)$

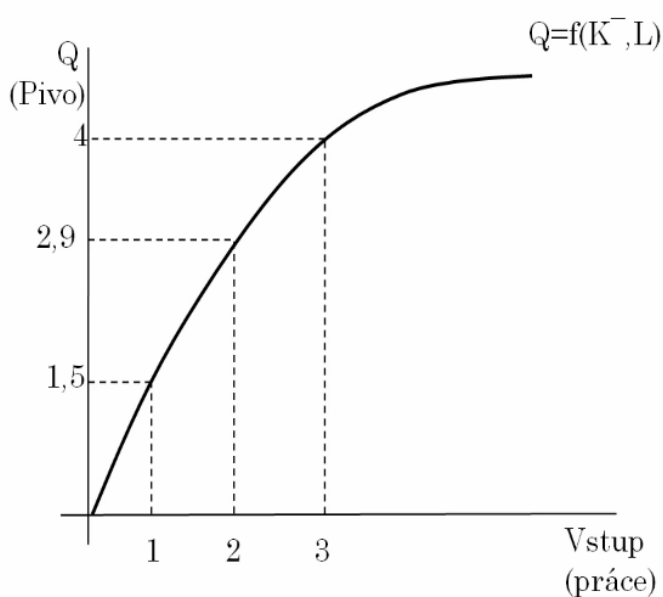
kde Q = výstup za jednotku času, K = vstup kapitálu za jednotku času, L = vstup práce za jednotku času

Produkce v krátkém období (krátkodobá produkční funkce)

Krátké období (SR) je období, v němž je minimálně jeden vstup (výrobní faktor) fixní to znamená, že se nemění a jeho množství je konstantní.

Fixním faktorem je kapitál (fyzicky fixován na určité místo, např. strojní zařízení, firma nemůže okamžitě měnit jeho objem za účelem změny výstupů).

Variabilním faktorem je práce (v případě potřeby je snadno zvětšen nebo redukován na základě krátkodobých pracovních smluv).

Na ose Y = množství piva a na ose X je práce. Na grafu je vidět produkční funkce Q , která znázorňuje změnu vyrobeného množství piva v závislosti na počtu zaměstnanců v případě, že máme fixní kapitál (dvě varny na pivo). Se zapojením dalšího pracovníka, vyrobíme více piva, ale každý další pracovník vyrobí méně piva než ten předchozí. Krátkodobá produkční funkce je charakterizována výnosy z jednoho variabilního výrobního faktoru (vstupu).

Protože v krátkém období je minimálně jeden vstup fixní a za tento fixní vstup považujeme kapitál, **charakterizuje krátkodobá produkční funkce vztah mezi výstupem a variabilním vstupem při dané úrovni kapitálu.** Z toho vyplývá, že **vlastností produkční funkce v krátkém období jsou výnosy pouze z jednoho variabilního výrobního vstupu (faktoru).**

Celkový produkt (TP) = výstup, který je vyroben danými vstupy ($TP = Q$). Jeho velikost vyjadřujeme ve fyzických jednotkách. Křivka celkového produktu vyjadřuje různé úrovně výstupu, které lze vyrobit kombinacemi různých množství variabilního vstupu

s konstantním množstvím fixního vstupu (za předpokladu neměnné technologie)

Průměrný produkt (AP) = představuje výstup na jednotku vstupu. Jeho velikost zjistíme, dělíme-li celkový výstup množstvím vstupů, které byly použity k jeho výrobě.

Mezní produkt (MP) = představuje změnu celkového produktu v důsledku změny vstupu o jednotku (za předpokladu konstantního množství ostatních vstupů). V případě velmi malých změn variabilního vstupu lze vyjádřit mezní produkt jako první parciální derivaci produkční funkce podle variabilního vstupu.

Zákon klesajících výnosů

Jestliže jsou do výrobního procesu přidávány stále stejné přírůstky variabilního vstupu, přičemž množství ostatních vstupů se nemění, výsledné přírůstky celkového produktu budou od určitého bodu klesat, tj. bude klesat mezní produkt variabilního vstupu.

Produkce v dlouhém období (dlouhodobá produkční funkce)

Znakem dlouhého období jsou všechny variabilní vstupy, to znamená, že je firma může měnit množství všech vstupů, které používá ve výrobě. V dlouhém období může firma uvažované dva vstupy navzájem nahrazovat neboli substituovat.

Základními vlastnostmi produkční funkce v dlouhodobém je závislost výstupů na kapitálu i práci (výnosy z rozsahu). Když budeme zvyšovat množství obou vstupů, výstup se bude nějak měnit tak jsou charakterizovány výnosy z rozsahu. Podle toho jak se výstup bude měnit, budeme rozlišovat 3 typy výnosů z rozsahu.

Výnosy z rozsahu se NEROVNAJÍ Výnosům z variabilního vstupu.

Izokvanta

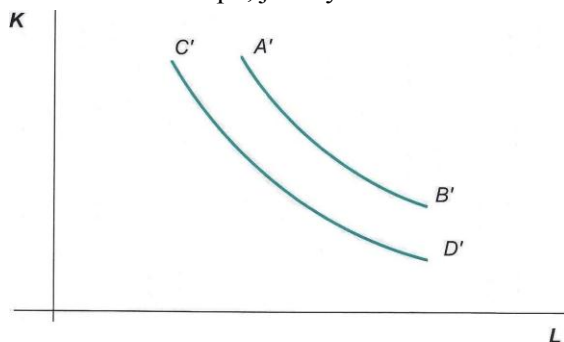
Ten umožňuje znázorňovat na dvou osách vodorovné plochy měnící se množství práce a kapitálu a na svislé ose velikost výstupu odpovídajícího nejružnějším kombinacím vstupů použitých při jeho výrobě.

Mapa izokvant nás informuje o maximálně dosažitelném výstupu při jakékoliv kombinaci vstupů, je tedy alternativním způsobem popsání produkční funkce.

Křivka izokvanty je tvořena všemi kombinacemi vstupů, které vedou k tvorbě stejného výstupu. Izokvanta C'D' představuje výstup $Q_1 = 10$ vajec.

Při posunu křivky doprava (nahoru) je vyšší úroveň výstupu.

Rozdíl mezi izokvantou a indifferenční křivkou je v tom, že každá izokvanta je spojena se specifickou úrovní výstupu, avšak indifferenční křivce není možno přiřadit konkrétní úroveň užitku (indifferenční křivky jsou smysluplné z ordinálního hlediska).

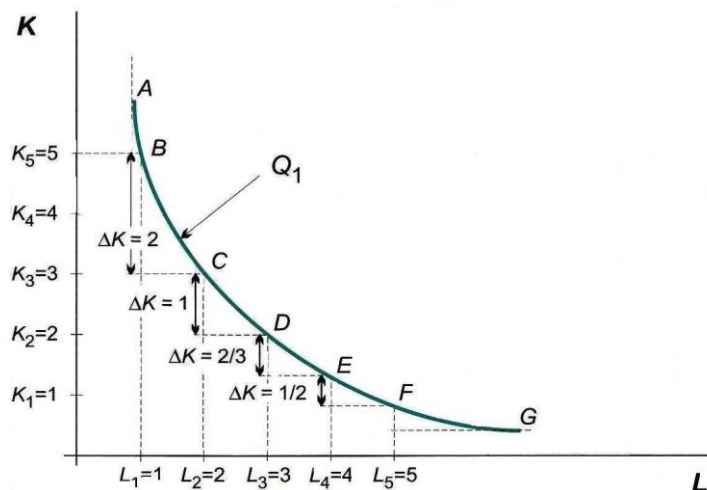

Obr. 5-6 Znárodnění produkce pomocí izokvanty

Mezní míra technické substituce

Míra, ve které firma může nahrazovat kapitál prací, aniž by se změnila velikost výstupu (firma snižuje objem jednoho vstupu a zvyšuje množství druhého vstupu). Význam směrnice izokvanty spočívá v tom, že poskytuje informace o technických možnostech vzájemného nahrazování vstupů.

Dochází-li ve výrobě k nahrazování relativně velkého množství kapitálu relativně velkým množstvím práce při nezměněné velikosti výstupu.

Obr. 5-8 Izokvanta

Efektivnost (mezní produktivita) daného vstupu závisí na používaném množství obou vstupů. Tedy mezní produkt práce je ovlivněn nejen množstvím práce, ale i množstvím kapitálu a analogické vztahy platí pro mezní produkt kapitálu.

Příklad:

Představme si malou právníckou kancelář, v níž jsou zaměstnány dvě písařky píšící na dvou počítačích. Jestliže firma přijme další dvě písařky, ale koupí jen jeden dodatečný počítač, je zřejmé, že výnos neboli mezní produkt práce každé z nových písařek bude menší, než kdyby firma koupila dva nové počítače. Je tedy zřejmé, že mezní produkt práce písařek je ovlivněn množstvím počítačů (kapitálu).

Optimální kombinace vstupů

Představují různé kombinace statků, které by si spotřebitel chtěl koupit bez ohledu na nejružnější omezení, na něž může narazit. Stejně jako spotřebitel i firma však narazí na omezení, jimiž jsou v případě firmy ceny používaných vstupů.

Výrobní studia v krátkém období

Jednotlivá výrobní stadia jsou charakterizována pomocí průměrných mezních veličin.

1. výrobní stádium

Firma najímá výrobní faktor až do bodu, kdy je průměrný produkt práce maximální (bod B)

Z hlediska firmy je toto stádium pozitivní: po celé jeho trvání roste průměrný produkt, který může sloužit jako dostatečné kritérium efektivity, neboť vyjadřuje efektivnost všech zapojených jednotek práce (na rozdíl od mezního produktu, který vyjadřuje efektivnost pouze dodatečné jednotky práce).

Efektivnost fixního vstupu v tomto stadiu roste, protože $AP_K = Q/K$ a výstup roste, zatímco objem kapitálu je konstantní. Efektivnost variabilního vstupu rovněž roste. **Negativním rysem 1. stadia je nízké využití fixního vstupu.**

2. výrobní stádium

Představuje růst výstupu z bodu B do bodu C na produkční funkci.

Efektivnost práce klesá, protože klesá průměrný produkt práce, ale roste efektivnost kapitálu

Dodatečná jednotka práce v tomto stadiu tedy zvyšuje efektivnost kapitálu, ale snižuje efektivnost práce.

Za optimální se považuje 2. stádium, které dosahuje nejvyšší efektivity a které vrcholí maximálním krátkodobým výstupem.

3. výrobní stádium

Od bodu C, snižuje se jak efektivnost práce, tak efektivnost kapitálu. Klesá celkový produkt Q. Příliš mnoho variabilního vstupu (pracovníků) na daný (fixní vstup) stroje. Mezní produkt práce nabývá záporných hodnot. **Příklad:** 2 psací stroje a 3 písáčky. **Toto stádium je nejhorší z důvodů efektivnosti.**

Výnosy z variabilního vstupu

Krátkodobé produkční funkce, v nichž se prosazují pouze rostoucí, pouze klesající nebo pouze konstantní výnosy z variabilního vstupu práce

1. Rostoucí výnosy z variabilního vstupu

Každá další jednotka práce je efektivnější (produktivnější) než předcházející jednotka. To se projevuje v tom, že výstup roste rychleji než variabilní vstup, což lze formálně vyjádřit jako $Q = a + bL + cL^2$

kde Q= je objem vstupu, L=je variabilní vstup práce, a,b,c=jsou konstanty a= tři traktory,

Např. 1. zemědělec vyrobí 10 tun, 2. zemědělec vyrobí 12 tun, 3. zemědělec 15 tun

2. Klesající výnosy z variabilního vstupu

Kdy výstup v důsledku dodatečného zapojování práce sice roste, ale pomalejším tempem než variabilní vstup.

Příklad: Další zemědělec vyrobí méně než předcházející zemědělec. Mezní produkt práce klesá, ale celkový výstup roste, ale klesajícím tempem.

3. Konstantní výnosy z variabilního vstupu

S růstem variabilního vstupu roste výstup konstantním tempem. Vzroste-li vstup o 10%, výstup vzroste také o 10%.

Příklad: Každý další zemědělec vyrobí stejně jako předchozí. Všechny jednotky jsou stejně produktivní.

Takovou produkční funkci lze vyjádřit vztahem $Q = a + bL$ jestliže $a = 0$, dostaneme $Q = bL$

Výnosy z rozsahu

Výnosy z rozsahu vyjadřují vztah mezi změnami vstupů a změnou výstupu. **Výnosy z rozsahu** však nepopisují celou dlouhodobou produkční funkci, neboť **postihují souvislost mezi proporcionální (ve stejné míře) změnou vstupů a jí vyvolanou změnou výstupu.** Např. práce a kapitál se 2x zvětší = proporcionálně

Pokud předpokládáme produkční funkci $Q = f(K, L)$ a vynásobíme oba používané vstupy stejnou kladnou konstantou např. „t“ ($t > 1$), potom mohou nastat tři situace:

a) **rostoucí výnosy z rozsahu** = zvýšení objemu každého z používaných vstupů o „t“ procent vede ke zvýšení výstupu o více než „t“ procent. Formálně $f(tK, tL) > tf(K, L) = tQ$

Příklad: Tři krát zvětšená továrna vyrobí více než tři menší totožné továrny.

Zvýšení vstupů o t % vede ke zvýšení výstupu o více než t%

Rostoucí výnosy z rozsahu – celkové náklady rostou pomaleji než výstup (křivka LTC roste klesajícím tempem).

Obr. prostření – porovnáváme, jak se mění délky základny a délka výšky u trojúhelníku. Délka základny značí změnu výstupu se prodlužuje více než délka výšky, která značí růst nákladů. Výstup roste více než náklady.

b) **klesající výnosy z rozsahu** = v důsledku růstu každého ze vstupů o „t“ procent dojde k růstu výstupu o méně než „t“ procent. Přesněji řečeno $f(tK, tL) < tf(K, L) = tQ$

Příklad: Tři továrny nyní vyrobí více než-li jedna velká.

Zvýšením vstupů o konstantu t dojde k růstu výstupu méně, než t. Vstupy rostou o 5%, ale výstupy jen o 4%.

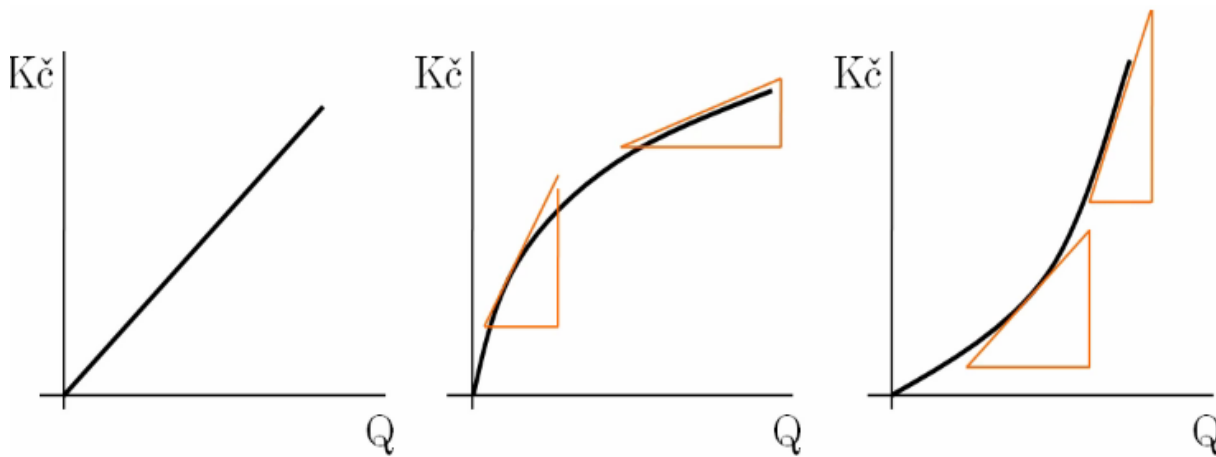
Klesající výnosy z rozsahu – celkové náklady rostou rychleji než výstup (křivka LTC roste rostoucím tempem).

Obr. pravý – porovnáváme délky u trojúhelníku. Roste výška oproti základně. Náklady rostou více, oproti tomu jak roste výstup.

c) **konstantní výnosy z rozsahu** = růst objemu každého ze vstupů o „t“ procent způsobí růst výstupu rovněž o „t“ procent. V tomto případě platí $f(tK, tL) = tf(K, L) = tQ$

Příklad: Jedna velká nebo tři malé továrny vyrobí stejně. Zvýšením vstupů o t % dojde k růstu výstupu o t %.

Konstantní výnosy z rozsahu – celkové náklady rostou stejným tempem jako výstup. Křivka LTC má tvar rostoucí přímky (levý obrázek)

U celkových nákladů (LTC) v dlouhém období musí křivka vždy vycházet z počátku (protože neexistují fixní náklady).

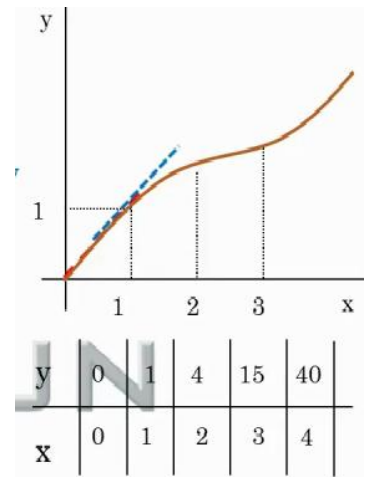
Na charakter výnosů potom ukazuje hodnota exponentu k :

- pokud $k > 1$, rostoucí výnosy z rozsahu
- pokud $k < 1$, klesající výnosy z rozsahu
- pokud $k = 1$, konstantní výnosy z rozsahu

Technický pokrok

Z hlediska technického pokroku na jednotlivé vstupy můžeme rozlišit následující tři případy:

- Neutrální technický pokrok** - působí na předpokládané vstupy stejně
- Kapitálově náročný technický pokrok** - ovlivňuje pouze kapitál. Při použití nové technologie je kapitál v čase stále produktivnější:
- Pracovně náročný technický pokrok** - ovlivňuje pouze produktivitu práce

Průměrné a mezní veličiny

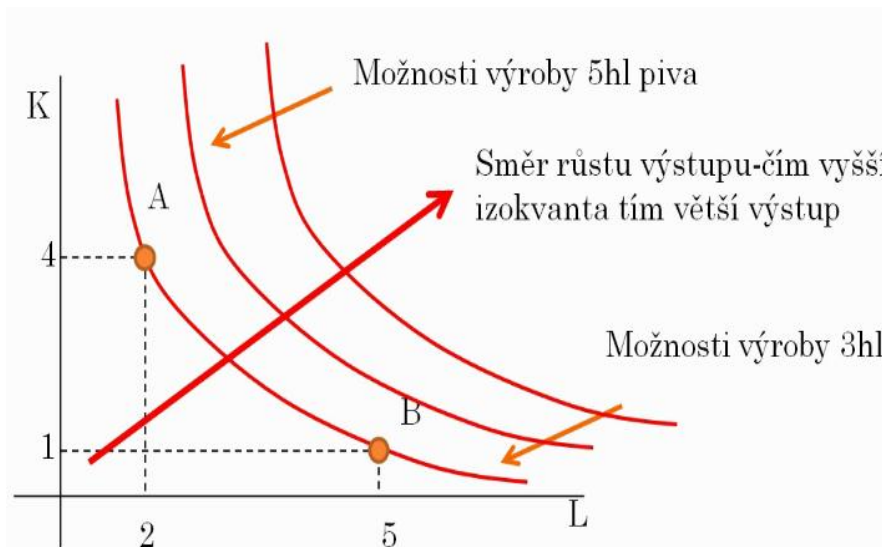
Při jakém X se rovnice průměrné a mezní veličině rovnají?

Mezní veličina protíná průměrnou veličinu v jejím extrému.

Izokvantová analýza a optimum firmy

Možnost substituce vstupů a výnosy z rozsahu.

Izokvanta je křivka, která znázorňuje kombinace vstupů, vedoucích k tvorbě stejného výstupu. Na osách bude vždy množství výrobních faktorů (nikdy tam nebudou ceny)

Na ose Y = množství kapitálu, na ose X = množství práce. Izokvanta určuje množství produkce, kterou můžeme vyrobit

Bod A - 2 zaměstnanci a 4 varny na pivo
Bod B - 5 zaměstnanců a 1 varna na pivo

Izokvanty se nikdy neprotínají, byl by porušen předpoklad efektivnosti. Se stejným množstvím lidí i varen, bychom mohli vyrobit 4 hl piva nebo 6 hl piva

4. Náklady firmy. Náklady v krátkém období. Náklady v dlouhém období. Vztah mezi krátkodobými a dlouhodobými náklady. Příjmy firmy. Celkový, průměrný a mezní příjem. Příjmy firmy a typy konkurence.

Náklady firmy

Z hlediska ekonomického jsou náklady nejen náklady explicitní, ale i náklady implicitní. V ekonomické teorii nás zajímají i náklady, za které reálně neplatíme (implicitní).

Implicitní náklady jsou náklady, které firma reálně neplatí, jde o obětovanou příležitost (Příklad: Vlastím byt. Implicitním nákladem bude nájemné, o které přicházíme, protože byt nepronajímáme, ale sám v něm bydlíme).

Explicitní náklady - jsou náklady, které firma reálně vynakládá (mzdy, nájem, voda, elektřina). Jejich pohyb je zanesen v účetních knihách.

Ekonomické náklady = implicitní + explicitní

Utopené náklady – náklady, které člověk nese, ať se rozhodne pro kteroukoliv z možných možností. Např. Při rozhodování, jestli mám je na dovolenou autem nebo autobusem je povinné ručení utopeným nákladem. Musí se platit povinné ručení tak jako tak.

Ekonomický zisk (π) = celkový příjem (TR) – ekonomické náklady (TC).

Účetní zisk = celkový příjem (TR) – explicitní náklady (účetní náklady)

Rozdíl účetního a ekonomického chápání nákladů na práci a kapitál

a) **U nákladů na práci** není mezi účetním a ekonomickým podstatný rozdíl: oba přístupy se považují za **explicitní náklady**. - z hlediska účetního jsou součástí skutečně vynaložených nákladů.

- z hlediska ekonomického, jsou náklady na práci, odvozeny ze mzdové sazby, která je součástí pracovní smlouvy.

b) **Náklady na kapitál** - považují ekonomové za **implicitní náklady**. Jejich výše je dána částkou, kterou by byl kdokoliv ochoten zaplatit za použití daného kapitálového statku, kdyby si ho pronajal. Firma tak přichází o toto nájemné a proto se jedná o obětovanou příležitost. Budeme předpokládat dokonalou konkurenci na trhu výrobních faktorů. Růst poptávky pro práci nebude mít vliv na její cenu.

Práce i kapitál jsou homogenní (může pracovat i půl člověka) tzn., že práci i kapitál můžeme libovolně dělit.

Cenou práce je mzda (W) - je to peněžní částka za jednu hodinu práce.

Cenou kapitálu je nájemné (r) - odpovídající peněžní částce za jednu hodinu strojového času. Cenu kapitálu může firma porovnávat s úrokem, který by mohla firma získat, kdyby nekoupila stroj, ale peníze uložila do banky (úrok tak představuje alternativní náklad).

Zapuštěné náklady - jsou výdaje nebo náklady, které firma nemůže žádným způsobem získat zpět (např. pronájem nebo specifickou technologii, kterou po zakoupení už dál nemůžeme prodat) **alternativní náklady jsou nulové**. Východiskem analýzy nákladů je funkční vztah mezi náklady a výstupem za jednotku času.

Budeme zkoumat, jak závisí velikost nákladů na objemu vyrobené produkce

Vývoj nákladu závisí na charakteru příslušné produkční funkce a cenách vstupů. $TC = f(Q, w, r)$. Kterákoliv proměnná, která se bude měnit v závorce (Q, w, r) ovlivní velikost nákladů.

Nákladová funkce tak vyjadřuje **minimální náklady** při výrobě různých objemů výstupů. Charakter nákladové funkce (její zakřivení) je určen charakterem (jejím zakřivením) produkční funkce.

Náklady firmy v krátkém období

V krátkém období je kapitál fixní to znamená, že se nemění. $STC = w \cdot L + r \cdot K_1$

K_1 je konkrétní číslo (kapitál je fixní) a náklady se v krátkém období s růstem objemu nemění (jsou také fixní). Tyto náklady musí existovat i při nulovém vstupu (nájem, pojištění) platíme je, i když nevyrobíme.

Tyto náklady se dělí na:

Celkové náklady (STC) – kolik firmu stojí výroba celkem. Celkové náklady získáme, když cenu práce vynásobíme množstvím práce + cenu kapitálu x množství kapitálu. $STC = w \cdot L + r \cdot K$

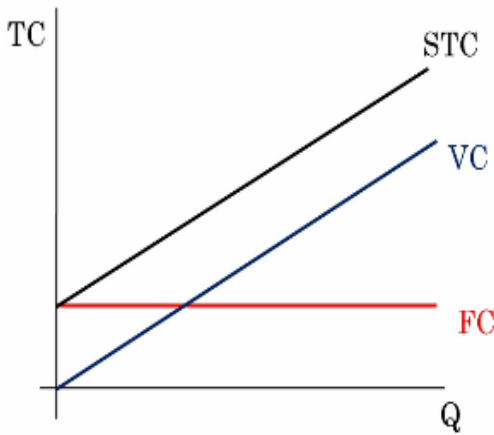
Celkové náklady se dělí na:

a) **Variabilní náklady** (VC) – které jsou zapříčiněny variabilním vstupem (práce). Tyto náklady se mění s množstvím produkce (objemem výroby, mzdy, suroviny). Variabilní náklady závisí na produkci.

Pokud se rovná výroba (Q) nula pak Variabilní náklady (VC) se rovnají také nula. Tvar variabilních nákladů ovlivňuje celkové náklady.

b) **Fixní náklady** (FC) – se nemění s velikostí produkce (nezávisí na velikosti výstupů $-Q$), firma je platí, i když vyrábí nebo nevyrobí (např. nájem, pojištění, ochrana objektu).

$$STC = VC + FC$$

STC mají stejný tvar jako VC jsou jen posunuty o velikost FC

Na ose Y jsou celkové náklady – jsou závislou proměnnou a závisí na množství produkce.

Na ose X je množství produkce -

FC - červená přímka značí fixní náklady a vždy se jedná o horizontální přímku.

VC – vždy začíná v počátku, protože když bude výstup nulový, budou variabilní náklady také nulové.

Celkové náklady (STC) = VC + FC

Celkové náklady v krátkém období mají stejný průběh jako Variabilní náklady VC, ale jsou posunuty o velikost Fixních nákladů FC.

Přímka STC vždy začíná v bodě FC. Nikdy nemůžou, celkové náklady začínat v bodě nula kvůli existenci fixních nákladů.

Průměrné fixní náklady (AFC) jsou fixní náklady připadající na jednotku výstupu (na jednoho zemědělce).

Průměrné fixní náklady jsou stále klesající. Je to z důvodu, že fixní náklady máme konstantní. S růstem výstupu bude křivka AFC klesat, ale nikdy se nedotkne osy x.

Příklad: Nejprve se prosazují rostoucí výnosy z variabilního vstupu, kdy každá další jednotka vyrobí více než ta předchozí (každá další jednotka je pro nás levnější).

Máme zemědělce, kterému platíme stále stejnou mzdu 10.000,- Kč.

- zemědělec vypěstuje za měsíc 2 tuny obilí. Při ceně 1t = 10.000,- Kč nám vydělá 20.000,- Kč
- zemědělec vypěstuje za měsíc 3 tuny obilí. Při ceně 1t = 10.000,- Kč nám vydělá 30.000,- Kč
- zemědělec vypěstuje za měsíc 4 tuny obilí. Při ceně 1t = 10.000,- Kč nám vydělá 40.000,- Kč

Každý zemědělec je pro nás levnější a fixní náklady (AFC) musejí klesat. Fixní náklady se rozdělí mezi zemědělce. Na obrázku vpravo je křivka nákladů AFC.

Průměrné variabilní náklady (AVC) jsou náklady na jednotku výstupu.

U prvních třech přímkách sklon klesá, a proto musí klesat i průměrné variabilní náklady.

Průměrné variabilní náklady - rostoucí výnosy z variabilního vstupu způsobují pokles průměrných variabilních nákladů s růstem výstupu

Roste-li produktivita práce, pak klesají průměrné náklady a naopak.

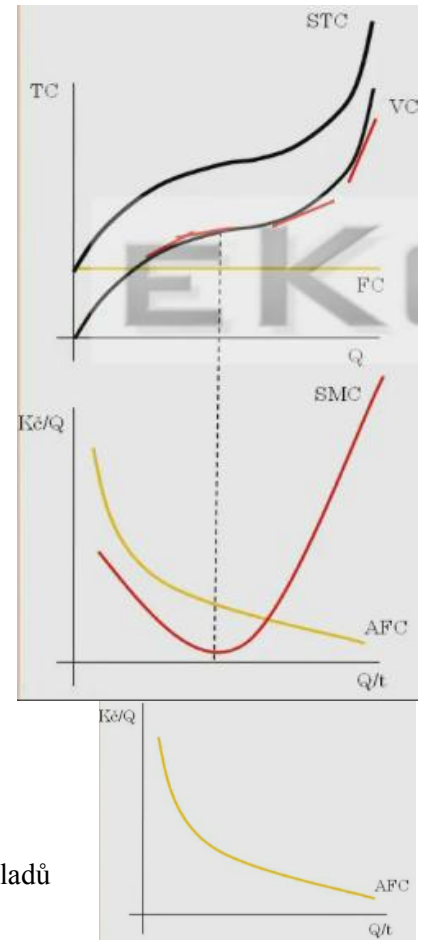
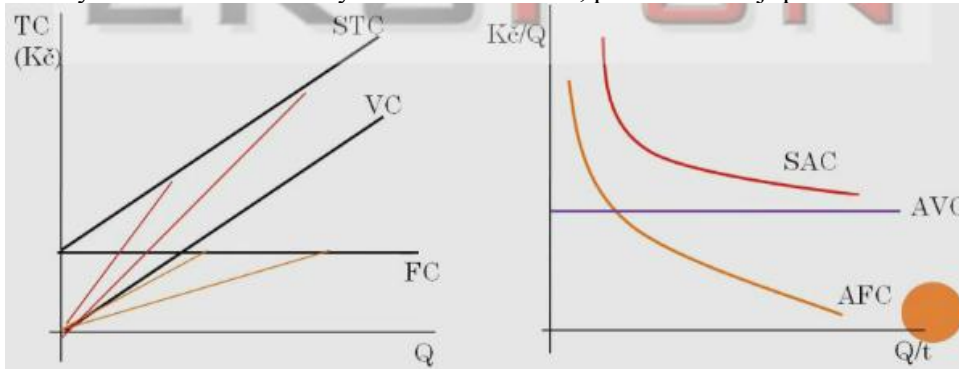
Průměrné náklady

$$SAC = (AVC + AFC)$$

SAC = součet průměrných variabilních nákladů (AVC) + součet fixních průměrných nákladů (AFC).

Krátkodobé průměrné náklady a průměrné variabilní náklady se budou přibližovat

Přímky SAC a AVC se nikdy nemůžou dotknout, protože existují průměrné fixní náklady AFC, které jim v tom zabrání.

Krátkodobé mezní náklady (SMC) - nám říkají, o kolik změní celkové náklady, pokud se změní výstup o jedna.

Krátkodobé mezní náklady jsou definované, jako přírůstek celkových nákladů vyvolaný zvětšením výstupu o jednotku. Protože v krátkém období se fixní náklady s růstem výstupu nemění, představují krátkodobé mezní náklady poměr pouze mezi změnou variabilních nákladů a změnou výstupu.

Obrázek: první tři červené tečky mají ploščí (polštější) tvar a 4.tá tečka je už strmější. Když směrnice klesala a tím tečny byly ploščí tím jsou menší (klesají) mezní náklady. Když směrnice roste tak mezní náklady také rostou. V bodě, kde přestávají mezní náklady klesat, a začínají růst, musí být minimum. SMC na dolním obrázku je krátkodobé mezní minimum.

Protože v krátkém období nemůže firma zvětšovat výstup změnou výrobního prostoru nebo používané technologie, může tohoto cíle dosáhnout pouze změnou použití variabilních vstupů (práce, surovin apod.). Každý dodatečný zemědělec bude vyrábět méně a méně. Náklady na zaměstnání dalšího budou růst. Další zemědělec vyrobí méně než ten předchozí. Každý další zemědělec se stává dražším a mezní náklady proto musí růst.

Fixní náklady (FC)

Jsou vzhledem ke konstantní úrovni fixních vstupů a rovněž konstantní – předpokládejme jejich velikost jako konstantu „a“.

Potom je rovnice fixních nákladů tato: $FC = a$

Konstanta a představuje peněžní částku ovlivněnou množstvím používaných fixních vstupů a jejich cenami.

Tvar křivky variabilních nákladů je odvozen přímo z produkční funkce.

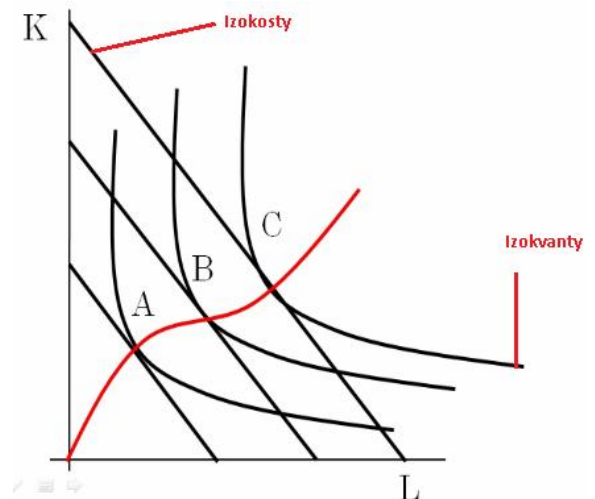
Náklady firmy v dlouhém období

V dlouhém období (není přesně časově ohraničeno) jsou všechny vstupy variabilní (firma může měnit jak objem práce, tak objem kapitálu).

Náklady jsou pouze jednotkové (průměrné náklady a mezní náklady).

Křivka rostoucího výstupu – ukazuje **minimální** náklady pro jednotlivé objemy výstupu.

Obrázek: Body A,B,C jsou optimální body. Červená křivka je křivka rostoucího výstupu. Křivka protíná body výrobky, při kterých jsou nejnižší náklady na výrobu.

Křivku **celkových nákladů v dlouhém období (LTC)** odvodíme stejným způsobem jako křivku celkových nákladů v krátkém období (STC) z příslušné produkční funkce.

Křivka LTC má tvar rostoucí přímky a tvar křivky je určen výnosy z rozsahu.

Výnosy z rozsahu:

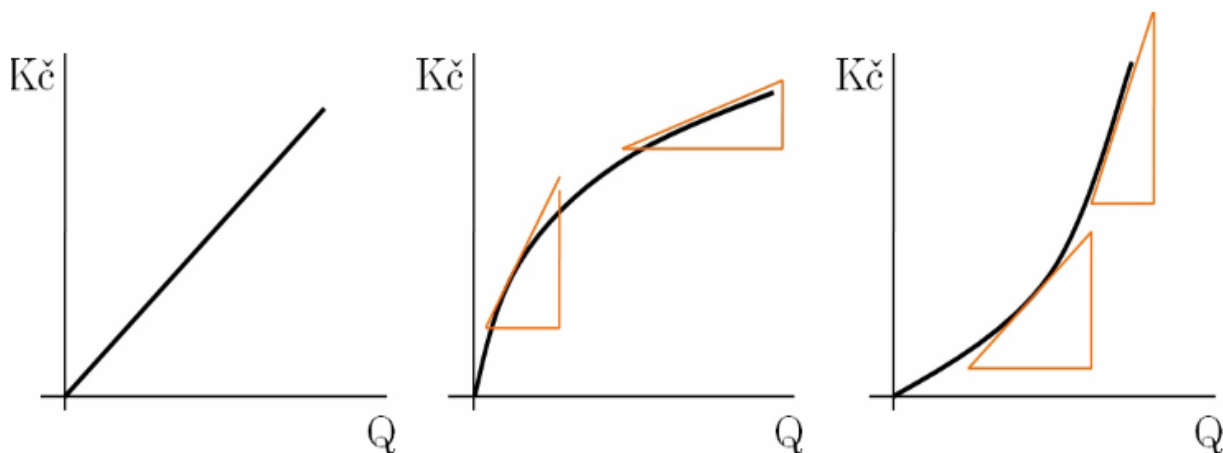
- **Konstantní výnosy z rozsahu** – celkové náklady rostou stejným tempem jako výstup. Křivka LTC má tvar rostoucí přímky (levý obrázek)

- **Rostoucí výnosy z rozsahu** – celkové náklady rostou pomaleji než výstup (křivka LTC roste klesajícím tempem).

Obr. prostření – porovnáváme, jak se mění délka základny a délka výšky u trojúhelníku. Délka základny značí změnu výstupu se prodlužuje více než délka výšky, která značí růst nákladů. Výstup roste více než náklady.

- **Klesající výnosy z rozsahu** – celkové náklady rostou rychleji než výstup (křivka LTC roste rostoucím tempem).

Obr. pravý – porovnáváme délky u trojúhelníku. Roste výška oproti základně. Náklady rostou více, oproti tomu jak roste výstup.

U celkových nákladů (LTC) v dlouhém období musí křivka vždy vycházet z počátku (protože neexistují fixní náklady).

Dlouhodobé průměrné náklady (LAC) jsou geometricky směrnici přímky vedené z počátku do daného bodu na křivce LTC.

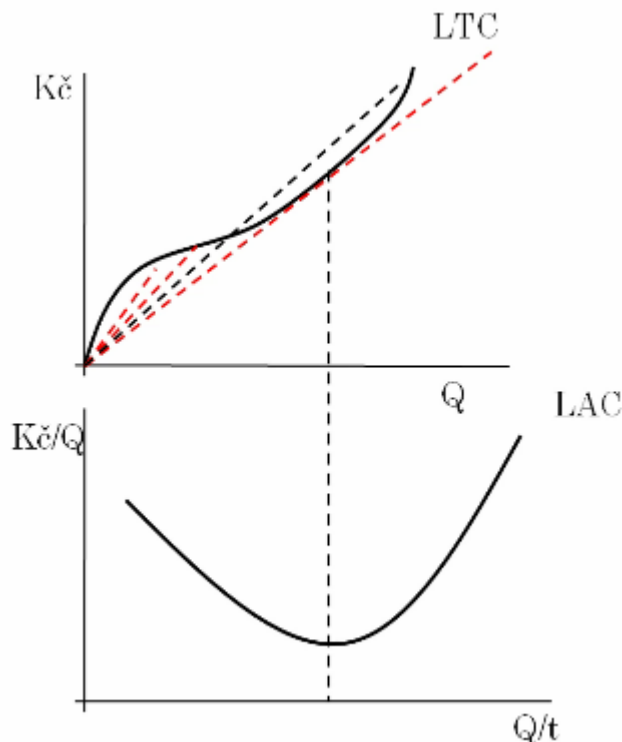
Obrázek: červené přímky jsou dlouhodobé průměrné náklady. **U červených přímek sklon klesá** (znamená to, že musí klesat i dlouhodobé průměrné náklady). U černé přímky je vidět, že sklon roste (znamená to, že musí růst i dlouhodobé průměrné náklady).

Spodní obrázek znázorňuje minimum křivky LAC (čárkovaná čára směrem nahoru), které nastává, když je přímka z počátku tečnou k LTC.

Vztah mezi krátkodobými a dlouhodobými náklady

Obecně platí, že náklady v krátkém období bývají vyšší než náklady v dlouhém období. Hlavní příčinou je existence fixních nákladů v krátkém období, které neumožňují firmě optimalizovat kombinace vstupů při měnícím se výstupu.

Je tedy důležité mít na paměti, že krátkodobé náklady nepředstavují minimální náklady na měnící se výstup. V dlouhém období oproti tomu může firma vyrábět rostoucí výstup s měnící se kombinací vstupů (protože jsou všechny variabilní). Racionálně se chovající firma se bude snažit každou zvýšenou úroveň výstupu vyrábět s minimálními náklady. Analýza dlouhodobých nákladů předpokládá minimalizaci nákladů firmou, tzn. pohyb podél její křivky rostoucího výstupu. **Krátkodobé a dlouhodobé mezní náklady** dosahují stejné výše při výrobě takového výstupu, kdy jsou fixní náklady firmy nejlépe využity.

Příjmy firmy

Příjmy firmy představují sumu peněžních prostředků, které firmě plynou z realizace její produkce, někdo používá pojem tržby. Jestliže vycházíme z cíle firmy v podobě maximalizace zisku, jednou z možností, jak tohoto cíle dosáhnout, je vedle minimalizace nákladů maximalizace příjmů.

Vývoj příjmů je ovlivněn charakterem trhu, na němž firma realizuje svou produkci. Na dokonale konkurenčním trhu prodává a kupuje zcela stejný statek mnoho malých nezávislých výrobců a spotřebitelů, takže žádný z nich nemůže ovlivnit tržní cenu. Počet obchodujících na nedokonalé konkurenčním trhu je omezen a prodávající, kupující či oba současně jsou ve výsadním postavení, které jim umožňuje ovlivňovat tržní cenu ve svůj prospěch.

Příjmy firmy můžeme rozdělit na **celkové, průměrné a mezní**.

Celkový příjem firmy

Celkový příjem je celková peněžní částka, kterou firma získá prodejem svých výrobků. Jeho velikost zjistíme vynásobením ceny za jednotku a prodaného množství: $TR = PQ$

Z tohoto vztahu plyne, že grafické znázornění celkového příjmu bude záviset na typu konkurence.

a) v dokonalé konkurenci

- v důsledku daných předpokladů – nemá firma možnost výši ceny ovlivnit a cena proto pro ni představuje exogenní konstantu. Z toho vyplývá, že v těchto podmínkách je křivka celkového příjmu (TR) funkcí pouze prodaného množství, což graficky můžeme znázornit jako rostoucí polopřímku vycházející z počátku. Její směrnice je stejná jako výše ceny.

b) v podmínkách nedokonalé konkurence

- je situace složitější. Cena není konstantní, ale s růstem výstupu klesá a poptávková křivka je proto klesající.

Když nedokonalé konkurenční firma snižuje cenu, aby prodala větší výstup, může být procentní snížení ceny menší, stejné nebo větší než procentní zvýšení realizovaného množství, takže celkový příjem může růst, neměnit se nebo dokonce klesat:

- jestliže je poptávka elastická (koeficient $\epsilon_{PD} < -1$), potom je procentní růst prodaného množství větší než procentní pokles ceny a celkový příjem roste

- Za zjednodušeného předpokladu, že poptávková funkce je lineární, je jejím grafickým znázorněním, klesající přímka, jejíž rovnice může být vyjádřena jako $P = a - bQ$.

- dosadíme-li tento výraz pro cenu do rovnice celkového příjmu $TR = PQ$ dostaneme $TR = (a - bQ)Q$ a úpravu

$$TR = aQ - bQ^2$$

Průměrný příjem firmy

- příjem plynoucí firmě z jedné prodané jednotky

- vypočítáme ho, vydělíme-li celkový příjem objemem produkce

- protože křivka průměrného příjmu vyjadřuje souvislost mezi cenou a prodaným množstvím, je totožná s křivkou individuální poptávky

Mezní příjem firmy

- je definován jako změna celkového příjmu v důsledku změny výstupu (prodejů) o jednotku

Grafické znázornění mezního příjmu je podobně jako v případě celkového příjmu závislé na podmínkách konkurence:

a) v podmínkách dokonalé konkurence

- kdy jsou všechny firmy v odvětví identické a žádná z nich nemůže ovlivnit tržní cenu, je individuální poptávková křivka rovnoběžná s osou x, takže její směrnice (d/PdQ) = 0

b) podstatným znakem nedokonalé konkurence je klesající individuální poptávková křivka

- aby firma prodala další jednotku vyrobeného výstupu, snižuje jeho cenu

Příjmy firmy a typy konkurence

Dokonalá konkurence, nedokonalá konkurence, monopolistická konkurence.

5. Dokonale konkurenční trhy. Podmínky dokonalé konkurence. Krátkodobá a dlouhodobá rovnováha firmy v dokonalé konkurenci. Maximalizace zisku. Bod zvratu a bod uzavření firmy. Nabídková křivka odvětví. Křivka LIS v podmínkách různých cen vstupů. Efektivnost mechanismu dokonalé konkurence. Přebytek výrobce.

Vlastnosti pro dokonalou i nedokonalou konkurenci

Cílem firmy je maximalizace zisku. Maximalizace zisku se vypočítá (π) = celkové náklady (TR) – celkové příjmy (TC). Úkolem firmy je najít takové množství produktu, které firmě zajistí největší zisk. Neplatí pravidlo, čím větší bude výstup, tím větší bude zisk.

Dokonale konkurenční trhy

Firma maximalizující zisk podřizuje volbu vstupů i výstupů k dosažení **maximálního** ekonomického zisku.

Nulový ekonomický zisk = znamená, že vstupy přináší tolik, kolik by přinášely svým nejlepším alternativním užitím. V takovém případě neexistuje impuls, aby firma přesunula své vstupy do jiného odvětví.

Ekonomický zisk je rozdílem mezi celkovými příjmy a celkovými náklady.

Ekonomický zisk bude maximální při výrobě takového objemu produkce, kdy dodatečný přírůstek výstupu nepovede ke změně dodatečného zisku. Aby firma maximalizovala zisk, měla by zvolit takový výstup, aby se při jeho výrobě rovnaly mezní příjmy mezním nákladům.

Čistý zisk = účetní zisk – implicitní N

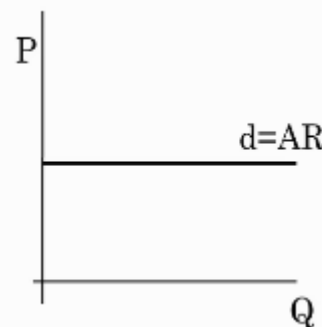
Podmínky dokonalé konkurence

Předpoklady modelu dokonalé konkurence

- na trhu existuje **velký počet malých firem**
- firmy (nebo kupující) mají tak malý podíl na trhu, že **svým jednáním nejsou schopny ovlivnit cenu**
- neexistují bariéry vstupu a výstupu firmy z odvětví (např. patenty)
- výrobky jsou dokonalými substituty (do kvality, vzhledu) např. to může být pšenice
- aby firma zvýšila svůj zisk, musí se snažit co nejvíce snížit svoje náklady
- všechny statky jsou **homogenní** (stejně)
- všichni výrobci a spotřebitelé mají **dokonalé informace** o cenách a množstvích směňovaných na trhu
- firmy usilují o maximalizaci zisku, spotřebitelé o maximalizaci užitku

V dokonalé konkurenci je nezávislost ceny na objemu produkce firmy. V případě, že se bude továrna sebevíce snažit, na trhu má tak nepatrný podíl, že svou produkcí není schopna ovlivnit tržní cenu.

Obrázek: Poptávka po dokonalé konkurenci. Poptávka je dokonale elastická po výrobcích firmy. d – poptávka ve výši produkce je shodná s průměrným příjmem AR.

V reálním světě neexistuje mnoho trhů, které by vyhovovaly všem uvedeným předpokladům. Příkladem velmi blízkým podmínkám dokonalé konkurence jsou trhy zemědělské produkce, některých surovin či peněz.

Celkové příjmy závisí pouze na objemu produkce.

Např. pivo stojí 20,- Kč. Se změnou produkce se cena nebude měnit.

V dokonalé konkurenci platí: mezní příjem (MR) = průměrný příjem (AR) = ceně (P) = individuální poptávce po produktu firmy (d)

Krátkodobá rovnováha firmy v dokonalé konkurenci

Krátké období je spojeno s existencí fixních vstupů a na trhu existuje fixní množství firem.

Konkurence na trhu finálních výrobků ovlivňuje průběh Celkový příjem, průměrný příjem a mezní příjem.

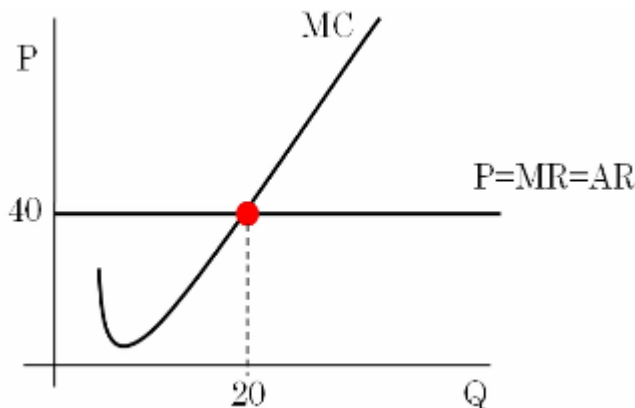
Aby byla firma v rovnováze, musí maximalizovat zisk (mezní příjem MR = mezním nákladům MC).

Poptávka je shodná s příjmovou mezního příjmu (MR = P). Musí také platit $P = MC$.

Optimální výstup firmy je možné zajistit dvojím způsobem:

- a) na základě rozdílu mezi celkovými příjmy a celkovými náklady
- b) na základě rovnosti mezních příjmů a mezních nákladů

Zisk je maximální při takovém výstupu, kdy je největší rozdíl mezi celkovými příjmy a celkovými náklady, to nastane tehdy, kdy obě křivky mají stejnou směrnici. Protože směrnice křivky celkových příjmů vyjadřuje mezní příjem a směrnice křivky celkových nákladů vyjadřuje mezní náklady, rovnost směrnic křivek celkových příjmů a celkových nákladů znamená rovnost mezních příjmů a mezních nákladů.

Rovnováha v krátkém období nastává, jestliže je trh „vyčištěn“, tzn. Při krátkodobé rovnovážné ceně P^* se rovná poptávané i nabízené množství daného statku (Q^*). Ani poptávající, ani nabízející nemají zájem tato množství měnit. Tržní nabídka S i tržní poptávka D vznikají horizontálním součtem individuálních křivek nabídky, resp. poptávky. Kombinace P^*Q^* vyjadřuje rovnováhu mezi poptávkami všech jednotlivců a náklady všech firem.

Rovnovážná cena plní dvě důležité funkce:

1. Je signálem pro výrobce při jejich rozhodování o velikosti vyráběného výstupu. Firmy maximalizující zisk budou vyrábět takový výstup, pro který platí rovnost $P^* = MC$. Výstup odvětví bude Q^* .
2. Je signálem pro kupující jednotlivce. Při tržní rovnovážné ceně P^* se jednotlivci maximalizující užitek rozhodují, jakou část svého důchodu vynaloží na nákup daného statku. Tržní poptávané množství bude Q^* .

Hlavními faktory způsobujícími změny tržní nabídky (posun křivky tržní nabídky) jsou změny cen vstupů, které firmy používají, změny technologií, očekávání výrobců a změna počtu firem na daném trhu. Předpokládejme, že křivka nabídky vlivem některého z výše uvedených faktorů posune doprava dolů.

Za hlavní faktory způsobující změny tržní poptávky (projevující se v posunu křivky tržní poptávky) jsou považovány změny důchodu spotřebitele, jejich preferencí, očekávání a ceny substitutů a komplementů.

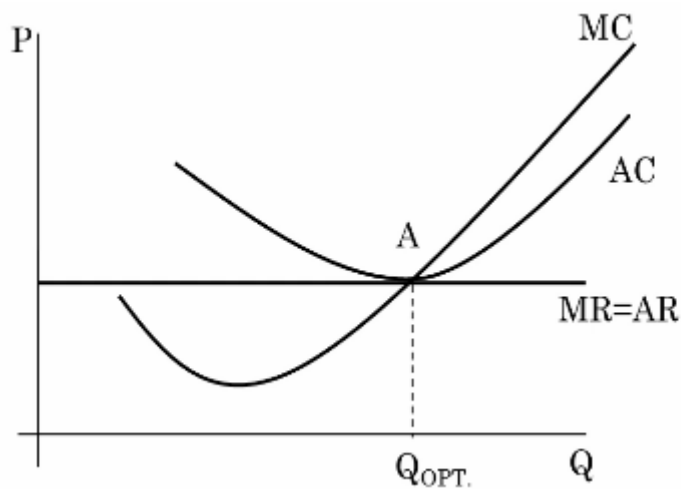
Dochází-li na dokonale konkurenčním trhu k současným změnám nabídky a poptávky, bude výsledná změna tržní rovnováhy ovlivněna elasticitou tržní nabídky a poptávky a relací jejich posunů.

Dlouhodobá rovnováha firmy v dokonalé konkurenci

Dlouhé období je spojeno s pouze variabilními vstupy a množství firem působících na trhu se mění, firmy přicházejí a odcházejí.

Firma nebude měnit svůj výstup, bude tedy v rovnováze, když bude vyrábět právě tolik výrobků, které jí umožní maximalizovat zisk ($MR=MC$).

Předpokládáme, že firma může měnit objem všech používaných vstupů. **Optimální výstup firmy v dlouhém období je potom odvozen z rovnosti mezních příjmů a dlouhodobých mezních nákladů ($P = MR = LMC$).**

$$P = MC = AC$$

Bod A se nazývá **bod zvratu** a je bodem rovnováhy firmy i odvětví v dlouhém období

V dlouhém období je však optimální výstup firmy ovlivněn ještě jednou zásadní skutečností: **volným vstupem či odchodem firem do odvětví, resp. z odvětví.**

Dlouhé období představuje dostatečný časový prostor pro to, aby vznikaly nové a zanikaly některé již existující firmy. Počet firem v odvětví je proto v dlouhém období určen nejen jejich přesunem mezi jednotlivými odvětvími, ale také procesy vzniku, resp. zániku, jednotlivých podniků.

Pokud budou firmy v odvětví realizovat ekonomický zisk, bude to impulsem pro příchod řady dalších firem. Větší počet firem v odvětví vyrobí větší objem výstupu, což se projeví v růstu tržní nabídky a tedy v posunu křivky nabídky odvětví směrem doprava dolů. Za jinak nezměněných okolností dojde k poklesu tržní ceny a zisku firem. Příchod nových firem do odvětví bude pokračovat tak dlouho, dokud tržní cena neklesne na úroveň průměrných nákladů ($P = AR = LAC$) a **ekonomický zisk na nulu.**

V této situaci již do odvětví nepřichází žádná firma a současně z něj žádná neodchází, protože alternativní uplatnění jejich zdrojů v jiném odvětví by jí přineslo stejný výnos. Počet firem v odvětví je možné považovat za rovnovážný.

K analogickému procesu dochází v případě, kdy firmy v odvětví realizují krátkodobou ztrátu. Řada firem se z tohoto důvodu rozhodne odvětví opustit. Celkový výstup odvětví klesá, křivka tržní nabídky se posune doleva nahoru. Tržní cena za jinak nezměněných okolností poroste. V okamžiku, kdy dosáhne výše průměrných nákladů, budou firmy realizovat nulový ekonomický zisk a nebudou mít důvod toto odvětví opouštět, protože stejnou míru výnosu by realizovaly v jiných odvětvích.

Nabídka dokonale konkurenčního odvětví v dlouhém období

Při konstrukci **křivky nabídky celého dokonale konkurenčního odvětví v dlouhém období** nemůžeme postupovat stejně jako v případě krátkodobé křivky nabídky odvětví, kterou jsme získali horizontálním sečtením individuálních nabídkových křivek jednotlivých firem. Je tomu tak proto, že jednotlivé firmy v dlouhém období reagují na změnu tržní ceny a na existenci či neexistenci pozitivního ekonomického zisku příchodem, resp., odchodem z odvětví, takže výstup odvětví je v čase značně variabilní. Křivku nabídky dokonale konkurenčního odvětví v dlouhém období (LIS) získáme, jako **soubor dlouhodobých rovnovážných bodů odvětví** vznikajících v průsečících posunující se poptávkové křivky a krátkodobých křivek nabídky.

Maximalizace zisku

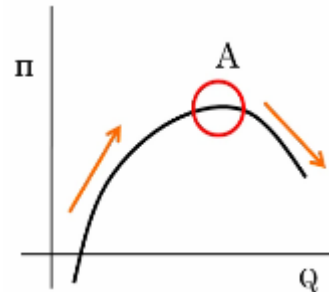
Aby firma maximalizovala zisk, musí se mezní příjem (MR) = mezním nákladům (MC) $MR > MC$ – při zvýšení výroby o jednotku vzroste TR více než TC. Vzroste zisk, a tak se nám vyplatí dál vyrábět.

(na obrázku je to levá šipka před bodem A)

$MR < MC$ – při zvýšení výroby o jednotku se zvýší TC více než TR a zisk klesá. Proto se nevyplatí vyrábět více a raději snížit výrobu.

(na obrázku je to pravá šipka za bodem A)

$MR = MC$ – je zisk maximální (firma je v rovnováze). Firma nemůže zvýšením nebo snížením produkce zvýšit zisk.

Bod zvratu a bod uzavření firmy

V dokonale konkurenčním odvětví tedy není možné, aby celkové příjmy dlouhodobě převyšovaly celkové náklady stejně, jako aby byly celkové příjmy dlouhodobě menší než celkové náklady. **V dlouhém období firma směřuje k vyrovnanosti celkových příjmů a celkových nákladů neboli k nulovému ekonomickému zisku.** Tento bod vyrovnání výnosů s náklady bývá označován jako **bod zvratu**.

Křivka LIS

Pro grafické znázornění křivky LIS je zapotřebí alespoň dvou dlouhodobých rovnovážných bodů odvětví, jejichž spojením by křivka LIS vznikla. Výchozí tržní rovnováha představuje jeden z uvedených bodů. Druhým je nově vzniklá tržní rovnováha, která je důsledkem změn v tržní poptávce a následnou reakcí změn.

V krátkém období reagují firmy na změnu tržní poptávky změnou nabízeného množství na základě vyrovnávání ceny s mezními náklady. V dlouhém období firmy do odvětví přicházejí nebo z něj odcházejí, což způsobuje posun krátkodobé tržní nabídky a formování nové rovnovážné ceny, při které firmy realizují nulový ekonomický zisk. V takovém případě situaci pohyb firem mezi odvětvími ustává a počet firem v odvětví lze považovat za rovnovážný.

Křivka LIS v případě konstantních cen vstupů

Dokonale konkurenční odvětví je v dlouhodobé rovnováze, jestliže firmy maximalizující zisk necítí potřebu z odvětví odejít nebo do něj vstoupit. Tento stav nastává při takovém počtu firem v odvětví, kdy každá z nich realizuje dlouhodobý optimální výstup, při němž platí $P = LMC = LAC$ a při němž jsou jejich dlouhodobé průměrné náklady minimální.

Odvětví s konstantními náklady je charakterizováno jedním z předpokladů analýzy firmy: růst výstupu odvětví nevede k růstu cen vstupů. To znamená, že příchod nových firem do odvětví v dlouhém období nezpůsobí růst nákladů existujících firem. Reálně je tento stav umožněn např. tím, že firmy používají ve výrobě jen nepatrnou část existujících a jim dostupných zdrojů, nebo tím, že dané vstupy jsou používány v širokém měřítku v mnoha odvětvích. Firmy přicházející do odvětví teď již těmito výrobními faktory disponují a nezvyšují svou poptávkou ani jejich cenu, ani náklady firem, které již v odvětví vyrábějí. Skutečnost, že výstup odvětví může být zvětšován, aniž by rostly náklady, znamená, že objem produkce odvětví lze neustále zvyšovat. Růst výstupu odvětví však naráží na omezení daná tržními podmínkami, zejména úrovní tržní poptávky.

Charakteristickým rysem odvětví s konstantními náklady je tedy růst, resp. pokles výstupu v dlouhém období, aniž by se změnila tržní cena, což vyplývá i z ekonomické interpretace dokonale elastické křivky LIS.

Křivka LIS v případě rostoucích cen vstupů

U většiny odvětví dochází s růstem výstupu v dlouhém období k růstu výrobních nákladů. Původní a nově přichodící firmy kupují vstupy, jejichž množství je omezeno, a tlačí tak jejich cenu nahoru. Zvětšený počet firem v odvětví může vyvolat dodateční vnější náklady spojené např. se znečištěním životního prostředí. Taková odvětví představují druhý ze zmíněných tří případů, a to **odvětví s rostoucími náklady**.

Rostoucí počet firem v odvětví znamená současně růst poptávky po vstupech a následně růst jejich ceny.

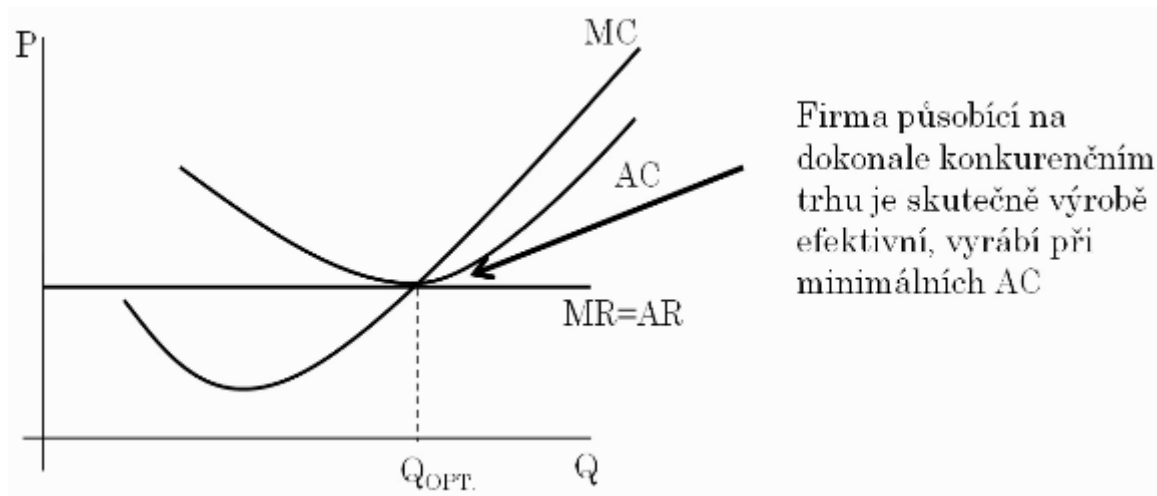
Křivka LIS v podmínkách klesajících cen vstupů

V některých odvětvích může docházet s růstem výstupu ke snižování nákladů v dlouhém období. Příčinou mohou být tzv. vnější úspory, které na rozdíl od úspor z rozsahu nemůže firma ovlivnit. Může jít např. o to, že v důsledku rozvoje celého odvětví dochází ke zdokonalování dopravní sítě a spojů, což může přispět ke snížení firemních nákladů. Jakmile se ukáže, že o tento výrobek je na trhu obrovský zájem, objevuje se více firem nabízejících specializované vstupy firmám v odvětví, takže výrobní náklady mohou klesnout. V tomto případě jde o **odvětví s klesajícími náklady**.

Efektivnost mechanismu dokonalé konkurence

Rozlišujeme dva základní druhy efektivnosti.

Výrobní efektivnost – firma je výrobně efektivní, pokud v dlouhém období produkuje (nebo vyrábí) produkt při minimálních průměrných nákladech. Znamená, že výstup je vyroben s minimálními dlouhodobými průměrnými náklady. Firma je výrobně efektivní.

Alokační efektivnost

Vyrábí se přesně tolik, kolik je poptáváno. Nejde tedy jen o to, aby firma vyráběla s co nejnižšími náklady, ale aby současně vyráběla výrobky, o něž mají spotřebitelé zájem.

Nabídka je tvořena rostoucí křivkou mezních nákladů firmy, protože rovnovážná cena se rovná dodatečným nákladům na výrobu poslední prodané jednotky ($P = MC$).

Křivka poptávky je odvozena z užitku, který spotřebitel přinese poslední jednotka koupeného statku, tzn. cena je dána tím, kolik je ochoten spotřebitel zaplatit za tuto poslední jednotku ($P = MU$).

V bodě, kde protínají křivka nabídky s křivkou poptávky, platí $MC = MU$, tzn., že při rovnovážné ceně a množství jsou stejné náklady firmy na výrobu poslední jednotky a užitek, který plyne spotřebiteli ze spotřeby poslední jednotky.

Přebytek výrobce

Rozhodne-li se dokonale konkurenční firma maximalizující zisk vyrábět určitý objem produkce, musí to být pro ni ziskovější než vyrábět nulový objem produkce. **Rozdíl mezi tím, co vydělává firma výrobou optimálního výstupu, a tím, co by vydělala, kdyby byl objem její produkce nulový**, bývá označován jako **přebytek výrobce**.

Protože fixní náklady jsou konstantní, projevují se změny v přebytku výrobce v důsledku změny tržní ceny P^* ve změně krátkodobého zisku. Graficky můžeme tyto změny znázornit jako změny plochy mezi tržní cenou a krátkodobou křivkou individuální nabídky.

V dlouhém období se přebytek výrobce rovná nule: ekonomický zisk je nulový, fixní náklady neexistují.

Přebytek všech výrobců v krátkém období je znázorněn jako plocha mezi tržní cenou P^* a tržní nabídkou S (vzniklou horizontálním součtem individuálních nabídek).

Přebytek všech výrobců v dlouhém období

Protože ekonomický zisk každého z výrobců je v dlouhém období nulový je jim jedno na kterém konkrétním trhu podnikají, neboť stejný výnos by mohli realizovat na kterémkoliv jiném trhu.

6. Monopol. Cenová diskriminace. Volba optimálního výstupu monopolu a stanovení ceny. Charakteristika monopolní síly. Měření koncentrace v odvětví. Podmínky vzniku monopolu. Monopolní firma maximalizující zisk a výstup. Neefektivnost monopolu. Regulace monopolu.

Monopol

Představuje opak dokonalé konkurence.

Monopol, tvoří produkce pouze jediné firmy. Zatímco v modelu dokonalé konkurence vyráběl velký počet firem zcela identické produkty, předpokládá model monopolu jedinou firmu vyrábějící produkt, k němuž **neexistují blízké substituty**.

V případě monopolu jako jediného nabízejícího neexistuje konkurence. Skutečnost, že monopol je představován jedinou firmou na trhu, bývá zdůrazňována používáním analogických pojmů „čistý monopol“ nebo „absolutní monopol“.

Monopolní trh je charakterizován přítomností jediného nabízejícího. **Monopol může rozhodovat o výši ceny tak o velikosti vyráběného výstupu. Většinou volí výstup, který maximalizuje jeho zisk, a cenu určí podle tržní poptávky.**

Příklad: Jako příklad jediné firmy na daném trhu lze uvést Řízení letového provozu (ŘLP). Tato firma zajišťuje navádění letadel na přistání a start (za což stanoví tzv. přibližovací poplatky) a navádění letu při pouhém přeletu nad Českou republikou (tzv. přeletové poplatky).

Pro zjednodušení analýzy budeme předpokládat existenci jediné firmy na daném trhu.

Proč je na daném trhu pouze jedna firma – bariéry vstupu na trh?

- protože jiné firmy na tento trh buď vstoupit nechtějí, nebo nemohou
- nemožnost příchodu na daný trh je spojena s tzv. překážkami (bariérami) vstupu do odvětví, které se stávají zdrojem monopolní síly

Hlavní překážky vstupu do odvětví

- skutečnost, že průměrné náklady větší firmy dosahují svého minima při větším výstupu, než v případě malé firmy (velká firma vyrobí 1 milion kusů za rok za cenu 1ks výrobku 50,- Kč a malá firma vyrobí 1 tisíc stejných výrobků za cenu 1ks/100,- Kč). Je to z důvodu používané drahé výrobní technologie, kterou používá velká firma)
- kontrola zdrojů nezbytných pro výrobu (např. obchod s nějakou komoditou)
- regulace a státní opatření (administrativní monopol – Česká Pošta na malé listovní zásilky)
- právní restrikce v podobě patentů (prášek Aspirin), ochranných práv autorů apod.

Charakteristické rysy monopolu

- pokud by byla v postavení absolutního monopolu např. firma vyrábějící jako jediná určitý módní výrobek, potom pouhá změna preferencí spotřebitelů může způsobit výrazný pokles či zánik její monopolní síly.
- vzhledem k nepřítomnosti konkurentů v odvětví, které ovládá, je monopol ve svém rozhodování nezávislý
- zatímco dokonale konkurenční firma je cenovým příjemcem, je monopol cenovým tvůrcem

Přirozený monopol – tržní poptávku může uspokojovat svou produkcí jedna firma s nižšími průměrnými náklady, než kdyby bylo v odvětví více menších firem. Je to například firma dopravující ropovody ropu, plynovody plyn atd.

Cenová diskriminace

Skutečnost, že monopol disponuje určitou monopolní silou, mu umožňuje používat cenovou strategii tzv. **cenovou diskriminaci**. Cílem cenové diskriminace je získání přebytku spotřebitele a jeho přeměna v dodatečný zisk firmy.

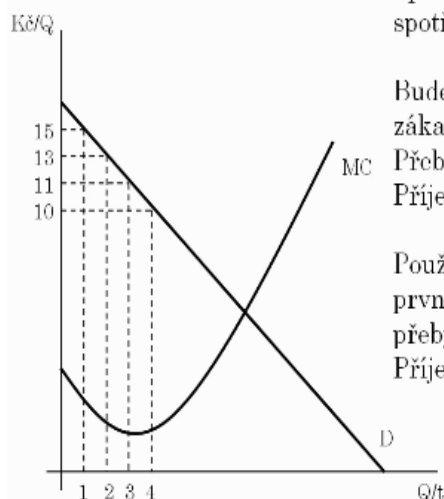
Podstatou cenové diskriminace je stanovení rozdílných cen stejných výrobků (např. cizinci mají dražší vstupné na české hrady a zámky než Češi), aniž by k tomu vedly nákladové důvody.

Pro cenovou diskriminaci je tedy podstatné, že jde o stanovení různých cen (různým spotřebitelům nebo různých množství) **z jiných než nákladových příčin.**

Cenová diskriminace prvního stupně

Představuje diskriminaci podle spotřebitelů, kdy monopol stanoví každému spotřebiteli maximální cenu, kterou je ochoten zaplatit za každou koupenou jednotku. Monopol tak získává pro sebe celý přebytek spotřebitele. V praxi není cenová diskriminace prvního stupně příliš častá, a to zejména ze dvou důvodů:

- firma nezná maximální cenu, kterou je každý ze spotřebitelů ochoten za zboží zaplatit
 - i kdyby se firma dotazovala každého spotřebitele, nezískala by pravděpodobně pravdivou odpověď, protože zájmem spotřebitelů je, aby cena byla co nejnižší
- Na obrázku znázorňuje 1, 2, 3, 4 (čtyři rozdílné spotřebitele).

Spotřebitel 1 je ochoten zaplatit 15Kč/kus

Spotřebitel 2 13Kč/kus, spotřebitel 3 11Kč/kus
spotřebitel 4 10Kč/kus

Bude-li chtít monopol uspokojit všechny
zákazníky musí stanovit cenu 10Kč

Přebytek spotřebitele: $5+3+1=8$ Kč
Příjem monopolu 40Kč

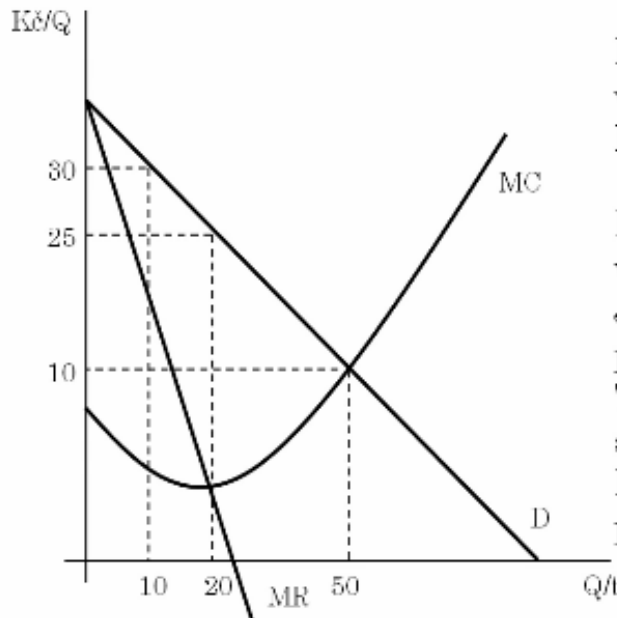
Použije-li cenovou diskriminaci
prvnímu kus za 15Kč druhému kus za 13Kč
přebytek spotřebitele bude 0
Příjem $15+13+11+10=48$ Kč

Příklad: někdy může monopol přistoupit k tzv. nedokonalé cenové diskriminaci prvního stupně založené na odhadech maximálních cen, které jsou její spotřebitelé ochotni platit. Například daňový poradce, který zná finanční situaci svých klientů, může odhadnout, kolik bude jeho klient schopen zaplatit za jeho služby.

Cenová diskriminace druhého stupně

Je stanovení různých cen za různá **kumulovaná množství daného statku** (jde tedy o diskriminaci v závislosti na prodaném množství). Jedná se např. o cenu elektřiny, vody atd.

Za prvních 10kWh je stanovena cena 30Kč/kWh
za dalších 10kWh již 25Kč/kWh
za dalších 30kWh je to 10Kč/kWh

Bez cenové diskriminace by monopol vyráběl 20kWh za 25Kč/kWh
 $MC=MR$

Diskriminací druhého stupně bude vyrábět celkem 50kWh
Jednotlivé bloky (10, 10, 30) bude prodávat za rozdílné ceny (30, 25, 10)
Tím získá částečně přebytek spotřebitele
NE všechen jako v diskriminaci prvního stupně

Cenová diskriminace třetího stupně

Její podstatou je **rozdělení spotřebitelů na dvě** nebo více skupin, z nichž každá má svou vlastní poptávkovou křivku. V praxi je tato forma používána nejčastěji. Do této skupiny lze zařadit i např. velmi rozšířený způsob povzbuzení prodeje prostřednictvím kuponů v novinách, rozdílné ceny do kina podle dnů a času.

Pro realizaci jsou nutné následující podmínky:

- musí existovat kritérium rozdělení spotřebitelů do různých skupin (segmentů trhu). Tímto kritériem jsou výrazné **rozdíly v cenové elasticitě poptávky** po daném produktu (mohou být ovlivněny rozdílnou úrovní důchodů jednotlivých skupin).
- není možný vzájemný prodej mezi spotřebiteli, protože potom by někdo ze skupiny s nízkou cenou mohl prodávat produkt někomu ze skupiny s vyšší cenou

Cenová diskriminace v čase

Prodej telefonu iPhone, kdy v prvních několik dnů od uvedení na trh je telefon dražší než za kolik se prodává od např. 15 dne od uvedení na trh.

Volba optimálního výstupu monopolu

Při rozhodování o velikosti výstupu, jehož výroba je spojena s maximalizací zisku, vychází monopol z maximalizace rozdílu mezi celkovými příjmy a celkovými náklady, resp. z rovnosti mezních příjmů a mezních nákladů (ať již celkové nebo mezní).

Aby monopol prodal dodatečnou jednotku (výstupu), snižuje nejen cenu této poslední jednotky, ale všech předchozích jednotek výstupu. (nemůže prodávat 100ks za 100,- Kč a stoprvní kus za 99,- Kč) to nejde. Všechny kusy je musí prodávat za 99,-Kč. Z toho vyplývá, že mezní příjem klesá rychleji, než klesá cena ($MR < P$).

Chování monopolu se příliš neliší v krátkém a dlouhém období, a zároveň, v obou období, může dosahovat kladného ekonomického zisku. Na daném trhu existují bariéry vstupu na trh a nemůžou přijít nové firmy na trh a stlačit cenu.

První obrázek: TC – křivka celkových nákladů, TR – křivka celkových příjmů (celkový příjem dokonce klesá). Čím více vyrobíme, tím více nevyděláme. $Q = \text{mezní příjem} = \text{mezním nákladům}$

Q' = monopol maximalizuje svůj zisk.

Zelený kruh - celkové náklady = celkovému příjmu

TR a TC se protínají $AR=AC$ a zisk je 0

Druhý obrázek: AR - přímka znázorňující tržní poptávku a MR znázorňuje mezní příjem. Mezní příjem klesá rychleji než průměrný příjem. MC je křivka mezních nákladů. Mezní náklady protínají mezní příjem.

Monopol má svoji monopolní sílu, která mu dovoluje stanovit cenu na velikosti mezních nákladů. Cena bude podle poptávky (monopol si zjistí kolik jsou zákazníci ochotni zaplatit za daný výrobek).

Lidi jsou ochotni zaplatit P' a monopol bude požadovat cenu za svůj výrobek.

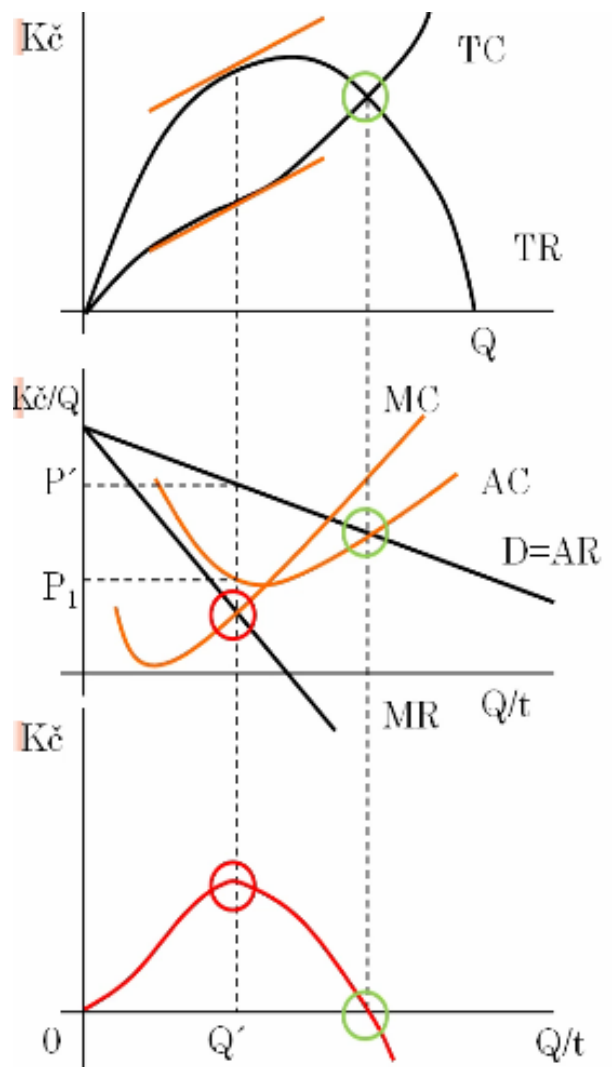
V bodě, kde se celkový příjem rovná celkovým nákladům (křivky se protínají), platí rovnost i průměrného příjmu a průměrných nákladů. Tedy zisk musí být nula. AC – křivka průměrných nákladů.

P_1 = velikost průměrných nákladů (kolik stojí výroba jednoho kusu výrobku).

Červený kroužek – mezní zisk se rovná mezním nákladům

Třetí obrázek: v kroužku je maximální zisk, zelený kroužek – zisk je nulový

Monopol většinou nevyrobí optimální výstup s minimálními průměrnými náklady

Stanovení ceny monopolem

Monopol volí cenu pro výstup maximalizující zisk s ohledem na poptávanou křivku.

Cena bude převyšovat mezní příjem tak mezní náklady při daném optimálním výstupu.

Rozdíl mezi cenou a mezními náklady bude ovlivněn cenovou elasticitou poptávky. Čím bude poptávka elasticitější, tím bude menší převis ceny nad mezními náklady. Zákazníci jsou citliví na změnu ceny a nejsou ochotni akceptovat vysokou cenu.

Monopol by měl vyrábět tak velký výstup, kterému odpovídá elastická část poptávkové křivky.

Není pravdivé tvrzení, že monopol v důsledku své ekonomické síly může určit libovolně vysokou cenu své produkce.

Úroveň ceny, za kterou bude prodávat optimální výstup, je dána ochotou poptávajících tuto cenu zaplatit.

Charakteristika monopolní síly

Monopol jako jediný výrobce určuje cenu na trhu. Neexistence substitutů a silných bariér znamenají výluční postavení na trhu. Čím větší je monopolní síla, tím menší je cenová elasticita (čím větší má monopol moc, tím je obtížnější srazit cenu níž a spotřebitel se musí smířit s tím, co nabízí trh, i když jsou ceny předražené).

Monopolní síla je schopnost stanovit cenu vyšší než mezní náklady ($P > MC$).

Měření koncentrace a odvětví

V praxi se využívá míra koncentrace a velikost zisku.

Míra koncentrace - vyjadřuje procentuální podíl nejsilnějších firem v odvětví na celkové produkci odvětví

Velikost zisku - vyjadřuje se dle velikosti dosaženého zisku

Monopolní firma maximalizující zisk a výstup

Monopol může dosahovat zisk v krátkém i dlouhém období.

Vyrábíme Q' a prodáváme jej za cenu P'

Zisk je rozdíl celkových příjmů minus celkové náklady.

Neefektivnost monopolu

Jelikož monopolní síla má možnost stanovit cenu nad úroveň mezních nákladů, způsobuje, že z hlediska společnosti monopol nevyrobí efektivně. Není veden tržním mechanismem k optimálnímu využití společenských zdrojů.

Některé potenciální přínosy ze směny nejsou realizovány a část zdrojů společnosti zůstává nevyužita.

Regulace monopolu

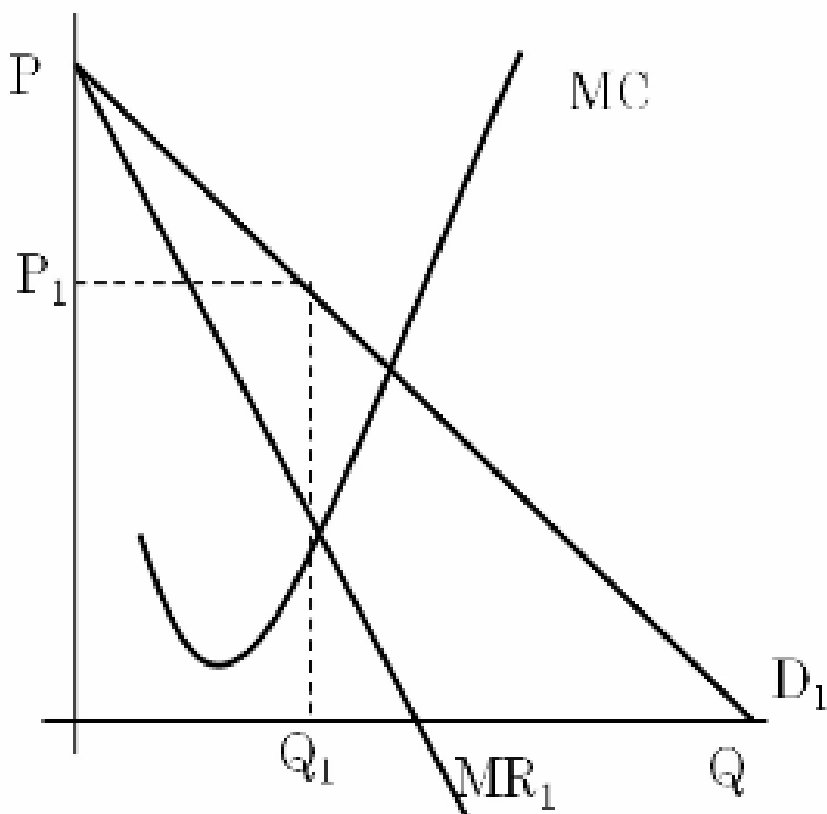
Cílem regulace monopolu je eliminovat jeho neefektivnost. Zpravidla jde o podniky, jako jsou např. dopravní podniky, podniky zásobující firmy i domácnosti plynem nebo elektřinou apod. Regulace se může vztahovat na výši a strukturu cen, kvalitu služeb apod. Problémem cenové regulace je otázka úrovně regulované ceny.

Častým způsobem jejího řešení je stanovení regulované ceny na úrovni mezních nákladů ($P = MC$), tedy aplikace principu dokonalé konkurence. Pokud je však regulovaná cena na úrovni mezních nákladů stanovena přirozeným monopolům, způsobuje vznik jejich ztráty.

Monopson

Opak monopolu. Představuje trh, kde je pouze jeden kupující. Dovoluje to kupovat zboží za nižší cenu než v podmínkách dokonalé konkurence (stát jediný kupující např. vojenské produkce, trh práce).

Křivka nabídky monopolu

7. Monopolistická konkurence. Diferenciace produktu. Rovnováha (maximalizace zisku) v krátkém a dlouhém období. Chamberlainův model. Efektivnost monopolistické konkurence.

Monopolistická konkurence

Monopolistická konkurence je něco mezi dokonalou konkurencí a monopolem. Z každé má něco.

Charakteristika monopolistické konkurence

Monopolistická konkurence je model obsahující jak rysy monopolu (odtud „monopolistická“), tak prvky dokonalé konkurence (odtud „konkurence“).

Monopolistický trh - charakteristika:

Na trhu je velký počet výrobců, jejichž výrobky jsou velmi blízkými substituty (liší se kvalitou, vzhledem, atd.). Velký počet firem v určitém odvětví způsobuje, že každá z firem předpokládá, že její vlastní rozhodování o výstupu a ceně neberou ostatní firmy v úvahu, takže její činnosti je na chování ostatních firem nezávislá.

Diferenciace produktu

Podstatným rysem monopolistické konkurence je **diferenciace produktu**. Ta může spočívat např. v umístění firmy, ve výši ceny, v kvalitě produktu apod. Z této výrobní diferenciace potom vyplývá monopolní síla výrobce v rámci jím vyráběného produktu. Monopolistická firma tak v určitém velmi omezeném smyslu může být cenovým tvůrcem. Z tohoto hlediska připomíná monopol.

Významný rys monopolistické konkurence souvisí s možnostmi **vstupu /výstupu do odvětví**. Připomíná dokonalou konkurenci, kdy neexistují žádné bariéry bránící firmám do odvětví vstoupit.

Nová firma si musí na trhu získat zákazníky. K tomu může používat nejrůznější podpory prodeje (zejména reklamu), což vyžaduje výdaje, měla by zpracovat marketingovou strategii apod. Právě tyto finanční a tržní okolnosti představují bariéry spojení se vstupem nové firmy na monopolně konkurenční trh. Pro většinu firem však nejsou nepřekonatelné.

Maximalizace zisku monopolistické firmy v krátkém období

Protože firma v monopolistické konkurenci vyrábí produkt lišící se od produktu jiných firem, je individuální poptávková křivka po její produkci klesající. Na monopolistickém trhu jsou minimální rozdíly mezi prodávanými výrobky a jejich cenami. Proto sníží-li jedna z firem cenu, je pravděpodobné, že to zvýší objem jejích prodejí více než proporcionálně (protože odláká zákazníky firmám, které cenu nesnížily). Jestliže naopak zvýší cenu, její zákazníci půjdou nakupovat k firmám prodávajícím za nezvýšenou cenu, takže naše firma pravděpodobně prodá výrazně menší objem své produkce. (Na rozdíl od toho by v dokonalé konkurenci zvýšení ceny jednou firmou vedlo ke ztrátě všech jejích zákazníků, jelikož produkt je zcela identický).

Tato skutečnost posílená existencí velkého počtu substitutů na monopolně konkurenčním trhu způsobuje, že **individuální poptávková křivka je velmi elastická**. Cenová elasticita poptávky po produkci firmy v podmínkách monopolistické konkurence je tedy ovlivněna diferenciací výrobků a počtem firem v odvětví. Čím více substitutů má daný firemní produkt a čím více firem je na daném trhu, tím větší lze očekávat cenovou elasticitu individuální poptávky.

Minimalizace ztráty pokračováním ve výrobě

Firma se však v krátkém období může ocitnout v situaci, kdy její výrobky nejdou na odbyt a v důsledku toho **celkové příjmy poklesnou pod úroveň celkových nákladů**. Firma v takovém okamžiku stojí před volbou, zda přesto, že je výroba ztrátová, v ní pokračovat, nebo ji ukončit.

Uzavření firmy

Jestliže je firma ve ztrátě a v situaci, kdy jsou při výrobě jakékoliv velikosti výstupu její celkové příjmy menší než variabilní náklady, je pro ni výhodnějším řešením výrobu ukončit.

Maximalizace zisku monopolistické firmy v dlouhém období

Předpokládejme, že firmy v daném monopolistickém trhu budou realizovat krátkodobý ekonomický zisk. Jeho existence se stane impulsem pro vstup řady jiných firem (buď zcela nových, nebo podnikajících v jiných odvětvích). K jejich přílivu dochází v podstatě bez problémů, neboť bariéry vstupu do odvětví mohou nově příchozí firmy poměrně snadno překonat. Tržní poptávku potom zabezpečuje větší počet firem, takže na každou z nich připadá menší část trhu, což se projevuje v posunu individuální poptávkové křivky doleva.

Individuální poptávková křivka se bude s největší pravděpodobností posunovat doleva dolů tak dlouho, dokud se nevyrovná cena s dlouhodobými průměrnými náklady.

Snadný vstup firem do monopolisticky konkurenčního odvětví, resp. jejich obchod z tohoto odvětví v dlouhém období, vede k prosazování **tendence nulového ekonomického zisku**.

Chamberlinův (ČEMBRLEJNŮV) model monopolistické konkurence

Model v roce 1993 publikoval Edward Chamberlin. Ten pracuje s pojmem „výrobní skupina“ a větším počtem křivek poptávky. **Výrobní skupina** je skupina firem vyrábějících podobné výrobky.

Existence výrobní skupiny je podmíněna třemi podmínkami:

- velkým počtem firem vyrábějících diferencovaný produkt
- rozhodovací nezávislostí firem (rozhodnutí jedné firmy není vázáno na rozhodnutí jiné firmy)
- stejné nákladové a poptávkové křivky všech firem ve skupině

Chamberlinův model pracuje se dvěma typy poptávkových křivek:

První – označuje se „d“ a znamená, že ostatní firmy ve skupině nebudou reagovat na změnu ceny. Pokud jedna firma cenu sníží a ostatní firmy cenu svých výrobků nezmění, lze očekávat relativně velký nárůst objemu prodeje první firmy, která nižší cenou odlákala některé zákazníky ostatních firem ze stejné výrobní skupiny.

Křivka poptávky d je tedy velmi elastická.

Druhá – označuje se „D“ znamená, že všechny ostatní firmy mění ceny současně s tou firmou, která ke změně ceny přistoupila jako první. Pokud tedy první firma sníží cenu a ostatní ji okamžitě budou následovat. **Křivka poptávky D** je méně elastická než křivka d.

Při výrobě **dolhodobého optimálního výstupu** realizuje firma nulový ekonomický zisk jako důsledek volného vstupu firem do dané výrobní skupiny.

Výchozí bod určen P_1 a Q_1

Snížení ceny $P_1 \rightarrow P_3$:

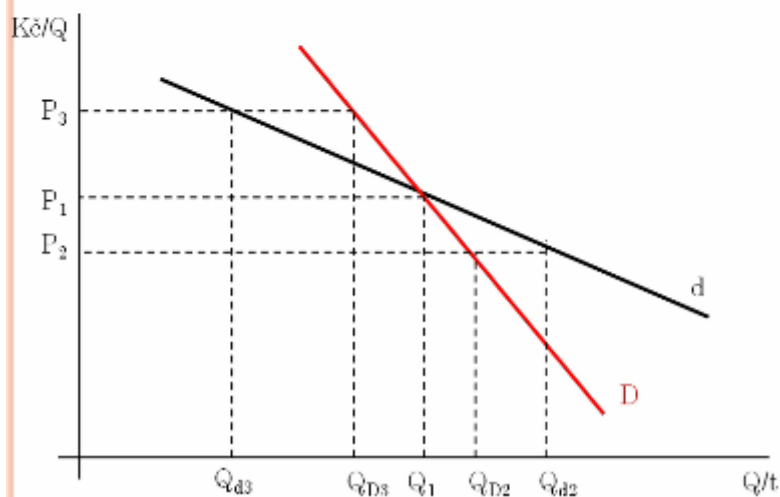
Poptávky bez reakce d – roste výstup na Q_{d2}

Poptávka skutečná D – roste výstup na Q_{D2}

Zvýšení ceny $P_1 \rightarrow P_2$:

Poptávky bez reakce d – klesá výstup na Q_{d3}

Poptávka skutečná D – klesá výstup na Q_{D3}

Efektivnost monopolistické konkurence

Nižší **výrobní efektivnost firmy** v monopolistické konkurenci v porovnání s konkurencí dokonalou je často spojována s převisem výrobní kapacity.

Na monopolistickém trhu existuje více firem, než by bylo v případě, kdyby všechny firmy vyráběly s minimálními dlouhodobými průměrnými náklady.

Alokační neefektivnost monopolistické konkurence je analogická s případem monopolu. Jak monopol, tak monopolistická firma disponují monopolní silou, která jim umožňuje sestavit cenu nad úroveň mezních nákladů ($P > MC$). To má za následek opět alokační neefektivnost v podobě tzv. ztráty (nákladů) mrtvé váhy.

Přes uvedené neefektivnosti monopolistické konkurence je tento typ tržní struktury považován za žádoucí. Protože žádná z konkurujících si firem nemá zpravidla podstatnou monopolní sílu, ztráta (náklady) mrtvé váhy plynoucí z monopolní síly by měla být malá. Vysoká elasticita poptávkových křivek bude působit ve směru zmenšením převisu výrobní kapacity.

8. Oligopolní struktura. Stanovení optimální ceny a výstupu. Kartel. Cenové vůdcovství. Cournotův model. Model oligopolu se zalomenou poptávkovou křivkou. Teorie her a dohody. Dominantní strategie. Nashova rovnováha. Věžňovo dilema.

Oligopolní struktura

Oligopol je malý počet firem na trhu (někdy jsou na trhu pouze 2 firmy – duopol) s vysokým stupněm vzájemné závislosti při rozhodování (např. vztah TV Nova a TV Prima). Při rozhodování o týdenním programu musí brát v úvahu chování svého konkurenta. Firmy navzájem reagují nejen na změnu ceny (druhé firmy), ale i na změnu ceny, kvality produktu, reklamy apod.

Oligopolní tržní struktura je činnost jen několika firem v odvětví. Firmy mají velký tržní podíl a musí při svých rozhodnutích zvažovat reakci ostatních firem v odvětví (předvídat jejich reakci na svá vlastní rozhodnutí).

Např. firma ČEZ změnila cenu na vyšší tak si firma musí položit otázku, jak se zachová EON, jak bude na změnu reagovat.

Existuje řada různých modelů oligopolu, které se však shodují v následujících třech předpokladech:

1. **Relativně malý počet výrobců v odvětví.** Některé modely mají pouze dvě firmy na daném trhu (duopol), nebo neudaný počet stejně silných firem, nebo jedna z firem v dominantním postavení.
2. **Charakter vyráběného produktu může být jak homogenní oligopol, tak diferencovaný oligopol.**
V případě **homogenního oligopolu** (produktu je stejný např. letecká přeprava, ropa). U tohoto typu oligopolu je zvlášť silná vzájemná závislost firem, protože např. i sebemenší změna ceny jednoho z nich ovlivní výrazně ostatní firmy. Pokud firmy v **oligopolu vyrábějí jiné produkty, hovoříme o diferencovaném oligopolu**. Rozdíly mezi výrobky jednotlivých firem v oligopolním odvětví nejsou zpravidla podstatné, tzn., že jde o blízké substituty (odvětví výroby automobilů – různé značky aut, pracích prášků, čistících prostředků, kosmetiky apod.).
3. **Mohou existovat bariéry vstupu do odvětví**, např. v podobě **úspor z rozsahu** (platí pro velké firmy, kdy funkce LAC – dlouhodobých průměrných nákladů dosahuje minima při větším objemu), **náklady na diferenciaci produktu** (např. firma RedBull díky jejich dobrému marketingovému mixu, bude dnes těžké proniknout na trh s energetickými nápoji), **právní restrikce** (nemůžeme jen tak podnikat v bankovníctví, protože nám budou chybět odborníci), vysoké náklady na zavedení firmy (automobilka).

Bariéra v podobě úspory z rozsahu – každá firma, usilující o vstup do odvětví by měla dosahovat při výrobě stejně nízkých průměrných nákladů jako firmy, které se v daném odvětví už nacházejí.

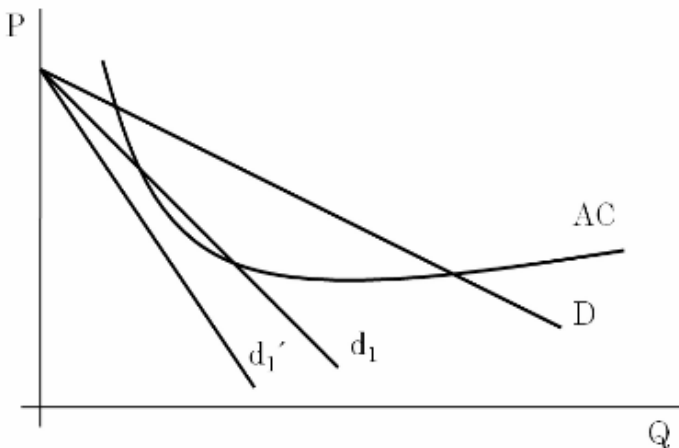
Existence oligopolu je ovlivněna velikostí trhu a optimální velikostí firmy (tj. velikostí, která umožňuje firmě realizovat úspory z rozsahu). Je-li trh v porovnání s velikostí firmy malý, potom bude tržní poptávku zajišťovat malý počet firem a vzniká oligopol. Je-li trh v porovnání s velikostí firmy velký, dojde k přílivu dalších firem a zániku oligopolu.

Budou-li v odvětví **dvě firmy** vyrábějící homogenní produkci (dvě stejná letiště např. v Praze). Křivka D bude znázorňovat tržní poptávku po leteckých službách. Individuální křivkou poptávky každé firmy přímka d_1 (individuální poptávky jsou shodné (obě dvě poptávky jsou stejné tak, se překrývají) – trh je rozdělen na dvě stejné poloviny). Cena obou firem bude asi vyšší než AC (obě dvě AC jsou stejné tak, se překrývají) – průměrné náklady obou firem.

Protože je individuální poptávka neboli zároveň průměrný příjem nad průměrnými náklady, znamená to, že obě firmy budou realizovat kladný ekonomický zisk.

Pokud na trh vstoupí **třetí firma**, tak individuální poptávka (každé z nich) bude představována 1/3 tržní poptávky (přímka d'_1). Za těchto okolností byly průměrné náklady každé firmy větší než jimi stanovená cena. Znázorněná křivka průměrných nákladů AC firmy je nad křivkou d'_1 , tedy vytváří prostor pouze pro dvě firmy na trhu. Pokud budou na trhu tři shodné firmy, ani jedna z nich se neujme a nevykáží zisk (budou ve ztrátě). Pokud k tomu dojde, odpadne nejslabší firma.

Křivka průměrných nákladů AC (nebo-li optimální velikost firmy) vytváří prostor pouze pro existenci dvou firem.

Někdy mohou firmy v oligopolu použít jako bariéru vstupu ostatních konkurentů tzv. **limitní cenu**. Limitní cena je stanovena na nižší úrovni než cena, při které by oligopolní firmy maximalizovaly zisk, kdyby nebyly ohrožovány vstupem firem

z jiných odvětví. Tím odhláskají případné firmy zvenčí, které by chtěly na daný trh vstoupit, protože by viděli ziskovou příležitost. Předpokladem uplatnění limitních cen je společný postup oligopolních firem.

Stanovení optimální ceny a výstupů

Většina modelů oligopolu vychází z předpokladu, že výstup daného odvětví je zcela homogenní (např. ropa), takže se na daném trhu prosazuje zákon jediné ceny. Spotřebitelům potom nezáleží na tom, od kterého výrobce produkt kupují. To však neodpovídá realitě. Firmy se snaží odlišit svůj produkt od výrobků konkurentů ať již v oblasti např. zlepšení kvality výrobků, jeho designu, záručních lhůt, poskytovaných služeb, reklamy atd. Na trhu jsou potom diferencované výrobky různých firem a zákon jedné ceny se nemůže prosazovat. Spotřebitelé ve skutečnosti mezi produkty jednotlivých firem rozlišují.

Kartel

První typ oligopolního uspořádání trhu je kartel. Kartel představuje tzv. smluvní oligopol. Několik firem prodává stejné nebo podobné výrobky, mají podobné ceny a vzájemná cenová válka by je oslabil, uzavřou tak kartelovou dohodu. Za kartel se považuje několik firem chovající se jako monopol s mnoha závody.

Cílem kartelu je **maximalizovat celkový zisk daného odvětví**. Firmy nebudou maximalizovat svůj vlastní zisk, ale celého daného odvětví. Ten můžeme vyjádřit jako rozdíl mezi celkovými příjmy kartelu a úhrnem celkových nákladů všech jeho členů.

Legální kartely

Některé kartely jsou vládami podporované, nebo přímo chráněné. Jejich účelem je udržení stability trhu, nebo zajištění odbytu například zemědělských výrobků. Příkladem takového legálního kartelu je **Organizace zemí vyvážejících ropu**.

Vznik kartelu

Kartelovou dohodu uzavírají firmy, které vyrábějí stejné nebo podobné výrobky, případně nabízejí stejné nebo podobné služby. Firmy si jsou vědomi toho, že když společně všichni sníží svůj výstup, zvýší se tím cena produktů a tím se zvýší i jejich zisky. Poškození naopak jsou ostatní firmy, které se neúčastní kartelu a především spotřebitelé. Firmy uzavírají mezi sebou dohodu například o stanovené ceně, nebo o stanovených podílech na trhu, nebo o rozdělení trhu. V případě, že si firmy rozdělí trh, si firmy nekonkurují a každá firma se na svém trhu chová jako monopol. Ke kartelovým dohodám nejčastěji dochází na oligopolním trhu, které jsou charakteristické tím, že je na ně těžké vstoupit.

Na oligopolním trhu je chování firem velmi provázané, jednotlivé firmy musí proto při plánování strategie brát v úvahu i strategie ostatních. Občas ale mají firmy tendenci si soutěžení ulehčit, proto mezi nimi mohou vzniknout tajné dohody. Díky takové dohodě se pak tyto firmy mohou chovat jako firma s monopolním postavením.

Porušení kartelové dohody

Vzhledem k tomu, že kartel je většinou ilegální a jeho objevení se přísně trestá. Dodržování kartelové dohody je právně nevymahatelné. Firmy, jsou možným ziskem motivovány k tomu, aby dohodu porušili. Firma může porušit dohodu například tím, že sníží ceny nebo zvýší produkci. Pokud by to firma udělala, zvýšil by tak svůj zisk. Zisk ostatních členů kartelu se tím naopak sníží. Pokud se ale takto zachovají všechny firmy v kartelu, všichni si pohorší.

Problém je v určení tržní poptávky, které by firmám řekla, např. kolik mají dohromady vyrábět výrobků.

Typy kartelů

V České republice jsou kartelové dohody podle Zákona o ochraně hospodářské soutěže děleny takto:

a) Dohody o určení cen

Nejčastěji se jedná o situaci, kdy si firmy stanoví prodejní nebo nákupní ceny, tím je narušeno přirozené konkurenční prostředí, znevýhodněny jsou neúčastněné firmy a především spotřebitelé.

b) Dohoda o velikosti produkce

Jedná se o dohody o omezení nebo kontrole výroby, odbytu, výzkumu a vývoje nebo investic. Omezování výroby nebo odbytu se typicky projevuje jako dohoda o kvótách výroby nebo odbytu. V důsledku regulace výroby se přestává nabídka chovat závisle na poptávce a je tedy uměle limitována, čímž dochází k deformaci soutěžního prostředí.

c) Dohody o rozdělení trhu (segmentační kartely)

Jedná se o dohody rozdělující trh podle určitých hledisek. Může se jednat o rozdělení zákazníků podle určitých kritérií, nebo o rozdělení trhu podle lokality (jedna firma má oblast Prahy, druhá Brna, třetí Ostravy atd.). Firma pak na své části trhu získává monopolní postavení.

d) Junktimační kartely

Tento typ kartelů je v zákoně popsán jako dohody o tom, že uzavření smlouvy bude vázáno na přijetí nějakého dalšího plnění. Jde o případy, kdy neexistuje žádná souvislost mezi tímto plněním a předmětem smlouvy a z žádných obchodních zvyklostí ani ze zásad poctivého obchodního styku nevyplývá, že by se tato dvě plnění měla poskytovat současně. Odběratel je pak nucen odebírat i zboží, o které neměl zájem a kterým mu jsou zbytečně navyšovány náklady.

e) Diskriminace soutěžitelů

Jedná se o dohodu, která určuje uplatňování odlišných podmínek pro různé soutěžitele.

f) Bojkoty

v této situaci se účastníci kartelů dohodnou, že nebudou spolupracovat s konkurenty, kteří se dohody neúčastní.

g) Bid-rigging

Jedná se o dohodu mezi uchazeči o veřejnou zakázku, kteří úmyslně nepodávají konkurenční nabídky. Důsledkem je poškození zadavatele veřejné zakázky.

Dovolené kartely

ZOHS však také obsahuje výluky ze zákazu a výjimky ze zákazu, které dovolují existenci některých kartelů.

Výluky ze zákazu

- Bagatelní kartely – tj. takové, kdy soutěžitelé jednající ve shodě mají podíl menší než 5 % na celostátním trhu nebo na místním trhu menší než 30 %.
- Jednotné používání obchodních dodacích nebo platebních podmínek, přičemž ale v těchto podmínkách nesmí být stanovena cena – jednalo by se o cenový kartel.
- Dohoda vedoucí k racionalizaci hospodářské činnosti.
- Nediskriminační **marže**

Výjimky ze zákazu

Výjimky ze zákazu pak dovolují existenci kartelů, které mají pozitivní vliv na trh.

- Dohoda neobsahuje omezení prodávat jen určité množství nebo jen za určitou cenu, vylučovat určité podnikatele (tj. takové, kteří jsou schopni splnit podmínky).
- Neodporuje zákonnému zákonu nebo dobrým mravům soutěže.
- Omezení není narušena podnikatelská činnost nabyvatele práva či licence a jejich rozsah neovlivňuje v podstatné míře nepříznivě hospodářskou soutěž na trhu.

Zisk kartelu

Zisk celého kartelu se vypočítá jako celkové příjmy kartelu (TR) minus celkové náklady kartelu (TC). Celkový zisk kartelu bude maximální při takovém výstupu, kdy přírůstek společného celkového příjmu $MR(Q)$ bude stejně velký jako přírůstek celkových nákladů KAŽDÉ jednotlivé firmy kartelu.

Cenové vůdcovství

Model s cenovým vůdcovstvím s dominantní firmou

Je situace, kdy se na trhu nachází silná firma (dominantní – cenový vůdce), pro kterou je výhodné přenechat část trhu slabším konkurentům v podobě četných menších firem (konkurenční lem). Dominantní firma v odvětví stanoví cenu a ostatní firmy tuto cenu přebírají, protože firmy v konkurenčním lemu jsou tak malé, že nejsou schopny ovlivnit cenu na trhu. Firmy v konkurenčním lemu se chovají jako dokonale konkurenční firmy.

D – tržní poptávka

d_D – poptávka po produkci dominantní firmy

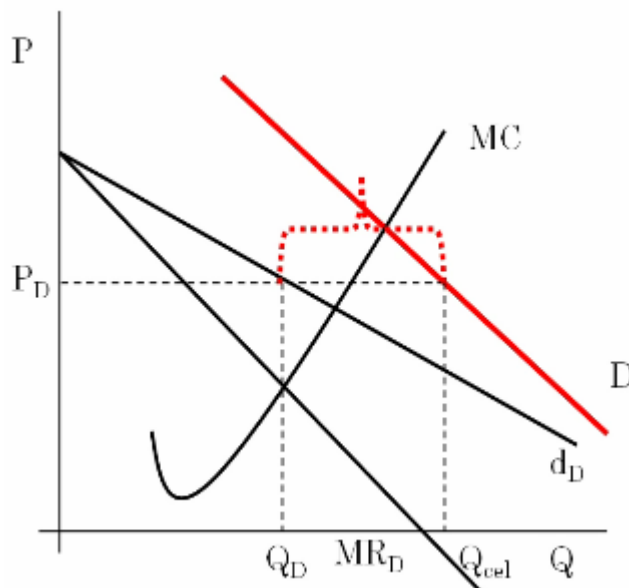
MC – mezní náklady dominantní firmy

Q_D – dominantní firma maximalizuje zisk kdy se $MR_D = MC$, což že při výstupu Q_D

P_D – velikost ceny, kterou musí přijímat firmy v konkurenčním lemu (cenu stanovila dominantní firma)

Q_{cel} – celkový výstup na trhu při ceně P_D

Konkurenční lem bude vyrábět Q_{cel} minus Q_D (zbytek vyrábí dominantní firma)

Firmy v konkurenčním lemu přijímají cenu od dominantní firmy, protože, když by prodávali za vyšší cenu, riskují, že nic neprodají a mohli by přijít o velkou část svých zákazníků a ocitnout se ve ztrátě. Na trhu by pak po odchodu firem v konkurenčním lemu zůstala jen jedna firma, která by měla monopolní postavení.

Zlevnit nemohou, protože jim to nedovolí jejich nákladové podmínky (nedosahují úspor z rozsahu jako má dominantní firma na trhu).

Model s barometrickou firmou (barometrické cenové vůdcovství)

Model s barometrickou firmou předpokládá měnící se firmu v postavení cenového vůdce. Taková firma uskutečňuje jako první cenové změny a ostatní firmy čekají, co se stane (je jakýmsi barometrem tržních podmínek). Ostatní firmy v odvětví se buď rozhodnou ji následovat, nebo ne. Tento typ cenového vůdcovství často vzniká jako reakce na problémy v odvětví spojené s neustálou fluktuací cen, bezohlednou konkurencí, v níž firmy v odvětví utrpěly značné ztráty.

Cournotův model

Je založen na předpokladu, že v odvětví existují pouze dvě firmy (duopol). Tyto dvě firmy vyrábějí zcela homogenní (stejný) produkt (např. ropa), mají stejné nákladové křivky a znají tržní poptávkovou křivku (která je klesající a lineární).

Východiskem modelu je **předpoklad, že první firma považuje při rozhodování o velikosti svého výstupu, že výstup**

konkurenční firmy zůstane konstantní a naopak. Např. když firma EON zvýší výrobu, tak firma ČEZ nebude reagovat a bude vyrábět pořád stejně. A když ČEZ změní rozhodnutí tak EON nebude reagovat. Co se děje s cenou, když EON mění výstup? Poptávka je klesající – musí se měnit cena. Celkový výstup celého odvětví (dvou firem) $Q = q_1 + q_2$. Obě firmy mají velikost celkových nákladů $TC=10$

Rovnováha v Cournotově modelu vzniká v průsečících reakčních křivek.

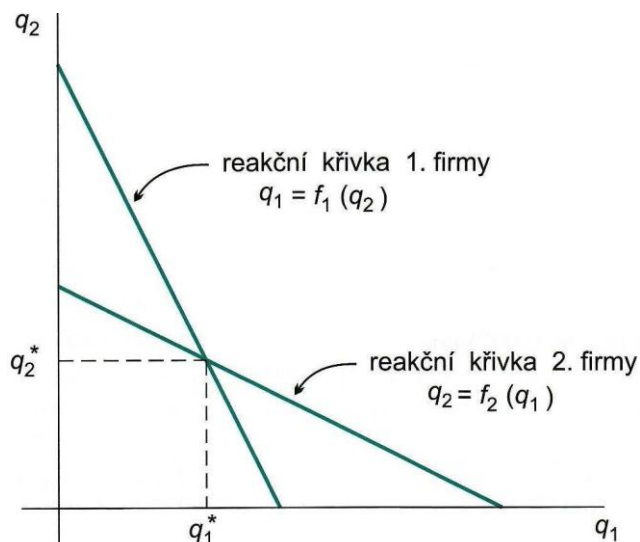
Podle grafu obě firmy maximalizují zisk a nikdo není motivován měnit výstup.

Tím je tento model typický vysokou stabilitou rovnováhy.

Rovnovážný výstup v Cournotově modelu je větší než v případě Kartelu.

Tento model vznikl v roce 1838 a vychází z těchto předpokladů:-
jedná se o duopol

- firmy vyrábějí homogenní produkt
- firmy si konkurují (přes množství Q)
- firmy jsou stejně silné
- obě firmy maximalizují zisk
- obě firmy přijímají rozhodnutí současně
- obě firmy považují při rozhodování výstup svého konkurenta za fixní

Obr. 11-3 Cournotův model oligopolu

Reakční křivky

Nástrojem Cournotově modelu jsou reakční křivky, které jsou odvozené z funkce zisku. Reakční křivky mají tvar přímek a protínají vrcholy parabol, které zobrazují funkce stejného zisku.

V průsečíku reakčních křivek nastává tzv. Cournotova rovnováha. Je to bod, kdy firma správně odhadla výstup konkurenta, tím trh má takové množství zboží, které požaduje.

Např. ČEZ vyrábí 1000MWh elektřiny, podle určité funkce EON vyrábí 800MWh. Této funkci se říká reakční funkce (křivka).

U dupolu je vyšší výstup odvětví než je u kartelu. Když máme vyšší výstup a jsme v nedokonalé konkurenci, takže vyšší výstup musí odpovídat nižší ceně než je u kartelu.

Model oligopolu se zalomenou poptávkovou křivkou (Sweezyho model)

Základem tohoto modelu je, že firmy vyrábějí diferencovaný produkt. **Pokud jedna z firem oligopolu sníží cenu, učiní tak i ostatní firmy. Pokud však jedna z firem přistoupí ke zvýšení ceny, ostatní firmy tento krok nenásledují.** Výsledkem takového chování firem je zalomená poptávková křivka složená ze dvou částí: jedna část vyjadřuje reakci konkurentů na snížení ceny jednou firmou, druhá část absenci reakce konkurentů na zvýšení ceny jednou firmou.

poptávková křivka D' - vyjadřuje reakci konkurentů na snížení ceny
poptávková křivka D - vyjadřuje NĚreakci na zvýšení ceny

D – poptávka bez reakce a od ní odvodíme mezní příjem MR1

D' – poptávka reakce konkurentů na změnu ceny a doplníme mezní příjem MR2

A – bod, kde se nám obě poptávkové křivky kříží

MC1 – mezní náklady

Q1 – firma bude maximalizovat zisk při výstupu Q1

Z obrázku můžeme vyčíst, že pokud konkurenti nenásledují změnu ceny, tak se pohybujeme po přímce D (plná čára).

Když jedna firma sníží cenu a ostatní firmy nebudou reagovat, tak firma, která snížila cenu, získá více spotřebitelů, než kdyby ty firmy reagovaly.

Pokud by firmy reagovaly tak se pohybujeme po plné části přímky D' (kdy výstup bude MR2).

Pokud by firmy nereagovaly, tak se pohybujeme po čárkované části přímky D

Když jedna firma zvýší cenu, vede to ke ztrátě více zákazníků.

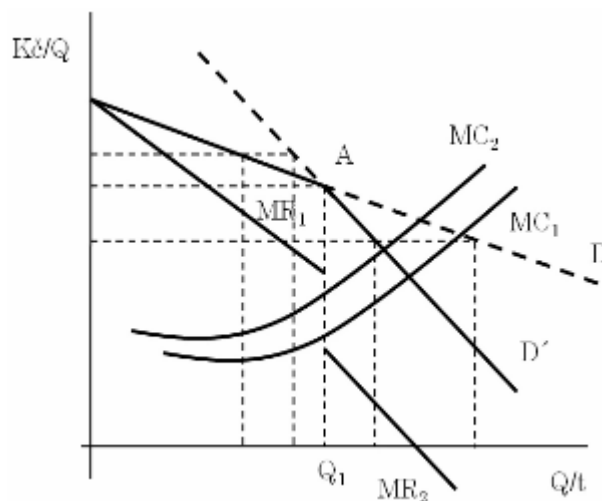
Do množství Q1 z levé stany tak je mezní příjem větší než jsou mezní náklady (prodáme za větší cenu, než kolik nás stála výroba).

Od množství Q1 doprava mezní náklady MC jsou větší než mezní příjem (plná čára vedoucí ke Q1 zespodu)

V důsledku „zlomení“ poptávkové křivky, není křivka MR spojitá.

Q1 – je optimální množství produkce

Při posunu křivky mezních nákladů MC1 -> MC2? S optimálním výstupem Q1 se nic nestane.

Modely oligopolu založené na teorii her a dohody

Vzájemná závislost firem je typická pro oligopol a nutí každého z výrobců v odvětví pečlivě zvažovat jednak svou vlastní strategii a jednak reakci ostatních firem v odvětví na svá vlastní rozhodnutí. Rozhodování je možné přirovnat k hraní šachů: každý z nich při rozhodování o svém tahu zvažuje nejen bezprostřední možnou reakci svého protivníka, ale i jeho následné reakce na jeho vlastní další tahy.

Ekonomické hry slouží k odhadování reakcí soupeřů (modelují chování firem) a dělí se na:

- **kooperativní** – mohou uzavírat mezi sebou dohody
- **nekooperativní** – nemohou mezi sebou uzavírat dohody

Každá hra obsahuje tři základní prvky:

- **hráče** = firmy (je každý účastník hry, který sám rozhoduje o volbě jedné z mnoha různých strategií)
- **strategie** = každá z možných činností, pro kterou se mohou ve hře rozhodnout
- **výsledky** = konečné výnosy ze hry pro každého z hráčů

Dominantní strategie

Je strategie používaná v teorii her. Nazývá se též zjednodušeně **dominování**. Je to jev, který umožňuje zjednodušit proces hledání optimální strategie hry. Zjednodušení se provede tak, že se z rozhodovací matice předem vyloučí takové strategie, které jsou vždy horší než jiná strategie, a to v případě zvolení jakékoli strategie protihráče. Sníží se tak rozměr matice a je pak snazší nalézt optimální strategii.

Příklad: Uvažujme dvě země A a B jednající o omezení emisí kyslíčnicku siřičitého. Každá ze zemí přijme jedno ze dvou rozhodnutí – snížit emise nebo nesnížit emise. Země A je ohrožena emisemi země B a naopak. Jestliže se země A rozhodne nesnižovat emise, ale země B se rozhodne snížit, pak země A nezaznamená žádné náklady na snížení emisí a zároveň získá určité přínosy z toho, že druhá země emise snížila.

Nashova rovnováha

Je v teorii her taková situace, kdy žádný z hráčů nemůže jednostrannou změnou zvolené strategie vylepšit svoji situaci. Současně se jedná i o koncept řešení nekooperativních her více hráčů. Svě jméno získala po Johnu Nashovi, který dokázal, že každá konečná hra má alespoň jedno takové řešení.

Aplikace

Jedná o způsob předvídání rozhodnutí individuálních subjektů, které se rozhodují současně a jejich rozhodnutí závisí na rozhodnutí ostatních. Základním principem určení rovnováhy je nemožnost předpovědět výsledek, pokud budeme nahlížet na jednotlivá rozhodnutí izolovaně. Nashova rovnováha byla použita při analýzách konfliktních situací jako války a zmírnění konfliktů při jejich opakování.

Příklad: Národní unie farmářů a Přátelé země jsou dvě organizace, které mají možnost ovlivnit přijetí jedné z variant návrhu politických opatření na ochranu přírody, z nichž jedna je výhodná pro Národní unii farmářů - X a druhá pro Přátelé země Y.

Věžňovo dilema

Označuje v teorii her typ hry s nenulovým součtem, ve které mají dva hráči („vězni“) možnost spolupracovat nebo nespolečně pracovat a výsledný stav výplaty („doba, ke které budou odsouzeni“) závisí na jejich rozhodnutí. Tak jako u mnoha jiných her se předpokládá, že každý hráč se stará především o svůj prospěch – snaží se maximalizovat své výhody a nebere ohled na prospěch ostatních hráčů.

Dominantní strategií je zde nespolečná práce, tj. bez ohledu na to, jakou strategii si vybere spoluhráč, vykazuje nespolečná práce pro hráče vždy lepší výsledek než společná práce. Racionální hráč se rozhodne pro „zradu“. Takže pro hru je jediná možná rovnováha, a to když oba hráči nespolečně pracují. To znamená, že pokud by oba hráči zůstali loajální, v konečném součtu by oba dva získali více, než když nespolečně pracují.

Jiná situace nastane, pokud jde o tzv. **iterované (opakované) věžňovo dilema**, hra se hraje opakovaně. Hráč tu má možnost „potrestat“ druhého za předchozí nekooperativní hru. Zde se racionální strategií může stát společná práce. Čím více se počet opakování blíží k nekonečnu, tím více Nashova rovnováha směřuje k Pareto optimu.

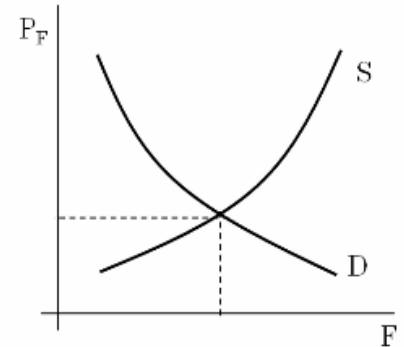
9. Trh výrobních faktorů. Obecná charakteristika trhu výrobních faktorů. Podmínky maximalizace zisku na trhu vstupů. Příjmové a nákladové veličiny v analýze trhu výrobních faktorů. Rozdíly mezi dokonalou a nedokonalou konkurencí na trhu výrobních faktorů.

Trh výrobních faktorů

Trh výrobních faktorů je místem, kde se střetává nabídka výrobních faktorů (práce, půda, kapitál) s poptávkou po těchto faktorech. Na rozdíl od trhu výrobků a služeb, kde výrobci nabízejí své výrobky a služby a domácnosti je poptávají, **na trhu výrobních faktorů nabízejícími jsou domácnosti, a poptávajícími jsou firmy**. Domácnosti nabízejí svůj čas, který věnují práci, schopnosti a dovednosti (souhrnně práci), dále pak své úspory (kapitál) a půdu.

Určení cen výrobních faktorů

- **poptávka je klesající** (čím je daný výrobní faktor levnější, tím je více poptáván)
např. pracovníci – čím budou levnější, tím budou více poptáváni
 - **nabídka je rostoucí** (čím vyšší bude cena výrobního faktoru, tím více se ho bude nabízet) např. – čím více budeme dostávat mzdy, tím více budeme chtít pracovat
- Kde se křivky protnou, vzniká rovnováha.
F – množství, P_F – cena, D – poptávka, S – nabídka

Cena výrobního faktoru - firmy jako poptávající jim za tyto faktory platí:

- **za práci se platí mzda** (v případě soukromého sektoru) nebo plat (v případě státního sektoru) a cenou práce (služby) je mzdová sazba (w)
- **za pronájem půdy se platí pachtovné** a cenou půdy je sazba pozemkové renta
- **za kapitál se platí úrok** a cenou kapitálu je úroková sazba (někdy se říká úroková míra, která se značí - r).

Vysvětlení: při půjčení peněz u banky nám banka dá 5% úrokovou míru. Bance budu muset za půjčení peněz každý měsíc zaplatit 5.000,- Kč, které představují úrok.

Úroková míra – se bere jako obětovaná příležitost.

Příklad obětované příležitosti: nákupem stroje, který stál firmu 1 mil. Kč bude firma přicházet o 30 000,- Kč za rok, které by mu vyplatila banka při 3% úroku / rok. Právě 30 000,- Kč jsou obětovanou příležitostí.

Poptávka po výrobním faktoru

Poptávka po výrobních faktorech je tzv. poptávkou odvozenou (závislou). Poptávka je závislá od poptávky zboží. Poptávka po výrobním faktoru závisí ještě na poptávce po produktu, který tento výrobní faktor vyrobí. Firma se bude rozhodovat, kolik toho vyrobí a to se rozhoduje podle toho, jaká je poptávka po výrobcích té firmy. Např. Škodovka se bude rozhodovat podle poptávky po autech, ale zároveň se firma musí rozhodnout, kolik bude poptávat výrobních faktorů (zaměstnanců), který daný výrobní faktor (auta) vyrobí. Škodovka: roste poptávka po autech, tak bude podnik najímat více zaměstnanců a zřizovat nové výrobní linky.

Protože se firmy snaží dosáhnout co nejvyššího zisku, budou poptávat jen takové množství výrobních faktorů, které jim zajistí zisk.

Faktory ovlivňující poptávku po výrobních faktorech

1. poptávka domácností po výrobcích a službách, které jsou produkovány pomocí výrobních faktorů
2. množství jiných vstupů - to znamená, že když cena jednoho faktoru vzroste a ostatní zůstávají stejné, pak se firmě obecně vyplatí nahradit dražší faktor větším množstvím jiného levnějšího vstupu
3. změny v technologii - jestliže je vyvinut nový výrobní stroj, je jasné, že poptávka po práci bude nižší

Poptávka firmy po výrobním faktoru závisí na:

- výnosu z výrobního faktoru (produktivita)
- ceně finálního výrobku
- nákladu na daný faktor

Specifika formování poptávky firm po práci a kapitálu

Na trhu vstupů vytvářejí jednotlivci (domácnosti) nabídku daného vstupu, zatímco firmy přicházejí na tento trh jako poptávající.

Poptávka po daném vstupu je tzv. **odvozenou (závislou) poptávkou**. Je odvozena z poptávky po statku, který je s pomocí daného vstupu vyráběn. Firmy maximalizující zisk hrají určitou integrující úlohu: dochází v nich ke spojení (kontakt) jednotlivců poptávajících určitý statek s jednotlivci schopnými zapojením výrobního faktoru, jehož jsou vlastníky, tento statek vyrábět. Pokud nikdo daný statek nepožaduje, firma nikoho nenajme a nebude tento statek vyrábět.

Nabídka po výrobním faktoru

Vlastníkem výrobních faktorů jsou spotřebitelé (domácnosti). Jejich cílem je maximalizovat užitek. Užitek je podmíněn jak příjmem peněz, tak nepeněžítými aspekty (volný čas).

Podmínky maximalizace zisku na trhu vstupů

Na trhu výrobních faktorů existuje zlaté pravidlo maximalizace zisku v modifikované podobě.

Problémem firmy přicházející jako poptávající na trh výrobních faktorů a maximalizující zisk je najmout jejich optimální množství.

Příjmové veličiny v analýze trhu výrobních faktorů

Do příjmových veličin patří příjem z mezního produktu daného výrobního faktoru a příjem z průměrného produktu daného vstupu.

Příjem z mezního produktu daného vstupu lze obecně definovat jako změnu celkového příjmu, způsobenou změnou objemu daného výrobního faktoru o jednotku. Jinými slovy, je to dodatečný příjem, který realizuje firma prodejem produktu, jenž vytvořila dodatečná jednotka vstupu (práce nebo kapitálu).

Budeme rozlišovat následující typy příjmů:

- **příjem z mezního produktu kapitálu** (MRP_K) jako změnu celkového příjmu způsobenou změnou objemu použitého kapitálu o jednotku. Formálně můžeme příjem z mezního produktu vyjádřit několika způsoby
- **příjem z mezního produktu práce** (MRP_L) představuje změnu celkového příjmu způsobenou změnou objemu použité práce o jednotku. Formální výraz je obdobný jako u příjmu z mezního produktu kapitálu
- **příjem z průměrného produktu** je obecně příjem na jednotku zapojeného výrobního faktoru. Pro faktory kapitál a práce jej můžeme specifikovat takto:
 - a) **příjem z průměrného produktu kapitálu** (ARP_K) je příjem firmy připadající na jednotku použitého kapitálu
 - b) **příjem z průměrného produktu práce** (ARP_L) je příjem firmy připadající na jednotku použité práce

Nákladové veličiny v analýze trhu výrobních faktorů

Podobně jako u příjmových veličin budeme pro potřeby naší další analýzy definovat mezní a průměrné nákladové veličiny.

Mezní náklady na faktor (MFC) – dodatečné náklady, při najmutí dodatečné jednotky výrobního faktoru (jak se změní naše celkové náklady, když najmeme další výrobní faktor).

Pro uvažované vstupy, práci a kapitál, dostaneme tyto veličiny:

- **mezní náklady na faktor kapitálu** (MFC_K) definované jako dodatečné náklady, které firmě vznikly zapojením dodatečné jednotky kapitálu
- **mezní náklady na faktor práce** (MFC_L) představují změnu celkových nákladů firmy způsobenou změnou objemu použité práce o jednotku

Průměrné náklady na faktor jsou náklady připadající na jednotku daného faktoru.

Opět je budeme specifikovat pro dva předpokládané vstupy práce a kapitálu:

- **průměrné náklady na faktor kapitálu** (AFC_K) jsou náklady na jednotku kapitálu zapojeného do výroby
- **průměrné náklady na faktor práce** (AFC_L) jsou náklady na jednotku práce použité ve výrobě

Rozdíly mezi dokonalou a nedokonalou konkurencí na trhu výrobních faktorů.

Pokud existuje na trhu práce **dokonalá konkurence**, potom firma přicházející na tento trh jako poptávající najímá každou dodatečnou jednotku práce za konstantní mzdovou sazbu w . V dokonalé konkurenci na trhu výrobních faktorů, firma přijímá tržní cenu. Najímá tak malý podíl daného vstupu, že není schopna ovlivnit jeho cenu.

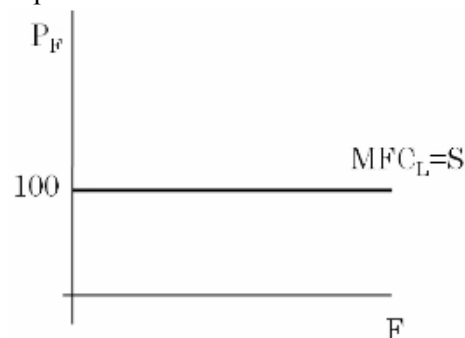
Přírůstek nákladů na daný faktor je proto určen velikostí jeho ceny. Při najmutí dalšího zaměstnance, tak náklady na něj budou shodné s výší mzdy (toto platí pouze v dokonalé konkurenci).

V grafickém znázornění je tato lineární funkce individuální nabídky práce znázorněna jako vodorovná přímka, tzn. její směrnice je nulová. V takovém případě platí, že $MFC_L = w$.

Pokud by existovala na trhu práce **nedokonalá konkurence**, firma by za každou dodatečnou jednotku práce platila vyšší mzdovou sazbu w . Funkce nabídky práce by byla rostoucí, tzn., že by její směrnice byla pozitivní.

Obrázek: máme mzdovou sazbu 100,- Kč / hodinu. Cena výrobních faktorů je shodná s velikostí na daný faktor (práci) proto platí, že přímka MFC_L je rovnoběžná s osou X na úrovni 100. Náklady na dalšího dělníka budou také 100,- Kč.

V podmínkách dokonalé konkurence na trhu výrobních faktorů je přímka MFC zároveň nabídkou toho daného faktoru.

10. Trh práce. Poptávka a nabídka po práci. Dokonalá a nedokonalá konkurence na trhu práce. Substitutece mezi prací a volným časem. Utváření mzdy na trhu práce. Odlišnosti na trhu práce – kompenzující rozdíly ve mzdách, monopson, diskriminace, vliv odborů, minimální mzda. Teorie lidského kapitálu. Kapitál. Finanční a hmotný kapitál. Poptávka a nabídka po práci. Rovnováha na trhu kapitálu. Úroková míra a trh kapitálu. Současná hodnota a budoucí hodnota. Reálná a nominální úroková míra.

Trh práce

Na **trhu práce** je práce prodávána jako výrobní faktor. Trh práce je charakterizován poptávkou firem po práci a nabídkou, kterou tvoří pracovníci. Na trhu nabízejí zaměstnavatelé pracovníkům práci za mzdu.

Nedokonalosti trhu práce

- Různost povolání, která sama o sobě komplikuje pohled na trh práce jako celek. Právník nedělá práci dřevorubce a naopak.
- Nepružnost mezd směrem dolů daná pracovními smlouvami a tlakem odborů.
- Obtíže při výpovědi nebo zaškolování nových zaměstnanců.
- Mzda = transferová platba + renta

Mikroekonomie studuje chování jednotlivce na trhu práce. Makroekonomie naopak studuje vzájemný vztah trhu práce a ostatních trhu (peněžní trh, trh zboží, zahraniční obchod).

Poptávka po práci

Poptávka po práci je určena množstvím práce, které firma najímá při různých úrovních mzdové sazby. Firma, poptává takové množství práce, při němž, se příjem z mezního produktu vyrovná mezním nákladům na práci, tedy mzdě. Poptávku tedy značně ovlivňuje produktivita práce (ta je ovlivněna kvalifikací práce, technologií a managementem).

Poptávka po práci je ovlivněna poptávkou po produktu, který se s využitím práce vyrábí: čím je poptávka po výrobku pružnější, tím více výstupu chce firma vyrobit a tím více práce bude najímat.

Čím je podíl výdajů na práci na celkových výdajích firmy větší, tím elastičtější můžeme očekávat poptávku po práci a naopak.

Cílem firmy je maximalizace zisku a bude najímat takové množství práce (L), kdy platí:

příjem z mezního produktu práce $MRP =$ mezním nákladům (MFC) = mzdě (w) – platí pouze na dokonalě konkurenčním trhu

Příjem z mezního produktu práce (MRPL)

je násobkem mezního fyzického produktu práce (MPPL) a ceny produktu (P). Křivka poptávky po práci je odvozena z křivky příjmu z mezního produktu. Poptávka po práci, je jako všechny poptávky po výrobních faktorech, odvozena z poptávky po finálních statcích, které byly vyrobeny pomocí práce.

Obrázek:

L – množství práce, w – mzda,

MFC – přímka shodná s cenou za hodinu práce 100,- Kč.

MRP – přímka shodná s poptávkou po práci

Firma maximalizující zisk, bude najímat tolik práce, které odpovídá průsečíku křivky MRP a přímky MFC . V našem případě to je 10 pracovníků.

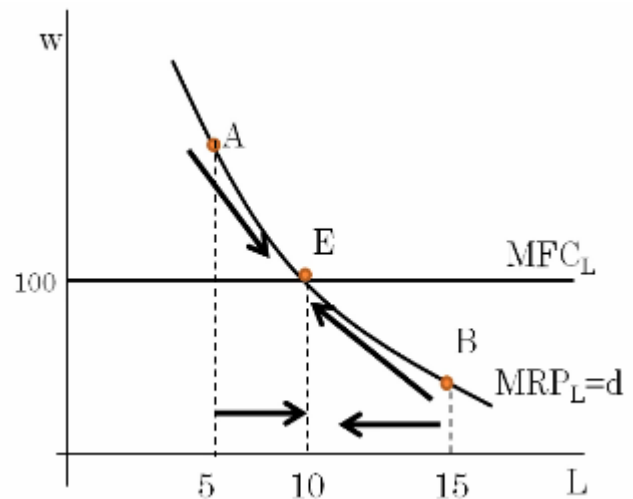
Bod A – MRP je větší než mezní náklady MFC (bod je nad přímkou MFC). Protože je příjem z mezního produktu větší než mezní náklady na něj, firmě se bude vyplácet najímat počet pracovníků až do 10 (E), protože nám vydělají více, než kolik jim zaplatíme.

Bod B – příjem z mezního produktu práce je větší než mezní náklady (přímka MRP je pod MFC), firma najímá 15 zaměstnanců, kteří ji vydělávají méně, než jim firma musí zaplatit na mzdách (bod B)

Bod E – co nám vydělá 10tý pracovník, tak mu firma zaplatí ve mzdě.

Máme společnost, ve které pracuje 10 lidí, pracovní doba je 8 hodin, hodinová sazba je 50,- Kč/hod. Při 10 lidech a 8 hodinové pracovní době bude $MRP = 100,-$ Kč za hodinu. Pokud by firma zaměstnala 11tého pracovníka, bude dodatečný výstup ($8 \times 100 = 800,-$ Kč). Díky najmutí 11tého pracovníka firma získá $800 - (50 \times 8) = 400,-$ Kč.

Firma bude najímat další pracovníky, dokud se MRP nebude rovnat 50,- Kč (tedy mzdě).

Poptávka firmy na nedokonalě konkurenčním trhu práce

Pokud je na trhu práce **nedokonalá konkurence** (monopol, oligopol a monopolistickou konkurenci), firma poptávající práci je jednou z mála firem, takže díky výsadnímu postavení může cenu práce ovlivnit. Aby, firma mohla najmou další jednotku práce, musí zaplatit vyšší mzdovou sazbu.

Na jakémkoliv trhu však může existovat i omezený počet firem kupujících statky či služby. I v tomto případě jde o nedokonalou konkurenci, avšak výhody ze svého výsadního postavení realizuje kupující. Můžeme rozlišit tyto tři případy:

a) **monopson:** práci poptává pouze jediná firma

b) **oligopson:** na trhu práce je v postavení poptávajících několik firem

c) **monopsonistická konkurence:** práci najímá mnoho firem, z nichž každá může mzdovou sazbu alespoň nepatrně ovlivnit

V podmínkách nedokonalé konkurence na trhu práce jsou firmy na tento trh přicházející v postavení cenových tvůrců. **Základním rysem nedokonale konkurenčního trhu práce je rostoucí křivka individuální nabídky práce** (tj. nabídky práce jedné firmě).

Poptávka firmy na dokonale konkurenčním trhu práce

Pokud je na trhu práce **dokonalá konkurence**, firma poptávající práci je jednou z velkého počtu firem a cenu práce nemůže ovlivnit. Všechny firmy jsou cenovými příjemci a přebírají tržní cenu práce.

Každá z firem může najmout jakékoliv množství práce, aniž by to ovlivnilo její cenu. Z hlediska firmy je křivka nabídky práce neboli **individuální nabídka práce horizontální ve výši tržní ceny práce**.

Poptávka firmy po práci v krátkém období

Firma přicházející na trh práce chce najmout její optimální množství, tzn. takové množství práce, které jí umožní maximalizovat zisk.

Poptávka firmy po práci v dlouhém období

Formování poptávky firmy po práci v situaci, kdy jsou všechny používané vstupy variabilní, jsou podstatně složitější než v případě pouze jednoho variabilního vstupu. Důvodem je vzájemná závislost vstupů: změna mzdové sazby nemusí vést jen ke změnám objemu práce, ale i ke změnám objemu kapitálu. Například při poklesu mzdové sazby hledá firma novou optimální kombinaci těchto vstupů, která může znamenat růst množství práce a pokles objemu kapitálu. Snížení objemu kapitálu ovlivní v důsledku křížové produktivity mezní produkt práce.

Mzdové rozdíly mezi různými skupinami pracovníků

I na dokonale konkurenčním trhu existují mzdové rozdíly mezi různými skupinami pracovníků. Stejně kvalifikovaní pracovníci by měli vydělávat stejně, ale není tomu tak. Z hlediska jejich původu lze rozlišit:

1) **Nerovnovážné rozdíly** = jsou změny v rozvoji jednotlivých odvětví, kdy bude jedno odvětví expandovat a poroste poptávka po určitých zaměstnancích. Zaměstnanci začnou proudit z méně placených zaměstnání, do lépe placených zaměstnání, dokud se výše mzdy v jednotlivých odvětví nevyrovná (např. 3 roky).

2) **Rovnovážné rozdíly** = jsou vysvětlovány nedostatečnou mobilitou zdrojů a segmentací trhu (pracovníci se nechťejí za prací stěhovat), rozdíly v duševních a tělesných schopnostech (zručný člověk bude pracovat rukama a krásná holka bude dělat letušku. Obráceně by to nefungovalo.), nepeněžní benefity (služební auto).

Mezi základní nedokonalosti na trhu práce patří:

1) **Mzdová strnulost** = mzdy reagují pomaleji než ceny na trhu výrobků. V případě, že se prodává méně piva, firma nechce snížit mzdy, ale raději sníží počet odpracovaných hodin zaměstnancům.

2) **Mzdové tarify firem** = mnohé firmy vytvářejí určité mzdové struktury, podle kterých jsou zaměstnanci odměňováni (mzdové tarify používají zejména velké podniky, a to k zjednodušení mzdových rozhodnutí a k podpoření smyslu pro spravedlnost).

3) **Omezení** = zapříčiněné kolektivními smlouvami, pracovně-právním zákonodárstvím, ale i čistě tržními vlivy (firmy udržují zaměstnanost nad efektivní mírou proto, aby v budoucnosti měly kvalitní zaměstnance).

Nabídka práce

Nabídkou práce se rozumí počet hodin odpracovaných v různých firmách a podnicích. Představuje různá množství práce, kterou jsou její vlastníci (lidé) ochotni a schopni nabízet na trhu konkrétní práce při měnící se mzdové sazbě.

Práce je výrobním faktorem, jehož nositelem je člověk. Každý člověk má společný statek, kterým je čas. Člověk se pak rozhoduje, kolik času bude věnovat práci a kolik si nechá volného času např. na své koníčky.

Cílem spotřebitele je maximalizace užítku. V rámci denního časového fondu (24 hodin) se člověk rozhoduje, kolik bude věnovat práci. Práce většinou užitek snižuje (koho baví pracovat) a zároveň umožňuje zvyšovat svůj užitek prostřednictvím nákupu zboží za vydělané peníze. Volný čas bude uživateli zvyšovat užitek.

Člověk bude chtít zvyšovat počet odpracovaných hodin, dokud se mezní užitek plynoucí ze zboží získaného díky poslední hodině práce, nebude rovnat meznímu užítku z poslední hodiny volného času.

Příklad: Spotřebitel zůstane v práci o hodinu déle (bude pracovat 9 hodin). Vydělá si navíc 100,- Kč, za kterou si koupí víno. Díky vypití vína získá užitek ve velikosti 100,-Kč. Kdyby místo 9té hodiny práce šel hned po 8mi hodinách domů a díval se na TV, tak by mu to přineslo dodatečný užitek 90,- Kč.

Při porovnání, že z vína má 100 a z dívání na TV má 90, tak raději bude chtít pracovat i tu 9tou hodinu.

Rostoucí mzdová sazba vede k tomu, že

1. každý jednotlivec, který již na tomto trhu je, bude zvětšovat nabízené množství práce (za předpokladu pouze rostoucí individuální nabídky práce)

2. na daný trh práce přichází větší počet jednotlivců nabízejících práci (např. vzrostou-li podstatně mzdové sazby úřednic, bude řada kadeřnic, prodavaček nebo učitelek nabízet svou práci jako úřednice

Křivka tržní nabídky vzniká horizontálním součtem všech individuálních křivek nabídky práce. Výše zmíněný efekt růstu mzdové sazby v podobě „přelévání“ práce z jiných profesí se projeví v tom, že **křivka tržní nabídky práce není zpětně zakřivena**, ale je pouze rostoucí. Průsečík tržní nabídky práce a tržní poptávky po práci determinuje rovnovážnou mzdovou sazbu a rovnovážné množství práce.

Monopson

Monopson je monopol na straně poptávajícího tzn. firem na trhu práce. Monopol na straně poptávky po práci nastává v případech, kdy existuje jediná dominantní firma zaměstnávající praceschopné obyvatelstvo v dané oblasti. Může ovlivnit výši mzdové sazby (chce-li najmout další práci, musí zvednout sazbu).

Monopson je v ekonomii stav, kdy existuje pouze jeden subjekt na straně poptávky a zpravidla více subjektů na straně nabídky. Je to jedna z forem nedokonalé konkurence, souměrná s monopolem.

Možné příklady odvětví:

- trh práce (sportovci, učitelé základních škol), zpracovatelé v zemědělství (např. zeleniny)
- elektrárny odbírající uhlí, pokročilé zbraně (např. stíhačky)

Diskriminace

Je termín označující nějaké rozlišování. Nejčastěji se používá v negativním významu rozlišování lidí na základě příslušnosti k nějaké obecné skupině bez ohledu na schopnosti konkrétního jedince. Podle konkrétního kritéria diskriminace se hovoří o diskriminaci na základě rasy, náboženského přesvědčení, politického přesvědčení, pohlaví, věku apod.

Vliv odborů

Představitel jediného subjektu nabízejícího práci na trhu bývá nejčastěji **odborový svaz**. Odborové svazy sledují své vlastní cíle odlišné od cílů firem. **Mezi cíle odborových svazů může patřit:**

- maximalizace ekonomické renty realizované členy odborů
- maximalizace celkových mezd členů odborového svazu
- maximalizace zaměstnanosti

Působení odborových organizací je monopolní síla na straně nabízejícího. Odborové svazy jsou sdružení pracujících, které usilují o vyšší mzdové sazby, lepší pracovní podmínky apod. pro své členy. Existují čtyři cesty, kterými odbory usilují o zvýšení mezd a ty jsou následující:

Minimální mzda - je nejnižší přípustná výše odměny za práci v pracovněprávním vztahu. **Základní sazba minimální mzdy pro stanovenou týdenní pracovní dobu 40 hodin činí 8 000,- Kč za měsíc nebo 48,10 Kč za hodinu.**

Teorie lidského kapitálu

Je zásoba znalostí a dovedností ztělesněných v pracovních silách. Znalosti národa rozvíjí zejména vědecký výzkum, lidé investují do svého vzdělání (tj. do lidského kapitálu), protože větší znalosti a lepší dovednosti jim přinesou v budoucnu vyšší příjmy.

Kapitál = jsou prostředky určené k podnikání, které mohou mít podobu: majetku, financí, finančních investic.

Finanční kapitál = má podobu peněz či jiných finančních aktiv (obligace, akcie). Finanční kapitál jsou prostředky využívané v podnikání, které přinášejí firmě další zhodnocení v podobě finančních výnosů. Jedná se o nakoupené cenné papíry, např. akcie, obligace, směnky, pokladniční poukázky, vkladové listy...

Hmotný kapitál = jsou prostředky určené k podnikání, které mají hmotný charakter, mohou mít podobu movité věci (auto, stroj), nebo jsou to nemovitosti (budovy, pozemky).

Poptávka na trhu kapitálu

Firmy jsou vedeny snahou o maximalizaci zisku. Maximálního zisku dosahují tehdy, jestliže příjem z mezního produktu je stejný jako mezní náklad ($MRP = MFC$). Jedná-li se o dokonale konkurenční trh, jsou mezní náklady na kapitál rovny úrokové sazbě. Křivka poptávka je tedy opět určena křivkou příjmu z mezního produktu, jenž je násobkem mezního příjmu (zde úrokové sazbě) a mezního fyzického produktu kapitálu. Poptávka po kapitálu je klesající funkcí úrokové míry a je determinována na základě příjmu z mezního produktu.

Nabídka na trhu kapitálu

Nabídka na trhu kapitálu je určena výší a tvorbou úspor. Úspory představují část peněz domácností, které nebyly vydány na spotřebu a byly nabídnuty na trhu kapitálu firmám k nákupu kapitálových statků.

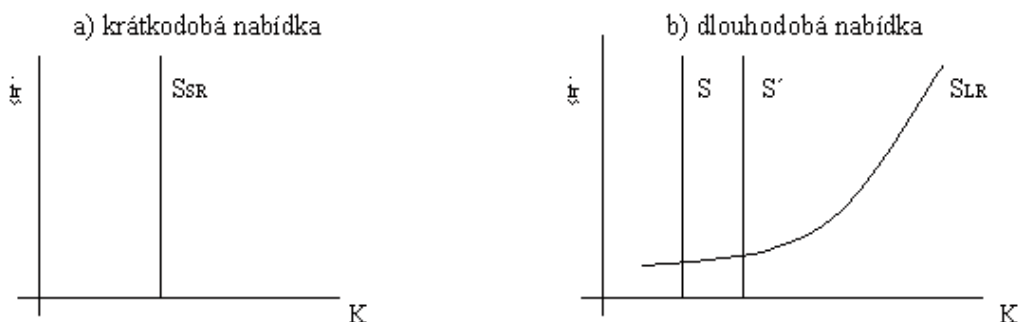
Nabídka kapitálu je odlišná ve dvou hlediscích:

1) Nabídka kapitálu z krátkodobého hlediska

- v krátkém období je dána přesná výše úspor a tím je dána i nabídka. Protože jsou zde úspory konstantní je křivka nabídky v krátkém období svislá.

2) Nabídka kapitálu z dlouhodobého hlediska

- v dlouhém období již domácnosti reagují na změny ve výši úrokové sazby různou výší úspor.

Rovnováha na trhu kapitálu

Krátkodobé hledisko:

Průsečík křivky poptávky po kapitálu a křivky nabídky po kapitálu (krátkodobé hledisko) představuje bod krátkodobé rovnováhy, ve kterém je při dané nabídce kapitálu a při dané funkci poptávky po kapitálu určena krátkodobá rovnovážná úroková míra $i_{E(SR)}$, která vyrovná nabídku s poptávkou a vytvoří krátkodobou rovnováhu na trhu kapitálu.

Dlouhodobé hledisko:

- z dlouhodobého hlediska se předpokládá, že domácnosti budou nabízet větší úspory, když úroková míra vzroste
- nabídka na trhu kapitálu je tedy rostoucí funkcí úrokové míry
- křivka nabídky po kapitálu (dlouhodobé hledisko) má kladnou směrnici, protože s růstem úrokové míry roste ochota domácností vytvářet úspory

Úroková míra a trh kapitálu

Úroková míra (i) je dána poměrem čistého úroku z uspořené částky za určité časové období (zpravidla jeden rok) k této uspořené částce. $i = (\text{čistý úrok} / \text{uspořená částka}) * 100$

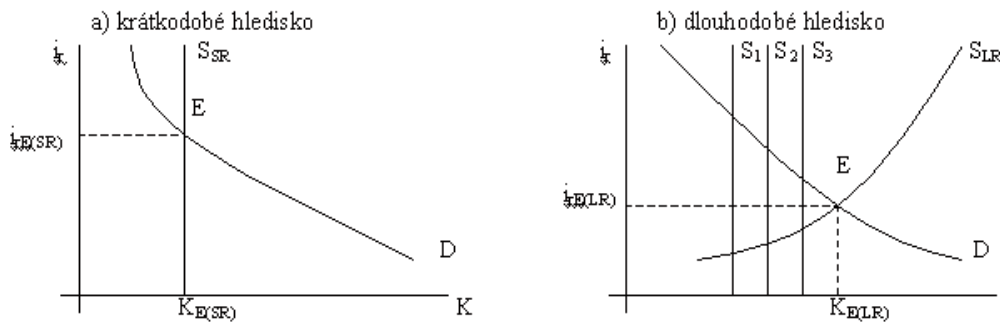
Úrok je peněžité odměna za půjčení peněz. (Věřitel, který může dočasně postrádat nějakou finanční částku, ji půjčí dlužníkovi. Do určité sjednané lhůty musí být zapůjčená částka (jistina) navracena spolu s navýšením o úrok).

Úroková míra je určena průsečíkem křivky nabídky a křivky poptávky po kapitálu. Tak vznikne rovnovážná úroková míra. Jelikož existuje krátkodobá a dlouhodobá nabídka, určuje se rovnovážná úroková míra pro krátké i dlouhé období.

Úroková míra plní dvě významné funkce:

- vede domácnosti k tomu, aby obětovali současnou spotřebu a zvyšovali zásobu kapitálu.
- vede firmy k vyhledávání co nejefektivnějších investičních příležitostí.

Graf 4: Úroková míra

Úroková míra plní dvě významné funkce:

- 1) vede domácnosti k tomu, aby obětovaly současnou spotřebu a zvyšovaly zásobu kapitálu
- 2) podněcuje firmy k vyhledávání co nejefektivnějších investičních příležitostí. Netrpělivost těch, kteří vytvářejí úspory, a technologické podmínky výroby působí na vytváření rovnovážné úrokové míry.

Míra výnosu z kapitálu

Tuto míru používají zejména firmy při výběru nejefektivnější investiční příležitosti. Firmy nejprve vypočítají náklady spojené s nákupem potřebných kapitálových statků, potom odhadnou roční čisté výnosy a ty vydělí vypočtenými náklady. Potom volí tu variantu investice, která má nejvyšší míru výnosu. Jestliže jsou výnosy získávány v delším časovém období je nutné tyto výnosy diskontovat.

Současná hodnota aktiv - je třeba zvolit takovou investici, která přináší nejvyšší současnou hodnotu celkového příjmu

Budoucí hodnota aktiv - zvolíme takovou investici, která přinese nejvyšší budoucí hodnotu aktiv

Současná hodnota - Čistá současná hodnota (zkráceně ČSH) je finanční veličina vyjadřující současnou hodnotou budoucích peněžních toků a (případného) současného výdaje. Čistá současná hodnota se používá jako kritérium pro hodnocení výnosnosti investičních projektů.

Jedna koruna dnes má větší hodnotu než jedna koruna zítra. Dnes můžeme korunu investovat (např. uložit na vkladový účet) a do zítřka nám koruna přinese výnos (úrok). Současná hodnota zítřejší koruny je tedy nižší právě o tento úrok.

Budoucí hodnota - Vypočítá se: součet kapitálu a připsaných úroků po uplynutí stanovené doby.

Reálná a nominální úroková míra

Reálná úroková míra = udává, o kolik procent zboží můžeme koupit více, pokud toto zboží na začátku období prodáme, takto získané peníze uložíme a na konci období je i s úrokem vyzvedneme a dané zboží opět zakoupíme. Reálná úroková míra v sobě zahrnuje už i míru inflace. **Výpočet:** reálná úroková sazba = nominální úroková sazba - inflace

Nominální úroková míra (míru výnosu z kapitálu) r_n .

Nominální úroková míra značí přírůstek uložené částky v procentech, vyskytuje se v úvěrových smlouvách. Při jejím stanovování bereme v úvahu mnoho faktorů, mezi které patří např. míra inflace, minimální úroková sazba výpůjček, úroková sazba plynoucí z bezrizikových investic, aj.

11. Vláda a trh – externality, veřejné statky, asymetrické informace a vlastnická práva. Externality, vymezení externalit. Externality a efektivnost. Externality a vlastnická práva. Vynutitelnost vlastnictví. Coaseho teorém. Externality a daně. Veřejné statky. Vymezení veřejných statků. Veřejná volba. Asymetrické informace. Morální hazard a nepříznivý výběr. Vliv rizika a nejistoty na chování ekonomických subjektů.

Vláda je státní instituce, které náleží výkonná moc, oprávnění vymáhat a vynucovat zákony a právní předpisy. V demokratických zemích má obvykle vláda výkonnou moc (moc zákonodárná, která je v kompetenci parlamentu, moc soudní, která je v kompetenci soudů). Opakem vlády je bezvládní neboli anarchie.

Typy (formy) vlády

- **anarchie** - absence vlády
- **monarchie** - vláda panovníka (monarchy)
- **absolutní monarchie** - monarcha má neomezené pravomoci. Příkladem absolutní monarchie je např. Saúdská Arábie.
- **konstituční monarchie** - monarcha má omezené pravomoci, o moc se dělí s parlamentem.
- **parlamentní monarchie** - monarcha má jen reprezentativní funkci. Příkladem je Belgie.
- **republika** - vláda zvoleného prezidenta
- **diktatura** - autoritativní forma vlády
- **demokracie** - lid je vykonavatelem (zdrojem) politické moci

Trh je v ekonomice prostor, kde dochází ke směně statků a peněz. Původně byl trh vyhrazené místo, kde se v pravidelných intervalech scházeli lidé, aby navzájem směňovali zboží (tržiště). Protože barter je v rozvinuté ekonomice spíše vzácností, obvykle hovoří o trhu nějaké komodity či služby (trh s obilím, trh s ropou, elektronikou) a není třeba uvádět, za jaké zboží jsou tyto komodity a služby směňovány, jde totiž obvykle o směnu za peníze.

Dojde-li k obchodu, nabízející získává za své zboží od poptávajícího nějakou sumu, kterou pak může na jiných trzích užít k získání statků a služeb, které si skutečně přeje.

Rozdělení trhu

Volný trh lze rozdělit na dvě složky:

- trh statků a služeb
- na trhu statků a služeb tvoří firmy nabídku a zákazníci poptávku. Jedná o běžný každodenní obchod.

Trh výrobních faktorů

Tento trh není již tak viditelný. Na trhu výrobních faktorů tvoří poptávku firmy, shánějící pracovní sílu a nabídku lidí, tedy ta pracovní síla.

Druhy trhů: V ekonomice rozlišujeme druhy trhů:

- Trh spotřebních předmětů
- Trh výrobních prostředků
- Trh práce
- Finanční trh – trh peněžní a kapitálový

Tržní selhání

Efektivnost působení dokonale konkurenčního cenového systému je zcela závislá na předpokladech modelu dokonalé konkurence. V reálném ekonomickém světě existuje nekonečné množství překážek dokonalé konkurence, resp. příčin selhání trhu, nejdůležitější z nich mohou být zařazeny do čtyř základních skupin: monopolní síla, externality, veřejné statky a nedokonalá konkurence.

Externality

Externality jsou porušením něčího práva. Vznikají jen tehdy, když na někoho přenesete nějaký náklad a on s tím nesouhlasí (záporná externalita) nebo když Vám někdo brání v dosažení úplného výnosu Vaší činnosti a vy s tím nesouhlasíte (kladná externalita).

Takové vedlejší – externí – efekty výroby nebo spotřeby jsou nazývány externalitami.

Externality mohou existovat mezi spotřebiteli, mezi výrobci či mezi spotřebiteli a výrobci.

Externality mohou být:

a) Kladné externality

- jsou situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší prospěch druhému subjektu a ten náklady s ním spojené nemusí hradit. Např. včelař a sadař (k sadaři se přistěhuje včelař, jeho včely opylují květy stromů sadaře a tím mu zvýší úrodu), kamerový systém - majitel domu si pořídí kamerový systém na ochranu svého majetku (kamera hlídá i majetek souseda).

b) Záporné externality

- jsou situace, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady druhému subjektu, které mu nejsou hrazeny, a on z nich současně nezískává žádnou výhodu. Například: chemička a chovatel ryb (chemička vypouští do rybníka toxické látky, které způsobí, že část ryb uhynie).

Externality, zejména negativní, jsou jednou z příčin selhání trhu a nutnosti vládních zásahů, kdy se je snažíme prostřednictvím různých nástrojů odstranit.

Státní zásady při internalizaci externalit se mohou realizovat následovně:

- uvalením daně
- regulačními opatřeními
- poskytováním dotací na ochranu, snížením znečišťování
- právními normami

Vlastnická práva

Stát by měl vlastnická práva přesně definovat a účinně zajistit jejich ochranu. **Vlastnictví** či **vlastnické právo** je přímé a výlučné právní panství určené osobě (vlastníka) nad konkrétní věcí. Vlastnickému právu odpovídá povinnost všech ostatních subjektů nerušit vlastníka ve výkonu jeho práva k věci. Vlastnictví se používá také ve významu majetek či jmění. Vlastnické právo je nejsilnějším a nejrozsáhlejším věcným právem.

V tržních ekonomikách existují i **volné výrobní zdroje**. Jedním z důvodů, proč tomu tak v některých případech bývá, je skutečnost, že **náklady** spojené s vybíráním příjmů plynoucích z vlastnictví příslušného výrobního faktoru **mohou být vyšší než takto získaný příjem**.

(Například nelze vybrat mýto z ulic ve městě, kde je řada křižovatek, neboť by mýtnice musela stát na každé z nich a náklady by vysoce převyšovaly získané příjmy).

Vynutitelnost vlastnictví

Vynutitelnost vlastnictví vyplývá z faktu, že se jedná o normu předcházející konfliktům o použití vzácných zdrojů. Když někdo porušuje vlastnická práva, brání tím ostatním lidem v jednání, brání jim používat vzácné zdroje. Když ale někdo neplní sliby, nikomu tím jednat nebrání.

Coasův teorém

Coasův teorém říká, že každou externalitu lze odbourat bez ohledu na to, kdo bude nakonec odškodňován. Teorém se týká především odškodňování při znečišťování cizího majetku.

Předpoklady: teorém platí za předpokladu, že transakční náklady na vyjednávání jsou nulové a oba subjekty jsou v soukromém vlastnictví.

Efektivní stav: je takový stav, kdy se mezní újma ze znečištění rovná mezním nákladům na odstranění znečištění.

Příklad: Student A poslouchá hlasitě hudbu, svůj přínos z toho odhadne na 100 euro; Student B nemá hlasitou hudbu rád, svoji škodu z nedobrovolného poslouchání odhadne na 200 euro. Pokud tedy B daruje studentovi A 150 euro za to, aby hlasitou hudbu nepouštěl, oba vydělají. Pokud je poměr hodnoty pro jednoho a škody pro druhého jiný, dohoda se nemusí vyplatit a spor se musí vyřešit jinak. Pokud je naopak pouštění hlasité hudby zakázáno, ale A má z poslechu užitek vyčíslitelný na 200 euro, B naopak škodu pouze 100 euro, může naopak A nabídnout B náhradu 150 euro za to, aby mu dovolil hlasitou hudbu pouštět, a oba pak vydělají.

Coaseova věta: Dobře definovaná vlastnická práva brání plýtvání výrobními faktory. Avšak samo vymezení vlastnických práv nestačí, pokud se svých práv tržní subjekty nemohou účinně domáhat.

Externality a daně

Tržní selhání mohou mít rovněž podobu externalit. Zásadní příčinou existence externalit jsou nepřesně vymezená vlastnická práva. Na existenci externalit tudíž mohou státní orgány reagovat **přesnějším vymezením a snadnější vymahatelností vlastnických práv**.

Externalita zanikne, pokud dojde ke spojení dvou původně samostatných tržních subjektů. Pokud např. státní orgány podpoří fúzi dvou firem, stávají se původně externí náklady součástí soukromých (interních) nákladů nově vytvořené firmy.

Třetí možností státních orgánů je **uplatnění sankcí** vůči objektům, které jsou zdrojem externalit. Sankce mohou mít v krajním případě podobu zákazu výroby zboží, které je spojeno s výraznou zápornou externalitou. Obvykle však zákaz nahrazuje stanovení limitů na objem produkované záporné externality, použití ekologických daní (např. na likvidaci zdrojů znečištění ovzduší, vody).

Pověřené instituce musí provádět kontroly dodržování stanovených limitů, musí zjistit subjekty, které porušují vyhlášená pravidla, a nakonec musí prosadit potrestání viníků.

Problémem je také výše sankcí spojených s překračováním limitů. V některých případech může být z hlediska původce externality levnější zaplatit pokutu za překročení limitu než uhradit náklady na snížení externality pod stanovenou mez.

Druhou formou sankce mohou být **ekologické daně**.

Veřejné statky - statky nebo služby, pro něž jsou typické dvě vlastnosti:

- **nedělitelnost** - tento statek spotřebovává kdokoliv (jeden nebo miliony lidí) neovlivní spotřebované množství
- **nevyločitelnost ze spotřeby** - kdy ze spotřeby čistého veřejného statku není možné či extrémně technicky nákladné vyloučit spotřebitele, který za daný statek neplatí tzv. černý pasažér. Tzv. černý pasažér se vyhne placení a přizívuje se na těch, kteří za tyto statky poctivě platí. Příklad: policie, síť dálnic a silnic, veřejné osvětlení.

Vymezení veřejných statků

Veřejné statky jsou takové aktivity či takové služby, které:

- jsou více, či méně užitečné celé společnosti
- neprochází trhem
- jsou zabezpečovány veřejnou správou, tzn. státním orgánem nebo územní samosprávou

Pro veřejné statky je charakteristická

- nedělitelnosti spotřeby mezi jednotlivé uživatele
- nevylučitelnost ze spotřeby, nesoutěživost spotřebitele
- nulové mezní náklady na spotřebu každého dalšího jedince
- můžeme je rozdělit na čisté a smíšené.

Čisté veřejné statky jsou statky kolektivní spotřeby. Spotřeba je automatická. Čistým veřejným statkem je obrana státu, veřejná správa, soudy, veřejné komunikace, veřejné osvětlení.

Čisté veřejné statky jsou charakteristické

- nedělitelnosti spotřeby
- spotřebiteli nelze zabránit spotřebovat takové statky, i když jednotlivci nechtějí za tyto statky platit
- nedělitelnost spotřeby vede k nevylučitelnosti ze spotřeby (v některých případech by bylo možné zabránit jednotlivci spotřebovat veřejný statek, ale vyžádalo by si to vynaložit neúměrné náklady, což by bylo neefektivní)
- hovoříme o tzv. *černém pasažérovi*, který veřejné statky využívá, ale nechce za ně platit
- nevylučitelnost ze spotřeby vyvolává nesoutěživost mezi jednotlivými uživateli
- spotřeba jedním uživatelem neubírá možnost spotřebovat tuto službu jiným uživatelem. Proto jsou mezní náklady spotřeby pro každého dalšího spotřebitele nulové.
- Kvalita veřejného statku je nedělitelná. Při nadměrné spotřebě však hrozí nebezpečí snížení kvality pro všechny (důsledkem přetížení dálnice nastane zpomalení provozu)

Z hlediska vzájemného vztahu členíme ekonomické statky na

Substituty – statky, které mají podobné užité vlastnosti a mohou uspokojovat tutéž potřebu, a tudíž je lze vzájemně nahrazovat

Komplementy – statky, které se vzájemně doplňují

Z hlediska geografického členíme ekonomické statky na

Statky národní, které využívají obyvatelé celého státu

Statky regionální, které využívají obyvatelé určitého regionu

Statky lokální, které využívají obyvatelé určité lokality

Veřejná volba

Teorie veřejné volby se zabývá procesy kolektivního rozhodování, tj. rozhodování činěného skupinou nebo v její prospěch. Je to způsob, jakým se tato kolektivní rozhodování realizují. Většinou se tato rozhodnutí týkají způsobu alokace (rozdělení) zdrojů (důchodů, bohatství) ve společnosti.

Poskytování veřejných statků je však závislé na zcela jiném rozhodování – na rozhodování voličů, politiků a státních (či obecních) úředníků. Toto politické rozhodování nazýváme veřejnou volbou.

Asymetrická informace

Je situace, kdy jedna strana trhu ví více než druhá – **informace je asymetrická**. Na jedné straně trhu, buď na straně prodávajících, nebo kupujících existuje úplnější informace, zatímco na straně druhé převažuje informace neúplná. **Jedna strana trhu je tedy znevýhodněna.**

Např., když prodávající vědí více než kupující o kvalitě prodávaného produktu. Situace, kdy je informována lépe strana prodávající než kupující, nastává zpravidla na trzích statků a na trhu práce, opačná situace je typická pro trhy pojištění a úvěrů.

Asymetrická informace vede k vytěsňování kvalitnějšího zboží z trhu zbožím méně kvalitním. V ideálním případě dokonalé konkurence by spotřebitelé byli schopni volit mezi kvalitnějším a méně kvalitním výrobkem: někteří by vybírali méně kvalitní – levnější statky, jiní by volili kvalitnější zboží za vyšší cenu. V reálném světě spotřebitelé nemohou snadno rozeznat kvalitu zboží, dokud jej nezakoupí a nějaký čas nepoužívají.

Existence asymetrické informace vyvolává dva dílčí problémy, které se nazývají morální hazard a nepříznivý výběr.

Morální hazard

Je definován jako činnost jednoho ekonomického subjektu (informovaného), který při maximalizaci svého užitku snižuje užitek ostatních (neinformovaných) účastníků tržní transakce.

Příkladem morálního hazardu je pojištění majetku nebo auta. Pojištěná osoba věnuje pravděpodobně méně péče pojistné záležitosti, protože ví, že jí bude případná ztráta kompenzována. Tak vzrůstá pravděpodobnost událostí, vůči níž je klient pojištěn.

Nepříznivý výběr

Problém nepříznivého výběru je překonáván pomocí tzv. **signalizačního chování** – prostřednictvím signálů (pozorovatelné činnosti) může informovaná strana předávat informace straně neinformované.

Důležitým předpokladem účinné signalizace je věrohodnost signálů. Pro její zajištění musí být náklady signalizace spojené s prodejem vysoké kvality nižší, než jsou náklady spojené s prodejem zboží méně kvalitního.

Signálem je např. stanovení vysoké ceny nebo poskytnutí **výrobní záruky** na velmi kvalitní zboží na trhu výrobců a služeb.

Při poskytnutí záruky je riziko selhání produktu převáděno z kupujícího na prodávajícího. Poskytování záruky je proto málo nákladnou činností pouze pro ty, kteří nabízejí zboží vysoké kvality.

Signálem v uvedeném slova smyslu je také **vzdělání** na trhu práce. Vzdelání může přímo nebo nepřímo zvyšovat produktivitu člověka, protože mu poskytuje informace, dovednosti a všeobecné znalosti, které jsou při práci prospěšné. Avšak i v tomto případě, kdy vzdělání nezvyšuje produktivitu, může přesto být užitečným signálem produktivity, protože produktivnější lidé snadněji dosahují vyšší úrovně vzdělání. (Produktivnější lidé bývají inteligentnější, energičtější a více zainteresováni na práci, kterou vykonávají, což jsou charakteristiky, které jsou prospěšné také ve škole). Produktivnější lidé proto pravděpodobněji dosáhnou vyšší úrovně vzdělání, aby signalizovali svoji produktivitu firmám a získali tak lépe placená zaměstnání.

Vliv rizika a nejistoty na chování ekonomických subjektů

Pro ekonomický subjekt je riziko a očekávaný výnos vyšší čím větší je podíl majetku v cenných papírech. Na základě srovnání očekávaných výnosů a rizik spojených s různými alternativami držby cenných papírů a peněz vytvořil model optimální struktury portfolia.

Ekonomický subjekt vždy volí právě takovou kombinaci cenných papírů a peněz, která mu přináší nejvyšší očekávaný užitek. Tento užitek je závislý na subjektivním ocenění kombinací výnosů a rizik. Indiferenční křivky se svou polohou a tvarem liší v závislosti na přístupu jednotlivých ekonomických subjektů k riziku.

Nejistota

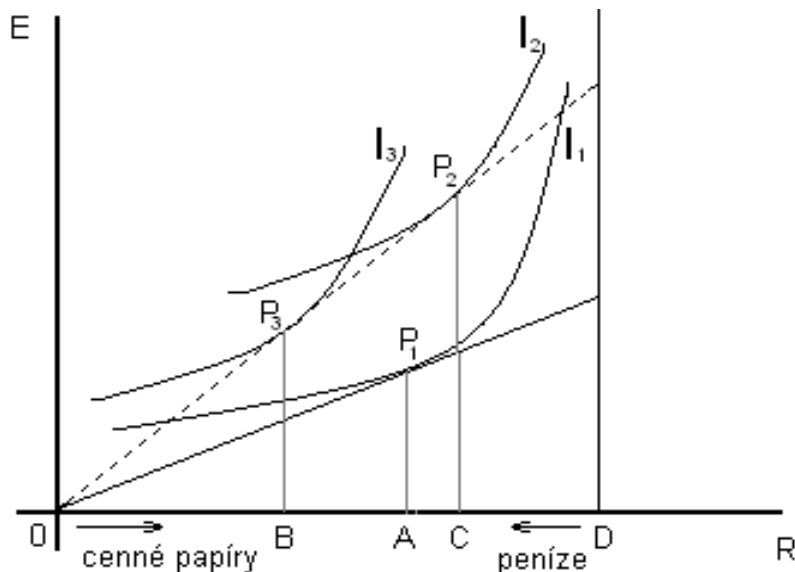
Existence nejistoty pramení z nemožnosti předpovídat budoucí stav. Nejistotou se rozumí stav, v němž aktéři nemohou počítat s očekávaným užitekem. Dále rozlišuje mezi rizikem a nejistotou, kdy v případě rizika jsou aktéři schopni přibližně určit možné budoucí stavy a mohou tak spočítat očekávaný užitek. Existence nejistoty potom značně komplikuje rozhodování subjektů

Příklad: Když uložíme do naší banky peníze, nevíme, kolik si za ně jednou koupíme, protože nemáme přesnou představu, jak zatím vzrostou ceny. Koupíme-li akcie, můžeme pouze odhadovat cenu, za kterou je budeme moci později prodat. Začínáme-li v novém zaměstnání, nevíme, jak rychle budeme povýšeni, či zda o práci brzy nepřijdeme.

Riziko

Riziko je situace, kdy ten, kdo se rozhoduje, zná všechny možné důsledky svého rozhodnutí a je schopen určit pravděpodobnost každého z nich.

Tobinova analýza portfolia

12. Teorie spotřeby. Keynesova spotřební funkce. Hypotéza permanentního důchodu. Hypotéza životního cyklu. Fisherova teorie intertemporálního rozhodování (model mezičasové volby).

Teorie spotřeby

Spotřeba domácností tvoří velký podíl na celkových (agregátních) výdajích. V ČR tvoří spotřeba od 50 do 70%. HDP. HDP je součtem = spotřeby + investic + vládních výdajů + čistého exportu.

Velikost spotřeby závisí hlavně na velikosti důchodu (Y) a dále na úrokové míře(i). Čím více máme peněz, tím více utrácíme (spotřebováváme). Úrokovou míru bereme jako alternativní náklad.

Spotřebitel se rozhoduje, kolik svého důchodu spotřebuje (C) a kolik ho uspoří (S). Čím větší bude úroková míra, tím dostane spotřebitel více peněz za své úspory. S růstem úrokové míry, bude chtít více šetřit a užít si spotřební

Spotřeba závisí:

- na velikosti důchodu
- na úrokové míře
- na bohatství lidí (např. Američané spoří na své stáří tím, že si nakupují akcie). Když dojde k růstu cen, jejich držitel se stane bohatším. Při poklesu se stane chudším. Např. při finanční krizi se snížilo bohatství lidí, a tím se snížila jejich spotřeba např. oddálila nákup nového auta.
- očekávání domácností, nejistá budoucnost, více šetří a méně utrácí

Celkový důchod domácnosti rozdělí na spotřebu a úspory. Jinými slovy: důchod (Y) = úspory (S) + spotřeba (C)

Spotřebou domácností jsou výdaje na:

- **netrvanlivé výrobky** – předměty krátkodobé spotřeby (potraviny, nápoje, denní tisk, tabák)
- **trvanlivé výrobky** – předměty střednědobé a dlouhodobé spotřeby (auto, elektronika, nábytek)
- **služby** – (doprava, vzdělání, rekreace)

Rozdíl mezi netrvanlivým a trvanlivým výrobkem je v tom, zda lze použít pouze jednou nebo zda je možné ho používat několikrát.

Teorie spotřební funkce zkoumá funkční závislost mezi spotřebními výdaji (spotřebou) na straně jedné a důchodem (resp. jeho rozdělením), bohatstvím, úrokovou mírou a různými demografickými a sociálními faktory na straně druhé.

Domácnosti dostávají důchod ze své práce, platí daně a poté se rozhodují, kolik důchodu po zdanění spotřebují a kolik ušetří.

Spotřební funkce: $C = f(Y, i)$ C= je funkcí důchodu a úrokové míry

Keynesova spotřební funkce

Spotřeba (C) má podle Keynese dvě základní složky:

- **autonomní spotřeba** (C_a) je spotřeba (jejíž výše) **nezávislá na velikosti důchodu** domácnosti (i při nulovém důchodu domácnosti něco spotřebovávají, např. základní potraviny, nájemné, měsíční splátky úvěru na auto, atd.) a tím čerpá ze svého účtu úspor nebo si půjčuje (autonomní spotřeba určuje počátek spotřební funkce – má znaménko mínus)
- **indukovaná spotřeba** (c_{YD}) je spotřeba (jejíž výše) **závisí na velikosti důchodu** domácnosti.

Rovnice spotřeby $C = C_a + c_{YD}$

Disponibilní důchod domácností (YD) je důchod, který mají domácnosti skutečně k dispozici (po zdanění).

Disponibilní důchod mohou domácnosti použít pouze dvěma způsoby: určitou část mohou utratit na spotřební výdaje (C) a zbývající část mohou uspořit (S) neboli: **$YD = C + S$**

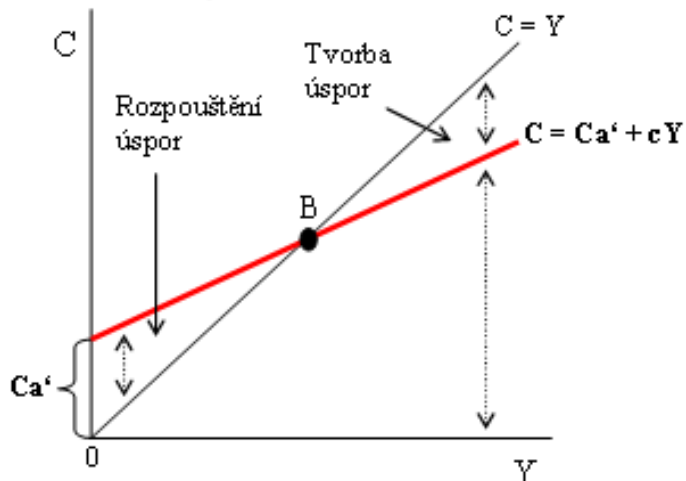
Mezní sklon ke spotřebě - MPC udává, jak se změní spotřeba (zvýší spotřební výdaje), když se důchod změní (zvýší) o jednotu např. o 1,- Kč (tak se spotřeba změní o tu velikost 1, -Kč). Velikost mezního sklonu ke spotřebě se pohybuje mezi 0 a 1. Pokud z dodatečného důchodu neutratí domácnosti nic a vše ušetří, bude mezní sklon ke spotřebě 0. Jestli utratí celý dodatečný důchod, bude mezní sklon 1. **Mezní sklon ke spotřebě je konstantní.**

Průměrný sklon ke spotřebě – APC (podíl spotřeby na disponibilním důchodu) je v dlouhém období stabilní. Nepotvrdilo se, že APC s růstem důchodu klesá.

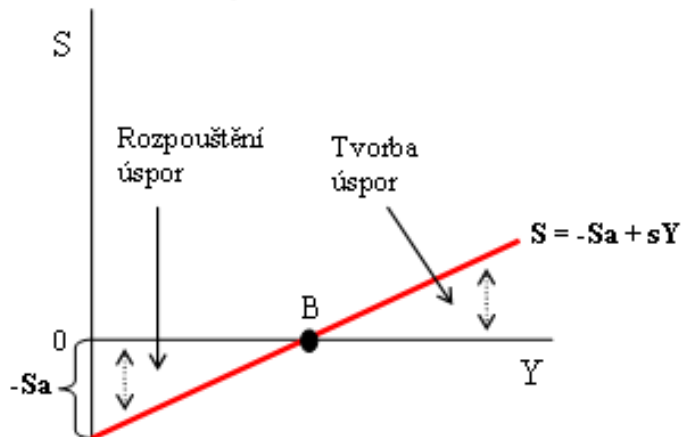
Příklad: Domácnosti spotřebovávají z každé dodatečné koruny důchodu 0,80 haléřů. Mezní sklon ke spotřebě je 0,8.

Ekonomové omezili platnost Keynesovy teorie spotřeby (spotřební funkce) pouze na krátké období.

Spotřební funkce

Úsporová funkce

C = spotřeba (spotřební výdaje), Y = důchod, Ca = autonomní spotřeba (konstanta) o jejíž velikosti je posunuta v kladném vertikálním směru funkce spotřeby. Je-li např. $Y=0$, potom $C = Ca$. Sklon lineární funkce spotřeby (C) je vždy přímka s úhlem 45° .

Obě funkce začínají ve stejném bodě, ale ÚSPOROVÁ začíná v mínusu.

Obr. levý: Nalevo od bodu B, při nižším důchodu spotřeba převyšuje důchod a napravo od bodu B, při vyšším důchodu jsou spotřební výdaje nižší než důchod (Tvorba úspor). Rozdíl mezi přímkou C , která je pod úhlem 45° a celkovou spotřebou (spotřební funkcí) vyjadřuje velikost celkových úspor (Tvorba úspor). V bodě B se spotřebovuje vše, co se vydělá. Např. když je důchod 500,- Kč na ose C tak na ose Y musí být také 500,- Kč.

V trojúhelníku – Rozpuštění úspor = žijí subjekty ze svých úspor.

V trojúhelníku – Tvorba úspor = subjekty utratí méně a něco si ušetří.

Rovná-li se důchod nule, celková spotřeba se skládá pouze z autonomní spotřeby.

Při zvýšení (růstu) spotřeby by došlo k posunu červené křivky C – směrem nahoru.

Při růstu mezního sklonu ke spotřebě, by byla spotřební křivka strmější, při poklesu plošší.

Obr. pravý: na ose Y je důchod, na ose S je úspory. Nalevo od B jsou negativní úspory, napravo od B dochází k tvorbě úspor. Odečteme-li od důchodu celkovou spotřebu, dostaneme celkové úspory.

Je-li důchod roven nula, indukované úspory musí být také nula.

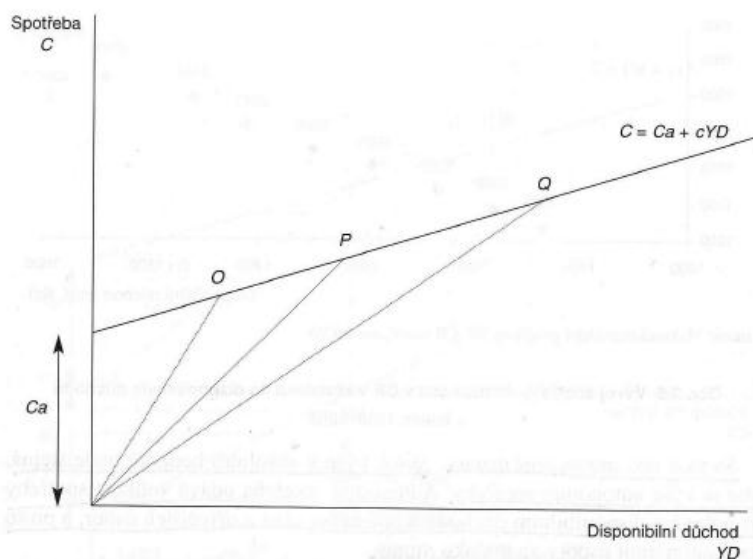
Křivka úspor začíná ze záporné osy, ve výši autonomních úspor.

Keynesův výrok: **Lidé jsou ochotni zvyšovat svou spotřebu, zvětšuje-li se jejich důchod, ale nikoliv ve stejné míře, v jaké roste důchod. S rostoucím důchodem lidé více spoří.**

Keynesův psychologický zákon říká: **s růstem důchodu spotřeba roste (kladné znaménko), ale její podíl na důchodu klesá, což znamená, že průměrný sklon ke spotřebě klesá.**

Obrázek: Průměrný sklon ke spotřebě vyjadřuje sklon paprsků vedoucích z nuly a protínající body na křivce spotřeby. Čím vyšší bude důchod, tím nižší bude sklon ke spotřebě.

Část spotřeby závisí na důchodu, průměrný sklon ke spotřebě s růstem důchodu klesá a blíží se (svrchu) k meznímu sklonu ke spotřebě a průměrný sklon k úsporám s růstem důchodu roste a blíží se (zdola) meznímu sklonu k úsporám.

Obr. 3-4 Klesající průměrný sklon ke spotřebě

S růstem úrokové míry spotřeba klesá, raději budeme více šetřit a uložíme část v bance. (záporné znaménko).

Výzkumy vycházející z krátkodobých dat potvrzovaly platnost Keynesovy funkce spotřeby. Po 2. světové válce americký ekonom **Simon Kuznets** na základě dlouhodobých dat, vývoje spotřeby a důchodu v USA došel k závěru, že průměrný sklon ke spotřebě byl za sledované období i přes značný růst důchodu konstantní.

Na základě krátkodobých dat je vztah mezi běžným důchodem a spotřebou neúměrný (APC klesá s růstem běžného důchodu), kdežto na základě dlouhodobých dat je tento vztah úměrný - stabilní (APC je konstantní). $APC=C/Y$

Dvě nejznámější teorie: teorie životního cyklu a teorie permanentního důchodu.

Teorie životního cyklu a teorie permanentního důchodu jsou si v mnohém podobné. Obě teorie předpokládají, že spotřeba je ovlivněna dlouhodobým důchodem (celoživotním) a že změny důchodu nebudou mít na spotřebu tak výrazný dopad. Podle obou teorií je dlouhodobý důchod ovlivněn bohatstvím. Klíčovou roli hrají jak u teorie životního cyklu, tak u teorie permanentního důchodu očekávání.

Hypotéza permanentního důchodu

Alternativní vysvětlení dlouhodobé funkce spotřeby poskytl Milton Friedman svou teorií permanentního důchodu. **Podle teorie permanentního důchodu spotřeba zavádí pouze na tzv. permanentním důchodu.**

Permanentní důchod je průměrný dlouhodobý očekávaný důchod, který bude záviset nejen na očekávaném důchodu z práce (z lidského kapitálu), ale i na očekávaném důchodu z držení aktiv (nikoli lidského kapitálu).

Klíčové je zde, jak spotřebitelé vytvářejí očekávání ohledně těchto dlouhodobých důchodů. Friedman zde použil adaptivní očekávání, takže permanentní důchod bude ovlivněn výší důchodu v současnosti a v minulosti.

Proč by spotřeba měla záviset na dlouhodobém permanentním důchodu, a nikoli na běžném důchodu, který spotřebitel dostane právě v okamžiku, kdy provádí nákup určitého spotřebního statku, je často vysvětlováno následovně: člověk dostane měsíční mzdu např. 10. den v měsíci. Je zřejmé, že tento důchod však neutratí hned v den výplaty, aby ve zbývajících dnech měsíce neměl žádnou spotřebu, protože mu na ni již nezbyde. Před takovými výraznými výkyvy spotřeby člověk obvykle dává přednost tomu, že utratí každý den pouze část své měsíční mzdy.

Teorie permanentního důchodu tvrdí, že spotřeba bude závislá na dlouhodobém (permanentním) důchodu, spotřebitel bude pro daný časový okamžik vydávat na spotřebu jen část dlouhodobého důchodu.

Teorie permanentního důchodu blíží k teorii životního cyklu, která předpokládala, že spotřeba bude záviset zejména na očekávaném celoživotním důchodu.

Běžný disponibilní důchod se však nemusí rovnat permanentnímu důchodu. Budeme-li předpokládat roční periodicitu, pak ve sledovaném roce může běžný důchod kolísat kolem permanentního důchodu, a to tak, že ho může převyšovat, ale i tak, že může být nižší. Toto kolísání je dáno dočasnými (tranzitorními) změnami důchodu. Běžný disponibilní důchod (YD) můžeme tedy zapsat jako součet permanentního důchodu a dočasné změny důchodu (Y^T).

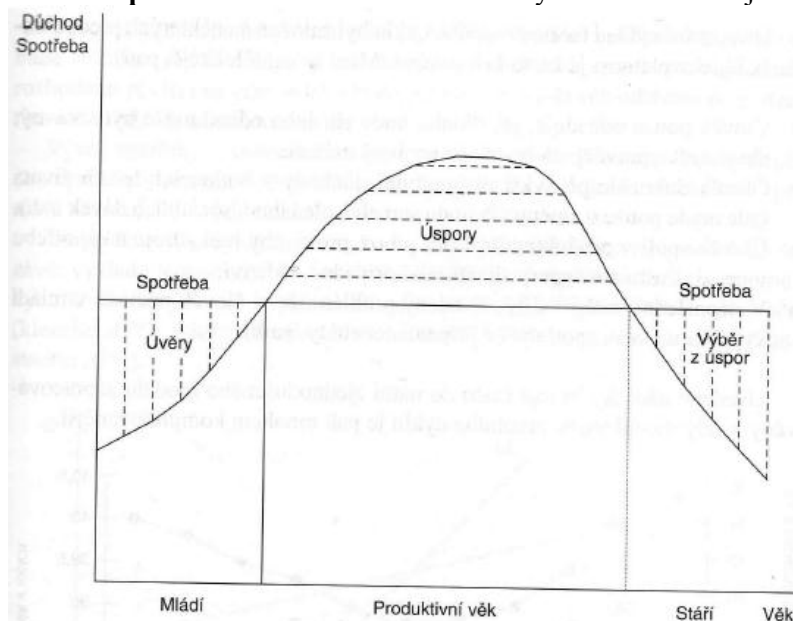
Hypotéza životního cyklu

Teorie životního cyklu (často se jí říká hypotéza životního cyklu). Model mezeitčasové volby rozlišoval pouze dvě období (současnost a budoucnost), teorie životního cyklu uvažuje spotřebitele, jenž chce maximalizovat svůj užitek během celého života (který je složen z více období, nejen ze dvou), a navíc předpokládá, že **spotřebitel chce udržovat přibližně rovnoměrnou spotřebu ve všech obdobích života.**

V mládí člověk má zpravidla důchod nižší, než je jeho spotřeba, a proto si pro její pokrytí musí vzít úvěr nebo si půjčit např. od rodičů.

V produktivním věku má člověk naopak vyšší důchod než je jeho spotřeba a spoří si. Část úspor, které vytvoří, musí jít na splacení úvěru z mládí a část úspor si ponechá na dobu, kdy odejde do penze. Z obrázku je vidět, že spotřeba je stabilní a že důchod během života kolísá.

Na konci produktivního věku utratí všechny celoživotní zdroje a v penzi bude žít pouze z úspor.

Obr. 3-11 Vývoj spotřeby v průběhu života spotřebitele

Vývoj životního cyklu je založen na předpokladech:

- člověk pouze odhaduje, jak dlouho bude žít
- člověk dokonale předvídá svůj důchod v budoucích letech života
- člověk spoří v produktivním věku pouze proto, aby měl zdroje na spotřebu v penzi

Pokud by došlo k výraznému stárnutí populace, mělo by docházet k poklesu podílu úspor a k růstu podílu spotřeby. Vývoj úspor a spotřeby bude záviset na sociální politice státu. Pokud stát bude poskytovat důchody, lidé nebudou muset tolik spořit na stáří. Jejich rozhodnutí závisí i na věku odchodu do důchodu (čím vyšší věk odchodu do penze, tím méně lidí na ni budou spořit).

Fisherova teorie intertemporálního rozhodování (model mezičasové volby)

Model zkoumá, jak se jeden spotřebitel rozhoduje o své spotřebě během různých období života.

Teorie objasňuje rozhodování člověka mezi přítomnou a budoucí spotřebou. Čím je větší spotřeba dnes, tím menší je v budoucnosti.

Důvod, proč lidé spotřebovávají méně nežli by si přáli, je v omezeném důchodu. Toto tzv. mezičasové rozpočtové omezení ukazuje celkové dostupné zdroje pro spotřebu dnes a v budoucnosti.

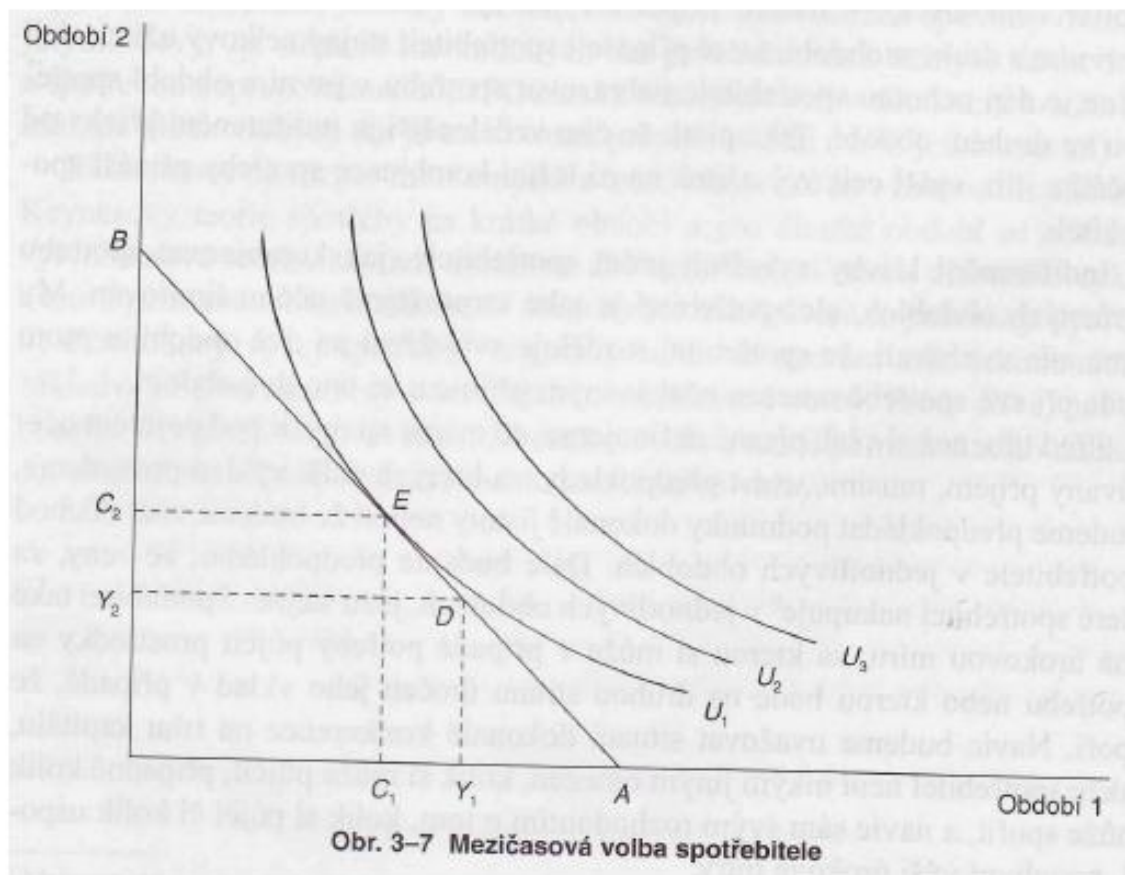
Tato teorie je pouze pro dlouhé období.

Používá se rozhodování pouze mezi dvěma obdobími života: mezi obdobím 1 (současnost) a obdobím 2 (budoucnost).

Celkový užitek spotřebitele bude záviset na velikosti spotřeby v prvním C_1 a ve druhém C_2 období.

Spotřebitel zná svůj důchod v obou obdobích. Vzorec: $U = f.(C_1, C_2) \Rightarrow U = \log C_1 + \log C_2$

Průměrný sklon ke spotřebě je konstantní v dlouhém období, proč neklesá.

Obrázek: pokud by chtěl spotřebitel utratit celý svůj důchod, za spotřebu již v 1. období byl by v bodě A. Pokud by veškerou spotřebu utratil ve 2. období, bude v bodě B.

13. Model produkt-výdaje. Předpoklady modelu. Určení rovnovážné produkce v modelu produkt-výdaje a přizpůsobovací mechanismy. Multiplikátor a jeho vliv na rovnovážnou produkci. Makroekonomické identity.

Model produkt-výdaje

V modelu budou do vzájemné interakce dávány **výdaje jednotlivých ekonomických sektorů se skutečně vytvořeným produktem**. Výdaje sektorů ovlivní výši vytvořeného produktu a vytvořený produkt zpětně ovlivní některé výdaje.

Předpoklady modelu

Model produkt – výdaje je modelem krátkodobého období a platí pro předpoklady:

- ekonomika pracuje pod úrovní potencionálního produktu – existuje tak mezera produktu, je dostatečná zásoba kapitálu a dostatečná nabídka práce
- cenová hladina je fixní a fixní jsou i nominální mzdy

Určení rovnovážné produkce v modelu produkt-výdaje a přizpůsobovací mechanismy.

Rovnovážná produkce = důchod

Dvousektorová ekonomika

Ve **dvousektorové ekonomice uvažujeme existenci pouze domácností a firem**. Zkoumáme ekonomiku bez veřejného sektoru.

Spotřeba

Pro domácnosti jsou charakteristické spotřební výdaje (C). **Rovnice spotřeby: $C = C_a + cY$**

Spotřeba má dvě části:

- autonomní spotřeba (C_a)** – je část spotřeby, která nezávisí na úrovni důchodu a bude existovat, i kdyby byl důchod nulový
- indukovaná spotřeba (cY)** – závisí na velikosti důchodu (produktu)

Dvousektorová ekonomika je bez existence vlády, která vybírá daně a poskytuje transfery je skutečný důchod roven disponibilnímu důchodu. Reakci spotřeby na změnu důchodu pak zachycuje mezní sklon ke spotřebě (c), který nabývá hodnot mezi nulou a jednou.

Spotřebu kromě důchodu mohou ovlivňovat i další faktory jako třeba:

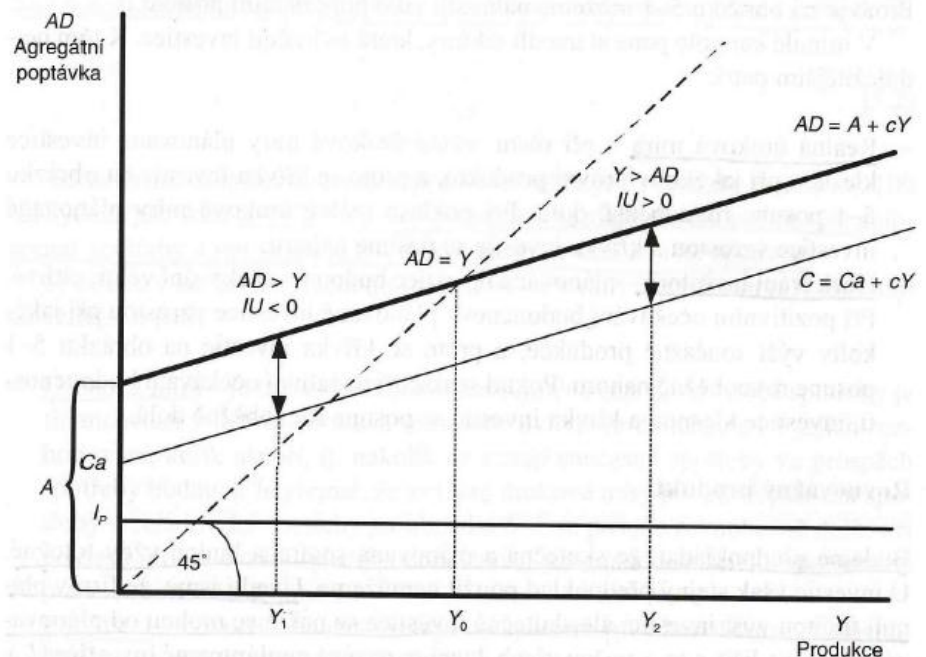
- **úroková míra** – zejména část dlouhodobé spotřeby je financována z úvěru. Úroková míra ovlivňuje domácnosti v jejich rozhodování, kolik uspoří, tj. nakolik se vzdají současné spotřeby ve prospěch spotřeby budoucí
- **bohatství** – vzroste-li bohatství, zvýší se spotřeba při jakékoliv úrovni důchodu (křivka spotřeby se posune nahoru)
- **očekávání domácností** – při pozitivním očekávání budoucnosti je pravděpodobné, že se spotřeba zvýší při jakékoliv úrovni důchodu (křivka spotřeby se posune rovnoběžně nahoru)

Ve dvousektorové ekonomice je skutečný důchod neboli vytvořený produkt totožný s disponibilním důchodem. Pokud bychom zahrnuli do analýzy i vládu, spotřeba by závisela na disponibilním důchodu, který by již byl odlišný od vytvořené produkce (skutečného důchodu). Negativně by se na jeho výši promítly daně, a pozitivně transfery od vlády, např. v podobě sociálních dávek.

Obrázek: AD – agregátní poptávka jsou plánované výdaje (investice + spotřeba)

AD – mezní sklon ke spotřebě (při růstu spotřeby je křivka strmější)

Y – skutečně vytvořená produkce

Obr. 5-1 Určení rovnovážného produktu ve dvousektorové ekonomice

Investice

Za výdaje firem považujeme investice. Investice jsou: plánované (I_p) a neplánované (I_U).

V modelu produkt-výdaje se předpokládá, že plánované investice jsou autonomní. Pojem autonomní investice znamená, že investice jsou nezávislé na velikosti produktu (důchodu).

Faktory ovlivňující investice:

- **reálná úroková míra** – při růstu reálné úrokové míry plánované investice klesnou při jakékoliv úrovni produktu
- **očekávání investorů** – plánované investice budou na očekávání velmi citlivé. Při pozitivním očekávání budoucnosti plánované investice vzrostou při jakékoliv výši současné produkce.

Rovnovázný produkt

Budeme předpokládat, že skutečná a plánovaná spotřeba budou vždy totožné. U investic však stejný předpoklad použít nemůžeme. Firmy plánují určitou výši investic, ale skutečné investice se nakonec mohou od plánovaných investic lišit, a to o změnu zásob, která se nazývá **neplánované investice** (I_U).

Pokud se v ekonomice vyprodukuje více, než je poptáváno, firmám vzrostou zásoby. tj. vzniknou kladné neplánované investice a v následujícím období budou omezovat výrobu.

Pokud naopak je v ekonomice poptáváno více, než je skutečně vyrobeno, firmám klesnou zásoby, tzn., dochází k záporným neplánovaným zásobám a v následujícím období dojde ke zvýšení produkce.

Z toho vyplývá, že firmy nemusí měnit rozsah své produkce pouze tehdy, když se zásoby nijak neplánovaně nezmění.

Firmy a i celá ekonomika se pak nacházejí v rovnováze. Ekonomika v rovnováze pracuje na určité úrovni produktu, který budeme nazývat **rovnovážným produktem**.

Rovnovázný produkt je takový produkt, kdy se skutečně vytvořený produkt rovná agregátní poptávce (plánovaným výdajům) čili kdy jsou neplánované investice nulové.

Produkce je v její rovnovážné úrovni, když se rovná agregátní poptávce. **$Y=AD$**

Když se agregátní (celková) poptávka nerovná produkci, vznikají neplánované zásoby (IU).

Platí, že: $IU=Y-AD$ nebo $Y=IU+AD$

Rovná-li se spotřební výdaje domácností a plánované investiční výdaje firem skutečné produkci, potom tato úroveň skutečné produkce je rovnovážnou úrovní produkce (důchodu).

Agregátní poptávka tak určuje rovnovážnou úroveň produkce, respektive důchodu.

Můžeme proti sobě postavit na jednu stranu plánované výdaje a na druhou stranu skutečný produkt.

Plánované výdaje označíme jako celkovou poptávku. **Agregátní (celková) poptávka (AD) je souhrn plánovaných výdajů na spotřebu a investice.**

Spotřeba a investice je množství zboží, které si lidé skutečně koupili, ať to plánovali nebo neplánovali + objem investic, které plánují provést firmy.

Multiplikátor a jeho vliv na rovnovážnou produkci

Multiplikátor má významnou úlohu při určení rovnovážné produkce. Úroveň rovnovážného důchodu závisí na úrovni autonomních výdajů a mezním sklonu k úsporám.

Třísektorová ekonomika

V třísektorové ekonomice jsou domácnosti, firmy a veřejný sektor (vláda). Vláda ovlivňuje ekonomiku dvěma způsoby:

- a) **provádí nákupy statků a služeb (G)** - nákupy vláda provádí svým vlastním rozhodnutím
- b) **působí na spotřebu domácností** - tím, že ovlivňuje důchod. Disponibilní důchod není totožný se skutečným produktem (důchodem), část důchodu musí domácnosti odvést ve formě daní státu a stát na druhou stranu poskytuje domácnostem transfery (TR).

Celkové daně (T) mají dvě složky:

- a) **autonomní daně (T_a)** = výše nezávisí na velikosti produktu, např. může jít o daně majetkové
- b) **důchodové daně (tY)** = výše závisí na velikosti produktu. Výše důchodových daní je ovlivněna sazbou důchodové daně (t), která je mezní sazbou, a udává, jak se změní daně, pokud se důchod změní o jednu jednotku.

Celkové daně lze tedy zachytit rovnicí: $T = T_a + tY$

Disponibilní důchod, na kterém nyní bude záviset spotřeba, lze pak zapsat ve tvaru: $YD = Y - T_a - tY + TR$

Čtyřsektorová ekonomika

Model rozšíříme o čistý export (vývoz) je rozdíl mezi exportem a importem dané země v určitém období.

Čistý vývoz = vývoz zboží a služeb domácí země mínus dovozy zboží a služeb z ostatních zemí. Když jsou čisté vývozy kladné, bilance zboží a služeb vykazuje přebytek. Opačná hodnota přebytku je schodek (více se dovezeme, než vyveze).

Jestliže se v zahraničí (Německu) zvýší důchod, zahraniční poptávka po zboží a službách (ČR) se zvyšuje (vývozy z ČR rostou).

Při snížení cenové hladiny v ČR vzhledem k zahraničí (domácí zboží a služby budou levnější) vývoz se z ČR zvýší. Čistý import (dovoz) je závislý na úrovni domácího důchodu (poměru cenové hladiny domácího zboží a zahraniční cenové hladiny).

Export bude ovlivněn celou řadou faktorů. K těm nejdůležitějším patří:

- **nominální měnový kurs** = při znehodnocení měny export vzroste, při rozhodování export klesá
- **vývoj produktu v zahraničí** = pokud vzroste produkt (důchod) v zahraničí, část tohoto zvýšení bude věnována na dovoz z cizí ekonomiky, a proto export ze sledovaného hospodářství (ČR) vzroste. Při poklesu produktu v zahraničí export klesá.
- **poměr cenových hladin doma a v zahraničí** = pokud v domácí ekonomice roste cenová hladina, stává se pro zahraničí domácí zboží dražší a export klesne. Pokud v domácí ekonomice klesne cenová hladina, export vzroste
- **cla, kvóty a jiná ochranná opatření**

Import bude mít dvě složky. Část importu bude záviset na domácím produktu. Druhá část importu bude nezávislá na velikosti domácího produktu. Import bude ovlivněn stejnými faktory, jako je tomu u exportu.

Největší hodnoty multiplikátoru je dosahováno v dvousektorové ekonomice, pak v třísektorové a nejmenší v čtyřsektorové ekonomice, protože pokud se zvýší např. vládní nákupy, firmám v první chvíli neplánovaně klesnou zásoby a časem firmy zvýší svou produkci. Předpokládáme, že v tomto prvním kole se růst vládních výdajů projeví přímo jen v produktu vytvořeném v domácí ekonomice.

Zvýšená produkce bude znamenat i důchod pro domácnosti. Domácnosti po zaplacení daní s případně po obdržení transferů od vlády obdrží pouze disponibilní důchod, který rozdělí na úspory a na spotřebu.

Zvýšená spotřeba ale znamená opětovně neplánovaný pokles zásob a proběhnou další kola multiplikačního procesu.

Navíc ve čtyřsektorové ekonomice je část nově vytvořeného produktu v dalších kolech multiplikačního procesu věnována na dovoz zboží a služeb ze zahraničí.

Tím domácí produkce nemůžeme vzrůst o tolik, o kolik by vzrostla bez možnosti dovozu.

Proto je multiplikátor čtyřsektorové ekonomiky menší než multiplikátor třísektorové ekonomiky.

Makroekonomické identity

Makroekonomická identita v čtyřsektorové ekonomice vyjadřuje rovnost investic a celkových úspor, které jsou tvořeny úsporami domácností, firem, vlády a zahraničí.

Vytvořený produkt je možno vyjádřit součtem jednotlivých výdajů:

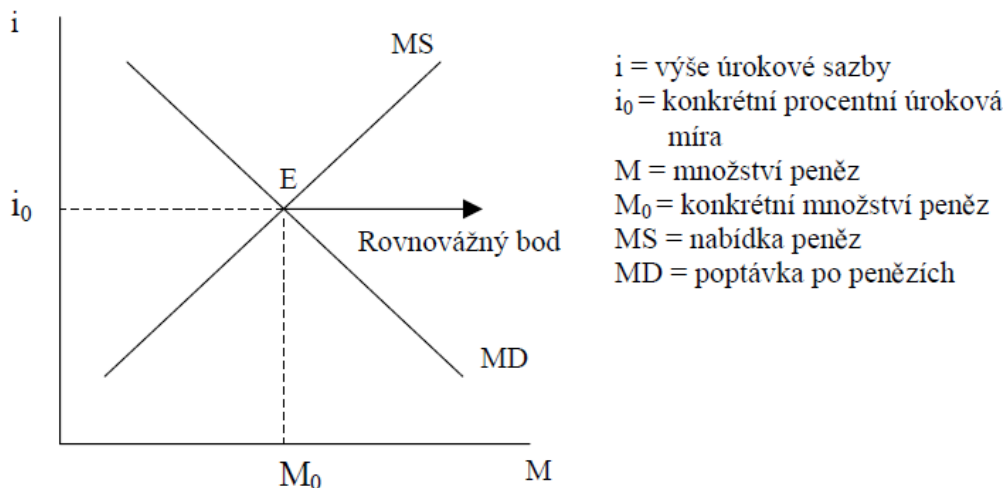
$$Y = C + I + G + (X - M)$$

14. Trh peněz. Poptávka a nabídka po penězích. Měnové agregáty. Měnová báze. Multiplikátor peněz a jeho princip. Kvantitativní teorie peněz. Poptávka po penězích. Keynesova a Friedmanova poptávka po penězích.

Trh peněz

S penězi se nejčastěji setkáváme v podobě bankovek a mincí. Peníze jsou prostředek k uskutečňování plateb. Peníze jsou statek, který slouží jako prostředek směny (platidlo). Peníze pomáhají při obchodu určit hodnotu zboží nebo služeb. Například by se těžko realizovala barterová směna jednoho stolu za tři a půl židle. Konkrétní peněžní jednotka daného státu, se označuje měna.

Poptávka po penězích a jejich nabídka vytváří peněžní trh.

V průsečíku křivky nabídky peněz (MS) a poptávky po penězích (MD) vzniká rovnováha na peněžním trhu (E). Ta se ustanovuje jenom za předpokladu rovnovážné úrokové sazby (i_0).

Teorie peněz

- vymezuje peníze jako prostředek uskutečňování plateb
- za peníze můžeme považovat cokoli, co plní funkci zprostředkovatele směny
- v historii se využívaly například kameny, které byly používány jako prostředek k uskutečňování plateb
- barterová směna – kdy se jeden statek přímo směnili za statek jiný (výrobek za výrobek)
- v modernější etapě vývoje šlo o hotovostní peníze: mince a bankovky
- dnes jsou hlavním prostředkem uskutečňování plateb bezhotovostní peníze

Česká národní banka (ČNB) vychází z definice ECB, avšak v rámci peněžní zásoby běžně neuvažuje akcie a podílové listy fondů peněžního trhu, papíry peněžního trhu a emitované dluhové cenné papíry se splatností do dvou let.

V ekonomické teorii rozlišujeme tři funkce:

- a) prostředek směny
- b) účetní jednotka
- c) uchovatel hodnoty

Poptávka po penězích

Transakční poptávka po penězích je z důvodu, že peníze jsou prostředkem směny a jednotlivci (subjekty) peníze drží pro provádění transakcí. Peníze umožňují překlenout časovou mezeru mezi přijetím důchodu a výdaji. Transakční poptávka po penězích je závislá na výši důchodu a na úrokové sazbě. Čím vyšší je důchod jednotlivce, tím více je potřeba peněžních zůstatků pro financování jeho výdajů na nákup zboží a služeb, placení nájemného apod.

Čím vyšší (nižší) je úroková sazba, tím nižší (vyšší) je poptávka po penězích, a tím vyšší (nižší) je poptávka po ostatních finančních aktivech.

Opatrnostní poptávka po penězích je pro případ nezbytných (nutných) dodatečných výdajů, které nejsou plánovány, jako jsou např. účet za léčení v době nemoci, neočekávanou opravu automobilu apod. Tyto peníze jsou drženy z opatrnostního důvodu a výše je závislá na velikosti důchodu. Roste-li úroková sazba, je drženo méně peněz (toto pravidlo platí i pro transakční poptávku). Klesá-li úroková sazba, je drženo více peněz.

Spekulační poptávka po penězích znamená, že peníze jsou drženy v důsledku nejistoty o pohybu budoucích úrokových sazeb. Jestliže se očekává, že úrokové sazby porostou a budou vyšší než u obligací (obligace je cenný papír s jednoznačně určeným úrokem), investoři budou raději držet a poptávat peníze místo obligací. Jestliže se očekává, že úrokové sazby budou klesat, investoři raději budou proto poptávat obligace místo peněz.

Modely poptávky po penězích se dělí na:

- transakční modely** = zdůrazňují funkci peněz jako zprostředkovatele směny, nepředpokládají, že peníze jsou drženy pro peníze samé. Jediným důvodem, proč ekonomické subjekty drží část svého důchodu v penězích, je schopnost peněz zprostředkovávat transakce.
- portfoliové modely** = tyto teoretické přístupy přihlížejí zejména k funkci peněz jako uchovatele hodnoty. Pro ekonomické subjekty jsou peníze jedním z aktiv, v němž mohou držet své bohatství.

KEYNESOVA TEORIE POPTÁVKY PO PENĚŽÍCH PŘEDSTAVUJE KOMBINACI OBOU PŘÍSTUPŮ.

Nabídka peněz

Jednoduchý depozitní multiplikátor a nabídka peněz

Při úvahách nás bude zajímat reakce bankovního sektoru na prodej cenných papírů mezi komerční bankou a centrální bankou. Budeme uvažovat pouze jednu komerční banku. Budeme problém vykládat pouze prostřednictvím účetních bilancí komerční a centrální banky.

U **účetní bilance centrální banky**, bude nás zajímat na straně aktiv pouze položka cenných papírů, které centrální banka vlastní.

Na straně pasiv nás zajímá **měnová báze**, která se skládá z emise oběživa a povinných a dobrovolných rezerv komerčních bank. Do měnové báze se navíc počítají i hotovostní rezervy v pokladnách komerčních bank, které nebudeme zvažovat.

Příklad: jestliže komerční banka prodá centrální bance cenné papíry v hodnotě 100 peněžních jednotek, musí dojít k úbytku hodnoty celkem držených cenných papírů komerční bankou o 100 peněžních jednotek a naopak k nárůstu hodnoty držených cenných papírů centrální bankou o 100 peněžních jednotek. Centrální banka musela KB za cenné papíry zaplatit.

Rozvinutý tržní multiplikátor a nabídka peněz

Rozvinutý tržní multiplikátor odvodíme stejně jako jednoduchý depozitní multiplikátor. Vyjdeme ze vztahu měnového agregátu M2 a měnové báze.

Měnové agregáty

Měnové agregáty představují souhrn peněžních prostředků s určitým stupněm likvidity. Značí se velkým písmenem M a číslicí 1 až 5. Měnový agregát vyššího stupně v sobě zahrnuje celý předchozí měnový agregát a navíc i nějaké další, méně likvidní aktivo. Náplň měnových agregátů může být v různých ekonomikách rozdílná a mění se i v čase. Pomocí měnových agregátů je definována empirická definice peněz. Pomocí zvoleného agregátu centrální banky měří množství peněz v oběhu. $M2 = C + D + T$

M2=měnový agregát, C=oběživo, D=běžné vklady, T=termínované vklady

M1 je měnový agregát shromažďující nejlikvidnější aktivum – tedy:

- hotovostní oběživo, vklady na běžných účtech v obchodních bankách.

Hotovostní oběživo je definováno jako hotovostní prostředky v rukách nebankovních subjektů (to znamená, že sem nepatří peněžní prostředky na pokladnách bank).

M2 zahrnuje měnový agregát M1 a navíc:

- termínované vklady na účtech obchodních bank, ostatní vklady v bankách.

Česká národní banka zahrnuje pod měnový agregát M2 vedle M1 následující aktiva:

- vklady s dohodnutou splatností: vklady, které nemohou být klienty vybrány před uplynutím předem stanovené doby splatnosti.

- vklady s výpovědní lhůtou: vklady, které mohou být klienty vybrány až po uplynutí předem sjednané výpovědní lhůty od okamžiku oznámení úmyslu vklad vybrat

- repo operace: poskytnutí úvěru se zajišťovacím převodem cenných papírů.

M3 zahrnuje měnový agregát M2 a navíc obsahuje:

- vklady v cizích měnách v domácích obchodních bankách, **repo operace** (poskytnutí úvěru zajištěného cennými papíry)

M4 v sobě zahrnuje měnový agregát M3 a navíc:

- vklady v domácích nebankovních institucích v domácí měně, krátkodobé cenné papíry v domácí měně (například šeky a směnky).

M5 v sobě zahrnuje M4 a navíc obsahuje:

- ostatní cenné papíry v domácí měně, tj. dlouhodobé dluhopisy, obligace.

Měnová báze

Měnová báze (používán spíše pojem monetaristická *peněžní* báze) je dána množstvím oběživa a rezerv (bankovky a mince držené bankami, ale i vklady komerčních bank u centrální banky).

Peněžní multiplikátor = odpovídá poměru peněžní zásoby $(1+cu)$ a peněžní báze $(re+cu)$, kde

- cu je poměr oběživa a depozit

- *re* je poměr rezerv a depozit.

V případě, že by byl multiplikátor přesný, by centrální banka mohla přesně regulovat peněžní zásobu. Vzhledem k jeho nepřesnosti využívá centrální banka k regulaci peněžní báze především operace na volném trhu.

Multiplikátor peněz a jeho princip

Multiplikátor je číslo, kterým musíme vynásobit změnu investic, abychom obdrželi výslednou změnu celkového produktu.

Jednoduchý multiplikátor má tento vzorec:

$$\text{změna produktu} = \frac{1}{\text{MPS}} * \text{změna investic} = \frac{1}{1 - \text{MPC}} * \text{změna investic}$$

Ze vzorců je patrné:

- rovná-li se MPC 2/3, nabývá multiplikátor hodnoty 3,
- rovná-li se MPC 3/4, rovná se hodnota multiplikátoru 4,
- rovná-li se MPC 1/2, multiplikátor se rovná 2.

Multiplikátor může být také vyjádřen pomocí veličiny mezní sklon k úsporám (MPS).

Centrální banka vytváří monetární (peněžní) bázi (základ) složenou z oběživa a bankovních rezerv. Pokud centrální banka nakupuje od obchodních bank obligace, či snižuje povinnou míru rezerv, umožňuje bankám zvyšovat rozsah nabízených úvěrů, kdy díky převodům a opětovnému ukládání vzniká tzv. multiplikační efekt, což znamená, že množství peněz v oběhu, které tímto způsobem vzniká, je *m*-násobkem monetární báze.

Multiplikace bankovních peněz: $D = 1/r * R$,

D – přírůstek depozitních peněz

r – míra rezerv v absolutním vyjádření (10%=0,1)

$1/r$ – multiplikátor nabídky peněz (přírůstek rezerv o 1 Kč vyvolá přírůstek depozit o 10 Kč.)

Multiplikační efekt = další investice vyvolají další růst poptávky a produktu.

Příklad: Budeme sledovat, co se stane, jestliže se do bankovního systému dostanou nové rezervy. Pan Novák obdrží mzdu 1 000,- Kč, kterou si uloží do banky na běžný účet. Banky jsou ze zákona povinné držet např. 10% rezervu z vkladu Banka č. 1 tedy obdržela 1 000,- Kč od klienta a jednu desetinu je povinna držet jako rezervu (má k dispozici 900,- Kč), které využije k nákupu cenných papírů nebo je použije formou úvěru.

Banka č. 1 koupí cenné papíry za 900,- Kč, kdy prodejce cenných papírů získané peníze (900,- Kč) uloží do své (banky č. 2). V tomto okamžiku Banka č. 1 vytvořila nové peníze (depozitní peníze ve výši 900,- Kč). Celkové množství depozit nyní představuje 1 900,- Kč.

Banka č. 2 jednu desetinu z vkladu uloží do rezerv a má k dispozici 810,- Kč opět na nákup cenných papírů či poskytnutí úvěru. Banka č. 2 využije vkladu k nákupu obligace, přičemž příjemce je opět uloží ve své bance, nyní Banka č. 3.

Banka č. 2 nyní vytvořila nové depozitní peníze a celkové množství depozit nyní činí $1\ 900 + 810 = 2\ 710$,- Kč.

Banka č. 3 si ponechá jednu desetinu z vkladu ve svých rezervách a má nyní přebytečné rezervy ve výši 729,- Kč. Takto bude celý řetězec tvorby vkladů pokračovat, dokud prvotní vklad 1 000,- Kč nebude uložen v bankovních rezervách.

V bankovním systému se tímto způsobem vytvořila depozita ve výši 10 000,- Kč, avšak přírůstek nabídky peněz činí pouze 9 000,- Kč.

Kvantitativní teorie peněz

Se vyskytuje ve dvou základních verzích:

a) **Fisherova verze** = je sporné, zda jde o teorii poptávky po penězích

b) **cambridgeská verze** = představuje skutečné výchozí úvahy v oblasti transakčních modelů poptávky po penězích

Fisherova verze vychází z rovnice: $M * V = P * T$

M = nominální peněžní zásoba (množství peněz v oběhu), *V* = transakční rychlost peněz

P = průměrná cenová hladina všech transakcí za určité období, *T* = počet transakcí za určité období

Důsledkem zvýšení množství peněz v oběhu je proporcionální zvýšení hladiny cen (hladina cen je prostou funkcí množství peněz v oběhu = peníze prostředníkem směny).

Cambridgeská (důchodová) verze

Držba peněžních hotovostí či zůstatků přináší ekonomickým subjektům užitek, a proto si ponechávají část svých příjmů jako peněžní hotovost.

Cambridgeská rovnice: $MD = k * P * y$

MD= poptávka po penězích, k = koeficient (podíl peněžních hotovostí na důchodu ($1/V$)),
y= reálný národní důchod

Keynesova teorie poptávky po penězích

Keynesova teorie poptávky po penězích (teorie preference likvidity) přímo nezapadá ani do jednoho přístupu.

Proč ekonomické subjekty drží peníze:

- motiv spojený s důchodem** = domácnosti dostávají svůj důchod vždy po určitém období jednorázově, ale musí z něj realizovat platby v rámci celého uvažovaného období. Jestliže mají být schopny realizovat postupně tyto předpokládané transakce, musí část svého důchodu držet v penězích.
- motiv podnikání** = firmy musejí hradit náklady, které jim v souvislosti s výrobní činností vznikají, ale své příjmy nerealizují ve shodných časových okamžicích, v nichž dochází k úhradě nákladů. Opět tak část svých příjmů drží v podobě peněz, aby byly schopny hradit očekávané náklady.
- opatrnostní motiv** = ne všechny ekonomické transakce je možné předvídat. Spotřebitel může chtít realizovat koupi určitého statku, který neplánuje dopředu. Jiným příkladem může být nutnost splátky neočekávaného závazku.

Faktory klíčové pro určení poptávaného množství peněz z důvodu transakčního a opatrnostního motivu držby peněz. Tímto klíčovým faktorem je důchod. Čím vyšší důchod ekonomiky, tím vyšší objem plánovaných transakcí a tím vyšší objem peněžních zůstatků, které budou ekonomické subjekty chtít držet.

V Keynesově přístupu k problému poptávky po penězích můžeme sledovat (a tedy brát i v úvahu) vliv úrokové míry. Avšak vliv úrokové míry je zcela jasně zdůrazněn až spekulacním motivem poptávky po penězích. V tomto smyslu můžeme Keynesovu teorii poptávky po penězích zařadit mezi transakční modely poptávky po penězích.

- spekulacní motiv** = ekonomické subjekty se rozhodují, zda budou držet své bohatství v penězích nebo v nějakém aktivu. V případě Keynesovy verze poptávky po penězích budeme uvažovat pouze dvě aktiva: **peníze a dluhopisy**. Peníze jsme definovali jako bezrizikové aktivum s očekávanou nulovou mírou výnosu a nejvyšším možným stupněm likvidity. Dluhopisy jsou méně likvidní než peníze, jejich očekávaná výnosnost je vyšší než očekávaná výnosnost peněz. Z investiční teorie logicky vyplývá, že tato vyšší očekávaná výnosnost je doprovázená vyšším stupněm rizika.

Spekulacní motiv držby peněz úzce souvisí s očekáváním ekonomických subjektů ohledně vývoje cen dluhopisů, resp. úrokové míry. Cena dluhopisů a úroková míra mají tendenci vyvíjet se opačným směrem. Uvažujeme dluhopis, s nímž je vždy na konci období (roku) spojena kupónová platba. Na konci životnosti dluhopisu investor obdrží poslední kupónovou platbu a splátku jistiny.

Friedmanova teorie poptávky po penězích

Teorie patří do skupiny portfoliové teorie poptávky po penězích. Friedmanova teorie navazuje i na Keynesovu teorii poptávky po penězích. Princip odvození poptávky po penězích spočívá v uplatnění optimalizačního principu. Ekonomický subjekt se rozhoduje, mezi jaká aktiva má alokovat své bohatství. Výše bohatství tak představuje rozpočtové omezení ekonomického subjektu. To, mezi jaká aktiva bude ekonomický subjekt své bohatství alokovat, významně závisí na jeho užitkové funkci. Mezi užitkové funkce patří míra výnosnosti zvažovaných aktivit, míra rizika očekávané výnosnosti, likvidita zvažovaných aktiv a další proměnné.

Bohatství ekonomického subjektu je vymezeno jako současná hodnota budoucích toků permanentního důchodu.

Permanentní důchod se od běžného důchodu liší, že může být nižší, stejný nebo vyšší než běžný důchod. Důchod má podobu pracovních a vlastnických důchodů. Pracovní důchody vyplývají z lidského kapitálu, kterým je daný ekonomický subjekt disponuje. Vlastnické důchody plynou z držby různých aktiv, tedy z hmotného či nehmotného (finančního kapitálu).

Budeme uvažovat, že ekonomický subjekt se při zvažování alokace svého bohatství rozhoduje mezi pěti typy aktiv. Těmito aktivy jsou:

- peníze** – výnosnost peněz je uvažována pouze implicitně, to plyne zejména z jejich užitečnosti v podobě zprostředkovatele směny.
- obligace** – u obligace můžeme jednoznačně vymezit jejich výnosové míry
- akcie** – u akcií můžeme jednoznačně vymezit jejich výnosové míry
- fyzický kapitál** – je dána implicitně. Stejně jako v případě peněz vyplývá z užitečnosti, kterou fyzický kapitál poskytuje svému vlastníkovi. Fyzický kapitál – jde o fyzické statky, např. nemovitosti, umělecké sbírky apod.
- lidský kapitál** - výnosnost lidského kapitálu je, spjata s budoucím tokem pracovních důchodů

15. Otevřená ekonomika v modelu IS-LM-BP. Účinnost měnové a fiskální politiky v modelu IS-LM-BP za předpokladu dokonalé kapitálové mobility (Mundellův-Flemingův model).

Otevřená ekonomika v modelu IS-LM-BP

Otevřená ekonomika znamená, že je ekonomika spojena s ostatním světem obchodem se zbožím a službami a také finančními (kapitálovými) toky. Část vyrobeného zboží v domácí zemi je exportována do ostatních zemí a část zboží, které je spotřebováno v domácí zemi je vyrobeno v zahraničí a dovezeno.

Obecná fakta

Model IS-LM-BP je používán pro analýzu otevřené ekonomiky (bereme v potaz jak zahraniční obchod a toky kapitálu) v krátkém období.

Nedochází ke změně cenové hladiny – $r = i$ (nominální veličiny jsou stejné jako reálné veličiny).

Model uvažuje, že je ekonomika v recesi (v ekonomice existují nevyužitá výrobní kapacity a ekonomika se nachází pod potenciálním produktem). Úroková míra je endogenní (nepadá nám z nebes).

Rozvíjí keynesovský model produkt – výdaje, který uvažuje úrokovou míru jako exogenní proměnnou, v rámci modelu IS-LM-BP bude mít úroková míra povahu endogenní proměnné vedle reálného důchodu (výstupu) ekonomiky. **Model IS-LM-BP umožňuje analyzovat dopady monetární a fiskální politiky primárně z pohledu změn úrokové míry a reálného výstupu ekonomiky.** V rámci tohoto modelu můžeme zkoumat vzájemné vztahy těchto dvou veličin.

Model produkt – výdaje předpokládá existenci pouze jednoho trhu v rámci celé ekonomiky, kterým je trh statků a služeb, **v modelu IS-LM-BP budeme uvažovat čtyři trhy:**

- trh statků a služeb
- trh peněz
- zprostředkovaně trh obligací
- devizový trh

V model IS-LM-BP se zabývá určením výstupu v případě otevřené ekonomiky. Vychází ze dvou základních křivek modelu IS - LM:

Křivka (přímka) IS (INVESTMENT AND SAVINGS)

Křivka IS je množina kombinací úrokové míry a reálného důchodu (výstupu), při nichž je trh statků a služeb v rovnováze.

Křivka se nazývá IS, neboť zobrazuje kombinace produktu a úrokové sazby, při které se plánované investice rovnají plánovaným úsporám.

Představuje rovnováhu na trhu zboží a služeb (+ rovnováha na trhu kapitálu). V modelu je závislá proměnná úroková míra (i) a nezávislá proměnná produkt Y (HDP). Zkoumáme změny Y (HDP), které se pak projeví na změně úrokové míry.

Co tvoří produkt – (C) spotřeba (např. úvěry) + (I) investice (např. financování z úvěru) + (G) vládní nákupy (např. výše splátek dluhu) + (NX) čistý export (např. financování zahraničního obchodu pomocí úvěru).

Proměnné jsou ovlivněny velikostí úrokové míry (autonomní složka) nezávisí na velikosti produktu, ale závisí na velikosti úrokové míry

Obr. levý horní: Autonomní výdaje jako jsou investice a autonomní spotřeba roste, s klesající úrokovou mírou.

Úroková míra je 8% a ta určuje autonomní výdaje ve velikosti 100

Obr. pravý horní: zaneseme AE je 100 (z předchozího obrázku), vypočítáme HDP (Y) o velikosti 300

Dolní: HDP přeneseme do grafu a přeneseme úrokovou míru 8%

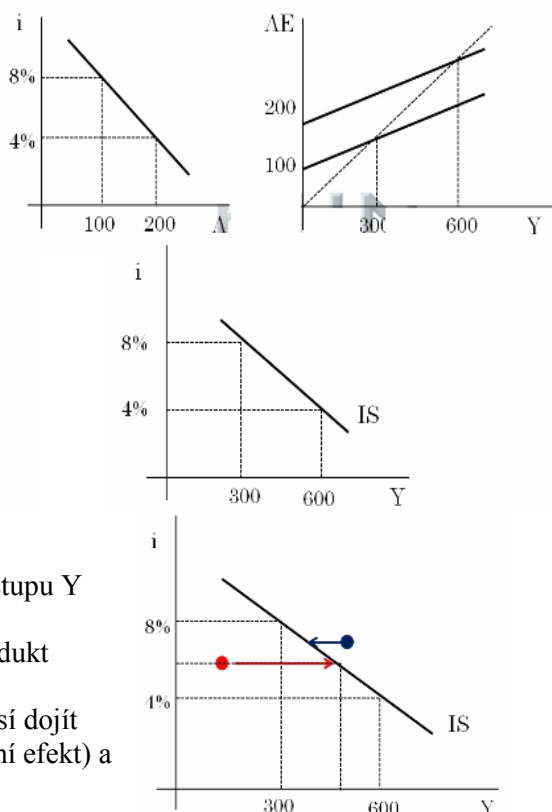
Horní levý: Když bude úroková míra nižší např. 4%, tak budou autonomní výdaje 200 (bude větší spotřeba i investice)

Pravý horní: zaneseme výdaje 200, získáme HDP o velikosti 600

Dolní: přeneseme HDP o velikosti 600 a úrokovou míru 4%. Spojíme body a získáme přímku IS.

Výsledek: přímku IS je množina kombinací i a Y , při kterých je trh zboží a služeb v rovnováze.

Grafické odvození IS

Nerovnováha na trhu statků a služeb

Dolní obr: Červený bod: ekonomika nachází mimo IS. Je nalevo od IS – převis plánovaných výdajů (agregátní poptávky) nad výstupem Y

Pro danou úrokovou míru, by byl trh statků a služeb v rovnováze při větším výstupu Y (byl by větší výstup než 300).

Při dané úrokové míře (i) a autonomních výdajích (A) je tvořen příliš nízký produkt HDP.

K vyrovnání dojde: Na trhu zboží a služeb se nemůže změnit úroková míra, musí dojít k rovnováze a to lidé budou více nakupovat a investovat (proběhne multiplikační efekt) a dostaneme se na křivku IS.

Modrý bod: ekonomika se nachází na pravé straně od IS.

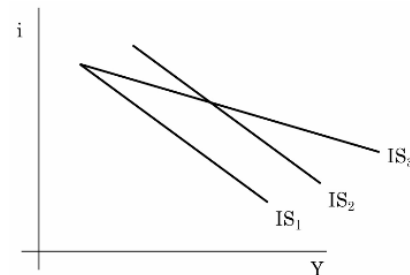
Příliš vysoká úroková míra na daný produkt a musí dojít ke snížení HDP. Při návratu do rovnováhy ke křivce IS se nemění úroková míra (nemá totiž jak).

IS změna polohy (posun) a změna sklonu

Skon: určuje pouze závislost na multiplikátoru (Alfa)

Posun: změna té části autonomních výdajů, které jsou nezávislé na: úrokové míře (i), reálném měnovém kurzu (R) a HDP $-Y(A')$, změna reálného měnového kurzu (R), citlivost čistého exportu na změnu reálného měnového kurzu (např. v).

Změna polohy sklonu + posunu – závisí na změně citlivostních autonomních výdajích na změně úrokové míry (b).

Růst autonomních výdajů popřípadě citlivosti čistého exportu a růstu reálného měnového kurzu znamená posun křivky IS nahoru (doprava) na IS2 (stejný účinek má i pokles daní).

Růst multiplikátoru má za následek změnu sklonu a to tak, že přímka IS bude plošší – IS3

A. Při pružném měnovém kurzu: rozlišujeme dvě standardní situace:

a) Dojde k pohybu křivky IS

Pokud dojde k pohybu křivky IS doprava: Domácí úroková míra je vyšší než by odpovídala podmínce úrokové parity. Dojde k přílivu cizího kapitálu do země, což vyvolá snížení nominálního měnového kurzu - tedy zhodnocení měny. Pokud platí předpoklad konstantní cenové hladiny, dojde v důsledku tohoto zhodnocení za určitý čas ke snížení čistého vývozu (NX) a tím k navrácení křivky IS do její původní polohy. Tím je standardně vysvětlována neúčinnost fiskální politiky při systému pružných měnových kurzů, kdy fiskální politika vede k vytlačení exportu.

b) Dojde k pohybu křivky LM

V případě, že dojde k posunu křivky LM doprava, dojde ke snížení úrokové míry pod úroveň odpovídající úrokové paritě a díky tomu k odlivu kapitálu ze země. Tento odliv vyvolá nominální (i reálné) znehodnocení domácí měny, díky čemuž dojde ke zvýšení čistého exportu a křivka IS se v průběhu času bude posouvat doprava nahoru až do chvíle nového rovnovážného stavu. Proto lze říci, že monetární politika je v systému pružných měnových kurzů účinná a vede ke zvýšení výstupu.

B. Při pevném měnovém kurzu: rozlišujeme dvě standardní situace:

a) Pohyb křivky IS

Pokud dojde k posunu křivky IS směrem doprava, domácí úroková míra se opět dostane nad úroveň úrokové parity. Výsledkem je příliv zahraničního kapitálu do země. Aby centrální banka udržela pevný měnový kurz (v tomto případě, aby nedošlo ke zhodnocení měny = snížení nominálního měnového kurzu), musí intervenovat ve prospěch devizových rezerv. Důsledkem toho je zvýšení nabídky peněz a tedy posun LM doprava až do bodu rovnováhy na trzích.

Křivka LM – LIQUIDITY and MONEY

Křivku LM definujeme jako množinu kombinací reálného důchodu a úrokové míry, při nichž je trh peněz (a trh obligací) v rovnováze.

Křivka se odvozuje z trhu peněz a obligací. Trh představují dvě nádoby, kde nerovnováha z jednoho trhu se přelívá na druhý trh. V tomto modelu dochází k vyrovnání trhů zboží a služeb a trhu aktiv pomocí pohybů úrokové míry.

Předpoklady:

- poptávka po penězích je funkcí reálného důchodu a úrokové míry
- lidé drží své bohatství v penězích nebo dluhopisech

Pokud bude nabídka peněz (MS) vyšší, než je poptávka (MD) – lidé budou poptávat dluhopisy, tím poroste cena dluhopisů a klesá úroková míra

Pokud bude poptávka po penězích (MD) větší, než nabídka (MS) – lidé chtějí držet více peněz, budou prodávat dluhopisy, tím bude klesat jejich cena, a bude růst úroková míra.

Trh peněz a dluhopisů je propojen a rovnováha je zajištěna pohybem úrokové míry (i).

Poptávka po penězích závisí na úrokové míře, ale nabídka nezávisí na úrokové míře.

Grafické odvození LM

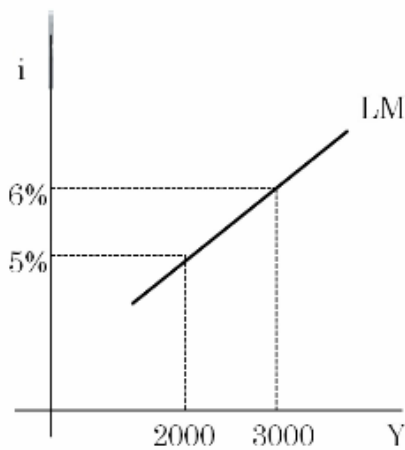
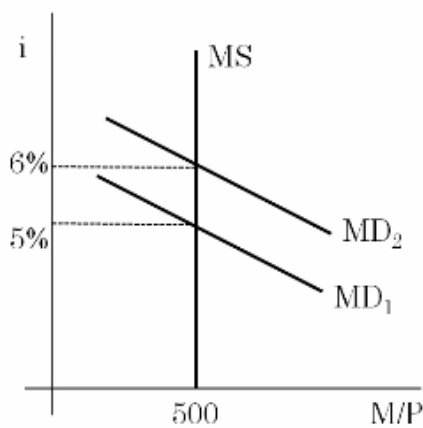
Levý: Trh peněz, kdy nabídka je 500,- Kč, a rovnováha je zajištěna při úrokové míře 5%

Pravý: Poptávka po penězích závisí kromě úrokové míry také na důchodu. Máme rovnovážnou úrokovou míru 5%, HDP je 2000. Dojde k růstu HDP na HDP2, kdy HDP2 je 3000 (lidé jsou bohatší a více roste spotřeba (utrácení)).

Levý: Roste poptávka po penězích a to se projeví v posunu poptávky z MD1 na MD2 (zvýší se úroková míra na 6%).

Pravý: přeneseme úrok 6% z levého obrázku, vznikne nám HDP 3000, tyto body spojíme a máme přímku LM

Přímka LM znázorňuje množinu kombinací důchodu (Y) a úrokové míry (i) při níž je trh peněz tady i trh obligací v rovnováze.

V případě otevřené ekonomiky je model IS - LM navíc doplněn o křivku BP, která vyjadřuje rovnováhu platební bilance (BP = Balance of payment).

I v modelu IS-LM-BP zachováváme předpoklad konstantní cenové hladiny, podobně jako v modelu IS-LM. Pokud se ekonomika nachází mimo křivku BP (platební bilance je nevyrovnaná), dochází k procesu vyrovnání, jehož průběh závisí na systému měnového kurzu.

Pohyb křivky LM

Dojde-li k posunu křivky LM doprava, úroková míra se dostane pod úroveň odpovídající úrokové paritě. To vyvolá odliv kapitálu ze země a donutí centrální banku, v rámci její povinnosti uchovat pevný směnný kurz, intervenovat na vrub devizových rezerv. Výsledkem je snížení nabídky peněz a postupný návrat křivky LM doleva až do původní polohy. Lze tedy říci, že jedná-li se o systém pevných měnových kurzů, je monetární politika neúčinná a vede pouze ke snížení devizových rezerv.

Tři faktory, jež mohou ovlivnit reálný měnový kurs:

- nominální měnový kurs
- domácí cenová hladina
- zahraniční cenová hladina

Vezmeme-li v úvahu předpoklad modelu IS-LM-BP o fixní cenové hladině, potom může být reálný měnový kurs v rámci modelu IS-LM-BP ovlivněn pouze změnou nominálního měnového kursu. To může nastat v případě, kdy uvažujeme systém flexibilního měnového kursu. V systému fixního měnového kursu tak čisté exporty nemohou být ovlivněny změnou reálného měnového kursu, protože z pohledu modelu IS-LM-BP neexistuje faktor, který by jej mohl ovlivnit.

Účinnost měnové a fiskální politiky v modelu IS-LM-BP za předpokladu dokonalé kapitálové mobility (Mundellův-Flemingův model).

Analýzu provedli J. M. Fleming a R.A. Mundell

Jedná se o krátké období, a proto se nemění cenová hladina (P). U obou politik zkoumáme dopad HDP a úrokovou míru. Bude to mít vliv na proměnné, jako jsou spotřeba (C), investice (I) a čistý export (NX).

Musíme rozlišovat, o jaký typ kapitálové mobility se jedná: dokonalá kapitálová mobilita, imobilita, nedokonalá kapitálová mobilita.

Musíme rozlišovat jaký typ měnového kursu je uplatňován v dané ekonomice: **fixní nebo flexibilní**

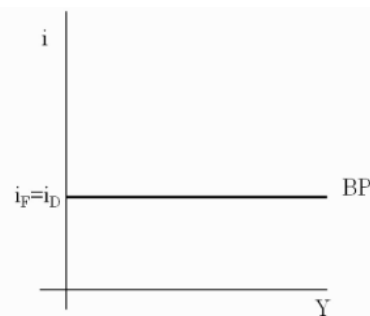
Budeme analyzovat malou otevřenou ekonomiku – např. ČR, která se musí řídit světovou ekonomikou a není schopna ji ovlivnit (proto se úroková míra v ČR bude řídit světovou úrokovou mírou).

Měnová politika bude v rukou centrální banky a ta ji bude uplatňovat pomocí svých nástrojů (operace na volném trhu, vyhlášení úrokové míry -> bude vyvolána změna měnové báze (MB) a posléze změnu v peněžní zásobě (MS).

Fiskální politika: budeme rozlišovat vládní nákupy (G), změnu transferů a daní.

V rámci Mundellova-Flemingova uvažujeme o dokonalé kapitálové mobilitě, že pohybům kapitálu z jedné země do druhé nejsou kladeny žádné překážky. Přímka BP je horizontální přímka na úrovni světové úrokové míry.

Pokud by byla domácí úroková míra nad světovou – dojde k přílivu kapitálu ze zahraničí
 Pokud by byla domácí úroková míra pod světovou – dojde k odlivu kapitálu do zahraničí
 Oba případy budou mít dopad na měnový kurz a změně úrokové míry.

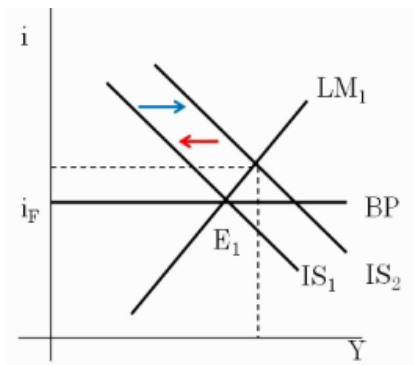

Nepředpokládáme změny měnového kursu ani prémii za devizové riziko. Pohyby kapitálu vůbec nebudou reagovat na pohyby úrokových měr. V takovém případě neexistuje vazba domácí úrokové míry na zahraniční úrokovou míru. Křivka rovnováhy platební bilance bude vertikální.

Fiskální politika (v režimu flexibilního měnového kursu)

Fiskální expanze

- vláda chce nastartovat ekonomiku a proto zvýší vládní nákupy, transfery nebo sníží daně – dojde k posunu přímky IS po LM (modrá šipka)
- roste produkt – multiplikační efekt
- růst úrokové míry bude způsobovat příliv kapitálu (dojde ke zhodnocení domácí měny)
- zhodnocení koruny bude zdražovat domácí zboží v zahraničí a sníží se vývoz a vzroste dovoz ze zahraničí (bude klesat čistý export a bude -> posun přímky IS červená šipka)
- ekonomika se vrátí do své původní rovnováhy do E1

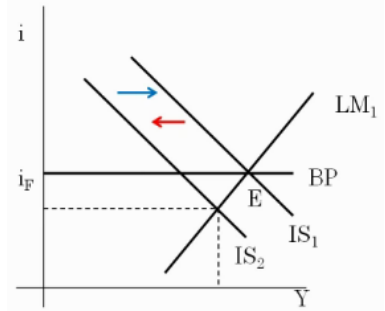
Fiskální politika je v režimu flexibilního měnového kursu neúčinná!!! (zafungoval mezinárodní vytěšňovací efekt).

Fiskální stimul narazil na zhodnocení domácí měny, která vymazala dodatečný výstup vzniklý multiplikačním efektem vládních nákupů.

Fiskální politika (v režimu flexibilního měnového kursu)

Fiskální restrikce

- vláda sníží svoje nákupy, sníží transfery a zvýší daně (dojde k posunu přímky IS – červená šipka)
- klesá produkt (pracuje multiplikační efekt)
- bude pokles úrokové míry pod světovou úroveň, dojde k odlivu kapitálu a k znehodnocení koruny
- znehodnocená koruna zvýší vývoz a sníží dovoz (roste čistý export -> posun IS – modrá šipka)
- ekonomika se vrací do své původní rovnováhy E

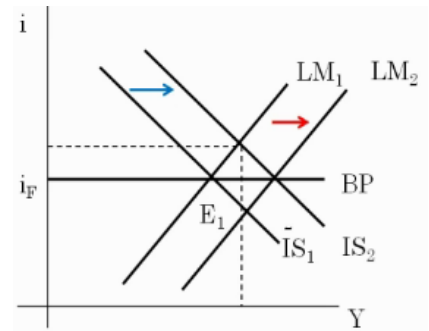

Fiskální politika je v režimu flexibilního měnového kursu neúčinná !!!

Fiskální politika (v režimu fixního měnového kursu)

Fiskální expanze

- vláda chce nastartovat ekonomiku a proto zvýší vládní nákupy, transfery nebo sníží daně – dojde k posunu přímky IS po LM (modrá šipka)
- měl by nastat multiplikační efekt
- růst úrokové míry bude způsobovat příliv kapitálu (dojde ke zhodnocení domácí měny)
- CB musí zakročit, protože je velká poptávka po CZK (CB nakupuje deviza za koruny) – zvyšuje nabídka (množství CZK peněz v oběhu) - posun přímky IS červená šipka)
- ekonomika dostane do nové rovnováhy do E2
- vláda provedla fiskální expanzi, aby zvýšila HDP -> povedlo se jí to

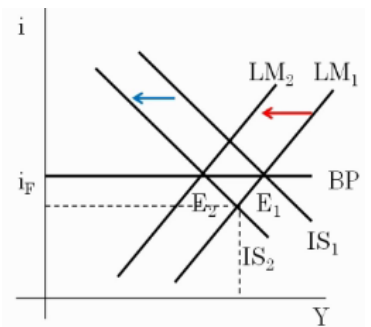

Fiskální politika je v režimu fixního měnového kursu účinná !!!

Fiskální politika (v režimu fixního měnového kursu)

Fiskální restrikce

- vláda chce snížit výstup ekonomiky, tak sníží vládní nákupy, sníží transfery nebo zvýší daně (dojde k posunu přímky IS – červená šipka)
- klesá produkt (vlivem multiplikačního efektu)
- pokles úrokové míry bude způsobovat odliv českého kapitálu (dojde ke znehodnocení domácí měny)
- CB musí zakročit, (CB nakupuje koruny za deviza) – stahuje peníze z oběhu – posun klesá nám nabídky peněz -> posun přímky LM červená šipka
- ekonomika dostane do nové rovnováhy do E2

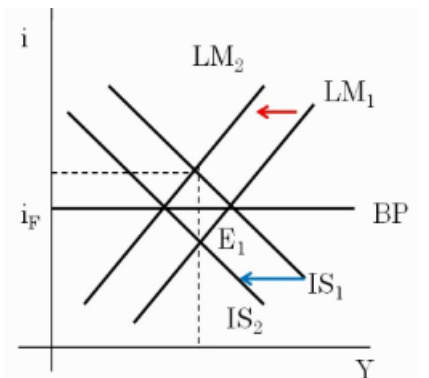

Fiskální politika je v režimu fixního měnového kursu účinná !!!

Monetární politika je v režimu flexibilního měnového kursu

Monetární měnová restrikce

- centrální banka (CB) nezasahuje do vývoje kurzu
- CB provede restrikcí (prodá cenné papíry KB) dojde k poklesu nabídky peněz – posun LM po IS – červená šipka
- poklesem peněžní zásoby, roste úroková míra a dochází k poklesu HDP
- roste příliv kapitálu ze zahraničí – zhodnocení koruny (české zboží bude dražší na zahraničních trzích a bude růst dovoz do ČR a klesat vývoz), snižuje se čistý export, to zapříčiní posun IS (modrá šipka)
- ekonomika se dostává do nové rovnováhy E2

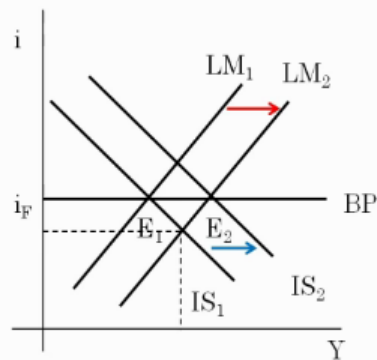
Měnová politika je v režimu flexibilního měnového kursu účinná !!!

Monetární politika je v režimu flexibilního měnového kurzu

Monetární měnová expanze

- CB provede expanzi tím, že nakoupí cenné papírky od KB (vzroste nabídka peněz a dojde k posunu LM do IS – červená šipka)
- pokles úrokové míry bude znamenat odliv (pokles) kapitálu – znehodnocení koruny
- znehodnocená měna bude posilovat konkurenceschopnost domácích vývozců (pokles dovozu a růst vývozu) posun IS – modrá šipka
- ekonomika se dostává do nové rovnováhy E2

Měnová politika je v režimu flexibilního měnového kurzu účinná !!!

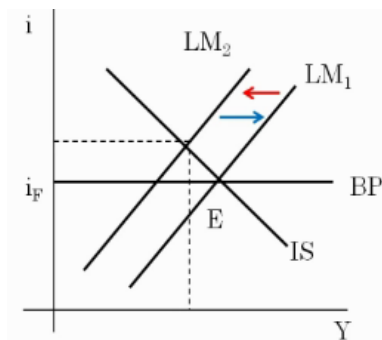
Monetární politika v režimu fixního měnového kurzu

Monetární měnová restrikce

- Fixní kurz -> CB se zavazuje udržet kurz na centrální paritě (25,- Kč za 1 EUR)
- CB provede měnovou restrikci (prodá cenné papíry a tím stáhne peníze z oběhu) dojde k poklesu peněžní zásoby – posun LM po IS – červená šipka
- roste úroková míra (pokles nabídky ovlivní úrok. míru-> která následně sníží spotřebu a investice) a klesá HDP
- bude příliv kapitálu a dojde k tlaku na zhodnocení koruny
- CB musí zakročit, protože je velká poptávka po CZK (CB nakupuje deviza za koruny) – zvyšuje množství CZK peněz v oběhu
- roste nabídka peněz – posun LM zpět
- ekonomika se dostává do nové rovnováhy E2

Pozn. CB nejprve snížila množství peněz, aby jej potom opět zvyšovala

Měnová politika je v režimu fixního měnového kurzu neúčinná !!!

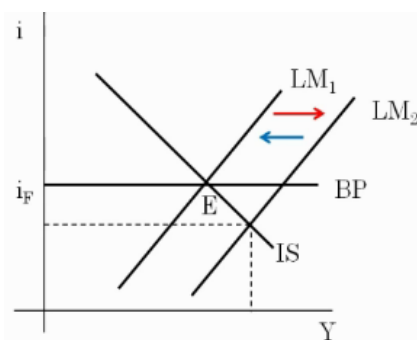

Monetární politika v režimu fixního měnového kurzu

Monetární měnová expanze

- CB provede měnovou expanzi (CB nakoupí cenné papíry, roste nabídka peněz) posun LM po IS – červená šipka
- bude to mít vliv na pokles úrokové míry (pod světovou úroveň) a bude růst HDP
- pokles úrokové míry bude způsobovat odliv kapitálu – tlak na znehodnocení koruny
- CB musí proti tomu zakročit (nakupuje koruny za deviza – stahování peněz z oběhu – klesá nabídka CZK)
- posun LM zpět
- ekonomika se vrací do své původní rovnováhy E

Měnová politika je v režimu fixního měnového kurzu neúčinná !!!

Jakou mají jak monetární, tak fiskální politika schopnost:

ovlivňovat reálný výstup. V případě expanzivní politiky jde o jeho růst, který je obvykle doprovázen změnou úrokové míry. Relace změny reálného výstupu a úrokové míry je však značně závislá na sklonech křivek IS a LM a citlivosti čistých exportů na reálný měnový kurs.

V podmínkách nedokonalé kapitálové mobility a **režimu fixního měnového kursu** je monetární politika neúčinná. Fiskální expanze působí na růst reálného důchodu, avšak je doprovázena vytěšňovacím efektem.

V podmínkách flexibilního měnového kursu má monetární expanze stejně jako fiskální expanze tendenci zvyšovat reálný výstup ekonomiky. Monetární expanze je přitom doprovázena poklesem úrokové míry, zatímco fiskální expanze je doprovázena částečným vytěšněním domácích investic a částečným mezinárodním vytěšňovacím efektem.

V režimu fixního měnového kursu jsou monetární a fiskální politika zcela neúčinné.

V případě politiky dochází ke kompenzaci expanzivní politiky restriktivní. Pokud jde o neúčinnost fiskální politiky, ta je zapříčiněna úplným vytěšňovacím efektem.

Shrnutí hlavních závěrů Mundellova-Flemingova modelu

- v **podmínkách fixního měnového kursu** je monetární politika z pohledu možnosti ovlivňovat reálný výstup ekonomiky zcela neúčinná. Fiskální politika je naopak maximálně účinná
- naopak je tomu v **režimu flexibilního měnového kursu**. Monetární politika je v takových podmínkách maximálně účinná, zatímco fiskální politika (expanze) je vlivem mezinárodního vytěšňovacího efektu zcela neúčinná

Účinnosti monetární a fiskální politiky v malé otevřené ekonomice je významně ovlivněna stupněm kapitálové mobility a režimem měnového kursu. Relace změn reálného důchodu a úrokové míry jsou pak ve většině situací ovlivněny citlivostními parametry.

Fiskální politika

Fiskální politika se zabývá problematikou a důsledky veřejných rozpočtů, vládních výdajů. Soubor postupů a nástrojů, jimiž vláda ovlivňuje chod ekonomiky prostřednictvím příjmů a výdajů státního rozpočtu.

Fiskální politika se týká rozhodování o státním rozpočtu a stanovení výše a skladby vládních výdajů a příjmů. Zvláště důležitým momentem ve fiskální politice je poměr mezi vládními výdaji a daněmi. Jestliže vláda utratí více peněz, než vybere na daních, je státní rozpočet schodkový, utratí-li méně, je státní rozpočet přebytkový. Fiskální politika má důležitý vliv na celkovou výkonnost hospodářství.

Nástroje fiskální politiky

- **rozpočtové příjmy** - změna míry zdanění důchodů - vliv na spotřební výdaje domácností.
- **rozpočtové výdaje** - vládní nákupy, transferové výdaje.

Cíle fiskální politiky

- usměrňování vývoje hlavních makroekonomických veličin, zejména zaměstnanosti a vyhlazování hospodářského cyklu, případně cenové hladiny (snižování míry inflace)
- podpořit ekonomický růst a růst zaměstnanosti.
- pomoci utlumit výkyvy hospodářského cyklu.
- zmírnit inflační tlaky v ekonomice.

Druhy rozpočtů

Skutečný rozpočet - jde o skutečně naměřené příjmy, výdaje, deficity či přebytky

Strukturální rozpočet - příjmy, výdaje a salda, které by byly naměřeny při plné zaměstnanosti

Cyklický rozpočet - rozdíl mezi skutečným a strukturálním, jeho vývoj vyjadřuje vliv cyklického vývoje ekonomiky a s ním spojené automatické působení stabilizátorů na rozpočet.

Důsledky veřejného dluhu:

- Destimulační účinky na ekonomickou aktivitu
- Soukromý kapitál je nahrazován veřejným dluhem

Monetární politika

Monetární politika = měnová politika = znamená ovlivňování množství peněz v oběhu, tj. nabídky peněz, výše úrokových mír a měnového kursu.

Monetární politiku provádí centrální banka.

Ovlivnit dané veličiny lze řadou nástrojů, zejména prostřednictvím diskontní a lombardní sazby, operací na volném trhu, povinnou mírou devizových rezerv, stanovením pravidel pro podnikání bank a dalších finančních institucí, nákupem či prodejem devizových rezerv.

Cíle monetární politiky jsou však podobné jako v případě fiskální politiky: ovlivnit vývoj HDP a nezaměstnanosti, dále pak vývoj inflace (nízká inflace), platební bilance, stabilita na finančních trzích, stabilita úrokové sazby

Monetární politika usiluje o co nejnižší míru inflace. Množství peněz v oběhu, výše úrokových mír a měnový kurz jsou často označovány za zprostředkující cíle monetární politiky, kdy platí, že změnou těchto cílů a hodnot těchto ukazatelů dosáhneme změny konečných cílů.

Diskontní sazba: je úroková sazba, za kterou centrální banka přímo půjčuje peníze komerčním bankám a dalším finančním institucím. Hodnota diskontní sazby by měla ovlivňovat tedy hodnotu úrokové sazby komerčních bank a dalších institucí. Dané sazby potom ovlivňují poptávané množství peněz domácnostmi a firmami.

Lombardní sazba: je sazba, za kterou centrální banka půjčuje komerčním bankám, které u ní zastavují cenné papíry.

Komerční banky půjčkou za tuto sazbu používají v případě aktuálního nedostatku finančních prostředků. V ČR se lombardní sazba příliš nepoužívá.

REPO sazba: emitace cenných papírů = hlavní sazba která ovlivňuje výši úrokových sazeb.

Nákup a prodej domácí a zahraniční měny: tím ovlivňuje devizový kurz.

Hlavním úkolem měnové politiky každého státu je péče o stabilitu a kvalitu vlastní měny. Tuto péči uskutečňuje Centrální banka a charakter její péče závisí do značné míry na nezávislosti Centrální banky na vládě.

Většina nástrojů měnové politiky se rovná opatření, kterými Centrální banka ovlivňuje vývoj peněžní zásoby

Nepřímé nástroje měnové politiky:

- Centrální banka nakupuje nebo prodává vládní nebo vlastní cenné papíry
- stanovuje sazby povinných minimálních rezerv, stanovuje diskontní sazbu
- Centrální banka ovlivňuje úvěrové schopnosti bank prostřednictvím úvěrů, které jim poskytuje

Přímé nástroje měnové politiky:

- Stanovení maximálního možného objemu úvěrů, které komerční banka může poskytnout.
- Omezení objemu úvěrů poskytující Centrální banka komerčním bankám.
- Omezení přílivu nebo odlivu peněz ze zahraničí nebo do zahraničí.
- Převedení vkladů vládních organizací z komerčních bank na účty Centrální banky.
- Stanovení maximální výše úrokových sazeb - úrokové stropy.

Mundellův-Flemingův model

- dokonalá kapitálová mobilita je taková situace, kdy kapitálové toky pružně reagují na změny úrokových měr, v jejich pohybu jim nestojí žádné překážky, a proto se domácí úroková míra malé otevřené ekonomiky musí rovnat zahraniční úrokové míře, jinak řečeno, budeme uvažovat horizontální křivku BP
- ve svých úvahách nepředpokládáme změnu měnového kursu v budoucnosti ani prémie za devizové riziko, pokud bychom je uvažovali, ani podmínky dokonalé kapitálové mobility by nevedly k absolutnímu vyrovnávání domácí a zahraniční úrokové míry

Znehodnocování domácí měny nemění ihned nominální hodnotu exportů vyjádřenou v domácí měně, avšak okamžitě zvyšuje nominální hodnotu importů vyjádřenou v domácí měně. To znamená, že **ihned po znehodnocení dochází k poklesu čistých exportů.**

Časem dojde ke zvýšení fyzického objemu exportů v důsledku poklesu jejich relativní ceny z pohledu zahraničních subjektů a například rovněž k poklesu fyzického objemu importů z důvodu substituce domácí, nyní relativně levnější produkci. **Čisté exporty se začnou opět zlepšovat a mohou se nakonec dostat i nad svou hodnotu před znehodnocením domácí měny.** Jaké faktory ovlivňují to, zda se čisté exporty nakoneclepší? Jde o citlivost poptávky zahraničních subjektů po exportech domácí ekonomiky a poptávky domácích subjektů po importech ze zahraničí na změny měnového kursu. Jestliže je součet těchto dvou elasticit větší než jedna, je splněna Marshallova-Lernerova podmínka a čisté exporty se po znehodnocení nakoneclepší. Výsledným efektem monetární expanze je proto nulová změna domácí úrokové míry a růst reálného výstupu ekonomiky.

Monetární expanze má v podmínkách dokonalé kapitálové mobility v režimu flexibilního měnového kursu schopnost silně zvyšovat reálný výstup ekonomiky.

Naznačme přizpůsobovací mechanismus v situaci monetární restrikce. Monetární restrikce vyvolá růst domácí úrokové míry nad zahraniční úrokovou míru. Růst domácí úrokové míry přizpůsobí příliv kapitálu a povede k přebytku platební bilance. To se odrazí na zhodnocení (apreciaci) domácí měny. Zhodnocování domácí měny bude snižovat konkurenceschopnost domácí produkce v zahraničí, a dojde proto k poklesu čistých exportů. Konečným efektem monetární restrikce v podmínkách dokonalé kapitálové mobility v režimu flexibilního měnového kursu bude pokles reálného výstupu ekonomiky.

16. Trh práce a nezaměstnanost. Klasický model trhu práce. Přirozená míra nezaměstnanosti. Keynesiánský pohled na trh práce. Monetaristický model trhu práce (peněžní iluze). Nová keynesovská ekonomie a trh práce. Efektivnostní mzda.

Trh práce

Na trhu práce je práce prodávána jako výrobní faktor. Trh práce je charakterizován poptávkou po práci a její nabídkou. Na tomto trhu nabízejí zaměstnavatelé pracovníkům práci za mzdu. Rozeznáváme nominální a o inflaci očištěnou reálnou mzdu.

Na trh práce můžeme nahlížet jak z mikroekonomického tak makroekonomického pohledu. Mikroekonomie studuje chování jednotlivce na trhu práce. Makroekonomie studuje vzájemný vztah trhu práce a ostatních trhů (peněžní trh, trh zboží, zahraniční obchod). Sleduje, jak vztahy těchto trhů ovlivňují makroekonomické proměnné jako nezaměstnanost, výši důchodů a hrubý domácí produkt.

Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je významným makroekonomickým problémem, který přímo ovlivňuje život stovek tisíc lidí v ČR a miliónů obyvatel EU.

Za nezaměstnaného je považována osoba schopná a ochotná pracovat, která nemůže najít placené zaměstnání. Obecně se za nezaměstnaného považuje osoba, která:

- je starší patnácti let
- aktivně hledá práci
- je připravena k nástupu do práce do 14 dnů.

Za vážný ekonomický problém je považována dlouhodobá nezaměstnanost, kdy nezaměstnaný nemá práci déle než 1 rok. V takovém případě je velmi těžký návrat zpět do práce.

Míra nezaměstnanosti - Míra nezaměstnanosti je pak podíl nezaměstnaných ku všem osobám schopným pracovat (tedy zaměstnaným i nezaměstnaným).

$$u = \frac{U}{E + U} \text{ neboli } u = \frac{U}{L}$$

u – míra nezaměstnanosti, U – počet lidí bez práce, E – počet zaměstnaných lidí,
L – celkový počet pracovních sil (L = E + U)

Nezaměstnanost rozlišujeme:

Dobrovolná nezaměstnanost stát ji neřeší, je krátkodobá, pozitivní a souvisí s hledáním nového pracovního místa, nebo lidí, kteří zdědili peníze, nemají potřebu pracovat.

Nedobrovolná nezaměstnanost stát ji musí řešit a řeší pomocí přerozdělovacích procesů. Lidé chtějí pracovat, ale nemůžou najít práci. Nesmí být přerozdělování velké, aby nemotivovalo ke zneužívání.

Nezaměstnanost může být také rozlišována jako:

- **dobrovolná** – osoba setrvává dobrovolně nezaměstnaná, není ochotna přijmout práci za nabízenou mzdu (nezahrnuje se do statistik nezaměstnaných)
- **frikční (dočasná)** – člověk přeruší práci na chvíli, než si najde novou, je nezaměstnan, dále např. absolvent školy
- **systemová (strukturální)** – nezaměstnaný skutečně nemůže sehnat práci ve svém oboru, souvisí s nesouladem nabídky práce a poptávky po práci (např. nadbytek horníků po uzavření dolů v regionu). Řešením může být rekvalifikace.
- **cyklická** – souvisí s průběhem hospodářského cyklu. V době, kdy se ekonomika nachází v recesi, je zaměstnáno méně lidí než v době konjunktury.
- **sezónní** – souvisí např. s ročním obdobím – třeba v zimě je na horách zaměstnáno více správců lyžařských vleků než v létě, v zimě je více nezaměstnaných stavařů. Někdy se považuje za část frikční nebo strukturální nezaměstnanosti.

Frikční nezaměstnanost

Práce je homogenní, to znamená, že každý pracovník je schopen vykonávat jakoukoliv práci a může rychle přecházet z jednoho povolání do druhého.

Někteří lidé dobrovolně opustí s různých příčin svého zaměstnavatele (např. je neuspokojuje výše mzdy v určitém podniku, získají bydlení v jiném místě apod.) a hledají jiné zaměstnání, často ve stejném nebo podobném povolání.

Existují zaměstnanci, kteří dají výpověď, ale už mají sjednáno jiné pracovní místo. Je i skupina lidí, kteří odcházejí z původního zaměstnání, a určitou dobu jim trvá, než naleznou novou práci.

Vzniká tak **frikční (či vyhledávací) nezaměstnanost** jako důsledek toho, že lidé opouštějí svá původní zaměstnání a hledají nová a že určitou dobu trvá, než naleznou zaměstnání, které nejlépe vyhovuje jejich kvalifikaci a preferencím.

Sezónní nezaměstnanost

Za specifickou součástí frikční nezaměstnanosti je považována **sezónní nezaměstnanost**. Tu lze pozorovat v odvětvích, jejichž výroba kolísá v závislosti na ročním období (např. ve stavebnictví nebo v zemědělství v rostlinné výrobě).

Strukturální nezaměstnanost

V případě strukturální nezaměstnanosti se shoduje celkový počet volných míst a celkový počet osob, které hledají práci. Neexistuje však shoda v kvalifikaci osob, které hledají práci.

Strukturální nezaměstnanost nelze jednoznačně označit za dobrovolnou či nedobrovolnou. Jak lze např. hodnotit postavení nezaměstnaného lékaře, který odmítl pracovat pro farmaceutickou firmu jako prodejce jejich produktů?

Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost je spojena s krátkodobými ekonomickými fluktuacemi. Poptávka po práci závisí na situaci na trzích zboží a služeb. Firmy na fluktuace na trzích zboží a služeb pak reagují změnami ve výši poptávky po práci.

Cyklická nezaměstnanost odráží situaci, kdy je celkově na trhu méně volných míst než zájemců o práci. Nabídka je vyšší než poptávka po práci. Tato nezaměstnanost se obvykle považuje za nedobrovolnou.

Rozdíly mezi oblastmi v míře nezaměstnanosti mohou souviset i s nízkou mobilitou pracovníků mezi jednotlivými regionálními trhy práce. To může být podmíněno psychologickými faktory (hlavně mírou závislosti na sociálních vazbách vytvořených v původním bydlišti, včetně vazeb rodinných), nedostatkem volných bytů v místech s vysokou poptávkou po práci, vysokými dopravními náklady při cestách za prací apod.

Nezaměstnanost je o několik desetin % menší než skutečná míra, protože se nikdy nepodaří zjistit počet nezaměstnaných. Dá se pouze měřit oficiální nezaměstnanost tedy počet nezaměstnaných, kteří jsou nahlášení na úřadech práce. Zároveň mnoho evidovaných pracuje na černo. Dnes je nezaměstnanost kolem 8,4% (duben 2012). Jedná se o celorepublikový průměr. V regionech existují výkyvy.

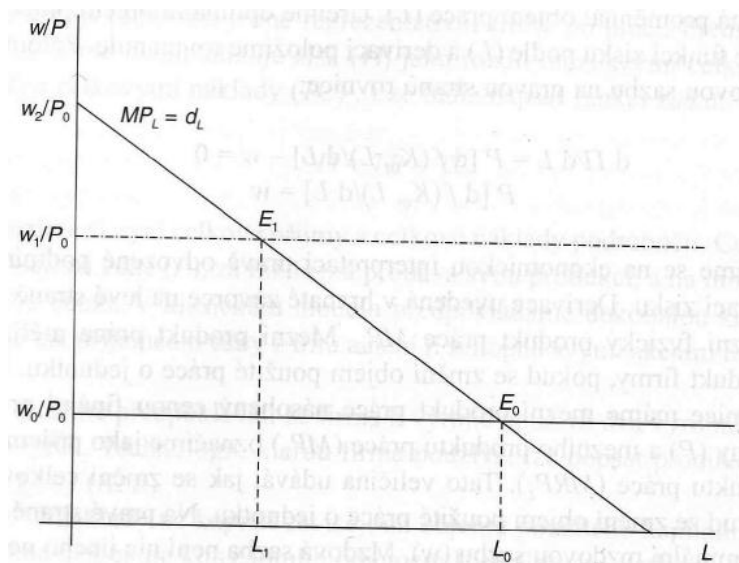
Klasický pohled na trh práce

Klasický model trhu práce vychází z určitých předpokladů.

- firmy maximalizují zisk
- jedinci maximalizují užitek ze spotřeby zboží a služeb a ze svého volného času (kolik budu pracovat X odpočívat)
- ceny a mzdy jsou pružné a vyrovnávají poptávku s nabídkou (jakákoliv nerovnováha na daném trhu nám bude rychle mizet – trhy se vyčísťují od přebytečné poptávky a přebytečné nabídky)
- ani firmy, ani jedinci, přitom nemají schopnost ovlivňovat ceny a přejímají je z trhu (dokonalá konkurence na trhu práce)
- v modelu se předpokládá, že je homogenní (každý pracovník je schopen vykonávat jakoukoliv práci a může rychle přecházet z jednoho povolání do druhého), např. automechanik nebo kadeřnice může přejít na pozici finančního poradce

Poptávka po práci - Firmy hledají zaměstnance – poptávají práci.

Nabídka práce - Na druhé straně trhu stojí jedinci (domácnosti), kteří firmám nabízejí svou práci.

Obr. 10-1 Poptávka po práci

Přirozená míra nezaměstnanosti

Přirozená míra nezaměstnanosti je stabilní míra nezaměstnanosti. Počet lidí co ztratí práci = počtu lidí co získají práci. Ekonomika v dlouhém období směřuje k přirozené míře ne zaměstnanosti.

Výpočet $u^* = z : (n+z)$ zet děleno závorka

u^* = přirozená míra nezaměstnanosti, z = množství lidí, kteří ztratí práci, n = množství lidí, kteří získají práci

Nejnižší dlouhodobě udržitelná míra nezaměstnanosti a její výše je pro každou ekonomiku jiná. V přirozené míře tedy není zahrnuta cyklická nezaměstnanost. Přirozená míra nezaměstnanosti se stále pohybuje díky hospodářským cyklům (v recesi je míra nezaměstnanosti vyšší, než je přirozená míra nezaměstnanosti).

Pokud vláda chce snížit přirozenou míru nezaměstnanosti, musí přijmout opatření, která budou zvyšovat míru nalezení práce a snižovat míru ztráty pracovních pozic.

Příčiny nezaměstnanosti:

- nedokonalé informace o pracovních místech
- pojištění a výše podpory v nezaměstnanosti (zvyšují dobrovolnou nezaměstnanost)
- zákon o minimální mzdě
- odbory a kolektivní vyjednávání (forma kartelu, která díky své síle může donutit zaměstnavatele ke zvýšení mezd)
- efektivní mzdy (zaměstnavatel zaplatí zaměstnancům více, než musí, a tím je více motivuje)

Rozdělení obyvatelstva: zaměstnaná, nezaměstnaná, ekonomicky neaktivní

Téměř nikdo ale není součástí jedné z uvedených skupin po celý svůj život. Denně různí lidé ztrácejí i nacházejí práci, přecházejí z jedné skupiny do druhé. Přechod z jednoho zaměstnání do jiného však trvá určitou dobu a objevuje se nezaměstnanost. **Trh práce se neustále mění.**

Dynamický model trhu práce

Někteří zaměstnaní se stávají ekonomicky neaktivními, jiní naopak přecházejí ze skupiny osob neaktivních mezi zaměstnané.

Ekonomicky neaktivními jsou např. odchody pracovníků do starobního důchodu, ženy nebo muži na mateřské dovolené (nepracují aktivně, ale nejsou vedeni na úřadu práce). Mohou nastat i jiné případy, někteří lidé odejdou u jednoho zaměstnání, protože si již předem domluvili práci jinde.

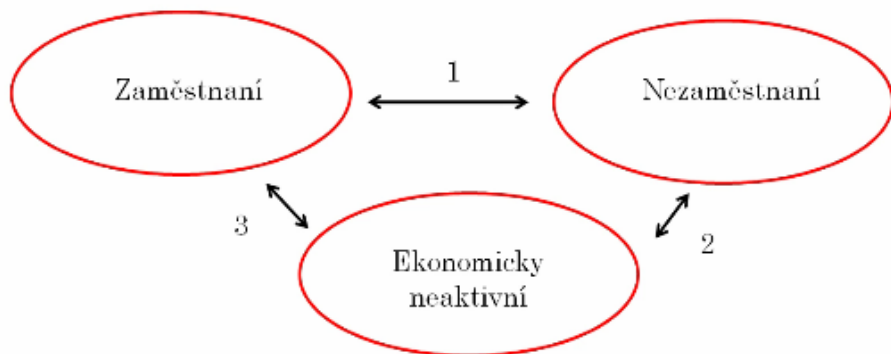
Některé ekonomicky neaktivní osoby hledají neúspěšně práci, a proto se registrují jako nezaměstnané. Jiní nezaměstnaní rezignují na hledání práce a stávají se ekonomicky neaktivními. Příkladem první situace může být absolvent školy, kterému se nepodařilo najít práci. Ve druhém případě např. nezaměstnaný volí odchod do předčasného starobního důchodu.

Vztahy na obrázku:

1. zaměstnaní – nezaměstnaní = lidé buď ztratí práci, nebo najdou práci
2. nezaměstnaní – ekonomicky neaktivní = lidé přestanou aktivně hledat práci. Např. matka po mateřské dovolené nemůže najít práci a proto se přihlásí na úřad práce a je vedena jako nezaměstnaná
3. zaměstnaní – ekonomicky neaktivní = lidé odcházejí do důchodu nebo na mateřskou (nebo návrat z mateřské rovnou do práce)

Pro zjednodušení:

lidé stávající se ekonomicky neaktivními = lidem stávající se ekonomicky aktivními pracujeme s konstantním množstvím pracovní síly (zaměstnaní + nezaměstnaní)

Keynesiánský původní pohled na trh práce

Klasický model předpokládá, že při převaze nabídky nad poptávkou práce budou klesat reálné mzdy (považují ceny za pružné) tak dlouho, dokud se trh práce nevyčistí (nevyrovná se poptávka a nabídka práce). Realita, jak ukazují data, z USA byla odlišná.

Keynesiánci vycházejí z toho, že nepružnost nominálních mezd má za následek nedobrovolnou nezaměstnanost a trhy se nevyčistí. Keynesiánci nesouhlasili s dobrovolnou nezaměstnaností.

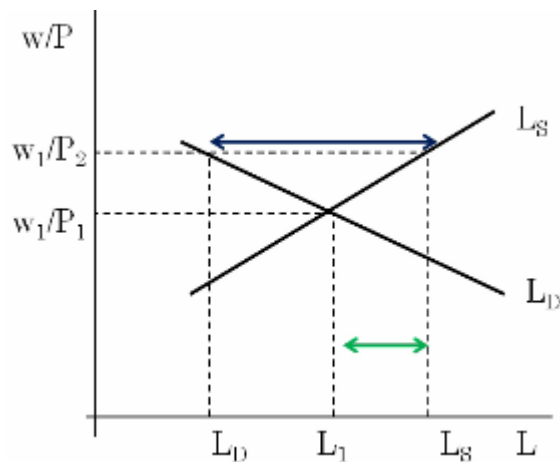
Nedobrovolnou nezaměstnanost přisuzovali v nepružnosti ve mzdách.

Obrázek:

- na trhu práce je rovnovážná mzda w_1/P_1 a rovnovážné množství práce L_1
- v dalším období dojde k poklesu cenové hladiny na P_2 (díky tomu vzroste reálná mzda – w_2/P_2)
- L_S – značí, kolik se bude při ceně w_2/P_2 poptávat a nabízet práce na trhu (více práce se nabízí, než poptává) černá šipka
- rozdíl mezi L_D a L_S zobrazuje nedobrovolnou nezaměstnanost

Rozdíl mezi L_1 a L_S značí příliv nových pracovníků na trh práce, protože pracovníky přilákala vyšší reálná mzda (zelená šipka).

U Keynesiánské teorie nepružené mzdy, nezaměstnanost bude přetrvávat (alespoň v krátkém období).

Ve vyspělých zemích probíhají jednání o vývoji mezd mezi odbory a zaměstnavatelskými svazy. V některých zemích (např. ve Spojených státech) probíhá vyjednávání na úrovni firmy, v řadě evropských zemí se jednání konají na národní úrovni a za účasti představitelů vlády.

Důvody nepružnosti mezd

Je určeno kolektivním vyjednáváním mezi odbory, zaměstnavateli a vládou a proto jsou mzdy zafixovány na dohodnutou dobu, a není možné je rychle měnit. Na rozhodnutí firem potom je, kolik zaměstnanců při dohodnutých mzdách přijmou. Výhoda pro firmy je při kolektivních smlouvách snížení rizika stávky, a snížení nákladů na vyjednávání

Pokud jsou pak reálné mzdy (v důsledku dohodnutých nominálních mezd) vyšší než rovnovážné, důsledkem je zvýšení nezaměstnanosti.

Vliv na rigiditu mezd má i konkurence mezi firmami. Každá firma má zájem mít co nejnižší mzdové náklady. Na druhé straně, ale zvýší její konkurenceschopnost, když jiné firmy musí platit vyšší mzdy nebo alespoň nemohou najímat levnou práci (např. v důsledku změn v pracovním zákonodárství, v legislativě související s ochranou a bezpečností práce apod.).

Nová keynesovská ekonomie a trh práce

Pro ně je typický názor, že ceny a mzdy se nemění dostatečně rychle, aby se trhy práce nebo zboží a služeb automaticky čistily (v tom jsou shodné s původním keynesiánským přístupem). Nově však zkoumají mikroekonomické příčiny pomalého přizpůsobování cen a mezd. Přebírají z neoklasické mikroekonomie představu, že zaměstnanci maximalizují svůj užitek a firmy maximalizují zisky. Noví keynesiánci ukazují, že pomalé přizpůsobování cen a mezd je často v zájmu zaměstnanců a firem.

Noví keynesiánci rozlišují nominální a reálné rigidity. Nominální rigidity jsou spojeny s nepružnými nominálními cenami zboží a služeb a nominálními mzdami. Příčiny nepružnosti spočívají v nákladech, které musí vynaložit firmy při změnách cen (tzv. náklady jídelníčku, menu cost), v koordinačním selhání či v implicitních cenových kontraktech.

Reálné rigidity souvisejí s relativními cenami. Může jít o relativní cenu jednoho zboží vzhledem k cenám ostatních zboží a služeb. Relativní cenou je však také reálná mzda, protože dává do poměru nominální mzdu k cenám zboží a služeb.

Efektivnostní (efektivní) mzda

Podle této teorie firmy udržují reálné mzdy nad úrovní rovnovážné mzdy a firmy nemají zájem mzdy na rovnovážnou úroveň snižovat.

Firmy předpokládají:

- s růstem mzdy roste produktivita (výkonnost) pracovníků
- s růstem mzdy se snižuje fluktuace (odcházení a přicházení) pracovníků. Tím klesají náklady na hledání a zaškolování nových pracovníků.

Roste produktivita práce a můžou růst i mzdy (pokud dělník více vyrobí, můžeme mu více zaplatit). Mzdy porostou, dokud bude mezni produkt práce nad průměrnými náklady na faktor práce. (pokud firma prodejem výrobků vydělá více, než kolik zaplatí zaměstnancům, může zvyšovat mzdy).

Efektivnostní mzda = je mzda, která odpovídá minimálním průměrným nákladům na jednoho pracovníka.

Teorie efektivnostních mezd předpokládá, že vyšší reálné mzdy přilákají kvalitnější (produktivnější) zájemce o práci.

Pokud firma platí vyšší mzdu, zaměstnanci nechtějí riskovat, že se přijde na jejich nízkou výkonnost a že ztratí dobře placenou práci. Proto ve vlastním zájmu pracují tak, aby dosahovali očekávané výkonnosti.

17. Určení produkce v modelu AD-AS. Agregátní poptávka. Pravidlo měnové politiky – křivka MP. Agregátní nabídka v krátkém a dlouhém období. Příčiny pomalého přizpůsobování cen.

Určení produkce v modelu AD-AS

Model AD-AS umožňuje zobrazit vztah mezi vývojem inflace a vývojem reálného produktu.

Logicky se to dá vysvětlit, že čím je levnější zboží tím ho budeme více nakupovat – **NENÍ TO PRAVDA (TOTO JE VYSVĚTLENÍ Z MIKROEKONOMIE)**.

Agregátní poptávka

Agregátní poptávka (AD) je celková poptávka (obsahuje veškeré zboží a služby v ekonomice) všech kupujících (domácností, firem, subjektů, státu, dovozců) po všech druzích výrobků při různých cenových hladinách (**NE CENÁCH**).

Agregátní poptávka je součet = spotřeba (C) + hrubé investice (I) + veřejné výdaje (G) + čistý vývoz (NX) při různých cenových hladinách.

Pokles cenové hladiny znamená, že poklesnou všechny ceny všech výrobků.

Spotřeba = to co spotřebují domácnosti (důchod = spotřeba + úspory)

Hrubé investice = celková částka vydaná v určitém období na nákup investičních statků

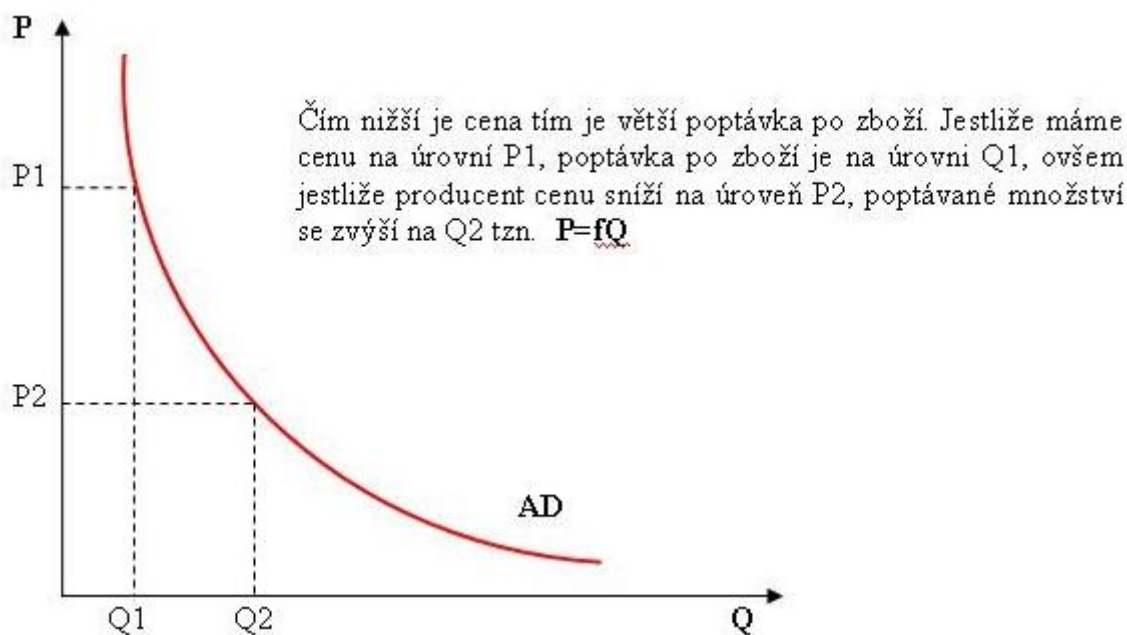
Veřejné výdaje = jsou finanční prostředky vynaložené vládou daného státu na různé účely (obrana, bezpečnost, policie, zdravotnictví, sociální politika, mzdy státních úředníků, vzdělání, zahraniční politika, apod.).

Čistý vývoz = rozdíl mezi vývozem a dovozem daného státu. Vývoz je objem zboží, služeb (technologíí, licencí), který určitý stát je schopen vyrobit a vyvézt do zahraničí.

Cenová hladina = zjišťujeme různými metodami například pomocí deflátorů HDP

Poptávka představuje chování kupujícího - poptávané množství Q je funkcí ceny P.

Posun po křivce je projevem tzv. **důchodového efektu**, který může být kladný nebo záporný. Vyjadřuje skutečnost, že za stejný důchod si můžeme koupit větší množství zboží (jestliže cena klesla) nebo naopak menší množství (po cenovém růstu).

Na obrázku je poptávková křivka klesající.

K obrázku: Agregátní poptávka nám např. může říci, že při ceně P1 je v ekonomice poptáváno za 200 mld.

P = cenová hladiny, Q = důchod, produkt (reálný HDP)

Křivka je součet **spotřeba (C) + hrubé investice (I) + veřejné výdaje (G) + čistý vývoz (NX)**, který je poptáván při různých cenových hladinách (P)

Efekt reálných peněžních zůstatků (efekt úrokové míry)

K posunu poptávkové křivky může docházet i vlivem tzv. **substitučního efektu**. Každé zboží má na trhu substitut. Substitut je zboží zaměnitelné ve spotřebě. **Jsou-li zboží Coca-Cola a Pepsi-Cola substituty, pak změna ceny zboží Pepsi-Cola vyvolá posun po poptávkové křivce na trhu Pepsi-Cola (důchodový efekt), ale současně vyvolá posun poptávkové křivky po zboží Coca-Cola (substituční efekt).**

Dojde-li k růstu ceny výrobku **Pepsi-Cola**, část jeho spotřebitelů upřednostní spotřebu substitutu (Coca-Cola), což znamená přesun peněžních prostředků ve prospěch zboží **Coca-Cola**. Cena zboží **Coca-Cola** se nezměnila, ale poptávka se zvýšila (posun stejný jako při růstu nominálního důchodu, tj. doprava). Kdyby došlo k poklesu ceny zboží **Pepsi-Cola**, je velmi pravděpodobné, že část spotřebitelů zboží **Coca-Cola** by přešla ke spotřebě zboží **Pepsi-Cola**, jehož mezní užitek se zvýšil. Pokles poptávky po zboží **Coca-Cola**, jehož cena se nezměnila, odpovídá posunu poptávkové křivky doleva.

Pravidlo měnové politiky – křivka MP

Centrální banka je nejdůležitějším subjektem, který určuje výši úrokových sazeb v ekonomice. Pravidlo měnové politiky vyjadřuje reakci centrální banky prostřednictvím změn krátkodobých úrokových sazeb na peněžním (mezibankovním) trhu, na předpokládaný vývoj míry inflace a reálného produktu.

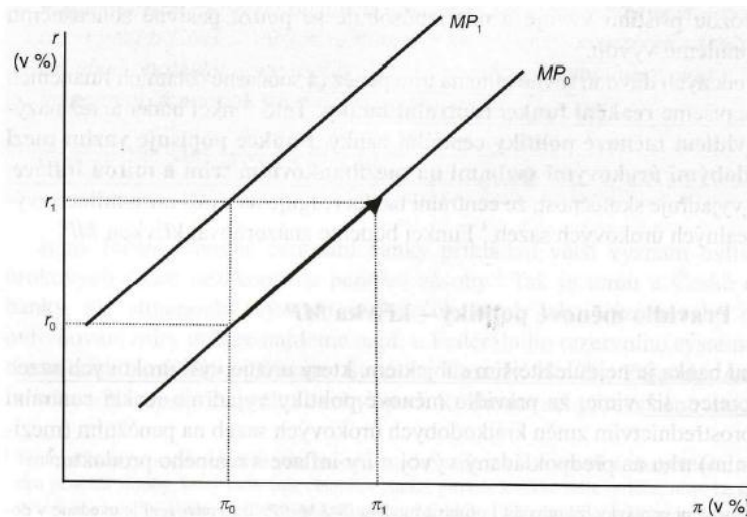
Pravidlo měnové politiky – vztah mezi mírou inflace a reálnými úrokovými sazbami

Na základě Fisherovy rovnice reálná úroková sazba je přibližně určena rozdílem mezi nominální (vyjádřený v penězích) úrokovou sazbou a očekávanou mírou inflace. Při dané nominální úrokové míře bude reálná úroková míra tím vyšší, čím nižší míru inflace očekáváme.

Opatření centrální banky – křivka MP znázorňuje vztah mezi reálnou úrokovou sazbou a mírou inflace,

resp. vývoj reálných úrokových sazeb, které centrální banka mění s určitou úrovní míry inflace.

Křivka MP je rostoucí. Centrální banka reaguje na vyšší míru inflace zvýšením reálných úrokových sazeb. Přesněji řečeno, s ohledem na Fisherův efekt, centrální banka mění nominální úrokové sazby takovým způsobem, aby udržela požadovanou úroveň reálných úrokových sazeb. **Pokud roste míra inflace, centrální banka zvyšuje nejen nominální úrokové sazby, ale mírně zvyšuje i úroveň reálných úrokových sazeb.**

Obr. 12–2 Pravidlo měnové politiky (křivka MP)

Cílem je udržet cenovou stabilitu tak, aby odpovídala představám centrální banky o přijatelné míře inflace. A toho lze dosáhnout pouze zvýšením reálných úrokových sazeb s následným vlivem na omezení spotřebních výdajů, investic, vládních výdajů a čistého exportu. Tyto výdaje jsou negativně závislé na výši reálné úrokové sazby. Rostoucí míra inflace ale současně zvyšuje inflační očekávání ekonomických subjektů, a proto musí být reakce centrální banky adekvátní, aby omezila celkové plánované výdaje ekonomiky.

Tento mechanismus funguje i opačným směrem. Pokud dochází ke zpomalení míry inflace, centrální banka může uvolnit měnovou politiku (snížit reálné úrokové sazby), a oživit tak celkové plánované výdaje.

Sklon křivky MP je určen citlivostí reálných úrokových sazeb, které určuje centrální banka, na míru inflace.

Pravidlo měnové politiky – vztah mezi reálnou úrokovou sazbou a produkční mezerou

Potenciální produkt představuje jeho dlouhodobě udržitelnou úroveň, která „zabezpečuje“ stabilní míru inflace. Potenciální produkt nepředstavuje neměnnou veličinu, naopak v průběhu času se vyvíjí tak, jak se mění (zpravidla rostou) produkční možnosti ekonomiky. Odchylku skutečně dosažované výše produktu od potenciálního produktu popisujeme jako **mezeru výstupu (produkční mezeru)**.

Pokud v hospodářství vznikne kladná produkční mezera (skutečně dosažený reálný HDP je nad úrovní potenciálního produktu), je nebezpečí, že v ekonomice dojde ke zrychlení míry inflace. Centrální banka z obavy před růstem cen zasáhne zvýšením úrokových sazeb. Ekonomičtí analytici tuto situaci někdy označují jako přehřátí ekonomiky. Vzhledem k tomu, že se tato situace projevuje rostoucí mírou inflace, označuje se také jako **inflační mezera**.

Pokud vznikne naopak záporná produkční mezera (skutečně dosažený reálný HDP je pod úrovní potenciálního produktu), centrální banka může ekonomiku stabilizovat snížením úrokových sazeb. Důvodem je její obava z příliš velkého poklesu reálného produktu, který může dokonce vyústit do tzv. deflace (absolutního poklesu cenové hladiny, tj. do záporné míry inflace). Proto se v této souvislosti také můžeme setkat s pojmem deflační mezera.

Velikost reálných úrokových sazeb je tak důležitá nejen pro určení celkových plánovaných výdajů, ale současně také pro reakci centrální banky, která jejich změnami ovlivňuje rovnovážnou produkci. Centrální banka využívá k ovlivnění trhu peněz krátkodobé úrokové sazby, aby zabezpečila požadovanou míru inflace. **Výsledkem je taková úroveň agregátních výdajů, o které je centrální banka přesvědčena, že nebude zrychlovat míru inflace.**

Obdobným způsobem jako reakce centrální banky na inflační hrozby působí i **změna inflačního cíle**. Pokud bankovní rada přehodnotí současný inflační cíl, projeví se to v modelu posunem reakční funkce MP.

Centrální banka může v podstatě zaujmout dvojitý postoj. V prvním případě „pasivně“ reaguje na rostoucí míru inflace. Takovou politiku označíme jako zpětně hledící (back-looking) monetární politiku. Ve druhém případě zvažuje budoucí vývoj a snaží se jej předvídat, tj. snaží se zabránit zvýšení budoucí míry inflace snížením inflačních očekávání. Takovou politiku označíme jako dopředu hledící (forward-looking) monetární politiku. V praxi jde o kombinaci těchto politik. Centrální banka nemůže předvídat všechny aspekty, ale její politika bude mít spíše povahu – už vzhledem k závazku udržovat cenovou stabilitu – dopředu hledící politiky. Právě proto je tak důležitá v rozhodování centrální banky (ale současně i pro veřejnost)

inflační prognóza centrální banky, která umožňuje „předvídat“ kroky této instituce. Čím je tato prognóza „srozumitelnější“ pro veřejnost, tím roste i kredibilita (důvěryhodnost) centrální banky.

Odvození křivky agregátní poptávky AD

Funkce je ovlivněna mírou inflace a velikostí produkční mezery.

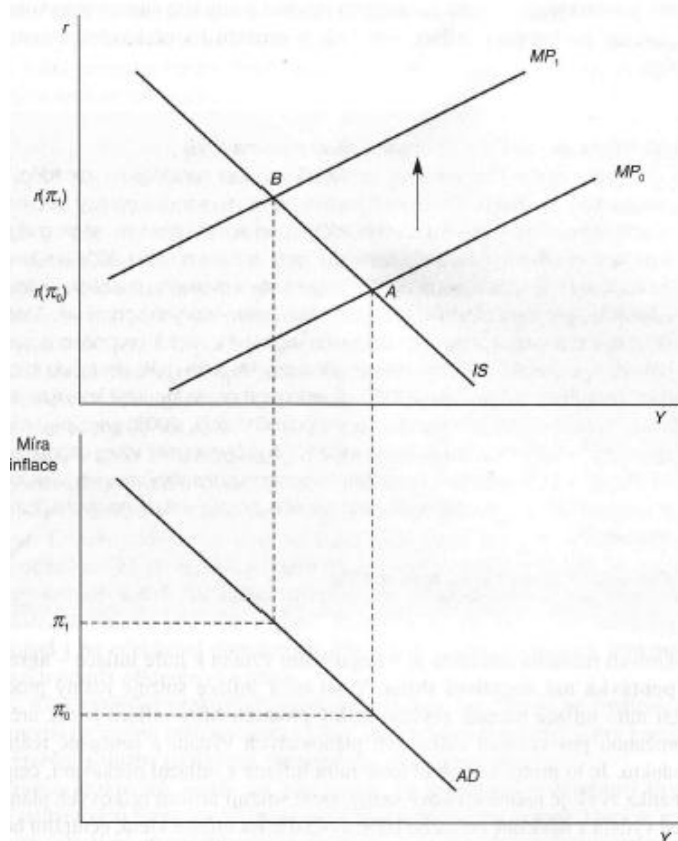
Křivku AD získáme ze vztahu mezi rovnováhou na trhu statků a služeb a pravidlem měnové politiky centrální banky.

Úroveň reálných úrokových sazeb je určující pro velikost celkových plánovaných výdajů, je však současně ovlivněna mírou inflace, která má dopad na rozhodování ekonomických subjektů.

Předpokládejme, že v ekonomice vzrostou inflační tlaky v důsledku růstu reálného produktu na potenciální produkt. Kladná produkční mezera může být růstem poptávky zahraničních partnerů.

Graf: nahoře je rovnováha IS a MP_0 (bod A), uvažujeme, že rostou inflační tlaky kvůli růstu Y nad potenciál kladná produkční mezera ($Y > Y^*$) způsobena např. rostoucími AE domácností nebo růstem D zahraničních partnerů produkční mezera zvyšuje míru inflace, CB proto zvýší reálnou IR, aby snížila AE, růst inflace vede k růstu inflačního očekávání \rightarrow růst do MP_1 . Reálná IR rostou a AE (plánované výdaje) klesají \rightarrow nová rovnováha je bod B

- AD dostaneme spojením bodů A a B
- **AD je úroveň celkových výdajů eko ($C + I + G + NX$) při určité velikosti míry inflace**
- AD vyjadřuje negativní vztah mezi mírou inflace a Y
- taky je rovnovážnou produkcí, protože je určena rovnováhou na trhu statků a služeb a reakcí CB
- odchyluje-li se Y od potenciálu, vznikne produkční mezera. Kladná ($Y > Y^*$) \rightarrow CB zvyšuje reálné IR, které snižují AE. Záporná ($Y < Y^*$) \rightarrow CB snižuje r
- výše Y je v negativním vztahu k míře inflace – **AD má negativní sklon**
- vyšší inflace snižuje reálný produkt a naopak
- míra inflace je důležitá pro určení AE a reálného Y , protože pokud roste míra inflace a infl. očekávání, CB zvyšuje reálné IR, které snižují AE a pak reálný HDP.
- klesá-li inflace, CB snižuje reálné IR, které zvyšují celkové plánované výdaje a reálný HDP \rightarrow míra inflace je tak jedním z nejdůležitějších faktorů, které ovlivňují velikost reálného produktu (HDP).

Obr. 12-6 Odvození křivky agregátní poptávky

Agregátní nabídka v krátkém období

Agregátní nabídka znázorňuje velikost reálného produktu, jež jsou firmy ochotny nabízet při různých mírách inflace. Základní rozdíl je v chování firem při určování cen a při změně nabízené produkce. Budeme rozlišovat krátké a dlouhé období. Rozdělení na období budeme používat pro rychlost přizpůsobovacích procesů (méně už ve smyslu historického času).

V **dlouhém období** dochází k přizpůsobení všech cen včetně mezd (trhy se tzv. vyčistí) – míra inflace se mění. V dlouhém období se ekonomika nachází na úrovni potenciálního produktu (resp. roste tempem, které odpovídá růstu potenciálního produktu).

V **krátkém období** budeme předpokládat, že firmy plně uspokojují poptávku po své produkci při současných cenách – míra inflace se proto nemění. V krátkém období je tak velikost reálného produktu určena agregátní poptávkou.

Využijeme svých znalostí z agregátní poptávky. V krátkém období může ekonomika vyrábět nad úroveň potenciálního produktu (existuje kladná produkční mezera) nebo pod úroveň potenciálního produktu (vzniká tak záporná produkční mezera). V dlouhém období se ekonomika pohybuje na úrovni potenciálního produktu.

Pokud se ekonomika nachází na úrovni potenciálního produktu, míra inflace je stabilní a je určena inflačními očekáváními v předchozím období. Skutečná míra inflace je stejná jako očekávaná míra inflace. Růst reálného produktu nad úroveň potenciálního produktu (kladná produkční mezera) bude zvyšovat míru inflace (a současně inflační očekávání), naopak pokles reálného produktu pod úroveň potenciálního produktu (záporná produkční mezera) bude spojen s poklesem míry inflace.

Do rozhodování firem ale vstupují i další faktory. Ty mají vliv na zrychlení a zpomalení míry inflace. Jde zejména o tzv. nákladové šoky. V případě České republiky je to zejména růst cen dovážených energetických surovin. Jejich změny musí firmy v průběhu času promítnout do svých cen. Druhým významným nákladovým šokem je růst mezd, který není v souladu s produktivitou práce, a snižuje tak zisky firem (zvyšuje jejich náklady).

Agregátní nabídka v dlouhém období (rovnováha v modelu AD-AS)

Změny agregátní poptávky a makroekonomická rovnováha

V krátkém období je ekonomika velice často vystavena různým poptávkovým a nabídkovým šokům (náhlým změnám agregátní poptávky a nabídky), které vedou k jejímu vychýlení z rovnovážného stavu. Protože změny agregátní poptávky a agregátní nabídky souvisejí se změnami v míře inflace a inflačních očekávání, budeme věnovat pozornost faktorům, které jsou příčinou inflace.

Pokud se příčiny inflace nacházejí na straně agregátní poptávky, hovoří se o **poptávkové inflaci** či inflaci tažené poptávkou. Nabídkové šoky jsou pak považovány za příčinu **nabídkové inflace** či inflace tlačené nabídkou.

Agregátní poptávka není ovlivněna pouze mírou inflace a vývojem reálných úrokových sazeb, které mění centrální banka. Mají na ni vliv také faktory, které se označují jako exogenní. Pokud dojde ke změně těchto faktorů, dochází ke změně agregátní poptávky. Významný pokles agregátní poptávky budeme označovat jako tzv. **negativní poptávkový šok**.

Krátkodobě je míra inflace určena očekáváními (setrvačnou mírou inflace). Krátkodobě nedochází ke změně očekávané míry inflace. Firmy část své produkce neprodají, rostou odbytové potíže. Dochází k omezení výroby a firmy propouštějí část svých zaměstnanců, v ekonomice roste nezaměstnanost. Pokles agregátní poptávky je doprovázen snížením spotřebních výdajů pod vlivem poklesu disponibilního důchodu, firmy současně přehodnocují a odkládají některé investiční projekty. V této situaci nejsou plně využity výrobní faktory. Ceny produkce rostou pomaleji, protože firmy do nich nemusí plně zahrnout současnou očekávanou míru inflace. Skutečná míra inflace bude mít tendenci k poklesu pod vlivem nižších inflačních očekávání způsobených pomalejším růstem cen.

Úroveň produkce, která je nižší než potencionální produkt, vyvolá reakci centrální banky, jež snižuje reálné úrokové sazby ve snaze odstranit zápornou produkční mezeru (v souladu s pravidlem měnové politiky). Nižší reálné úrokové sazby povedou k postupnému oživení investičních a spotřebních výdajů, popřípadě k růstu čistého exportu. Záporná produkční mezeru se bude postupně uzavírat, ekonomika se bude vracet na úroveň potencionálního produktu při nižší míře inflace. Křivka krátkodobé agregátní nabídky klesá, protože dochází k poklesu skutečné míry inflace a inflačních očekávání.

V dlouhém období se ekonomika postupně navrácí na úroveň potencionálního produktu.

Změna agregátní nabídky a makroekonomická rovnováha

Mezi další příčiny ovlivňující makroekonomickou rovnováhu patří změny agregátní nabídky. Ty mají podobu tzv. nabídkových (nákladových) šoků. Toto označení se používá pro situace, kdy dochází k náhlým změnám cen vstupů (výrobních faktorů), což následně ovlivňuje náklady firem. Nabídkové šoky mohou být negativní (růst cen vstupů) nebo pozitivní (pokles cen výrobních faktorů).

Vliv negativního nabídkového šoku ukážeme na růstu ceny ropy:

Ceny ropy se citelně promítají do nákladů firem v podobě vyšších cen benzínu, ale i mnoha dalších komodit. V tomto ohledu není česká ekonomika oproti jiným zemím výjimkou. Vzhledem k závislosti české ekonomiky na dovážených surovinách jsou změny jejich cen na světových trzích významným faktorem, který ovlivňuje náklady firem. Firmy musí růst cen surovin adekvátním způsobem promítnout do své produkce. Rostoucí ceny produkce ovlivní nejen skutečnou mírou inflace, ale také inflační očekávání.

Nabídkové šoky mohou mít krátkodobý (přechodný) charakter, ale také podobu dlouhodobého (permanentního) nabídkového šoku. Je proto důležité rozlišovat, zda jde o jednorázové zvýšení cen surovin na světových trzích nebo zda jde o permanentní růst cen, který má samozřejmě daleko větší důsledky pro ekonomiku.

Příčiny pomalého přizpůsobení cen (nepružnosti cen)

Keynesiánský přístup - je několik teorií, proč ceny reagují pomalu na změny v poptávce.

Náklady „jídelníčku“, resp. náklady změn cen (menu costs)

Pojmem **menu cost** jsou míněny transakční náklady, které jsou spojené s přizpůsobením cen pod vlivem změn agregátní poptávky. Příklad nákladů jsou náklady na vytištění nových katalogů, informování prodávačů o změně cen apod.

Příklad: firma se rozhodne z důvodů, že se její výrobky dobře prodávají ke zdražení všech výrobků. Spočítá si, že by vydání nového katalogu stálo 2 mil. Kč. Spočítá si také, že by vydělala po dobu platnosti nového katalogu pouze 1 mil. Kč a tak se rozhodne, že nebude reagovat a NEMĚNIT svoje ceny.

Příklad ukazuje, proč firmy okamžitě nemění své ceny pod vlivem změny agregátní poptávky.

18. Změny agregátní poptávky a agregátní nabídky v modelu AD-AS. Změny výstupu a inflace v modelu AD-AS. Přizpůsobovací procesy. Makroekonomická rovnováha v krátkém a dlouhém období.

Změny agregátní poptávky v modelu AD-AS

Model AD-AS

Agregátní poptávka není ovlivněna pouze mírou inflace a vývojem reálných úrokových sazeb. Závisí také na dalších faktorech. Pokud dojde k jejich změně, agregátní poptávka se posouvá.

Některé faktory, které ovlivňují změnu agregátní poptávky, tedy posun křivky:

- **změny vládních výdajů** - změna vládních výdajů má vliv na velikost celkových plánovaných výdajů. Růst vládních výdajů tak může mít krátkodobý vliv na růst reálného produktu. Vyšší vládní výdaje mají podobu vyšších nákupů výrobků a služeb (např. nákupu vojenské techniky) nebo transferových plateb (např. zvýšení starobních důchodů, mateřských příspěvků.).

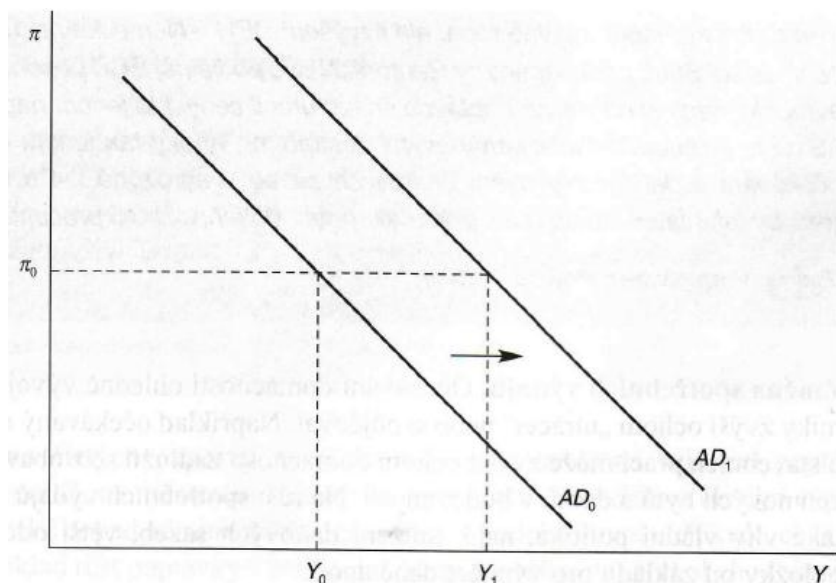
- **změna peněžní zásoby nebo změna měnové politiky v podobě jiného cíle než inflace** - příliš rychlý růst peněžní zásoby má dopad na celkové výdaje ekonomiky a zvyšuje krátkodobě reálný produkt (dlouhodobě má růst peněžní zásoby pouze inflační účinky). Vyšší nominální peněžní zásoba zvyšuje krátkodobě peněžní zůstatky, což vede k vyšším výdajům.

Centrální banka může také přehodnotit svůj inflační cíl a zpřísnit měnovou politiku. To znamená, že nového inflačního cíle bude dosaženo při vyšší reálné úrokové sazbě.

- **změna spotřebních výdajů** - očekávání domácností ohledně vývoje ekonomiky zvýší ochotu "utrácet" nebo si půjčovat. Například očekávaný růst DPH u stavebních prací může zvýšit ochotu domácností zadlužit se z obavy z růstu cen nových bytů a domů v budoucnosti. Na růst spotřebních výdajů bude mít také vliv vládní politika, např. snížení daňových sazeb, vyšší odečitatelné položky od základu pro výpočet daně apod.

- **změna investičních výdajů firem** - optimistické očekávání firem ohledně budoucího vývoje zvýší jejich ochotu investovat. Větší ochota realizovat investiční projekty může být taky způsobena vládní politikou (poklesem daňových sazeb, změnou odpisové politiky apod.). Snížení daní podněcuje firmy k realizaci investičních projektů, protože mají k dispozici více peněžních prostředků, o kterých mohou rozhodovat. Na velikost investičních výdajů mají také vliv přímé zahraniční investice v podobě velkých investičních celků (např. výstavba automobilky TPCA v Kolíně).

- **změna čistých exportů** - exporty závisí zejména na velikosti poptávky v zahraničí, na měnovém kursu a na vývoji cen. Na velikosti čistého exportu mají také dopad administrativní překážky v podobě dovozních kvót, cel apod. Například růst poptávky v Německu, které je našim hlavním obchodním partnerem, má významný vliv na velikost exportu z ČR.

Obr. 12-7 Změny agregátní poptávky

Agregátní nabídka v krátkém období

2 typy očekávání:

- adaptivní
- racionální

Firmy mohou vycházet z dat, která popisují minulý vývoj hospodářství. Ekonomická teorie pak označuje jejich očekávání jako **adaptivní**, protože jsou ovlivněny dřívějšími zkušenostmi – v minulosti existující mírou inflace. Firmy nevycházejí pouze z dřívější míry inflace. Firmy (a také ostatní ekonomické subjekty) musí uvažovat i predikci příštího vývoje (například očekávaný vývoj cen surovin, měnového kursu, mezd apod.). Pokud firmy vycházejí ze všech jim dostupných informací, teorie označuje očekávání jako **racionální**.

Změny výstupu a inflace v modelu AD-AS

Agregátní nabídka a inflační očekávání

Inflační očekávání mají zásadní vliv na rozhodování firem i ostatních ekonomických subjektů (domácností, centrální banky, vlády). Inflační očekávání představují rozhodování ekonomických subjektů o příštím vývoji cen.

Ekonomická teorie chápe tato očekávání jako adaptivní (na základě předchozích zkušeností) nebo jako racionální (ekonomické subjekty shromažďují všechny dostupné informace a na základě nich určují budoucí vývoj).

Každá firma, která plánuje vývoj své produkce a cen a musí brát v úvahu všechny faktory plynoucí z jejích dřívějších zkušeností. Současně však musí také strategicky plánovat, tj. odhadovat budoucí vývoj na základě všech dostupných informací.

Pokud firma rozhoduje o uvedení nového produktu na trh, vychází nejen ze svých dřívějších zkušeností, ale musí uvažovat i další faktory – předpokládaný vývoj poptávky, reakci konkurence, celkový vývoj ekonomiky, změny v preferencích spotřebitelů a další. Vyhodnocuje všechny dostupné informace a na základě nich určuje svá rozhodnutí.

Důležité však je to, že inflační očekávání jednotlivých ekonomických subjektů jsou rozhodující pro výslednou míru inflace. Pokud ekonomické subjekty očekávají míru inflace v příštím období na úrovni 2%, potom tato očekávání promítnou do svých rozhodování. Nejen firmy zvýší své o 2%, ale samozřejmě i odbory budou požadovat 2% nárůst nominálních mzdových sazeb (minimálně). Ekonomické subjekty do tohoto rozhodování samozřejmě zahrnují nejen předchozí vývoj míry inflace, ale také všechny faktory, které nemohou ovlivnit míru inflace v budoucím období.

Pokud ekonomické subjekty předvídají, že v příštím období nedojde k významným událostem, které mohou zvýšit míru inflace (nebo tyto změny budou zanedbatelné), bude míra inflace odpovídat její výši v předchozím období.

Pokud všichni (v průměru) očekávají určitou výši inflace, potom tato inflace nastane (za předpokladu, že nedojde k nepříznivému vývoji – nákladovým šokům). Inflační očekávání (bez nákladových šoků) tak současně vysvětlují, proč je někdy míra inflace relativně stabilní a vyvíjí se stále stejným tempem – ekonomové označují tuto situaci jako **setrvačnou inflaci**. Pokud nedochází k neočekávaným nákladovým šokům, míra inflace je určena očekávanými ekonomických subjektů, do kterých zahrnují nejen své předchozí zkušenosti, ale také předpověď budoucího vývoje.

V případě, že v ekonomice nedochází k nepříznivým nákladovým šokům, je míra inflace stabilní a na úrovni očekávané míry inflace. V ekonomice však dochází ke změnám inflačních očekávání na základě vývoje skutečné míry inflace (adaptivní očekávání), ale současně ekonomické subjekty zvažují prognózu dalšího vývoje (racionální očekávání).

Změna inflačních očekávání bude měnit **polohu křivky krátkodobé agregátní nabídky**.

V ekonomice navíc existují dlouhodobé kontrakty mezi ekonomickými subjekty o výši dodávek a o cenách. Tyto dohody jsou zpravidla také ovlivněny inflačními očekávanými. Dlouhodobé cenové kontrakty představují další z důvodů, proč je krátkodobě míra inflace stabilní, pokud není ekonomika vystavena překvapivé cenové změně (nabídkovému šoku). Pokud ekonomické subjekty nemají důvod očekávat změnu míry inflace, míra inflace je určena inflačními očekávanými,

Přizpůsobovací procesy

Přizpůsobovací procesy v podmínkách nerovnováhy

Jelikož existují dvě metody určení rovnovážného produktu je nutné rozebrat i přizpůsobovací procesy pro obě metody:

1) pro metodu úsporově-investiční

V nerovnováze se zamýšlené úspory nebudou shodovat se zamýšlenými investicemi firem a tento rozdíl přiměje firmy ke změně úrovně výroby a zaměstnanosti a přiměje i systém k návratu k rovnovážnému stavu GNP.

2) pro metodu spotřeby plus investic

Nerovnováha nastává tehdy, když se plánované výdaje na C a I nerovnájí plánovanému produktu. To v jedné situaci znamená, že se přímka celkových výdajů C + I nachází nad osou kvadrantu, takže plánované výdaje C + I jsou vyšší než plánovaný produkt. To má za následek zvýšení výroby a tím pádem i zvýšení produktu. Ten se bude zvyšovat do té doby, dokud nedosáhne rovnováhy. Ve druhém případě, pokud plánované výdaje jsou nižší než plánovaný produkt, tedy přímka celkových výdajů C + I se nachází pod osou kvadrantu. Tento stav má za následek snížení výroby a pokles produktu, až do okamžiku dokud nedosáhne rovnováhy.

Makroekonomická rovnováha v krátkém a dlouhém období.

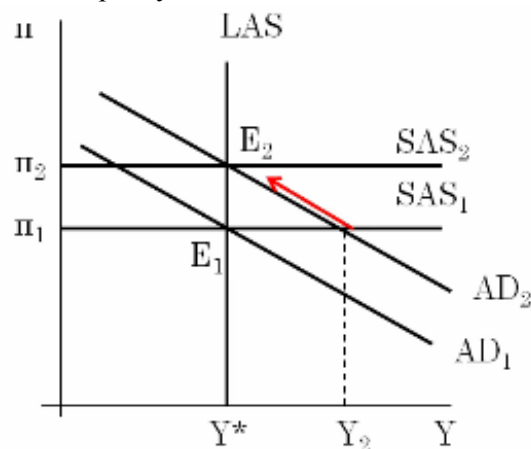
- v krátkém období je ekonomika vystavena poptávkovým a nabídkovým šokům, které ji vychylují od rovnováhy, jelikož změny AS a AD souvisejí se změnou π a očekávaním

- pokud se příčiny inflace nacházejí na straně AD → mluvíme o poptávkové inflaci či inflaci tažené poptávkou, nabídkové šoky jsou příčinou nabídkové inflace či inflace tažené nabídkou

Na AD mají vliv inflace, reálné IR a také exogenní faktory. Pokud se exogenní faktory změní, posune se AD (např. fiskální restrikce (snížení transferů) sníží AD).

Pozitivní poptávkový šok

- dlouhodobá makroekonomická rovnováha je v bodě E1 (ekonomika je v dlouhodobé tak krátkodobé rovnováze)
- v další období dojde k růstu G, NX, I, C nebo k růstu peněžní zásoby (to má vliv na posun křivka agregátní poptávky)- například pozitivním očekáváním
- ke změnám C, NX (**nedochází vlivem změny cenové hladiny**) – **když by se změnila cenová hladina, posouvali bychom se po křivce (např. při poklesu cenové hladiny -> vzroste spotřeba domácností)**
- dojde k posunu agregátní poptávky z AD na AD2 a tím vzroste krátkodobý (krátkodobě) výstup na Y2
- v průsečíku SAS1 a AS2 tak vznikne krátkodobá rovnováha (poptávka se rovná nabídce)
- ekonomika je nad potenciálním produktem a tím ekonomika přetěžuje své výrobní kapacity
- později chtějí lidé nové mzdové, dodavatelské smlouvy – roste očekávaná inflace -> tím se nám bude posouvat křivka krátkodobé agregátní nabídky z SAS1 na SAS2
- pokud poroste inflační očekávání, na to zareaguje centrální banka – zvýší úrokové sazby a dojde k poklesu investic a spotřeby -> bude nám tím klesat HDP
- návrat na potenciální produkt Y* ale do nové makroekonomické rovnováhy při bodě E2

Výsledek: v dlouhém období dojde pouze k růstu cenové hladiny (vzrostla inflační očekávání). Poroste setrvační inflace.

Pokud bude stát aplikovat stejnou politiku -> hrozí, že se roztočí inflační spirála

Změny krátkodobé agregátní nabídky

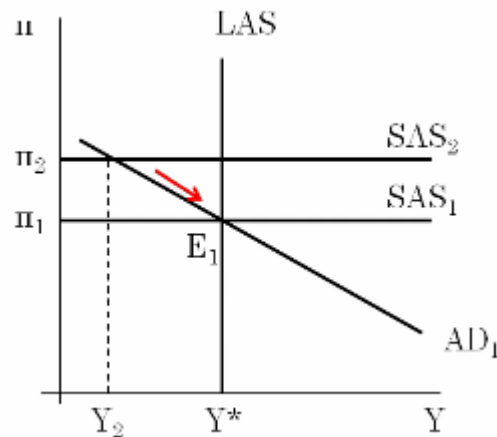
- jsou spojeny s **nabídkovými šoky** (znamená to náhlé změny cen vstupů -> změna nákladů firem -> změna cen výrobků). Rozeznáváme pozitivní a negativní šoky a trvalé a přechodné.

Nabídkový šok trvalý může ovlivnit i dlouhodobou agregátní nabídku (např. ropný šok – kdy změna ceny ovlivní celou ekonomiku).

Při negativním ropném šoku bude znamenat růst cena ropy (dojde k poklesu agregátní nabídky)

Negativní nabídkou šok

- dlouhodobá makroekonomická rovnováha je v bodě E1
- dojde k negativnímu nabídkovému šoku (růst cen ropy) -> nečekaný růst ropy se projeví v růstu cenové hladiny (roste tempo míry inflace)
- dojde ke změně inflačního očekávání – posun SAS1 na SAS2 -> HDP klesne na Y2
- pokud nezasáhne centrální banka – ekonomika se v dlouhém období vrátí zpět na svoji potenciální úroveň do E1

19. Inlace a nezaměstnanost. Phillipsova křivka. Původní mzdová Phillipsova křivka. Cenová (modifikovaná) Phillipsova křivka. Rozšířená Phillipsova křivka o inflační očekáváníí.

Inlace

Inlace = růst cenové hladiny (růst cen zboží a služeb) v čase. Růst ceny mezi dvěma obdobími se nazývá míra inflace, která se uvádí v procentech. **Opačným jevem k inflaci je deflace** – pokles cenové hladiny.

Míra inflace je měřena pomocí cenových indexů.

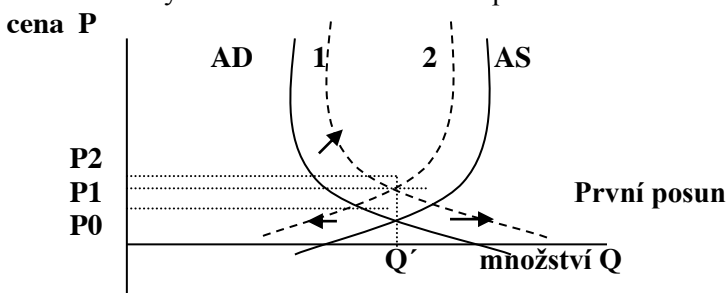
- **indexem spotřebitelských cen (CPI)** = vypočítává se pomocí spotřebního koše výrobků a služeb (spotřebovávaných průměrnou domácností). Srovnávají se náklady na nákup určitého neměnného souboru výrobků a služeb, který má několik stovek položek. Každá položka má ve spotřebním koši svou váhu. Tyto váhy jsou po určitou dobu fixní (cca 5 let), protože jejich statistické zjišťování je velice náročné.
- **cenovým deflátorem (HDP)** = zahrnuje v sobě změnu cen všech statků v ekonomice
- **indexem cen výrobců (PPI)** = je specifikován pro různá odvětví a obory např. zemědělských výrobců, stavebních prací apod. Koše obsahují příslušné výrobky a služby (např. těž suroviny, polotovary apod.)

Vývoj inflace dle CPI v roce 2009 (1,0%), 2010 (1,5%), 2011(1,9%). **V dubnu 2012 byla inflace 2,6%**

Inlace představuje jeden z největších makroekonomických problémů a udržení její přijatelné míry patří mezi nejdůležitější úkoly centrální banky. Např. firmy vývoji míry inflace přizpůsobují svá očekávání týkajících se vývoje poptávky, odbory k němu přihlížejí při mzdovém vyjednávání.

Existuje názor, že míra inflace a míra nezaměstnanosti spolu souvisejí a to tak, že růst míry inflace je doprovázen snížením míry nezaměstnanosti a opačně.

Inlace tažená poptávkou je když lidé dostávají více peněz, za svou práci než by měli dostávat. Na trhu je více poptávky při stejném objemu nabídky. Zaměstnanci budou chtít zvýšení mezd a tím se zvýší náklady firem a dojde k novému zdražení na straně nabídky a rozbíhá se tzv. inflační spirála.

P0 – nabídka – poptávka, P1 – první posunutá rovnovážná cena

P2 – druhá posunutá rovnovážná cena, AD – agregátní poptávka (poptávka všech subjektů)

AS – agregátní nabídka (nabídka všech subjektů v celém hospodářství)

1 – první posunutá křivka – poptávka, 2 – druhá posunutá křivka – nabídka

Inlace tažená nabídkou je způsobena zvyšováním cen např. zdražování energií, výrobních faktorů, dochází k nárůstu cen ze strany nabídky. Zaměstnanci žádají vyšší mzdy a podniku rostou náklady a tím pádem rostou i ceny, které se zvýší.

$$\text{míra inflace} = \frac{\text{cenová hladina (t)} - \text{cenová hladina (t-1)}}{\text{cenová hladina (t-1)}} \times 100 (\%)$$

t – je určité období (měsíc, rok)

Podle míry inflace rozlišujeme:

První stupeň inflace (mírná inflace) někdy se jí říká plíživá, je jednociferná do 9%, ekonomika běžně funguje a lidé věří penězům, do 5% je míra inflace zdravá pro ekonomiku

Druhý stupeň (pádivá inflace) 10% – 99% je dvojciferná, lidé přestávají věřit domácí měně a začínají preferovat zahraniční měny, investují do zlata a nemovitostí. Chod ekonomiky už je narušován.

Třetí stupeň (hyperinflace) nad 100%, peníze přestávají plnit svoji funkci, dochází k návratu barterové ekonomiky, při které se vyměňuje zboží za zboží a ekonomika se úplně rozpadá a nastává chaos. Tento stav je typický pro období válečných konfliktů a politických převratů.

Nezaměstnanost

Vztah mezi inflací a nezaměstnaností dostal označení Phillipsova křivka.

Vyšší a očekávaná míra inflace snižuje kupní sílu peněz a ovlivňuje příjmy ekonomických subjektů. Zpravidla vyvolá zásah centrální banky v podobě růstu úrokových sazeb a důsledky pro ekonomický růst.

Růst míry nezaměstnanosti je citlivě a negativně vnímán veřejností, a proto je každá vláda víceméně motivována snahou o její ovlivnění a dosažení přijatelné úrovně.

Původní myšlenka o vztahu mezi mírou inflace a mírou nezaměstnanosti byla publikována již v roce 1926 americkým ekonomem Irvingem Fisherem. **Fisher na základě empirických dat ze Spojených států došel k závěru, že souvislost mezi**

inflaci a nezaměstnaností je statisticky významná. Klíčem k problému nezaměstnanosti je zabezpečení stabilní kupní síly měny, resp. stabilní míry inflace.

Phillipsova křivka

Phillipsova křivka popisuje vztah mezi nezaměstnaností a inflací.

Posun krátkodobé Phillipsovy křivky - zvýší-li se setrvačná míra inflace, posune se krátkodobá Phillipsova křivka vzhůru. Při poklesu setrvané inflace se křivka posune dolů.

Základem pro vytvoření křivky bylo studium údajů o nezaměstnanosti, které provedl ekonom William Phillips. **Výsledkem je nepřímá úměra: čím menší nezaměstnanost, tím větší inflace.** Naopak, je-li cílem snížit růst inflace, je nutné se smířit s růstem nezaměstnanosti. Tato substituce platí pouze v krátkém období, kdy se nemění očekávaná míra inflace.

Dochází-li ke snižování nezaměstnanosti, roste tlak zaměstnanců na zvyšování mezd a zároveň se v delším období zvyšuje procento očekávané inflace. V tento moment dochází k posunu krátkodobé Phillipsovy křivky na vyšší úroveň, což znamená vyšší míru inflace při stejném procentu nezaměstnanosti.

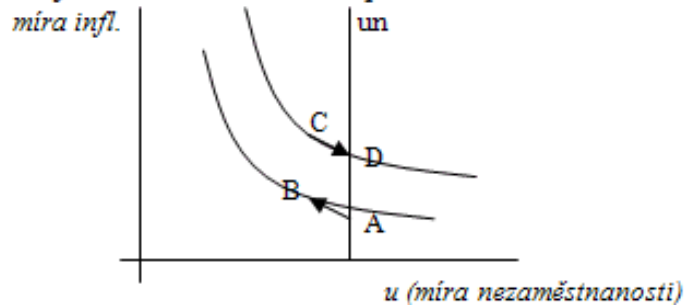
Dlouhodobá Phillipsova křivka se ustálí na bodě přirozené míry nezaměstnanosti – vertikálně v grafu, kde na X je vynesena míra nezaměstnanosti a na Y míra inflace.

- 1) V bodě A je míra nezaměstnanosti na přirozené úrovni. Skutečná i setrvačná míra inflace jsou stabilní.
- 2) Snižíme-li míru nezaměstnanosti pod její přirozenou míru za cenu zvýšení míry skutečné inflace. Posune se tedy po krátkodobé křivce z A do B.
- 3) Zvýšení míry inflace vyvolá růst setrvačné inflace. Dojde k posunu křivky vzhůru.
- 4) Pokud by stát udržoval nezaměstnanost pod přirozenou mírou, křivka by se neustále posunovala vzhůru a inflace by se zrychlovala.

Graf 11-3: Krátkodobá Phillipsova křivka

Graf 11-4: Dlouhodobá Phillipsova křivka

Závěry Phillipsovy křivky:

- a) snaha vlády udržovat nezaměstnanost pod její přirozenou mírou vyvolá zrychlující se inflaci
 - b) zrychlující se inflace nakonec donutí vládu rezignovat na tento cíl a nezaměstnanost vrátí na přirozenou míru, avšak při vyšší míře inflace.
 - c) snížit setrvačnou inflaci může vláda zvýšením nezaměstnanosti nad její přirozenou míru
- Nejlepší stabilizační politikou vlády je udržování míry nezaměstnanosti na její přirozené míře při nízké úrovni setrvačné inflace.

Původní mzdová Phillipsova křivka

V roce 1958 novozélandský ekonom A. W. Phillips, publikoval článek vztahu mezi inflací a nezaměstnaností. V tomto článku také jako první graficky znázornil uvedený vztah, který měl podobu nepřímé závislosti.

V článku Phillips na dlouhé časové řadě 97 let (v případě Velké Británie) odvodil, že existuje souvislost mezi vývojem nominálních mzdových sazeb a mírou nezaměstnanosti.

Ukázal, pokud nominální mzdové sazby rostly, byla tato situace spojena s nižší mírou nezaměstnanosti. A naopak, nižší míra jejich změny byla doprovázena vyšší nezaměstnaností.

Odvodil, že existuje negativní a substituční vztah mezi mírou změny mzdových sazeb a úrovní nezaměstnanosti. Proto je také tento vztah interpretován jako **původní mzdová Phillipsova křivka**.

Původní mzdová Phillipsova křivka vysvětluje souvislost mezi vývojem nominálních mzdových sazeb a změnami v míře nezaměstnanosti. Při vyšší míře nezaměstnanosti rostou mzdové sazby pomaleji.

Cenová (modifikovaná) Phillipsova křivka

V roce 1960 američtí ekonomové Robert M. Solow a Paul A. Samuelson modifikovali původní mzdovou Phillipsovu křivku tím, že míru růstu mzdových sazeb zaměnili za míru inflace. **Na základě údajů z USA došlo k závěru, že vztah lze nalézt i mezi vývojem míry inflace a změnami v míře nezaměstnanosti.**

Mzdové náklady tvoří významnou a podstatnou součást celkových nákladů firem, a vstupují tak rozhodujícím způsobem do tvorby cen.

Cena je utvářena jako **přirážka ke mzdovým nákladům**. Mzdové náklady ovlivňují rozhodování firem o stanovení cen a mají dopad na konkurenceschopnost každé firmy.

Cenová Phillipsova křivka představuje substituční vztah, který určuje změnu míry inflace v závislosti na vývoji míry nezaměstnanosti a produktivity práce. Pokud připustíme skutečnost, že produktivita práce se vyvíjí stejným tempem jako mzdové náklady (popřípadě její tempo je nulové), potom je míra inflace určena pouze změnami v míře nezaměstnanosti. Cenová Phillipsova křivka současně vysvětluje mechanismus, jehož prostřednictvím vzniká v ekonomikách poptávková inflace (inflace tažená poptávkou).

Rozšířená Phillipsova křivka a inflační očekávání

Ekonomové se snažili vysvětlit, čím je fenomén rostoucí míry inflace a současně nezaměstnanosti způsoben. O vysvětlení příčin, se zasloužili nezávisle na sobě dva ekonomové, nositelé Nobelovy ceny za ekonomii: Milton Friedman a Edmund Phelps.

Jejich vysvětlení můžeme shrnout v následujících souvislostech:

- podstatnou roli sehrávají inflační očekávání, která zásadně ovlivňují vývoj inflace a mírou nezaměstnanosti.
- vztah mezi mírou inflace a mírou nezaměstnanosti platí pouze v krátkém období
- existuje zároveň nezaměstnanost, jež je výsledkem přirozených tržních procesů a kterou nelze ovlivnit změnami v agregátní poptávce. Tato míra nezaměstnanosti se označuje jako přirozená míra nezaměstnanosti.

Inflační očekávání rozhodujícím způsobem vstupují do rozhodování firem i ostatních ekonomických subjektů (domácností, odborů, centrální banky, vlády).

Inflační očekávání mají vliv na skutečnou míru inflace. Rozhodování o příštím vývoji cen má stejnou podobu jako jakékoliv rozhodování a prognóza. Snažíme se shromažďovat a vyhodnocovat dostupné informace, které zpravidla vycházejí z našich zkušeností nebo odhadu budoucího vývoje.

Inflační očekávání mají různou podobu podle toho, jakým způsobem jsou tvořena. Mohou vycházet z našich předcházejících zkušeností, tj. z vývoje míry inflace v minulém období. Tento způsob tvorby očekávání známe jako **adaptivní očekávání**. Pokud např. byla míra inflace v minulém období 3%, je zřejmé že tuto „zkušenost“ ekonomické subjekty promítnou do svých rozhodnutí např. při vyjednávání o mzdách, při stanovení cen apod.

Pokud je naše rozhodování založeno na shromažďování všech dostupných informací, např. o vývoji poptávky, cen surovin a energií, měnového kursu, měnové politiky centrální banky apod., potom tvorbu očekávání označíme jako **racionální**. V obou případech je důležité, že míru inflace určují očekávání ekonomických subjektů o příštím vývoji cen.

Souvislost inflačního očekávání a Phillipsova křivka

- relativně nízké míry inflace, které doprovázely ekonomiky v poválečném vývoji, znamenaly i nízká inflační očekávání. Pokud však začalo docházet k růstu míry inflace, ekonomické subjekty začaly do svých rozhodnutí promítat i očekávání příštího vývoje, zejména pak při mzdových vyjednáváních. Důležitou součástí, která začala rozhodovat o míře inflace, se tak stala i inflační očekávání.

- na skutečnou míru inflace mají vliv i rostoucí náklady firem, které jsou součástí ziskové přirážky, dalším faktorem, který spoluurčuje míru inflace, jsou rostoucí náklady firem související s nepříznivými nabídkovými (nákladovými) šoky. Nepříznivé nákladové šoky mají podobu např. růstu cen vstupů (suroviny, energie apod.)

Skutečná míra inflace je tak ovlivněna třemi faktory:

- a) očekávanou mírou inflace
- b) odchylkou skutečné míry nezaměstnanosti od přirozené míry nezaměstnanosti (cyklická nezaměstnanost)
- c) nákladovými (nabídkovými) šoky

20. Dlouhodobý ekonomický růst. Pojetí a faktory hospodářského růstu. Faktory ekonomického růstu. Ekonomický růst a produkční funkce. Růstové účetnictví. Endogenní teorie růstu.

Dlouhodobý ekonomický růst

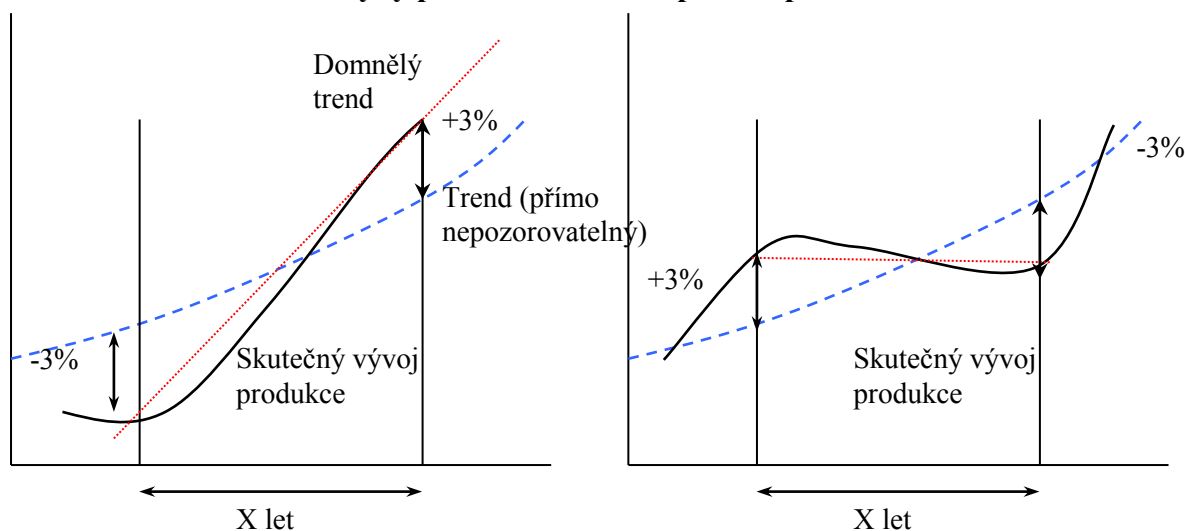
Dlouhodobý ekonomický růst znamená vývoj ekonomiky. Zlepšování (růst) životního standardu obyvatelstva země je základním cílem ekonomiky. V dlouhém období je možné zvyšování standardu trvaleji udržet jedině růstem kapacit na výrobu zboží a služeb. Zlepšování životního standardu nezávisí na celkovém objemu vyprodukovaných výrobků, ale na růstu produktu na obyvatele. Roste-li počet obyvatel země, musí růst i počet vyprodukovaných výrobků rychleji než obyvatelstvo. V dlouhodobém ekonomickém vývoji jednotlivých zemí světa lze pozorovat jen malé rozdíly v mírách (tempech) růstu potenciálního produktu.

Dlouhodobý růst není přímo pozorovatelný. Je odvozován z pozorovaných dat pomocí statistických metod. Nejjednodušší metodou jsou průměry temp růstu za určité období. Při této metodě mohou nastat chyby z důvodů velkých rozdílů ve výši tempa v jednotlivých letech. **Pokud například sledovaná ekonomika je na počátku zvoleného období v recesi a na konci období naopak v konjunktře, může tím být průměrné tempo během sledované periody podstatně ovlivněno.**

Ekonomický růst je růst potenciálního (možného) HDP. Skutečný HDP může krátkodobě růst nad potenciální HDP nebo naopak.

Například je ekonomika na dně recese 3% pod trendem, zatímco na vrcholu konjunktury 3% nad ním a pokud počítáme průměrné roční tempo růstu během 10 let, dojdeme k tempu přibližně o 0,6% vyššímu než jaký je skutečný trend (viz obrázek). Opačně je tomu, pokud počátek sledovaného období je vrcholem konjunktury a naopak konec je dnem recese (viz obrázek)

Schematické znázornění chyby při odhadu trendu pomocí průměru

Kvůli velkému rozsahu možné chyby je vhodné se podívat na průměrné tempo v nějakém libovolně zvoleném období, protože výsledek bude ovlivněn právě tím, jaké období jsme vybrali.

Pojetí a faktory hospodářského růstu

Hospodářským (ekonomickým) růstem se rozumí vzestup hospodářského potenciálu země, ke kterému dochází v souvislosti s kvantitativním zvyšováním (růstem) potenciálního hrubého domácího produktu.

Hospodářský růst je zvyšování kapacity hospodářství k výrobě zboží a služeb, které lidé požadují.

Při sledování růstu produktu je proto třeba odlišovat dvojí situaci:

1. Jedná se o zvýšení krátkodobé, které je po určité době vystřídáno poklesem produktu.
2. Jedná se o dlouhodobý trend spojený obvykle s víceméně plynulým zvyšováním produkčních možností ekonomiky.

V prvním případě jde o růst skutečného produktu ve smyslu jeho cyklického kolísání, ve druhém případě jde o dlouhodobý růst potenciálního produktu, neboli o hospodářský růst.

Faktory ekonomického růstu

Ekonomický růst může být výrazně urychlen zvětšením trhu. Větší trh vytváří lepší podmínky pro specializaci výrobců.

Lze vymezit **základní faktory, které ovlivňují hospodářský růst:**

- **množství výrobních faktorů**, které má hospodářství k dispozici. Zejména množství práce, objem kapitálových statků, půdy a přírodních zdrojů použitelných v ekonomice.
- **kvalita výrobních faktorů** = v případě pracovní síly jde o její kvalifikaci a její motivaci pracovat či podnikat. U přírodních zdrojů jde pak o úrodnost půdy, bohatost ložisek nerostů apod. Bohatství přírodních zdrojů podporuje ekonomický růst (ale nejsou hlavním motorem ekonomického růstu). Přírodní zdroje jsou omezené. Vyčerpávání některých přírodních zdrojů

zvyšuje jejich vzácnost a tím i růstu jejich cen.

- **použité technologie** = novější technologie umožní firmě vyrábět více efektivně při stejném množství vstupů
- **další faktory** = politický kapitál země (míra korupce v zemi), infrastruktura země, zeměpisná poloha, přístup k mořím a k námořnímu obchodu je faktorem, který napomáhá hospodářskému rozvoji země a zvýhodňuje ji před vnitrozemskými státy

V čase se mění i technologie, které jsou využívány v hospodářství. Technologický rozvoj se často promítá do výkonnějších strojů a zařízení a je obtížné oddělit technologický pokrok od změn v kvalitě strojů či zařízení.

Ekonomický růst a produkční funkce

Vztah potencionálního produktu (důchodu) a zdrojů hospodářského růstu lze znázornit produkční funkcí. **Agregátní produkční funkce** popisuje vztah objemu použitých výrobních faktorů, technologického pokroku a výstupu. Produkční funkce udává maximální množství produkce, která může být v daném období vyrobena. Závisí na množství kapitálu a práce a na úrovni technologie.

Dvě vlastnosti produkční funkce:

1. Výnosy z rozsahu

Co se stane s produktem, pokud se objem všech vstupů uvedených v produkční funkci (množství práce a kapitálu) změní ve stejném rozsahu. Například: co se stane s produktem, pokud se práce i kapitál zvýší čtyřikrát. Pokud produkt vzroste ve stejném objemu, jako rostou výrobní faktory, jedná se o **konstantní výnosy z rozsahu**.

Pokud roste reálný produkt více, než vzroste objem výrobních faktorů, jde o **rostoucí výnosy z rozsahu**. Pokud se zvýší produkt méně, než vzrostly objemy výrobních faktorů, produkční funkce je charakterizována **klesajícími výnosy z rozsahu**.

Mezní fyzický produkt (mezní produkt)

Udává, o kolik se změní produkt Y, pokud se změní objem jednoho výrobního faktoru o jednotku. Přitom platí, že objem ostatních vstupů se nemění. Pokud předpokládáme, že jde o velmi malou změnu v množství použitého výrobního faktoru, lze mezní produkt vypočítat z produkční funkce jako její parciální derivaci.

2. Výnosy z variabilního vstupu

Objem jednoho výrobního faktoru (např. kapitálu) je konstantní a mění se pouze množství použité práce. Pokud se budou s rostoucím objemem použité práce snižovat přírůstky produktu, jedná se o **klesající výnosy z variabilního vstupu**. S růstem množství použité práce, klesá její mezní produkt. Roste počet odpracovaných hodin, ale lidé mají při práci k dispozici stále stejné množství kapitálu. Díky většímu objemu práce se vyrobí celkově více. Ale každá dodatečná hodina práce je méně výkonná, protože na ni připadá méně kapitálu. Pokud se budou s rostoucím objemem použité práce zvyšovat přírůstky produktu, jedná se o **rostoucí výnosy z variabilního vstupu**. Pokud budou přírůstky použité práce a přírůstky reálného produktu stejné jedná se o **konstantní výnosy z variabilního vstupu**.

Růstové účetnictví

Růst produktu závisí na tom, o kolik jednotek se zvýší objem kapitálu a jak velký přínos pro růst produktu má dodatečná jednotka kapitálu. Tuto veličinu označujeme jako mezní produkt kapitálu a udává nám, o kolik se zvětší produkt, pokud se objem použitého kapitálu zvýší o jednotku.

Růst produktu závisí na tom, o kolik jednotek se zvýší objem práce a jak velký přínos pro růst produktu má dodatečná jednotka práce, tj. výše mezního produktu práce.

Endogenní teorie růstu

Teorie endogenního růstu se snaží vysvětlit dlouhodobé přetrvávání rozdílů mezi rozvinutými a méně rozvinutými zeměmi. Vysvětlení spočívá v technologickém pokroku v podobě zkvalitňování fyzického i lidského kapitálu.

Tento technologický pokrok je přitom podmíněn:

- **určitou výchozí kvantitativní i kvalitativní úroveň fyzického kapitálu** = nové myšlenky (objevy, zlepšení)
- **určitými podmínkami, jako jsou vládní podpora výzkumu** (vědomostí jako veřejného statku), iniciativou pracovníků

Endogenního ekonomického růstu nelze tudíž dosáhnout v jakémkoliv ekonomice pouhým jednorázovým poskytnutím moderního kapitálového vybavení a zaškolením pracovníků, nýbrž je výsledkem dlouhodobého ekonomického vývoje.

V modelech endogenního růstu kromě kapitálových statků sem patří znalosti, které se zpětně promítají do technologií a do kvalifikace pracovníků (lidského kapitálu). Znalosti se svými charakteristikami liší od většiny ostatních komodit. Znalosti lze považovat za zboží, které patří do skupiny veřejných statků.

Veřejné statky se vyznačují:

- **nevylučitelnost** ve spotřebě. Pro spotřebitele veřejného statku je obtížné či nemožné zabránit v současné spotřebě stejného zboží jiným subjektům. Zřídí-li např. obec vlastním nákladem (z obecních daní) veřejné osvětlení, je prakticky nemožné zabránit v jeho užití lidem, kteří do obce přijeli z jiných míst.
- **nezmenšitelnost** ve spotřebě. Spotřeba veřejného statku jedním jedincem nesnižuje jeho množství dostupné ostatním jedincům. Proto se také nezmenšitelnost ve spotřebě někdy označuje jako **nerivalitní spotřeba**. Výroba určitého objemu veřejného statku je spojena s určitými náklady. Jakmile však již je veřejný statek vyroben, jsou náklady na poskytnutí

veřejného statku dalšímu jedinci nulové. V případě s veřejným osvětlením lze předpokládat, že jeho vybudování stálo jistě nemalé prostředky. Jakmile však veřejné osvětlení funguje, je z hlediska nákladů jedno, zda po osvětleném chodníku projde o jednoho člověka více nebo méně.

Rozhodující část komodit teorie zařazuje mezi soukromá zboží. **Soukromé zboží** vykazují rivalitní spotřebu a vylučitelnost ve spotřebě. Z hlediska užití přitom může jít jak o spotřební zboží, tak i o kapitálové statky. Příkladem soukromého zboží jsou rodinné domy. Koupím si dům. Tím snižuji zásobu rodinných domů, které si mohou koupit jiní zákazníci (jde o rivalitní spotřebu). V domě bydlí pouze má rodina a nikdo jiný. Jsem schopen vyloučit z užívání domu všechny ostatní domácnosti. Znalosti jsou nezmenšitelné. Pokud poskytne firma znalost určité technologie jinému subjektu, obvykle to nijak neomezí její znalost téhož výrobního postupu.

Stejně tak jsou znalosti svou povahou často nevylučitelné. Jakmile se totiž objeví určitá znalost, je velice obtížné zabránit jejímu šíření a užívání jinými subjekty. Znalosti tak často naplňují znaky veřejných statků. Určitou znalost lze tak opakovaně využívat a nijak to neomezuje užití stejné znalosti jinými subjekty. Pokud platí toto tvrzení, plyne z něho, že znalosti nevykazují klesající výnosy. Pokud např. znám způsob výpočtu obsahu válce a naučím příslušný vzorec někoho jiného, zcela určitě to neovlivní mou schopnost jej používat.

Zahrnutí znalostí do kapitálu mění pohled na tento vstup. Kapitál již nevykazuje klesající výnosy, jak tomu bylo v Solowově modelu. V AK modelu, jsou mu pak přisuzovány konstantními výnosy.

21. Teorie mezinárodního obchodu: klasikové, neoklasikové, soudobé přístupy – principy, závěry, výhrady.

Mezinárodní obchod

Představuje prodej a nákup zboží a služeb mezi jednotlivými státy. Díky mezinárodnímu obchodu je možné překonávat bariéry domácích ekonomických omezení (např. klimatické limity, nerostné suroviny, ekonomické – někdy je výhodnější dovážet daný výrobek než ho vyrábět).

Merkantilismu

Samotné slovo „merkantilismus“ je latinského původu (mercator – **obchodník**, Mercurius – **římský bůh obchodu**). Merkantilistické názory měly významný vliv na hospodářskou politiku v období od 16. do 18. století.

Je to první teoretický směr zabývající se mezinárodním obchodem (MOB).

Základní rysy:

- **bohatství se vytváří v obchodních vztazích** (mezinárodní obchod)
- každý stát by měl podporovat export a omezovat import (v ČR instituce zabývající se podporou exportu jsou – Czech trade, finanční – Česká exportní banka, EGAP – exportní garanční a pojišťovací společnosti, Ministerstvo průmyslu a obchodu).
- **bohatství národa (státu) bylo podle merkantilistů dáno zásobou drahých kovů v zemi** (národním pokladem). Zvyšování národního bohatství bylo tedy podle nich možné pouze hromaděním drahých kovů. V době plnohodnotných peněz, kdy se k placení za zboží používaly téměř výhradně drahé kovy, musela země, která nepatřila mezi producenty drahých kovů, podle merkantilistů vyvážet více zboží a služeb, než dovážela. Jedině aktivní obchodní bilance mohla vést ke zvyšování množství drahých kovů v zemi.
- **zahraniční obchod označovali merkantilisté jako hru s nulovým součtem**. Jestliže jedna země vydělá, potom druhá musí prodělat. Neuvědomovali, že mezinárodní obchod založený na mezinárodní dělbě práce vede ke zvyšování celkového bohatství, a že na něm mohou vydělat všechny zúčastněné země.
- cílem obchodu je aktivní obchodní bilance

Nejvýznamnější představitel merkantilismu:

Thomas Mun (1571 – 1641)

Thomas Mun říkal, že není nutné mít aktivní obchodní bilanci se všemi zeměmi, stačí mít **aktivní celkovou obchodní bilanci**. Zdůrazňoval zejména výhodnost tzv. **reexportů**, kdy země nejprve doveze např. suroviny (vyveze zlato), které doma zpracuje a posléze opět vyveze jako hotové výrobky (doveze zlato).

John Maynard Keynes (1883 – 1946), který upozornil, že aktivní obchodní bilance ve skutečnosti může podpořit domácí výrobu a zaměstnanost v případě, že se ekonomika nachází pod svým výrobním potenciálem.

Závěr: Z hlediska praktického provádění dosáhl merkantilismus svého vrcholu ve Francii za vlády **Ludvíka XIV.**

Klasická politická ekonomie a mezinárodní obchod

Mezi představitele politické ekonomie, kteří nejvíce přispěli k teoretickému vymezení mezinárodního obchodu, patřili zejména **Adam Smith, David Ricardo a John Stuart Mill**. Za nejvýznamnějšího předchůdce klasiků je považován skotský filozof **David Hume**.

David Hume (1711 – 1776) a kvantitativní teorie peněz

- Esej „O penězích“ - V této esaji formuloval principy fungování **kvantitativní teorie peněz** – stát má na počátku aktivní obchodní bilanci (větší export) – tím se zvyšují ceny a snižuje se konkurenceschopnost námi nabízeného zboží. Menší export – dochází ke snižování aktivního salda obchodní bilance. V této esaji Hume vysvětluje, že růst množství peněz v ekonomice v důsledku aktivní obchodní bilance povede zároveň k růstu cen, a tedy ke zhoršení cenové konkurenceschopnosti domácích podnikatelů.

Adam Smith (1723 – 1790) a teorie absolutních výhod

- věnoval se problematice obchodu ve svém všeobecném „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“
- Smith byl velkým kritikem merkantilistů, s nimiž ve svém díle polemizuje
- na rozdíl od nich pochopil, že obchod není hra s nulovým součtem a že obchod, probíhající na základě svobodné vůle zúčastněných, je prospěšný pro všechny
- dokázal také docenit význam mezinárodní dělby práce jako uspořádání, které zvyšuje celosvětové bohatství
- Princip absolutních výhod je nejvýznamnější Smithův příspěvek k teorii mezinárodního obchodu. Tato teorie říká, že země by se měla specializovat na výrobu těch výrobků, které je schopna vyrábět levněji (s použitím menšího množství práce) než ostatní země. Tyto výrobky bude vyvážet do zemí, kde je jejich výroba dražší, a naopak z nich bude dovážet výrobky, které jsou tyto země schopny vyrobit nejlevněji. **Zjednodušeně řečeno, každá země by se měla zaměřit na to, co jí jde nejlépe**

David Ricardo (1772 – 1823) autor teorie komparativních výhod

- je považován za autora teorie komparativních výhod, který dokazuje, že mezinárodní obchod je výhodný i v případě, že země nemá žádnou absolutní výhodu

- jeho nejvýznamnějším dílem byla kniha „Zásady politické ekonomie a zdanění“

Princip výhod

- **teorie absolutních výhod** se nezabývá situací, kdy země není schopna vyrábět žádný výrobek levněji (s použitím menšího množství práce) než ostatní země.
- **komparativní výhodu** lze definovat jako **relativně největší absolutní výhodu**, pokud má země absolutní výhodu při výrobě obou komodit, nebo naopak jako **relativně nejmenší absolutní výhodu** v případě, že má země absolutní nevýhodu při výrobě obou komodit

Významnou roli z hlediska konkurenceschopnosti jednotlivých zemí hraje kromě mezd také **měnový kurz**, jehož měna může významně změnit i poměr mezd a jejich konkurenceschopnost.

John Stuart Mill (1806 – 1873) a mezinárodní směnný poměr

Jeho nejvýznamnějším dílem byly „Zásady politické ekonomie“.

Zformulovat **teorii reciproční poptávky** - vzájemná poptávka po dovozu bude podle Milla rozhodující pro konečnou výši mezinárodního směnného poměru. Bude-li německá poptávka po českém pivu větší než česká poptávka po německých automobilech, potom lze očekávat, že se výsledný směnný poměr bude nacházet relativně blíže německému národnímu směnnému poměru a naopak.

Z Millovy teorie vyplývá, že mezinárodní směnný poměr bude pravděpodobně relativně blíže národnímu směnnému poměru ve větší zemi, protože u ní lze očekávat větší reciproční poptávku po dovozech než u malé země.

Závěr klasických teorií: zapojením do mezinárodního obchodu získávají pozitivní efekt všechny země, protože každá země má nějakou komparativní výhodu.

Neoklasická ekonomie a mezinárodní obchod

Období od 70. let 19. století – 30. léta 20. století.

Zásadní změnu oproti klasickým teoriím, které pracovaly pouze s jedním výrobním faktorem, jímž byla práce, představuje neoklasická ekonomie zahrnutí dalších výrobních faktorů do modelu.

Heckscherův a Ohlinův model

Tento model vychází z následujících předpokladů:

- vybavenost zemí výrobními faktory je relativně odlišná (model uvažuje pouze práci a kapitál)
- výrobky lze podle náročnosti jejich výroby na kapitál nebo na práci rozdělit na **kapitálově náročné** a **pracovně náročné**
- výrobní technologie jsou pevně dány pro všechny země (nelze tedy při výrobě nahrazovat práci kapitálem a naopak)
- pohyblivost výrobních faktorů mezi zeměmi je značně omezená
- země, která je relativně (nikoli absolutně) lépe vybavena kapitálem, bude se zaměřovat na kapitál
- země, která je relativně (nikoli absolutně) lépe vybavena prací, se zaměří na výrobu pracovně náročných výrobků

Argumenty kritiků: ve skutečnosti je samozřejmě možné **nahrazovat práci kapitálem a naopak**.

Heckscherův a Ohlinův model v podstatě odsuzuje rozvojové země relativně lépe vybavené prací k trvalé orientaci na pracovně náročné výrobky a tedy trvalému zaostávání.

Stolperův a Samuelsonův teorém o změně světových cen

Z modelu vyplývá, že dojde-li z nějakého důvodu (např. v důsledku růstu poptávky) k růstu ceny kapitálově náročných výrobků, povede to ke snaze zvýšit jejich výrobu, a to na úkor pracovně náročných výrobků.

Závěrem: MO – vede ke snižování rozdílů v cenách výrobních faktorů, které existují mezi jednotlivými zeměmi

Teorém o vyrovnávání cen výrobních faktorů

Tento teorém je rozšířením Heckscherova a Ohlinova modelu o vliv mezinárodního obchodu na ceny výrobních faktorů v zemi. Z tohoto modelu vyplývá, že země se bude specializovat na takové výrobky, které jsou náročné na výrobní faktor v této zemi relativně hojný. Tento faktor by měl být v této zemi v důsledku relativně vysoké nabídky relativně levný.

Rybczynského efekt a změna relativní vybavenosti

Co se stane, jestliže z nějakého důvodu dojde k významné změně poměru kapitálu a práce uvnitř země? Důvodem pro zvýšení tohoto poměru může být např. epidemie, která výrazně sníží počet obyvatel nebo prostě snížená ochota obyvatel pracovat v důsledku změny preferencí. Pokles tohoto poměru může být vyvolán např. rychlým nárůstem počtu obyvatel nebo přílivem zahraničního kapitálu.

Významné zvýšení tohoto poměru povede k relativnímu poklesu ceny kapitálu a relativnímu zvýšení ceny práce, což by mělo vést ke změně struktury domácí výroby ve prospěch kapitálově náročných výrobků. Snížení tohoto poměru bude mít opačný důsledek.

Leontief a jeho paradox

Leontief nicméně zjistil, že USA vyvázejí spíše pracovně náročné výrobky a dovážejí kapitálově náročné výrobky.

22. Protekcionistické přístupy k mezinárodní obchodní politice

Mezinárodní obchodní politika – souhrn záměrů, zásad, strategií, smluv, nástrojů a institucí prostřednictvím nichž jednotlivé vlády států ovlivňují své zahraničně-obchodní vztahy a zahraniční obchod. Je to cesta, která zapojuje domácí ekonomiku do mezinárodních obchodních vztahů (subjekty – státy prostřednictvím vlády a ministerstev, jednání na mezistátní úrovni, OP na úrovni EU – členské státy nemají vlastní OP).

Úkoly obchodní politiky:

- ovlivňování rozsahu vývozu a dovozu zboží
- vytváření institucí pro rozvoj hospodářských vztahů se zahraničím
- zajišťování dobrých vzájemných vztahů se zahraničím

Směry obchodní politiky:

Liberalismus (latinsky liber svobodný) – prosazuje volný a svobodný obchod bez zasahování státu do volné konkurence na trhu, požaduje odstranění překážek (např. cel), otevírání všech sektorů domácí ekonomiky zahraniční konkurenci. Ricardo dokázal výhodnost mezinárodní dělby práce a směny pro zemi méně vyspělou, se stalo významným prvkem podporujícím liberalizaci mezinárodního obchodu a zdůvodňujícím prospěšnost liberalizace pro národní hospodářství.

Klady:

vznikají přínosy pro domácí spotřebitele (rozšiřování nabídky zboží a služeb ze zahraničí, snižování cen z důvodů zahraniční konkurence, zvyšování kvality výrobků z důvodů zahraniční konkurence, otevírání trhů vede k uplatňování komparativních výhod (země je schopná vyrábět zboží s nižšími náklady než země druhá), lepší technologie, urychlení hospodářského rozvoje země

Zápory:

úzká specializace vede k závislosti na dovozech, klesající odbyt může způsobit problémy v národní ekonomice, může vést ke snížení mezd (zahraniční zaměstnanci budou pracovat levněji - Ukrajinci), zvýšení nezaměstnanosti,

Protekcionismus (z latiny: protectio = ochrana) – je jakékoli **opatření přijaté danou zemí k ochraně domácích odvětví před dovozem ze zahraničí** (nejčastěji pomocí importního cla nebo množstevní kvóty uvalená na dovozy, skupinou technických překážek).

- ochranná politika, většinou realizována prostřednictvím určitých zásahů států s cílem dosáhnout ekonomických, sociálních nebo politických záměrů
- Nástrojem protekcionismu jsou především CLA, která jsou specifickou daní zvyšující bezprostředně cenu dovážených statků. Jsou také zdrojem rozpočtových příjmů.

Klady:

ochrana domácích výrobců před zahraniční konkurencí, podpora výroby (protože domácí výrobci nemají konkurenci v podobě dovážených výrobků ze zahraničí), udržení vysoké zaměstnanosti, stát není závislý na dovozu, zajištění národní bezpečnosti (dovoz nebezpečných potravin z Polska), zachování národní tradice, vyšší mzdy (nemůžeme zaměstnávat zahraniční zaměstnance)

Zápory:

ochraňovaná neefektivní výroba (vyšší náklady domácích výrobců ve srovnání se zahraniční konkurencí), dražší zboží než ze zahraničí, pomalý technický či ekologický rozvoj, stereotyp výroby bez inovace (nižší přínosy).

Protekcionismu má krátkodobý účinek. Mohou nastat protiopatření ze strany zahraničního partnera, CLA v zahraničí

Autarkie – extrémní případ uplatňování protekcionismu, uzavření domácího trhu před zahraničními dovozy a zároveň je znemožňován i vývoz výrobků např. Severní Korea.

- u rozvojových zemí je protekcionismus prosazován prostřednictvím cel
- v EU (západní země) je prosazován netarifními nástroji, které omezují obchod

Skoro žádný stát neuplatňuje samotný liberalismus/protekcionismus – kombinace obou je nejvýhodnější.

Merkantilismu

Merkantilismus je časově spojován se 17. a 18. stoletím

Znaky merkantilismu:

- omezování a zabraňování dovozu spotřebního zboží, zejména luxusního
- zabraňování vývozu surovin
- podpora vývozu průmyslového spotřebního zboží a zpracovaných zemědělských výrobků
- podpora dovozu surovin, zejména pro exportní průmysl
- podpora rozvoje domácího průmyslu

Další teorie mezinárodního obchodu:

Teorie dětského (nezralého) průmyslu – že pokud jsou průmyslová odvětví určité země v počáteční fázi vývoje (začátku budování průmyslu), pak země není schopna čelit zahraniční konkurenci a svobodný obchod bude znamenat poškození domácí ekonomiky. Ochrana domácích výrobců (cla, antidumpingová opatření).

Teorie zbídačeného růstu – teorie hovoří o ekonomickém poklesu méně vyspělých zemí pod vlivem zvyšování nabídky exportních komodit této země. Zbídačující růst se vyskytuje nejčastěji v odvětví zemědělství, těžby a zpracovatelského průmyslu. Podmínkou jeho výskytu je to, že expanze výroby a exportu srazí směnné relace tak výrazně, že země je na tom nakonec hůře než před svým rozvojem. Pro vznik zbídačujícího růstu je klíčové to, že export (a tím i import) dané země má vysoký podíl na HDP a rozvoj ekonomiky je soustředěn na exportní komodity.

Periferní ekonomiky – rozvojové země jako periferie a vyspělé ekonomiky jako centra. Argentinský ekonom Prebisch konstatoval, že na vývozech periferie se z velké části podílí výrobky z nízkou přidanou hodnotou a zároveň velkou část vývozu centra tvoří výrobky s vysokou přidanou hodnotou.

Argument konkurence levné zahraniční práce popírá teorii komparativních výhod. Je založen na tom, že výrobci ze zemí s dražší pracovní silou nemohou při výrobě stejného výrobku konkurovat výrobcům ze zemí, kde je pracovní síla levnější. Protože v zahraničí vyrábějí statky lidé za nižší plat, je nutno domácí trh ochránit před dovozem, aby se ochránili dělníci. Clo může pomoci snižovat nezaměstnanost tím, že zdraží dovozy a poptávka se přesune na domácí výrobky, čímž bude zvýšena zaměstnanost. Zachráněná pracovní místa se pozitivně projeví na zbytku ekonomiky, získávají nejen dodavatelé tohoto odvětví, ale i všechna ostatní odvětví, za jejichž produkty bude příjem z udržovaných pracovních míst utracen.

Argument ochrany před nekalými dovozy a odvetných opatření volá po ulehčení od dovozů, je-li některé odvětví poškozováno dovozem a to formou udělení únikové doložky, antidumpingových cel či odvety za nekalé obchodní praktiky. Dumping je chápán jako nelegitimní prostředek konkurenčního boje, jehož pomocí dochází ke zničení veškeré konkurence prostřednictvím neúměrně nízkých cen. Aplikací dumpingu tak lze získat monopolní postavení na trhu, které je při první příležitosti zneužito ke zvýšení cen, které zajistí pokrytí předchozích ztrát, ale i tvorbu zisku daleko vyššího, než jakého by bylo možno dosáhnout použitím poctivých metod soutěže.

Protekcionalistická opatření mají pouze krátkodobý účinek. Uplatňování překážek v mezinárodním obchodě je také spojeno s negativními dopady. Protekcionalistická opatření oslabují prosazování komparativní výhody a tím i tlak na snižování nákladů výrobců dané ekonomiky, což způsobuje nižší konkurenceschopnost domácích výrobků, pokles exportu a zaměstnanosti. Protekcionalistická opatření zvyšují ceny v dovážené zemi a tím snižují množství spotřebovávaných statků, což vede k nižší životní úrovni.

23. Zásady a nástroje mezinárodní obchodní politiky

Obchodní politika

Zahraněněobchodní politika je soubor aktivit státu, kterými cílevědomě působí na zahraniční obchod své země, a to zejména cestou obchodněpolitických nástrojů uplatňovaných ve vztazích k vlastním podnikatelským subjektům a ve vztazích ke třetím zemím.

Faktory ovlivňující podobu obchodní politiky:

- politická orientace země, ekonomický systém, mezinárodně politické a hospodářské vazby
- míra závislosti země na zahraničním obchodě, postavení v mezinárodní dělbě práce
- tendence ve světové ekonomice, ekonomická úroveň země, zeměpisná poloha

Směry obchodní politiky:

liberalismus – směr, při němž jsou více či méně rychle odstraňovány překážky obchodu a trh je otevírán s cílem umožnit volný pohyb zboží. Otevírání trhu vede ke zvýšení konkurence, která snižuje ceny, přináší zisky spotřebitelům, působí protiinflačně, vede k posílení cenové stability a celkově ovlivňuje i strukturu výroby v daném státě. Tyto restrukturalizační účinky však mohou vytvářet jisté sociální tlaky.

protekcionismus – ten se uplatňuje tehdy, pokud má stát problémy v platební bilanci nebo pokud tím chrání nějaké tradiční odvětví v zemi

Nástroje obchodní politiky:

autonomní – mají za cíl chránit domácí trh a omezit dovoz v případě, že dochází k ohrožení vnější ekonomické rovnováhy daného státu nebo pokud dochází k výrazným vlivům na platební bilanci země (př. deficit – záporná bilance, nedostatek) – pasivní prostředky (např. zavedení cla)

smluvní – vycházejí z mezinárodních smluv uzavřených na bilaterální (dvoustranný, oboustranný) či multilaterální (mnohostranný) úrovni

tarifní (nástroje na ochranu vnitřního trhu) – cla (peněžitá částka, která se vybírá v souvislosti s dovozem či vývozem zboží); základní funkcí cla je ochrana ekonomických zájmů a vytváření příznivého prostředí pro domácí výrobce určitého výrobku

netarifní (nástroje pro podporu vývozu) – všechny ostatní kromě cla; účelem netarifních nástrojů je též ochrana výrobního odvětví, popř. domácí ekonomiky jako celku

Tarifní či netarifní opatření mohou mít povahu jak autonomní, tak i smluvní. Bude záviset na okolnostech daného případu, zda bude možno použít dané tarifní či netarifní obchodněpolitické opatření volně či v souladu s mezinárodní smlouvou.

Smluvní nástroje obchodní politiky

- **obchodní smlouvy** – jsou uzavírány na základě nejvyšší úrovni reprezentace daného státu (např. ministr), obsahem je vymezení podmínek a zásad pro rozvíjení vzájemného obchodu
- **obchodní dohody** – jsou přesnější (řeší detaily), navazují na smlouvy
- **platební dohody** – upravují způsob vyrovnání vzájemných závazků a pohledávek mezi zúčastněnými státy, jak bude probíhat platba za zboží či služby
- **dohoda o volném obchodu** – státy, které uzavřely tuto dohodu, mezi sebou obchodují bez cel a vůči 3 zemím si stanoví vlastní cla (celní sazby) např. NAFTA – Severoamerická dohoda o volném obchodu (Kanada, USA, Mexiko) nebo EVSO – Evropské sdružení volného obchodu
- **dohoda o celní unii** – státy, které uzavřely tuto dohodu, mezi sebou obchodují bez cel a vůči 3 zemím je stanoven společný celní tarif např. vůči EU nebo vztah mezi ČR a SR.
- **dohoda o společném trhu** – zahrnuje volný pohyb zboží, volný obchod se službami, volný pohyb osob a kapitálu (tuto dohodu mají uzavřeny státy EU)
- **dohoda o hospodářské a měnové unii** – doplňuje výše uvedené svobody společného trhu ještě jednotnou měnou – např. EU
- **dohoda o politické unii** – kromě uvedeného i spolupráce na politické bázi (v Evropě příklad nenajdeme)

Členění tarifních nástrojů (cel): podle účelu, podle směru pohybu, podle způsobu výpočtu

Cla z hlediska účelu:

- **finanční (fiskální)** => cílem těchto cel bylo získat peněžní prostředky do státního rozpočtu (byla ukládána na zboží) dnes se už moc nepoužívají
- **ochranná (protekcionistická)** => na ochranu tradičního odvětví v zemi před zahraniční konkurencí (dovážené zboží se tímto clem zdražuje)
- **prohibitivní** => jsou hodně vysoká cla, zamezují dovoz na zboží, na které byla uplatněna (např. po omezenou dobu)
- **skleníková** => používají se v rozvojových státech jen dočasně, na nově vznikající odvětví nebo na podporu odvětví
- **negociační** => prostřednictvím nich je možné získat ústupky ze strany zahraničního partnera
- **odvetná** => uvalované na veškerý dovoz z dané země jako reakce na její opatření vůči dotčenému státu
- **diferenční** => uvalovaná v rozdílné výši v závislosti na splnění daných podmínek

- **preferenční** => mají zvýhodněné sazby než běžná cla, poskytují se na základě mezinárodních smluv o preferenčním obchodním styku
- **kontingentní** => uplatňují se na určitou dobu a určité množství zboží, po vyčerpání kontingentu (toho množství) se cla vrací na původní úroveň
- **kompenzační** => uvalovaná na dovoz ze země, která svými opatřeními poškozuje konkrétní obchodní zájmy dotčeného státu

Cla z hlediska pohybu zboží:

- **dovozní** => jimi se zdražuje dovoz zboží ze zahraniční země
- **vývozní** => na vývoz zboží z domácí země do zahraničí, např. na ochranu strategicky důležitých nerostných suroviny nebo na specifické zboží, aby nedocházelo k jeho kopírování
- **tranzitní** => už se nepoužívá, vztahovalo se na průvoz zboží danou zemí, nahrazeno dálničními známkami (poplatky)

Cla z hlediska způsobu výpočtu:

- **valorická** – procentní sazba z celní hodnoty zboží (negativa jsou v častém úmyslném podhodnocení zboží na faktuře)
- **specifická** – pevná sazba za fyzickou jednotku podle charakteru zboží (např. za metr, za barel), nevýhodou je, že nevíme, v jakém stupni zpracování je ten produkt
- **kombinovaná** (smíšená, klouzavá) – ta se používají k odstranění nevýhod obou předchozích variant
- **smíšená** – buď valorické, nebo specifické clo, podle toho, které je vyšší

Celní sazby státu jsou obsaženy v celním sazebníku – v úředním seznamu, ve kterém jsou každému zboží rozdělenému do skupin přiřazeny celní sazby.

Členění netarifních nástrojů

- **dovozní kvóty** => může být dovezeno jen omezené množství zboží, poté už není dovoz možný (zamezení nadměrnému dovozu zboží za dané období)
- **dovozní přírážky** => částka vybíraná při dovozu výrobků nad rámec běžného cla a stanovená procentem z celní hodnoty výrobku; používá se tehdy, když mají země problémy v platební bilanci
- **dovozní depozita** => částka v určité výši (stanovená procentem z celní hodnoty) složená při dovozu bezúročně a po danou dobu uložena ve státě dané instituci, po uplynutí doby je dovozci částka (depozitum) vrácena. Přináší to omezení menším dovozci, kteří nemají tolik peněžních prostředků.
- **kvantitativní omezení vývozu a dovozu** => stanovení množství výrobků (množstevně nebo hodnotově), které je možno vyvézt nebo dovézt ve stanoveném období. Po vyčerpání stanoveného množství je další dovoz nebo vývoz výrobku zakázán.
- **antidumpingová cla** => uvalují se na výrobky, jež jsou předmětem dumpingu. Antidumpingové clo je dávka vybíraná z dovozu výrobku, který způsobuje újmu a u něhož se prokáže, že je nutno vyrovnat rozdíl mezi vývozní cenou a normální hodnotou. (pozn.: dumping znamená, že výrobek je uváděn na zahraniční trh za menší než normální hodnotu)
- **vyrovnávací cla** => subvence (podpora) nebo prémie, kterými stát částečně hradí náklady na konkrétní zboží, a tak podporuje vývoz zboží nebo služby za ceny, jež jsou nižší než ceny domácí
- **určení minimální ceny** => se rozumí spodní hranice ceny, kterou může vývozce požadovat za svůj výrobek. V případě, že minimální cenu nedodrží, zavádí stát dovozu tarifní či netarifní opatření podle režimu, který uplatňuje. Např. tričko z Asie – dáme mu minimální cenu
- technické, zdravotnické, hygienické normy, předpisy, předložení certifikační kvality, bezpečnosti, standardy na ochranu ŽP, právní omezení, podmínění dovozu vlastnostmi výrobního procesu – omezují dovoz

Mnohostranný obchodní systém – soubor pravidel pro uplatňování obchodních a dalších souvisejících nástrojů a obchodních závazků jednotlivých států mezinárodního obchodu.

- liberalizace obchodního systému
- rostoucí význam netarifních opatření a pokles celního zatížení
- dohoda GATT (Všeobecná dohoda o clech a obchodu) – snižování celních sazeb, měla být dočasná, ale vystřídala ji až v r. 1995 WTO (Světová obchodní organizace)
- WTO má úlohu stanovování pravidel obchodního systému, řešení obchodních sporů, dohled nad plněním uzavřených dohod, monitorování obchodních politik členských států (probíhá na bázi pravidelných zpráv, členské země předkládají Sekretariátu zprávy o realizaci národních obchodních politik, vývoji zahraničního obchodu zemí a dochází k posuzování, zda je vše v souladu se závazky země ve WTO)

Organizační struktura

- **Konference ministrů** – schází se jednou za dva roky, v kompetenci mají mnohostranné dohody
- **Generální rada** – dohlíží na činnost WTO
- **Sekretariát WTO** – výkonný a kontrolní orgán

25. Společná obchodní politika EU, její vlivy na zahraniční obchod ČR.

- Společná obchodní politika (dále jen SOP) je jedním z hlavních pilířů, na němž jsou postaveny obchodní vztahy EU se světem.
- Hlavním cílem této politiky je otevření světových trhů pomocí zrušení omezení v mezinárodním obchodu, snižování celních bariér a prosazování vícestranných obchodních pravidel.
- SOP má nadnárodní charakter, patří ke společně prováděným politikám vůči třetím zemím.
- Evropská unie si její pomocí vytvořila dominantní postavení ve světovém obchodě.

Společná obchodní politika definice

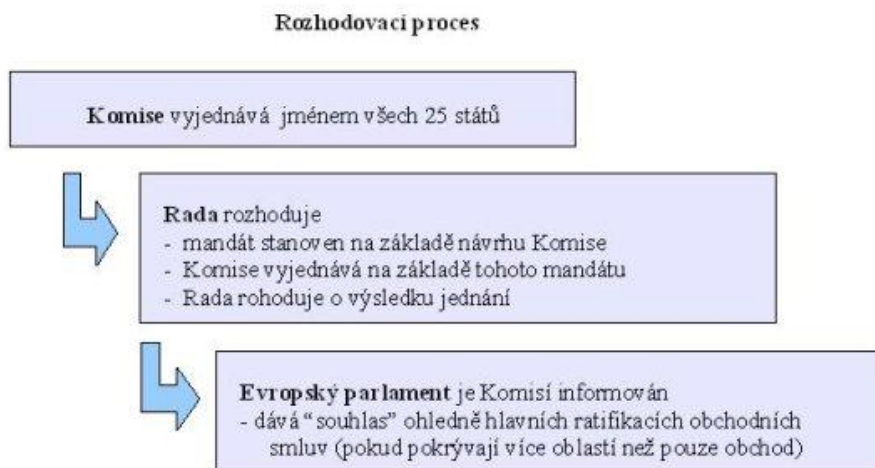
SOP je charakterizována jako cesta k dosažení cílů EU: rozvoj všech ekonomických aktivit při respektování životního prostředí, ekonomické soudržnosti členských zemí, zvyšování úrovně a dodržování solidarity členských zemí.

Historie

- SOP patří mezi nejstarší politiky - vznik se vztahuje k samému zrodu Společenství.
- Cílem bylo vytvořit společný (dnes již jednotný) trh – odstranění všech bariér pro volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu.
- ⊗ **1957 Římská smlouva** (Smlouvou o založení Evropského hospodářského společenství) závazek členů k vytvoření celní unie, došlo k odstranění cel a obchodních překážek mezi členskými zeměmi, vůči třetím zemím byly zachovány vlastní celní sazby.
- ⊗ **Amsterodamská smlouva (1999)** a **Smlouva z Nice (2001)** rozšířila agendu SOP o dvě nové oblasti: služby a práva duševního vlastnictví.
- ⊗ **Smlouva o Ústavě pro Evropu** upravovala společnou obchodní politiku následovně: všech 27 členů EU nyní vytváří největší obchodní blok na světě, který pokrývá téměř 1/5 veškerého světového obchodu.

Rozhodovací proces

- Obsah SOP pro vytvoření celní unie je blíže vymezen v článku 133 Smlouvy o ES.
- Iniciativním orgánem je Evropská komise (její Generální ředitelství pro obchod), která předkládá Radě návrhy konkrétních opatření SOP či doporučení na sjednání mezinárodní smlouvy.
- V Radě jsou prosazovány obchodní zájmy členských zemí.

- Hlavní zásadou obchodní politiky EU je zásada volného obchodu se všemi zeměmi neomezovaného žádnými překážkami.
- Členské země mohou, až na výjimky, uskutečňovat volně vývoz do třetích zemí.

Zásady SOP

Římská smlouva uvádí oblasti, v nichž členské země postupují společně:

Společné zásady pokud jde o úpravy celních sazeb

- Společný celní sazebník pro dovozy z třetích zemí je závazný pro všechny členské státy.
- Každoroční úprava tarifů podmíněna společným rozhodnutím.
- Na počátku bylo rozmezí sazeb okolo 15-25 % u hotových výrobků, 10-15 % u zpracovaných surovin a 3 % u surovin. V současné době činí průměrná výše cla v EU např. na průmyslové výrobky kolem 3%.
- Velká část dovážených výrobků, především surovin a polotovarů, je zproštěna dovozních cel.

Uzavírání celních a obchodních dohod

- Uzavírání dohod je v kompetenci Evropské komise, která vystupuje jménem všech členských zemí.

Vývozní politika

- Unie nemá žádnou zvláštní politiku na podporu vývozu.
- Až na výjimky (např. omezení vývozu za zvláštních okolností v případě strategických) se vývoz do třetích zemí uskutečňuje volně.
- Podpora zemědělství: exportní dotace sloužící podpoře vývozu v důsledku toho, že ceny zemědělských výrobků na trzích Unie jsou vyšší než světové ceny.

Obchodní obranná opatření v případě dumpingu a subvencování exportu

- Komise dává návrhy protidumpingového řízení, a to buď na základě stížnosti výrobců určitého odvětví, kteří se cítí poškozeni, nebo na základě vlastního rozhodnutí.
- Díky ochranným nařízením ztrácí dovážené zboží na trzích Unie svou konkurenceschopnost.
- Tato opatření se uplatňují zásadně vůči subjektům z nečlenských zemí, k nimž patří také kandidátské země.

Nástroje Společné obchodní politiky

Cla

- Celní sazby mají velké rozdíly mezi skupinami výrobků. Je to dáno snahou Unie ochránit určitá odvětví před zahraniční konkurencí nebo naopak podpořit dovoz produktů, o které má Unie zájem jako vstupy nezbytné pro rozvoj výroby.
- Bez cla se tak na trhy Unie dostávají suroviny a polotovary (např. stavební materiál, papír), ale také zařízení pro zemědělství a zdravotnictví, od roku 2000 byly odstraněny cla u počítačů a telekomunikačního zařízení.
- U tzv. citlivých výrobků jsou celní sazby vyšší nebo dokonce existují dovozní kvóty. Jde o produkci těch odvětví v zemích Unie, v nichž existují přebytečné a nevyužité kapacity a kde by neomezený dovoz dále prohloubil odvětvovou krizi (výroba oceli, lodí, textil, konfekce, obuvi a také automobilů).
- Nejvyšší celní sazby jsou u zemědělských výrobků z důvodu ochrany trhu v zemích Unie.

Kvóty

- Kvóty se používaly u dovozu textilu a konfekce, převážně z rozvojových zemí. Systém kvót v obchodě Unie s třetími zeměmi byl roku 2005 zrušen, teď mají všichni neomezený přístup na evropský trh.
- Kvóty jsou rozšířeny především v obchodě se zeměmi, které nejsou členy WTO. Vztahují se na dovozy ocelářských výrobků z Ruska, Ukrajiny a Uzbekistánu.

Antidumpingová opatření

- Umožňuje omezit dovoz zboží v případě, že ho jeho výrobce nabízí za cenu nižší než je normální cena na jeho domácím trhu, nebo je-li vývoz dotován.
- Ochranné opatření se provádí uvalením cla vyrovnávajícího rozdíl mezi exportní cenou a "normální cenou".
- Mezi svými členy sahá Unie k antidumpingovým opatřením nejčastěji, v posledních letech šlo ročně zhruba o 100 případů. Nejčastějším iniciátorem je v Unii chemický průmysl, elektronika, výroba oceli, automobilů, kopírek a tiskáren, textilních výrobků aj.
- Ve většině případů mířila tato ochranná opatření proti japonskému a jihokorejskému vývozu.
- Vůči přidruženým zemím střední a východní Evropy včetně České republiky byla tato opatření v minulosti často použita (v případě ČR se týkala zejména ocelářských výrobků).

Dovoz a vývoz

Obchod Unie má dvě stránky:

- obchod mezi členskými státy
- obchod členských států s třetími zeměmi

Vnitro unijní obchod

- cca 2/3 obchodu zemí Unie se odehrává mezi členskými státy navzájem.
- I přesto, že obchod uvnitř Unie tvoří nejdynamičtější prvek celkového obchodu Unie, nebyl tento růst (s výjimkou obchodu se zemědělskými výrobky) na úkor obchodu se "zbytkem světa". Obavy z tzv. "odklonu obchodu" po vzniku vnitřního trhu se nepotvrdily, vnitřní trh se nedotkl negativně dovozů z třetích zemí.
- Členské země vyvážejí i dovážejí většinou stejné výrobky, například auta, boty a jiné, které se však liší cenou a kvalitou. Například automobily pro náročnější zákazníky, ale také pro méně majetné spotřebitele, boty luxusní, ale také pro běžnou spotřebu. Až na výjimky obchod uvnitř Unie nevedl k rostoucí specializaci zemí, ale k výměně diferencovaných produktů mezi členskými zeměmi, k obohacení trhu s přínosem pro konečného spotřebitele.

Česká republika ve Společné obchodní politice EU

SOP v ČR

- ✓ Zahraniční obchodní politika je v kompetenci Ministerstva průmyslu a obchodu a Ministerstva zahraničních věcí a vládních agentur pro podporu investic a obchodu.
- ✓ Společně vytváří podmínky pro růst národní konkurenceschopnosti.
- ✓ Agentura Czech Trade napomáhá svým nefinančním servisem, tedy službami, rozšiřovat základnu českého zahraničního obchodu a to zvyšováním počtu vyvážejících a v zahraničí umístěných firem, poskytujících produkty s vyšší přidanou hodnotou ve více zajímavých teritoriích. Dalšími institucemi poskytujícími finanční nástroje podpor jsou Česká exportní banka (ČEB) a Exportní a garanční pojišťovací společnost (EGAP).

Situace před vstupem České republiky do Evropské unie

V období před vstupem ČR do EU byla velká pozornost věnována tomu, aby přechod na novou úpravu podmínek obchodování proběhl plynule a bez negativních dopadů na působení jednotlivých firem. ČR realizovala obchodní politiku tak, aby po rozšíření EU nebyly na trzích třetích zemí české subjekty a jejich zboží znevýhodněny proti partnerům, resp. aby v důsledku vstupu do EU nedošlo k narušení tradičních obchodních toků. Již před vstupem byly vzájemné vztahy s EU upraveny asociační dohodou z roku 1991, která obchod do jisté míry liberalizovala.

Statistické údaje potvrzují, že od vstupu ČR do EU naše výrobky nacházejí větší uplatnění než dříve na trzích třetích zemí a vývoz vzrostl. Např. vývoz do rozvojových zemí zaznamenal nárůst o 33,8 %.

Nejméně se nám zatím daří na trzích zemí, jako je Čína, KLR, Kuba, Laos, Mongolsko a Vietnam. Vývoz do těchto zemí roste mnohem pomaleji než dovoz.

Situace po vstupu ČR do EU

Změny pro ČR vyplývající ze vstupu do Evropské unie

- Úplné otevření unijního trhu zvětšeného o území nově přistupujících zemí.
- Vyšší nároky na etiku podnikání, na plnění technických předpisů, norem vč. dodržování ekologických standardů, přísnější předpisy na ochranu spotřebitele, pracovně právní předpisy atd.
- Zvýšení právní ochrany podnikání, snadnější přístup ke kapitálu a k veřejným zakázkám.
- Účast na společných programech EU, možnost využívat strukturální fondy.
- Zapojení se do protidumpingové politiky.

Zapojení do společné obchodní politiky mělo pro ČR tyto důsledky:

- Došlo k přenesení části zákonodárné iniciativy vlády na Evropskou komisi a zákonodárné rozhodovací pravomoci z parlamentu na Radu EU a Evropský parlament.

Zásadní změny při dovozu ČR ze třetích zemí

- Uplatnění unijních a zrušení českých smluvních a preferenčních dovozních celních sazeb.
- Uplatňování unijních a zrušení českých opatření na ochranu trhu vůči třetím zemím a bezpečnostních opatření.
- Zrušení opatření EU na ochranu trhu proti ČR a přistupujícím státům a naopak zrušení opatření na ochranu trhu mezi přistupujícími státy.

Zásadní změny při vývozu ČR do třetích zemí

- Zatížení smluvními a preferenčními dovozními celními sazbami třetí země platnými pro EU.
- Zatížení ochrannými, antidumpingovými a vyrovnávacími opatřeními přijatými třetími zeměmi vůči EU jako celku (ne proti jednotlivým zemím EU).
- Opatření třetích zemí na ochranu trhu namířená proti dovozům z ČR zůstávají v platnosti.
- Uplatňování unijních a zrušení českých obchodně politických ustanovení mezinárodních dohod.
- Zrušení jednostranných výhod pro ČR poskytovaných USA a Kanadou podle Všeobecného systému preferencí.

26. Teorie měnového kursu. Devizová poptávka a devizová nabídka, devizový trh. Měnový kurs v dlouhém období (parita kupní síly). Absolutní a relativní verze parity kupní síly. Měnový kurs v krátkém období (parita úrokových sazeb).

Teorie měnového kurzu

Definice: cena zahraniční měny vyjádřená v domácí měně (měnový kurz nám říká, kolik domácích peněžních jednotek musíme vynaložit na nákup zahraniční peněžní jednotky).

Co ovlivňuje kurz

Ovlivňuje cenu dovozu (udává, jak drahé budou dovážené zboží pro spotřebitele) a vývozu zboží i služeb (má vliv na konkurenceschopnost výrobců), působí na inflaci a do určité míry ovlivňuje rozhodování zahraničních investorů o vstupu kapitálu do země.

Kvantitativní stránka kurzu se vyjadřuje dvěma způsoby:

- vyjadřuje množství zahraniční měny za jednotku domácí měny (x EUR za 1 Kč)
- vyjadřuje množství domácí měny za jednotku cizí měny (y Kč za 1 EUR)

Kvalitativní hledisko popisuje faktory a podmínky, za jakých se udržuje měnový kurz v rovnováze.

Na domácím trhu porovnáváme pomocí měnového kurzu ceny domácího a zahraničního zboží.

Ceny se budou měnit, když se bude měnit kurz, i přesto, že domácí a zahraniční ceny, vyjádřené v domácí měně, mohou zůstat neměnné.

- při zdražení zahraniční měny hovoříme, že domácí měna znehodnotila.** Za jednotku domácí měny nyní po přepočtu měnovým kurzem dostaneme méně zahraničního zboží. Čili znehodnocení domácí měny zlevňuje vývoz a zdražuje dovoz.
- při zlevnění zahraniční měny domácí měna zhodnocuje.** Za jednotku domácí měny dostaneme více zahraničního zboží. Zhodnocení domácí měny zdražuje náš vývoz a zlevňuje dovoz.

Při pevném kurzu (fixního kurzu)

- devalvace - snížení měnového kurzu země (podporuje vývoz)
- revalvace - zvýšení měnového kurzu země (podporuje dovoz)

Při pohyblivém kurzu

- apreciacie - zhodnocování domácí měny vůči měně zahraniční
- depreciace – znehodnocení domácí měny vůči měně zahraniční

Např. při růstu kurzu Kč/EUR o 5 % se bude dovážené zboží, za které platíme v EUR, zdát o 5 % dražší – jeho relativní cena vzroste o 5 %. Naproti tomu při jeho poklesu dovážené zboží relativně zlevní.

Např. pohyb kurzu z 20,- Kč/USD na 21,- Kč/USD – znehodnocení domácí měny, takže dovážené zboží z USA bude dražší

Kurzové kotace

- přímá kotace** – udává počet jednotek domácí měny, které jsou potřebné na nákup jedné jednotky zahraniční měny.
např. cena zahraniční měny vyjádřená v jednotkách domácí měny – stojí-li Euro 28,- Kč, měnový kurz v přímé kotaci je 28 CZK/EUR).
- nepřímá kotace** – udává počet jednotek zahraniční měny, které je potřeba vydat na nákup jedné jednotky měny domácí.
např. cena domácí měny vyjádřená v jednotkách zahraniční měny – slojí-li 1,- Kč cca 0,036 Eur, proto je zápis 0,036 EUR/CZK)

Systémy měnových kurzů

Jednou z velmi diskutovaných otázek z oblasti devizových kurzů je volba kurzového režimu. Faktory, které mají základní vliv na odvozování a pohyb měnového kurzu, jsou v každé zemi odlišné. Světová měnová soustava je značně nejednotná, existuje řada národních a regionálních kurzových režimů.

Měnové soustavy se od sebe mohou lišit např.:

- **způsobem stanovení ústředního kurzu**, který by měl odrážet dlouhodobě rovnovážný kurz z pohledu záměrů hospodářské politiky v oblasti rovnováhy platební bilance. Stanovení ústředního kurzu nebývá neměnné. V případě opakované nerovnováhy platební bilance by měla centrální banka provádět pružné devalvace či revalvace ústředního kurzu
- **mírou volnosti a šíří vymezeného oscilačního pásma kurzu**. Oscilační pásma kurzu bývají stanovena v různém rozpětí. Úzká pásma minimalizují kurzová rizika, jsou však nevýhodná z pohledu měnové politiky centrální banky
- **mírou zasahování centrální banky do kurzové politiky**
- **mírou kompetence centrální banky** v oblasti národní kurzové politiky

Obecně se rozlišují dva druhy měnových kurzů:

- pevné (fixní)
- pohyblivé (plovoucí neboli floating)

Pevné a pohyblivé kurzy jsou spíše teoretickými extrémami a většina zemí používá při určování svých devizových kurzů způsob, který bývá kombinací těchto extrémních přístupů. V současnosti můžeme proto v mezinárodním měnovém systému najít několik měnových režimů, které se liší mírou, volností kurzového pohybu.

Mezinárodní měnový fond rozlišuje v současné době pět kategorií kurzových systémů:

Tři systémy pevných měnových kurzů:

systém vázaný na jednu měnu, systém vázaný k měnovému koši, systém založený na omezené pohyblivosti kurzů

Dva systémy pohyblivých (pružných) měnových kurzů:

systém založený na volné pohyblivosti kurzů (čistý floating), systém založený na řízené pohyblivosti kurzů (řízený floating)

Pevné měnové kurzy mají stanoven ústřední kurz a oscilační pásmo, ve kterém se může kurz pohybovat.

a) Systém pevně vázaný na jednu měnu

Pevná vazba kurzu domácí měny na jednu národní měnu patří historicky k nejstarší formě kurzových systémů. Na principech kurzové fixace byl založen Breton-woodskeý měnový systém po druhé světové válce.

Členské země MMF byly v období fungování tohoto měnového systému pevně vázány na americký dolar, který byl pevně navázán na zlato. Podstatou Breton-woodskeého systému bylo, že měnové kurzy byly pevné, ale přizpůsobitelné – tj. pevné v krátkém období, ale přizpůsobitelné v dlouhém období.

Nevýhody

Jestliže měna, která slouží jako kotva pro kurzovou fixaci (tzv. vazební měna), má neomezený pohyb. Další nevýhoda tohoto systému vyvstane v případě, když je platební styk uskutečňován v jiné než vazební měně. Daný subjekt zahraniční měny je vystaven kurzovému riziku, neboť kurzy národní měny k ostatním měnám se mění, jak se mění kurz vazební měny k těmto měnám na mezinárodních finančních trzích

b) Systém vázaný k měnovému koši

Národní měna je pevně vázána na skupinu měn. Kurz měnové jednotky navázané na koš měn je stabilnější než při vazbě na jednu národní měnu. **Měnový koš může být:**

- **individuální** – stát si vybere měny, které budou tvořit koš a také si určí váhové zastoupení v koši (jaký význam bude mít jaká měna)
- **standardizovaný** (ECU) – navázání národní měny ke čtyřem hlavním měnám – euro, libra, dolar, jen. Výhodou tohoto systému je, že je stabilnější.

c) Systém založený na omezené pohyblivosti kurzů

Založen na periodicky se opakujících devalvacích (snížení MK) závislých na vývoji domácí cenové hladiny.

Pohyblivé (pružné) měnové kurzy

a) Systém založený na nezávislém floatingu (čistý floating)

Měnový kurz se určuje na základě nabídky a poptávky po měnách na devizových trzích. Centrální banka či vláda nezasahuje. Není stanoveno oscilační pásmo. Tento systém je využíván jen výjimečně

b) Systém založený na řízení pohyblivosti kurzů (řízený floating) – používá ČR

Měnový kurz se určuje na základě nabídky a poptávky. Do tohoto systému zasahuje centrální banka. Cílem opatření CB je stabilizovat měnový kurz v případě jeho silné rozkolísanosti (volatilitě) a snížit nejistoty v mezinárodním obchodě a v oblasti zahraničního investování.

Devizová poptávka a devizová nabídka

Obecně platí:

- že rostoucí nabídka zahraniční měny na domácím devizovém trhu domácí měnu znehodnocuje
- rostoucí poptávka po zahraniční měně domácí měna znehodnocuje

Měnový (devizový) trh

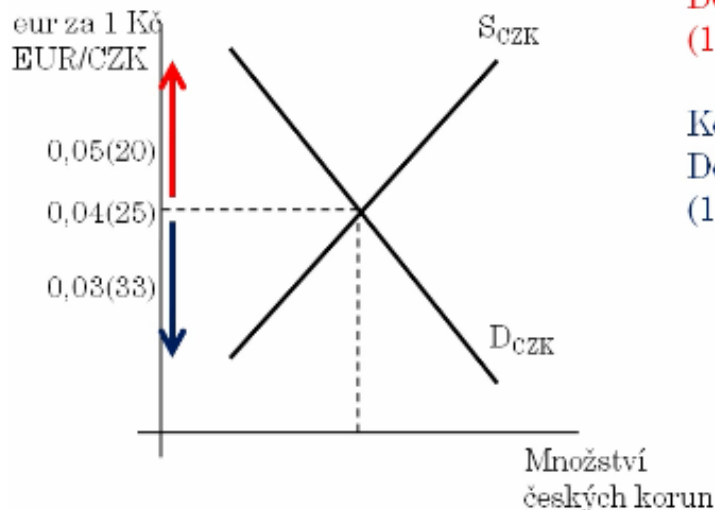
Na měnovém trhu operují (v milionech např. EUR, Dolarů) velké banky, velké investiční firmy, centrální banky. Na tomto trhu nenakupuje např. rodina, která si chce vyměnit Eura na dovolenou.

- měnový kurz se utváří na měnovém trhu vzájemným působením nabídky a poptávky – velice pružný trh
- když roste poptávka po určité měně, zvyšuje se cena této měny a naopak (když poroste nabídka určité měny, tak to povede ke snížení ceny této měny)

Obrázek:

Na měnovém trhu s Českými korunami

- cena české koruny, např. k euru je na ose Y
- množství českých korun na ose X
- nabídku (S) tvoří např. firma BMW, která u nás prodá auta a bude nabízet CZK a poptávat EURA
- poptávku (D) tvoří např. firma Škoda, která prodá auta v Německu a bude nabízet EURA a poptávat CZK
- na trhu je rovnováha při kurzu 25,- Kč/EUR

Koruna posiluje(zhodnocuje, apreciuje)
Dostáváme více eura(0,05) za jednu korunu
(1 euro nás stojí méně korun 20)

Koruna oslabuje(znehodnocuje, depreciuje)
Dostáváme méně eura(0,03) za jednu korunu
(1 euro nás stojí více korun 33)

- největší finanční centra jsou: Sydney, Tokio, Honkong, Frankfurt, Curych, Londýn, New York, Chicago, San Francisco
- účastníci trhu se nesetkávají na konkrétním místě, ale obchodují díky výpočetní technice zpravidla ze svých kanceláří
- díky výpočetní technice umožňují obchodování 24 hodin denně i v důsledku časových pásem

Měnový kurz v krátkém období (teorie parity kupní síly)

- teorie parity (poměr, který vyjadřuje rovnost kupních sil srovnávaných měn) kupní síly říká, že měnové kurzy mezi dvěma zeměmi se pohybují podle změny cenových hladin v těchto zemích
- parita měny znamená, že lze za tuto měnu nakoupit stejné množství zboží a služeb doma i v zahraničí (měna má stejnou kupní sílu)

- **Např.** měnový kurz je 28,- Kč za euro. Auto v ČR by stálo 280 000,- Kč. Jaká je cena stejná cena auto v Německu?
Cena by byla 10 000 eur.

- vzroste-li cenová hladina v jedné zemi, pak dochází k růstu dovozu, což vyvolává v dané zemi zvýšenou poptávku po cizí měně, následkem čehož domácí měna znehodnocuje a naopak. Klesne-li cenová hladina v dané zemi, dochází k růstu vývozu a ke zvýšení nabídky cizí měny na vnitřním devizovém trhu, což vede ke zhodnocení měny domácí.

Parita kupní síly – Purchasing Power Parity (PPP)

Parita kupní síly ovlivňuje pohyb měnového kurzu z dlouhodobého hlediska. V krátkém období nedovede parita kupní síly vysvětlit pohyby kurzu, které mohou být i opačné, než by odpovídalo vývoji cenových hladin ve sledovaných zemích.

Parita kupní síly měn není přesně definovanou veličinou, ale umožňuje podstatně přesnější srovnání skutečné ekonomické a výkonnosti úrovně států. Základem výpočtu parit je porovnání cen v národních měnách u dostatečného počtu shodných výrobků a služeb na vnitrostátních trzích. To se zpravidla provádí metodou spotřebního koše vyjadřujícího běžné náklady domácností. V České republice toto porovnání provádí a obsahem spotřebního koše se zabývá Český statistický úřad.

Parita kupní síly se tedy liší od kurzu měny, který určuje de facto zájem o českou korunu na mezinárodních finančních trzích a najdeme jej např. na kurzovním lístku České národní banky.

Výpočet PPP = spotřební koš v domácích cenách / spotřební koš v zahraničních cenách

Absolutní a relativní verze parity kupní síly

Zákona jedné ceny, vychází z porovnání domácí cenové úrovně a zahraniční cenovou úroveň.

Relativní verze říká, že měnový kurz a změny měnového kurzu se přizpůsobují inflačnímu diferencíálu (rozdíl inflace doma a v zahraničí)

- **nominální měnový kurz** je dán poměrem domácí agregátní cenové úrovně a zahraniční agregátní cenové úrovně $E = \frac{P_d}{P_f}$
- CPL = ukazatel komparativní cenové úrovně CPL je poměr korunové ceny domácího spotřebního koše zahraničního

spotřebního koše

- cena spotřebního koše v ČR je 15 000 Kč, cena v Německu je 1000 euro. Nominální měnový kurz je 30Kč za euro. Představuje 50% toho německého koše.
- **reálný měnový kurz** nám udává převrácená hodnota CPL. $R = E_b \cdot \frac{P_f}{P_D}$. Vyjadřuje korunovou cenu zahraničního spotřebního koše ku korunové ceně domácího spotřebního koše.

Měnový kurz v krátkém období (parita úrokových sazeb)

- uvažuje pouze dvě aktiva (koruna, euro)
- dokonalá kapitálová mobilita (aktiva z jedné měny do druhé měny můžeme převádět bez omezení)
- obě dvě aktiva jsou dokonalé substituty (jsou zaměnitelné). Jediné kritérium je výnosnost

Teorie parity úrokové míry říká, že příčinou kolísání měnových kurzů mezi zeměmi je rozdílná úroková míra v jednotlivých zemích.

Úrokový diferenciál (rozdíl) je důležitým ukazatelem pro investora, který se rozhoduje, kam investovat. Úrokový diferenciál je rozdíl úrokové míry na domácím a zahraničním devizovém trhu. Bude-li úroková míra domácí měny vyšší než úroková míra na zahraniční měnu, budou investoři více investovat do domácí měny, a naopak při vyšší úrokové míře na zahraniční měnu budou investoři více investovat do cizí měny.

Tato teorie vychází z trhu kapitálu

- je založena na úvaze, že při neexistenci překážek, které brání volnému pohybu kapitálu mezi jednotlivými zeměmi, investoři usilují o získání maximálního výnosu ze svých
- investoři se při rozhodování, kam budou investovat, řídí ziskovostí, kterou investovaný kapitál přinese. Očekávaná výnosnost kapitálu závisí na úrokové míře v zemi, kam se investuje.

Jestliže dojde na peněžním trhu k nerovnováze, nastane podle teorie parity úrokové míry proces, který vyvolá změnu úrokových měr na domácím i zahraničním trhu a také pohyb měnového kurzu.

Kolísání kurzu je podle této teorie vyvoláno pohybem úrokových měr na domácím a zahraničním trhu.

- při nižších úrokových sazbách je tendence ke zhodnocení změny a naopak při vyšších úrokových sazbách je tendence znehodnocení měny.
- vliv úrokových sazeb na měnové kurzy může být ovlivněn i působením jiných vlivů, protože krátkodobý kapitál reaguje citlivě na změny všech faktorů, které ovlivňují ekonomickou a politickou rovnováhu země.

27. Problematika vnější ekonomické rovnováhy, teorie platební bilance, vyrovnávací procesy, vnější zadluženost.

Problematika vnější ekonomické rovnováhy

Platební bilance a její jednotlivé položky patří k nejméně sledovaným ukazatelům v procesu posuzování tvaru vnější ekonomické rovnováhy ekonomiky. Pokud chceme používat platební bilanci k posuzování vnější ekonomické rovnováhy, je nutné předem si stanovit kritéria, podle nichž nakonec rozhodneme, zda je ten který tvar vnější ekonomické rovnováhy pro danou ekonomiku vhodný či nikoliv.

Tvar vnější ekonomické rovnováhy

Platební bilance jako celek je vždy vyrovnaná. Rovněž platební bilance bez zohlednění položky změna devizových rezerv je vždy vyrovnaná, pokud centrální banka neintervenuje na měnovém trhu, což je ovšem zaručeno pouze v režimech s volně plovoucím kurzem domácí měny.

Z tohoto hlediska je tedy vhodnější hovořit o tvaru vnější ekonomické rovnováhy než o vnější ekonomické rovnováze či nerovnováze.

Např. v situaci, kdy domácí subjekty chtějí dovážet více zboží a služeb, než vyváží, a nejsou schopny tento deficit (schodek, ztrátu) financovat čistými výnosy nebo transfery obdrženy ze zahraničí, musí vyvážet aktiva, za která obdrží kapitál, který použijí na krytí schodku běžného účtu.

Jediným přímým rizikem dlouhodobě neudržitelného tvaru vnější ekonomické rovnováhy je pozvolné či skokové znehodnocení měny (nazývané měnová krize). K tomu dochází zpravidla v případě, že země vykazuje dlouhodobě významný deficit běžného účtu, který je z velké části financován přílivem portfoliových či ostatních investic.

Za vhodný tvar vnější ekonomické rovnováhy je tedy možné považovat takový tvar, který je dlouhodobě udržitelný a neindikuje do budoucna skokové znehodnocení domácí měny.

Vnější ekonomická rovnováha České republiky

Běžný účet

Česká republika se dlouhodobě potýká s nezanedbatelným schodkem běžného účtu platební bilance. Přebytek jsme měli naposledy v roce 1993 a od té doby je saldo běžného účtu každoročně pasivní.

Teorie platební bilance

Základní principy sestavování platební bilance

Platební bilance je systematický zápis veškerých ekonomických transakcí uskutečněných mezi domácí ekonomikou a zahraničím (zbytkem světa) za určité časové období. Sledované časové období může být různé nejčastěji je to 1 rok.

Česká národní banka od počátku roku 2003 zveřejňuje data o platební bilanci měsíčně. Každá platební bilance sestavená v souladu s doporučeními Mezinárodního měnového fondu je v rámci své: **horizontální struktury tvořena:**

1. Běžný účet

- **obchodní bilance** - zahrnuje vývoz a dovoz zboží (nikoliv služeb), zušlechťovací operace (dovoz za účelem zušlechtění)
- **bilance služeb** - zahrnuje vývozy a dovozy služeb (doprava, cestovní ruch, stavební, pojišťovací, finanční, počítačové a informační služby, licenční poplatky, jiné obchodní služby, osobní, kulturní a rekreační služby a vládní služby)
- **bilance výnosů** - zahrnuje příjmy a jiné kompenzace tuzemcům ze zaměstnání v zahraničí a cizozemcům ze zaměstnání v naší zemi, příjmy a výdaje související se zahraničními investicemi (zejm. úrok, dividendy a reinvestované zisky).
- **bilance běžných převodů** - zahrnuje transakce mezinárodního charakteru - oficiální (vládní), ostatní (soukromé). Patří sem zejména hospodářská pomoc mezi zeměmi, příspěvky mezinárodním institucím, dary, penze, alimenty.

2. Kapitálový účet - zahrnuje mezinárodní příjmy a výdaje. Jedná se zejména o transfery související s migrací obyvatelstva, proměnou dluhů, dále převody nevýrobních nefinančních hmotných aktiv (pozemky pro zastupitelské úřady) a nehmotných práv (patenty, autorská práva).

3. Finanční účet obsahuje čtyři položky

- **přímá investice** - jestliže cizozemec získá 10% a vyšší podíl na základním kapitálu tuzemské obchodní společnosti nebo družstva.
- **portfoliové investice** - jsou investice do majetkových cenných papírů (akcie) a dluhových cenných papírů (dluhopisy) pod 10% hodnoty základního jmění firmy
- **finanční deriváty** - jsou zastoupeny především forwardy, futures, swapy a opcemi. Jedná se o termínové kontrakty (datum uzavření obchodu se liší od data vypořádání) odvozené od podkladového aktiva (akcie, dluhopis, měna apod.).
- **ostatní investice** - jsou úvěry, vklady poskytnuté tuzemcům cizozemci nebo naopak

4. Saldo chyb a opomenutí vzniká z důvodů metodických a statistických nedokonalostí v platební bilanci. Dopočítávána je až po samotném sestavení platební bilance jako rozdíl mezi součty kreditních a debetních položek, aby platební bilance jako celek byla vždy vyrovnaná. Ve skutečnosti celou řadu transakcí centrální banka při sestavování platební bilance pouze odhaluje (např. cestovní ruch, dovoz či vývoz zboží, které nepodléhá celní povinnosti). Např. pokud si např. koupím

ve Francii horolezecké lano a přivezu si jej do České republiky, jedná se o dovoz zboží, který by se měl objevit jako debet v rámci obchodní bilance. Protože však není mou povinností tuto transakci kdekoliv hlásit, těžko jí může centrální banka správně zaznamenat do platební bilance. Další problém představují ilegální transakce.

5. Změna devizových rezerv udává, jak ve sledovaném období zvýšily či snížily devizové rezervy centrální banky.

Výše devizových rezerv se mění zejména v důsledku zásahu centrální banky, kdy banka dle potřeby nakupuje či prodává zahraniční měny nebo rovněž v důsledku posílení či oslabení domácí měny.

Vedle výše uvedené horizontální struktury je velmi důležitá rovněž tzv. **vertikální struktura** platební bilance. Jedná se o tři sloupce, ze kterých je každá platební bilance složena. První sloupec slouží k zaznamenávání **kreditních operací**, do druhého se potom zaznamenávají **transakce debetní**. Rozdíl mezi kreditními a debetními transakcemi (saldo) v rámci výše uvedených položek je uveden ve třetím sloupci.

Vertikální struktura:

Kreditní položky platební bilance (příliv peněz do ekonomiky, zvyšuje devizovou nabídku)

export zboží, export služeb, import výnosů (důchodů), import transferů, příliv kapitálu (investice), snížení devizových rezerv

Debetní položky platební bilance (odliv peněz, zvyšuje devizovou poptávku)

import zboží, import služeb, export výnosů, export transferů, odliv kapitálu, zvýšení devizových rezerv

Příklad: BMW prodá v ČR auta a potřebuje vyměnit utržené CZK za Eura (nabízí koruny a poptává Eura). Roste devizová poptávka. Na straně devizových rezerv bude kladné znaménko.

Výjimka - devizové rezervy

Platební bilance je na principu podvojnosti – každá transakce je v PB zachycena jako kreditní i debetní musí být účetně vždy vyrovnaná. Celkové saldo je rozdíl kreditních a debetních položek (všech položek, včetně změny devizových rezerv) – 0.

Vyrovnávací procesy

Deficitní saldo výkonové bilance se může vyrovnat, profinancovat nebo potlačit. Zdrojem profinancování mohou být devizové rezervy centrální banky, vládní úvěry, hospodářská pomoc nebo příliv soukromého kapitálu. Potlačení může proběhnout prostřednictvím netarifních (kvantitativních) nebo tarifních (celních) opatření.

Administrativní vyrovnání:

- centrálně direktivní
- tarifní či netarifní nástroje obchodní politiky
- vyrovnání, přes DR vládní úvěry intervence devizové

Tržní vyrovnání

- mechanismus cenový (automaticky působící při vzniku nerovnováhy)
- mechanismus kurzový
- mechanismus důchodový (automaticky působící při vzniku nerovnováhy)
- mechanismus monetární (automaticky působící při vzniku nerovnováhy)

Vnější zadlužení

Zahraniční zadluženost

Zahraniční zadluženost České republiky vyjádřená v domácí měně byla od roku 1997 do roku 2002 víceméně stabilní, když se pohybovala na úrovni 800 miliard korun. V letech 2003 – 2008 však vykazuje zahraniční zadluženost jednoznačný rostoucí trend a na konci **roku 2008 činila již 1,56 bil. korun**, což představuje nárůst o 91% oproti konci roku 2002.

28. Integrovaná kroky EU v kurzové a měnové politice: (ERM I, ERM II, Maastrichtská kritéria, EMU)

Měnová politika EU

- prohlubování integračních procesů v Evropě, směřujících k vytvoření jednotného trhu, vyvolalo již krátce po uzavření Smlouvy o EHS, tedy na počátku 60. a zejména pak v 70. letech, potřebu koordinace měnových politik členských zemí a větší stabilizace kurzů jejich měn.

Prvním významným krokem v měnové oblasti bylo zřízení **Evropského měnového systému (EMS)** v roce 1979, založeného na stanovení středních kurzů zúčastněných národních měn ke společné jednotce **ECU – (European Currency Unit)** a k sobě navzájem.

Země Evropských společenství se dohodly, že na sebe navzájem naváží kurzy svých měn, aby předešly kurzovým pohybům. Byla to reakce na rozpad Bretton woodského měnového systému v roce 1971, ve kterém byly evropské měny navázány na americký dolar.

EMS přes svoje dílčí problémy znamenal do této doby nejúspěšnější pokus o stabilizaci kurzů národních měn a stal se předstupněm Hospodářské a měnové unie.

Zásadní posun v ekonomické integraci Evropy představuje Smlouva o Evropské unii tzv. **Maastrichtská smlouva** účinná od roku 1993, která poprvé zavedla pojem Evropská unie jako organizace zastřešující dosavadní tři společenství (Evropské společenství, Evropské Sdružení volného obchodu a Euratom).

Smlouva o Evropského společenství si dala za cíl do 10 let vytvořit Hospodářskou a měnovou unii (HMU) s jednotnou měnou pro členské státy, které splní podmínky.

Na základě Delorsovy zprávy (v roce 1989) rozhodla Evropská rada o realizaci **Hospodářské a měnové unie** ve třech etapách.

První etapa (od 1.7.1990 do 31.12.1993)

- spočívala ve vzájemném odbourávání měnových a devizových překážek mezi členskými státy EU
- zavázala členské státy k posilování nezávislosti centrálních bank a vytvoření právních předpisů pro postavení budoucí Evropské centrální banky (ECB)
- volné používání jednotky ECU (evropská měnová jednotka – předchůdce Eura)
- hlavním cílem této etapy bylo sladit míru inflace, výše úrokových sazeb a kurzovou stabilitu

Druhá etapa (1.1.1994 - 31.12.1998)

- v roce 1994 byl založen **Evropský měnový institut (EMI)**, který připravoval podmínky pro zavedení jednotné měny euro do ustavení Evropské centrální banky (ECB)
- summit EU v prosinci 1995 v Madridu schválil název nové měnové jednotky - **euro** (zkratka EUR), plán pro zavedení jednotné měny - bylo rozhodnuto, že euro bude zavedeno ve dvou etapách, nejdříve jako bezhotovostní peníze a následně pak i jako peníze hotovostní
- v roce 1997 byl na summitu v Amsterdamu, na návrh Německa, přijat tzv. **Pakt stability a růstu** navázání měn na euro místo na ECU
- 1.července 1998 vytvořena **Evropská centrální banka**,
- Evropská rada dne 2.5.1998, rozhodla, že podmínky splnilo celkem 11 členských států: Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Rakousko, SRN a Španělsko.

Třetí etapa HMU byla rozdělena do dvou základních období, a to: 1. část od 1. ledna 1999

- na základě jednomyslného rozhodnutí členských států EU byly fixovány kurzy jejich měn na euro dle pevně stanovených přepočítacích koeficientů
- jednotka ECU byla nahrazena eurem v poměru 1:1 - jednotná měna euro byla zavedena v 11-ti členských státech, zatím v bezhotovostní formě
- Evropská Centrální Banka jako jediná měnová autorita eurozóny definuje a provádí ve spolupráci s národními bankami zemí eurozóny měnovou politiku v euro a soustřeďuje se na cenovou stabilitu
- v řadě zemí bylo v rámci jedné cenové hladiny přechodně zavedeno ocenění cen a služeb jak v původní národní měně, tak i v euro

2. část od 1. ledna 2002

- fyzické zavedení bankovek a mincí v euro jako zákonného platidla bylo zahájeno od 1.ledna 2002 – staré národní měny byly bezplatně vyměňovány za euro prostřednictvím komerčních bank v národních centrálních bankách
- od tohoto data jsou všechny ekonomické transakce a nové kontrakty uzavírány a realizovány pouze v euro
- veškeré platební prostředky (transfery, šeky, elektronické platební karty) byly konvertovány na euro
- dosud zbývající odkazy na národní měny v právních dokumentech jsou chápány v souladu s přepočítacími koeficienty jako odkazy na euro - po tomto datu jsou zbylé národní bankovky vyměňovány za euro již pouze v národních centrálních bankách

ERM I

- Exchange Rate Mechanism byl systém představený v roce 1979, jako součást Evropského Měnového systému (EMS), aby se dosáhlo, redukce měnových kurzů a podpořilo přípravu pro Evropskou měnovou unii (EMU) a jednotnou měnu Euro
- mechanismus směnných kurzů znamenal, že ke změnám parit mohlo dojít pouze „vzájemnou dohodou“ států.
- devizové kurzy se mohly pohybovat pouze uvnitř „mřížky“ a nesměly se odchýlit o více než $\pm 2,25\%$ od směnného kurzu k evropské měnové jednotce, která byla váženým aritmetickým průměrem měn EMS – na tomto základě bylo určováno pásmo povolených výkyvů mezi každými dvěma měnami navzájem
- vlády se slabšími měnami (Francie, VB, Itálie) byli proti mřížkovému systému – zvýhodňoval prý silnější měny

ERM II

- kurzový mechanismus, navazující na původní ERM I – sdílí s ním některé společné prvky
- flukтуаční pásmo $\pm 2,25\%$
- je navržen jako poměrně flexibilní kurzový režim, který na euro váže měny členských zemí vně eurozóny
- standardní flukтуаční pásmo $\pm 15\%$ oproti centrální paritě může být (po formální proceduře) zúženo
- nové členské země mají při volbě kurzového mechanismu značný stupeň volnosti, neboť ERM II je slučitelný s relativně velkou šíří kurzových mechanismů

Maastrichtská kritéria

Kritéria pro vstup do oblasti jednotné měny euro

Postup konvergence (sblížení, vývoje) členských zemí EU směřujících k eurozóně je vyhodnocován na základě konvergenčních, tzv. **maastrichtských kritérií**, jejichž splnění je základní podmínkou pro vstup dané země do oblasti jednotné měny euro.

Kritéria konvergence:

a) kritérium cenové stability

- znamená, že členský stát vykazuje dlouhodobě udržitelnou cenovou stabilitu a průměrnou míru inflace. Inflace se měří pomocí indexu spotřebitelských cen (HICP) na srovnatelném základě, který bere v úvahu rozdílnosti v národních definicích.

b) kritérium dlouhodobých úrokových sazeb

- znamená, že v průběhu jednoho roku průměrná dlouhodobá nominální úroková sazba členského státu nepřekračovala o více než 2 % úrokovou sazbu. Úrokové sazby se zjišťují na základě dlouhodobých státních dluhopisů, nebo srovnatelných cenných papírů, s přihlédnutím k rozdílným definicím v jednotlivých členských státech.

c) kritérium veřejného deficitu

- znamená, že poměr plánovaného nebo skutečného schodku veřejných financí k hrubému domácímu produktu v tržních cenách nepřekročí 3 %.

d) kritérium hrubého veřejného dluhu

- znamená, že poměr veřejného vládního dluhu v tržních cenách k hrubému domácímu produktu nepřekročí 60 %.

e) kritérium stability kurzu měny a účasti v ERM

- znamená, že členský stát dodržoval normální rozpětí, která jsou stanovena mechanismem směnných kurzů Evropského měnového systému, bez značného napětí během alespoň dvou posledních let před šetřením.

EMU

- Evropská hospodářská a měnová unie (zkráceně Evropská měnová unie)
- jejími členy jsou všechny členské země Evropské unie - jejich centrální banky spolupracují v Evropském systému centrálních bank, je mezi nimi zabezpečen volný pohyb kapitálu
- předstupněm Evropské měnové unie byl Evropský měnový systém, který zavedl navázání evropských měn na ECU

Etapy hospodářské a měnové unie

1990 - počátek 1. etapy Hospodářské a měnové unie

1991 - prosinec - zasedání Evropské rady v Maastrichtu, která přijala principy Smlouvy o Evropské unii

1992 - únor - podepsání Smlouvy o Evropské unii a novely Smlouvy o založení Evropského společenství (Maastrichtská smlouva), což vytvořilo právní základ pro Hospodářskou a měnovou unii

1993 - listopad - platnost Maastrichtské smlouvy po ukončení ratifikačního procesu.

1994 - 1.1. - počátek 2. etapy HMU, vznik Evropského měnového institutu (EMI) s úlohou při zavedení jednotné měny

1995 - prosinec - zasedání Evropské rady v Madridu - schválení názvu pro jednotnou měnu euro a scénáře pro jeho zavedení

1996 - EMI připravuje Master plan (konkrétní postup) pro zavedení jednotné měny, na který následně navazují národní plány na zavedení eura

1997 - příprava legislativních aktů pro zavedení eura, příprava podkladů pro hodnocení jednotlivých zemí o jejich přípravě na zavedení jednotné měny- Evropská komise, EMI

1998 - květen - rozhodnutí Evropské rady o 11 zemích, které vytvoří oblast jednotné měny euro – eurozónu

- červen - zahájení činnosti Evropské centrální banky jako řídicího centra měnové politiky pro země eurozóny,

2000- 1.1. - počátek 3. etapy HMU, zavedení bezhotovostního eura

2001 - leden - Řecko 12. zemí eurozóny

2002 - 1.1. - bankovky a mince v euru se stávají oficiálním platidlem ve 12 zemích EU

29. Devizově kurzová politika ČR v transformaci, cesta koruny do Eurozóny.

Kurzová politika ČR

Po relativně poklidném rozpadu ČSFR vznikla k 1. lednu 1993 samostatná Česká republika, Československou korunu nahradila koruna česká s označením Kč, jejíž další vývoj můžeme pro přehlednost rozdělit do tří základních období:

- období pevného kurzu koruny (1993 – květen 1997)
- období řízeného floatingu před vstupem do EU (květen 1997 – květen 2004)
- období příprav na přijetí společné měny (od května 2004)

Období pevného kurzu koruny

Kurzový režim české koruny v roce 1993 kontinuálně navázal na režim koruny československé. Kurz koruny byl tedy pevný ve vztahu ke koši pěti vybraných měn (americký dolar, německá marka, rakouský šilink, francouzský frank, švýcarský frank). Měnový koš rozhodnutím bankovní rady ČNB zúžen pouze na dvě měny – německou marku a americký dolar, přičemž zastoupení obou měn v koši nebylo stejné. Zatímco podíl německé marky byl stanoven na 65%, podíl amerického dolaru činil pouze 35%.

Nový měnový koš měl lépe odrážet měnovou strukturu běžného účtu platební bilance ČR, jakož i zjednodušit výpočet kurzu koruny.

Roční míra inflace v ČR byla ve srovnání s ostatními tranzitními ekonomikami relativně nízká.

Centrální banka se snažila této situaci čelit kurzovými intervencemi. Od 15. května do 27. května 1997 intervenovala celkem v šesti fázích (přibližně 2,5 miliardy USD). Pevný kurz koruny se jí však udržet nepodařilo, a tak nakonec přešla na politiku řízeného floatingu doprovázenou silně restriktivní měnovou politikou. Tím skončilo období pevného kurzu koruny.

Období řízeného floatingu před vstupem do EU

Zavedením řízeného floatingu zanikla povinnost centrální banky udržovat pevný kurz koruny ve vztahu k měnovému koši. Tím, že odpadla nutnost kurzových intervencí, vzrostla kontrola ČNB nad domácí peněžní zásobou. Směr, kterým se monetární politika bezprostředně po měnové krizi vydala, měl přitom silně restriktivní charakter.

Hlavním cílem měnové politiky bylo dosažení míry inflace v rámci tzv. cílového inflačního pásma. Centrální banka proto udržovala vysokou úroveň klíčové úrokové sazby, tzv. repo-sazby, která v principu vyjadřuje úrokovou sazbu, za níž mohou obchodní banky ukládat finanční prostředky u centrální banky. Monetární restriktce tlumila domácí poptávku, což se nakonec skutečně projevilo ve výrazném poklesu míry inflace v ČR, Zatímco ještě v roce 1998 činila míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen v ČR téměř 11%, v následujícím roce klesla na přibližně 2%. Restriktce domácí poptávky významně snížila rovněž deficit výkonové bilance. Na druhou stranu vysoké úrokové sazby negativně dopadly na domácí výrobce, což bylo podle řady odborníků hlavní příčinou ekonomické recese v letech 1998 - 1999.

Od roku 1998 tak začíná opět narůstat aktivum finančního účtu platební bilance ČR, přičemž „motorem“ růstu aktivního salda finančního účtu se stávají přímé zahraniční investice. Kurz koruny se tedy od konce roku 1997 začíná celkově pozvolna zhdnocovat.

V roce 1999 vzniklo v elektronické podobě euro, jež nahradilo měny vybraných zemí Evropské unie, byť v materiální podobě obíhaly tyto změny v zásadě až do konce roku 2001. ČNB začala vyhlášovat kurz koruny k euru již od počátku roku 1999. Kurzy koruny vůči všem měnám obsaženým v euru pak bylo možné dopočítat z pevně stanovených přepočítacích koeficientů.

Období příprav na přijetí společné měny

1. května 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie. Tím byl do značné míry předurčen také další vývoj české koruny, jelikož Česká republika přijala v souvislosti se vstupem do Evropské unie závazek přijetí společné evropské měny euro.

K tomu je však nezbytné sblížení podmínek ekonomického vývoje členských zemí v rozsahu vymezeném v příslušné smlouvě tzv. (maastrichtskými) konvergenčními kritérii:

Měnová kritéria

a) kritérium cenové stability

- průměrná míra inflace sledovaná během jednoho roku před šetřením, měřená harmonizovaným indexem spotřebitelských cen (HICP), nesmí o více než 1,5 procentního bodu překračovat průměrnou míru inflace těch tří členských států EU, které dosáhly nejlepších výsledků v oblasti cenové stability

b) účast v ERM II

- stát ucházející se o členství v EMU dodržuje normální kurzová rozpětí stanovená mechanismem směnných kurzů (ERM II) bez značného napětí během dvou posledních let před šetřením. Zejména v tomto období nedevaluje střední směnný kurz své měny v ERM II z vlastní iniciativy

c) kritérium konvergence úrokových sazeb

- v průběhu jednoho roku před šetřením průměrná úroková míra států ucházejícího se o členství v EMU nepřekračuje o více než 2 procentní body úrokovou míru tří členských zemí EU, které dosáhly nejlepších výsledků v oblasti cenové stability.

Úrokové míry se zjišťují na základě výnosu dlouhodobých státních dluhopisů nebo srovnatelných cenných papírů

Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií v České republice lze nalézt ve společném dokumentu Ministerstva financí ČR a České národní banky schváleném vládou České republiky na jejím zasedání dne 16. prosince 2008.

V zásadě lze konstatovat, že Česká republika plní v roce 2008 kritérium dlouhodobých úrokových sazeb. V důsledku některých jednorázových proinflačních šoků neplní ČR v roce 2008 kritérium cenové stability, avšak racionálně lze předpokládat, že jde o stav výjimečný a pouze dočasný.

Kurzové kritérium Česká republika formálně neplní, jelikož se neúčastní kurzového mechanismu ERM II. Systém kurzu lze stále označit za řízený floating bez stanovené centrální parity.

Vedle uvedených kritérií, jež lze charakterizovat jako ukazatele nominální konvergence, je z hlediska makroekonomické rovnováhy nutné před přijetím společné měny dosáhnout rovněž odpovídajícího stupně reálné konvergence. Mezi nejčastěji sledované reálné charakteristiky přitom patří zejména úroveň hrubého domácího produktu na obyvatele v paritě kupní síly, míra nezaměstnanosti, komparativní cenová úroveň, sladěnost hospodářských cyklů atp.

Zatímco plnění nominálních kritérií nečiní České republice žádné větší problémy, reálná ekonomická vyspělost měřená hrubým domácím produktem na obyvatele v paritě kupní síly je stále výrazně pod průměrem zemí EU-27. Tomu pak odpovídá i nižší relativní cenová úroveň české ekonomiky.

Na druhou stranu je zde patrný jasně rostoucí trend obou koeficientů. Podle odhadů Eurostatu vzrostla úroveň relativního HDP na obyvatele v paritě kupní síly v ČR ve vztahu k průměru zemí EU-27 ze 75,1% v roce 2004 na 83% v roce 2008. Komparativní cenová úroveň ČR ve vztahu k průměru zemí EU-27 pak v letech 2004 – 2007 vzrostla z 55,4% na 62,4%. Česká ekonomika tedy postupně dohání z hlediska reálné ekonomické vyspělosti průměr zemí EU-27.

Probíhající reálná konvergence na jedné straně a nutnost dodržovat nominální kritéria na druhé straně ovlivňují také vývoj kurzu koruny. Česká republika zaznamenává po vstupu do Evropské unie uspokojivý hospodářský růst, jenž je podepřen zejména dynamickým vývojem exportu a přílivem přímých zahraničních investic. Konjunktura není doprovázena žádnou nadměrnou inflací, která je až na ojedinělý inflační šok v roce 2008 naopak relativně velmi nízká. Výsledkem je poměrně stabilní a silný apreciační trend české koruny v roce 2008 a následné gramatické oslabení jsou již důsledkem bezprecedentních turbulencí spojených s globální finanční a ekonomickou krizí.

30. Mezinárodní ekonomické organizace a instituce a jejich vliv na vývoj

Na světě existuje mnoho specializovaných mezinárodních organizací, které mají za úkol různým způsobem napomáhat rozvoji mezinárodního obchodu. Podle oblasti působnosti je můžeme dělit na globální a regionální.

Světová obchodní organizace - World Trade Organization (WTO)

Sídlo: Ženeva (Švýcarsko) - **vznik: v roce 1995** jako nástupce Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT).

Hlavním úkolem je uvolňování mezinárodního obchodu prostřednictvím odbourávání obchodních bariér např. celní sazby, vytváří pravidla mezinárodního obchodu, řeší mezinárodní obchodní spory mezi členskými státy.

Činnosti:

stanovit pravidla mezinárodního obchodu a sledovat jejich dodržování
organizovat obchodní jednání, sledovat národní obchodní politiky
urovnávat spory mezi vládami, dohlížení nad plněním uzavřených dohod

Organizační struktura:

Nejvyšším orgánem je **Konference ministrů** – zástupci jednotlivých států – EU je zastoupena někým z Evropské komise, schází se pravidelně jednou za 2 roky.

Výkonným orgánem je **Generální rada** - dohlíží na činnosti WTO

Sekretariát - výkonný a kontrolní orgán sídlí v Ženevě

Mezinárodní měnový fond - International Monetary Fund (IMF)

Sídlo: Washington - **vznik v roce 1944** na konferenci v Bretton Woods (New Hampshire)

Mezi zakládajícími státy bylo i Československo, které v polovině padesátých let muselo s postupem studené války vystoupit. Členství obnovilo v roce 1990. Je mezinárodní organizace přidružená k OSN.

Hlavním úkolem: poradenská činnost národním ekonomikám, které se odchylojí od vyváženého měnového stavu a směřují k měnové krizi, podporovat stabilitu směnných kurzů a prostřednictvím půjček podporovat státy, jež zažívají hospodářské potíže. Klade důraz na prevenci.

Činnosti:

- monitoruje vývoj měnových kurzů a stabilitu měnových systémů ve světě
- poskytuje krátkodobé úvěry pro zlepšení deficitu platební bilance
- udržení stability devizového kurzu, podpora ekonomického růstu a zaměstnanosti
- podpora mezinárodního obchodu a jeho vyrovnanosti
- podpora globálního ekonomického růstu a potlačení chudoby

Aktivity:

Dohled = podpora dialogu mezi členskými zeměmi, monitoring a konzultace, publikace

Půjčky = půjčky k vyřešení problémů platebních bilancí, resp. restrukturalizaci mezinárodních rezerv, stabilizaci měny, uhrazení importů a nastavení podmínek ekonomického růstu

Technická asistence = pomoc zemím vytvářet personální (training) a institucionální zdroje k zavádění efektivních makroekonomických a strukturálních politik, zavádění reforem k posílení finančního sektoru a zmírnění zranitelnosti vůči krizím

Světová banka – The World Bank Group (WB)

Sídlo: Washington - **vznik stejně jako IMF v roce 1944** na konferenci v Bretton Woods (New Hampshire) jako reakce na potíže, které ohrožovaly stabilitu mezinárodního finančního a ekonomického systému

Hlavním úkolem: původním posláním Světové banky bylo poskytovat dlouhodobé půjčky zejména evropským státům na projekty rekonstrukce a obnovy po druhé světové válce.

Dnes poskytuje dlouhodobé úvěry určené na pomoc chudším státům, prostředky získává z prodeje vlastních obligací.

Činnosti:

půjčuje finance s nízkými úroky, nejchudším i bezúročně, poskytuje i granty na zvýšení vzdělanosti, na zdravotnické služby, na zlepšení infrastruktury, většinou prostředky putují na konkrétní projekty, půjčuje peníze na ochranu životního prostředí

Světová banka se skládá z:

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (IBRD) získává peníze z finančních trhů, 5% tvoří příspěvky, které platí členské státy. Poskytuje úvěry na 15 - 20 let s nízkým úročením. Financuje výrobní plány na státní úrovni za účelem stimulace ekonomického růstu.

Mezinárodní asociace pro rozvoj (IDA) vznikla v r. 1960. Jejím cílem je poskytovat půjčky zemím, které jsou příliš chudé na to, aby si mohly půjčovat za běžné obchodní sazby. Poskytuje bezúročně půjčky, technickou pomoc. Půjčky jsou na dobu 35 - 40 let.

Mezinárodní finanční korporace (IFC) – poskytuje výhodné úvěry pro individuální podnikatelské záměry.

Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj – IBRD

Vznik: 1944 na konferenci v Bretton Woods (New Hampshire),

Cílem je snižování chudoby v zemích se středními příjmy a úvěruschopných chudších zemích prostřednictvím půjček, garancí a další pomoci včetně analytických a poradních služeb ve prospěch udržitelného rozvoje

Úvěry jsou určeny na:

budování institucí, správy, ekonomické politiky a sociální ochrany

potírání chudoby a rozvoj sociálního sektoru, na pomoc v oblasti lidského rozvoje projekty v oblasti energií, ropy, zemního plynu, průmyslu a důlních činností, dopravy, rozvoje měst, vody a sanitace a finančního sektoru

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj - OECD

Sídlo: Paříž - vznik: 1961 (reformováním OEEC (Organisation for European Economic Cooperation), která vznikla roku 1948 za účelem urychlení poválečné rekonstrukce Evropy a provádění Marshallova plánu.)

Hlavním úkolem je podílet se na udržitelném ekonomickém růstu, zvyšování zaměstnanosti, podpora světové ekonomiky, zvýšení životního standardu obyvatel členských zemí, V současné době také koordinuje boj s korupcí v členských státech.

Mezi hlavní orgány OECD patří rada (složená z ministrů, coby zástupců členských zemí), výkonný výbor, sekretariát v čele s generálním tajemníkem a několik odborných komisí.

Činnosti:

boj proti daňovým únikům, tzv. převodní ceny, zamezení dvojímu zdanění, boj proti úplatkářství, potírání škodlivé daňové soutěže

sleduje události v jednotlivých členských státech a zpracovává přehledy s ekonomickými statistikami

Členové: 34 ekonomicky nejrozvinutějších států: USA, Kanada, Mexiko, Austrálie, N. Zéland, Japonsko, J. Korea a evropské státy. **Členem je i Česká republika od roku 1995.**

Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT)

1948 – vstoupila v platnost dohoda GATT

nejedná se o organizaci, ale o mnohostrannou dohodu obsahující pravidla pro řízení obchodu.

Hlavním důvodem vzniku byla snížení překážek v mezinárodním obchodu. Toho bylo dosaženo množstvím různých dohod o snížení celních bariér, kvantitativních omezení obchodu a dotací.

GATT je významná jak pro podnikatele, tak i pro spotřebitele, neboť její pravidla a postupy vytvářejí rámec pro mezinárodní obchod a obchodní politiku. Ta má reálný dopad na výběr zboží dostupného spotřebitelům a jeho cenu.

GATT – poslední jednání - cla, netarifní opatření, pravidla, služby, práva k duševnímu vlastnictví řešení sporů, zemědělství. GATT je tedy na rozdíl od WTO smlouva a má smluvní strany, WTO je mezinárodní organizace a má členy.

G8

- volné sdružení osmi hospodářsky nejvyspělejších průmyslových států světa (USA, Kanada, Rusko, Japonsko, Německo, Velká Británie, Francie, Itálie). Na svých summitech diskutují aktuální problémy, sladují hospodářskou politiku; spolupráce nemá konkrétní institucionální podobu;

Organizace spojených národů (OSN)

1899 se v Haagu konala první mezinárodní mírová konference

Hlavním úkolem je zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a zajištění mezinárodní spolupráce.

předchůdkyní OSN byla Společnost národů „na podporu mezinárodní spolupráce a dosažení míru a bezpečnosti“

Charta OSN - základní principy mezinárodních vztahů – od suverenity a rovnosti mezi státy až po zákaz užití síly při řešení mezinárodních sporů

Zásady fungování:

všechny členské státy jsou suverénní a rovnoprávné;

zavazují se řešit mezinárodní spory mírovými prostředky, bez ohrožování mezinárodního míru, bezpečnosti a spravedlnosti

zavazují se poskytnout OSN veškerou pomoc při jakékoli akci, ke které Organizace na základě Charty přistoupí;

žádné ustanovení Charty neopravňuje Spojené národy k tomu, aby se vměšovaly do otázek, které jsou výlučně vnitřní záležitostí jakéhokoli státu

Výkonným orgánem je Rada bezpečnosti OSN, jíž přísluší základní odpovědnost za udržení mezinárodního míru a bezpečnosti a jejíž rezoluce jsou právně závazné.

Organizace států vyvážejících ropu - OPEC

Založeno r. 1961 v Bagdádu, sídlo ve Vídni, sdružuje největší světové producenty ropy, reguluje ceny ropy a její těžbu;

Severoamerická dohoda o volném obchodu - NAFTA

Je obchodní dohoda spojující Kanadu, Spojené státy americké a Mexiko se snahou omezit obchodní a celní bariéry, liberalizovat obchod a podpořit kooperaci mezi členskými státy. Sídlem jsou hlavní města všech členských států (tedy Ottawa, Washington D.C. a Ciudad de México), NAFTA nabyla účinnosti 1. ledna 1994;

Středoevropská dohoda o volném obchodu - CEFTA

Byla uzavřena r. 1992 mezi Českou republikou, Maďarskem, Polskem a Slovenskem. Postupně se připojily Slovinsko, Rumunsko, Bulharsko a Chorvatsko. Úkolem sdružení bylo postupně odstranit bariéry pro obchod členských zemí. Po vstupu zmíněných států do EU tato organizace prakticky zanikla;

ASEAN

Sdružení národů jihovýchodní Asie – zóna volného obchodu států jihovýchodní Asie, založeno 1967

MERCOSUR

Sdružení volného obchodu a celní unie států Latinské Ameriky založené r. 1991.